

PE
1

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBESULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

7-9

ANUL XXV

1975

C U P R I N S U L

Pag.

* * * Cinstirea vredniciei — — — — —	303
--------------------------------------	-----

DREAPTA ÎNVĂȚĂȚURA A BISERICII

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA: Duminica în lumina scrierilor Sfinților Părinți — — — — —	306
--	-----

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

Drd. ANCA MANOLACHE: O contribuție creștină la problematica „Anului Internațional al Femeii” — — — — —	313
--	-----

S T U D I I

Episcop dr. VASILE COMAN: Probleme de antropologie creștină —	324
PETRU HORHOIANU: Autenticitatea spirituală a lui Dimitrie Cantemir —	334
Drd. VASILE MUNTEANU: Știri despre Biserica bizantină în istoriografa română până la Dimitrie Cantemir — — — — —	358
Pr. prof. DUMITRU ABRUDAN: Ierusalimul epocii celui de-al doilea templu — — — — —	368

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Episcop dr. VASILE COMAN: Apostolat creștin — — — — —	373
Prof. LATERNER STOFFEL: Păcatul împotriva Duhului Sfânt — — —	376
Pr. prof. SORIN COSMA: Stăpânirea de sine — — — — —	377
Prot. VASILE PETRICA: Măreția cuvântului și păătoasa lui întrebuințare — — — — —	381

PROBLEME PASTORALE

Pr. prof. DUMITRU CĂLUGĂR: Din izvoarele catehezei — — —	385
--	-----

A N I V E R S Ă R I

* * * Triumful luminii — — — — —	400
----------------------------------	-----

U R M E D I N T R E C U T

VIOREL ȚIGU: Un document inedit despre protopopul Gheorghe Stoica de Hațeg — — — — —	404
Dr. AUREL COSMA: Cursuri române de teologie în Timișoara la 1790 —	406
L. MIOREAN: Protopopul Avram Corcea și corespondența sa cu Ion Popovici-Bănățeanu — — — — —	409

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Sărbătorirea zilei de 23 August. Vizite de lucru ale Președintelui Republicii Socialiste România. Întărirea legăturilor prieteniei. Cel de-al III-lea Congres internațional de cibernetică și sisteme. Conferința generală a Societății europene de fizică. Sărbătoarea orașului Vaslui. Nou muzeu sătesc pe harta Banatului. Un prețios manuscris. O insulă de oțel în Marea Neagră. Nouă întreprindere industrială. Filatură modernă. Realizare tehnică în sprijinul învățămîntului. Noi tipuri de motoare electrice. Succese reșitene. Primul cuplor de var în sistem regenerativ continuu. O nouă tehnologie românească. Pentru dezvoltarea pomiculturii — — — — —	412
--	-----

PV 1

MITROPOLIA BANATULUI

7-9

ANUL XXV 1975

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți :* I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. VISARION, Episcopul Aradului
- Membri :* P. C. Pr. CONSTANTIN COMȘULEA, consilier în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
P. C. Pr. EMIL ROMAN, consilier bisericesc la Episcopia Aradului
P. C. Pr. SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș
C. Diacon PETRU DOROBANȚU, Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului
- Redactor responsabil :* P. Cuv. Arhim. dr. TIMOTEI SEVICIU, Vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului
- Redacția și Administrația:* Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7, cod 1900, Cont virament BNRSR filiala Timișoara 45.10.8.192.

CINSTIREA VREDNICIEI

Nu rareori legende populare în preamărirea pământurilor pe care s-au zămislit, stăruiesc asupra ideii că acestea sînt rupte din paradis. Așa bunăoară balada noastră populară „Miorița” se referă la pămîntul binecuvîntat al țării în versuri care repetă expresiile „picior de plai ... și ... gură de rai”.

Dacă s-ar încerca o apropiere de tradițiile religioase nu va părea inexplicabil faptul că și credincioșii români dacă erau purtați cu gîndul spre locuri legate de istoria sfîntă a Bibliei, nu mai puțin purtau în suflet conștiința consacrării pămîntului țării și măreției Bisericii căreia aparțineau. Iconografia bisericească sugerează chiar în minunatele lăcașuri de închinare de pe meleagurile patriei, această transpunere a paradisului terestru, împrumutînd strălucirea portului popular podoabei ce se adaugă nimbului sfinților. Totodată creații străvechi populare vorbesc despre petrecerea lui Dumnezeu și aleșilor Săi între locuitorii de aci ascultînd păsuri, ajutînd cu mărinimie după inima lor bună.

Scrutînd istoria Bisericii Ortodoxe Române s-ar putea observa și aceea că răsăduri din locurile ce se bucură din partea tuturor creștinilor de o deosebită cinstire, au dat rod îmbelșugat în pămîntul românesc din acesta împărtășindu-se pretutindeni unde a fost de trebuință. Într-adevăr, pămîntul românesc a fost acela spre care s-au îndreptat nădejțile unor străvechi vetre ale Ortodoxiei, iar Biserica de aci a răspuns întocmai, nedezmințind așteptările, ci devenind un alt pămînt al făgăduinței.

Cîteva popasuri în curgerea veacurilor ne fac să înțelegem aceasta. Întîi prin însuși începutul apostolic al creștinismului în aceste laturi pus de Sf. Apostol Andrei, cel dintîi chemat de Mîntuitorul la sfînta misiune a răspîndirii Evangheliei Sale. S-a primit așadar mărturisirea de credință după rînduiala Răsăritului, pecetluită cu semnătura episcopilor de Tomis, Constanța de azi, în mare parte prezenți la cele dintîi sinoade ecumenice, de asemenea cu sîngele martirilor de la Dunăre din primele veacuri creștine, ca și cu nevoițele din răstimpul următor ale sfinților români, mai ales a celor din Transilvania care nu au precupețit nici o jertfă pentru dragostea față de legea strămoșească spre asigurarea unității poporului nostru.

Aci s-a scris Biblia lui Ulfila și s-au înfiripat spirte ca ale lui Ioan Casian și Dionisie Exigul ce au avut rol însemnat chiar în viața Bisericii Apusene.

A fost de asemenea o vreme cînd aceste pămînturi apărute de brațe vajnice au devenit un bastion al Ortodoxiei, prilejuind între altele ținerea sinodului de la Iași în 1642, lucrarea multor luminați ierarhi, numii veniți de la Sfîntul Munte sau din venerabile patriarhate spre a găsi ocrotire, apoi susținerea unor așezăminte aflate la locurile sfînte, înzeestrarea cu odoare bisericești și cărți de slujbă a multor biserici din Răsărit și alte sfînte pliniri și de folos toate.

Fără a cerceta acum în amănunțime faptele, se poate spune că ele lămuresc și semnificația unui act important pentru viața Bisericii Ortodoxe Române care-i consfințește cinstirea binemeritată ca uneia ce prin neostenite strădanii s-a făcut părtaşă vrednicilor celor mai cunoscute și de văză Bisericii din antichitatea creștină. E vorba de actul din 1776, de la darea căruia se împlinesc curînd două veacuri, prin care mitropolitul Ungrovlahiei a primit titlul de „loctiitor al Cezariei Capadochiei”, care-i conferea rangul celui dintîi scaun dintre mitropoliile Patriarhiei Ecumenice (cf. Pr. dr. Gh. Soare „Titlul de „Loctiitor al Cezariei Capadochiei” purtat de mitropolitul Ungrovlahiei”, în „Studii Teologice”, seria II, an XII/1960, nr. 5—6, pp. 369—380).

Împlinirea unui atare act trimite razele atît spre cele trecute vremi cît și înspre cele următoare. Pe măsura vrednicilor mereu crescînde și a trecerii vremii, același scaun după unirea Principatelor Române va adăuga între titluri pe acela de Mitropolit Primat, iar după dlesăvirșirea unității de stat în primul sfert al veacului al XX-lea pe cel de Patriarh.

Neîncercînd a stăruia asupra semnificației înălțării la cea mai înaltă treaptă a întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, s-ar cere totuși pus în lumină faptul că cinstirea încă de acum două veacuri a însăși Bisericii noastre cu vrednicia unei Biserici ce a aureolat zorii creștinismului, ca și multele atestări a osîrdei ei întru continuarea lucrării Mîntuitorului în lume, reprezintă una din cununile ce au împodobit-o în cadrul sobornicității.

Dacă sub binecuvîntata umbră a demnității unor obștii creștine înfloritoare în vremi de demult Biserica strămoșilor noștri a dobîndit recunoașterea locului meritat în sinul Ortodoxiei, prin însuși acest fapt ea a răsfrînt din prestigiul de totdeauna asupra lor purtîndu-le faima împreună cu amintirea pururea vie și îmbolditoare la spornică lucrare. Cu adevărat Biserica odrăslită din acest pămînt nu a rămas nici o clipă mai prejos de ceea ce în veacul de aur al creștinismului a reprezentat Biserica din părțile Capadochiei ca înaltă trăire duhovnicească și liturgică împletită cu o rodnică activitate practică pusă în slujba semenului și în plus, o profundă cugetare teologică de permanentă actualitate.

De o prețuire unanimă se bucură pretutindeni realizările Bisericii Ortodoxe Române între care amintind doar întocmirea legiuirilor ei și avîntul culturii teologice, organizarea asistenței și într-ajutorarea clerului, activitatea Institutului Biblic și de Misiune în special prin tipografia și atelierele excelent dotate, grija pentru edificarea sau împodobirea bisericilor și

mănăstirilor, avem imaginea a ceea ce înseamnă sfințirea locului prin neprecupețite strădanii spre continuă propășire.

Cu un atare prestigiu, din diferite colțuri ale lumii soli ai credinței au venit să vadă făuririle Bisericii de pe acest loc sfințit și să-i audă cuvântul ca și al unui oracol de bun augur pentru pacea a toată lumea și apropierea celor ce se mărturisesc drept ucenici ai Mântuitorului Hristos prin datoria dragostei celei adevărate. Cu același mărit interes mesajul Bisericii noastre este ascultat odată cu prezența ei și în diferite părți ale globului cu prilejul adunărilor sub egida Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a Conferinței Creștine pentru Pace, a Conferinței Bisericilor Europene sau altor foruri religioase.

O însemnătate deosebită în afirmarea Bisericii noastre o reprezintă vizitele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian făcute diferitelor Biserici ortodoxe surori sau celor cu care se dorește a încropi un dialog ecumenic. Ultimii ani, în afara vizitelor unor întiiistătători de Biserici în țara noastră, au înscris și vizitele făcute de Prea Fericirea Sa Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Bisericii Anglicane, Bisericilor Romano-Catolice din Austria, Belgia și R.F. Germania, Bisericilor Vechi Orientale din Egipt, Etiopia și India. În plus vizita la Patriarhia Ecumenică, la cea Apostolică din Alexandria, mai recent la cea din Ierusalim, toate alcătuiind o adevărată cunună de mărturii ale cinstirii date Bisericii Ortodoxe Române. De fiecare dată delegația bisericească română s-a făcut purtătoarea sfintelor idealuri ale frățietății, bunei înțelegeri și păcii. Peste hotărnicia dintre pământuri Biserica noastră a aruncat astfel puntea apropierii între oameni subliniind o dată mai mult că omul este cel chemat să sfințească însăși firea inconjurătoare ca o continuare poruncită a lucrării lui Dumnezeu. Omul luat și plămădit din pământ, cum zice Scriptura, sfințește acest pământ atît prin năzuințele proprii ființe, cît și prin tot ceea ce făurește pe fața pământului spre bine și propășire.

Încă din vechime Biserica Ortodoxă Română a fost mult cinstită. Astăzi această cinstire a sporit deodată cu a patriei noastre pretutindeni fiind respectată pentru dorința sa statornică de independență și suveranitate.

Tuturor credincioșilor români le stă deci la inimă legătura ce există între Biserica strămoșească și patria în care ființează de veacuri, între ea și viața nouă ce se clădește neîncetat pe temelie de nezdruncinat. În aceasta fiecare intuiește parcă o reală confirmare a ceea ce înțelepciunea poporului glăsuiește prin aserțiunea că prin hărnicie, vrednicie și jertfelnicie omul sfințește cu adevărat locul.

DUMINICA ÎN LUMINA SCRIERILOR SFINȚILOR PĂRINȚI

de : Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

Problema zilei de odihnă e în discuție la unele confesiuni creștine, de origine mai recentă, care cugetă altfel în această faptă de credință religioasă.

Pentru deplina orientare în această temă e de interes un consult cu oamenii reprezentativi ai Bisericii, cu Sfinții Părinți și cu învățătura lor, legiferată în Sfintele Sinoade. Mărturiile acestea sînt de mare valoare ca argumente în slujba adevărului de credință.

Se poate anticipa că de la început Biserica a abolit simbăta înlocuindu-o cu Duminica, că simbăta Vechiului Testament pedagog s-a făcut spre Duminică.

Aderenții simbetei pornesc de la un punct de vedere greșit cînd afirmă că :

- a) Dumnezeu s-a odihnit în zi de Sabat, astfel Sabatul deveni o zi de odihnă ;
- b) Dumnezeu a binecuvîntat Sabatul, astfel Sabatul devine o zi de odihnă binecuvîntată ;
- c) Dumnezeu a sfințit Sabatul, astfel Sabatul deveni ziua Sa de odihnă, sfîntă și binecuvîntată ¹⁾.

Adevărul biblic este însă următorul : a) Dumnezeu s-a odihnit în ziua a 7-a, astfel ziua a 7-a devine zi de odihnă (Facere 2, 3) ; b) Dumnezeu a binecuvîntat ziua a 7-a și astfel ziua a 7-a devine zi binecuvîntată ; c) Dumnezeu a sfințit ziua a 7-a și astfel ziua a 7-a devine zi sfîntă ²⁾. Noi nu putem ști care zi a fost ziua a 7-a. Abia la Moise aflăm că simbăta se fixează ca zi de odihnă. Simbăta este deci de origine mozaică. Moise a stabilit ca simbăta să fie prăznuită (Ieșire 20,10 ; 23, 12). Ceea ce l-a condus pe Moise ca să aleagă simbăta a fost legămintul încheiat cu Domnul și eliberarea din robia egiptenilor. Stabilirea simbetei are la temelie întimplări din istoria poporului evreu. Simbăta a fost dată numai pînă la Hristos (Galateni 3,19 ; Romani 10, 4). Mîntuitorul nu impune nimănui simbăta. Bogatului de la Matei 19, 16—23, Hristos îi recomandă poruncile

¹⁾ Cultul creștin adventist de ziua a 7-a : Doctrine biblice (fără indicarea locului de apariție) 1956, p. 56.

²⁾ N. Neaga, Facerea, Sibiu 1945, p. 16.

din Decalog nu însă și simbăta. Acelaș lucru îl face și Sf. Pavel, la Romani 13, 9.

Dovezi în acest sens sînt numeroase în Noul Testament și în epoca patristică.

Învățătura lor o confirmă mai nou creștinii de limbă engleză, în studii intitulate „Lord's Day”³⁾ (Ziua Domnului), cei de limbă franceză în cele intitulate „Dimanche”⁴⁾ (Duminica), sau : „Du sabbat au jour du Seigneur”⁵⁾ (De la simbăta la Ziua Domnului), de limbă germană „Sabbat oder Sonntag?”⁶⁾ (Simbăta sau Duminica?), de spaniolă „O día do Senhor”⁷⁾ (Ziua Domnului) de italiană „Storia della Domenica” (Istoria Duminicii)⁸⁾. Ziua de odihnă, Duminica, a fost obiectul unor preocupări temeinice și la noi; cităm doar pe C. Nazarie (Duminica)⁹⁾, Iuliu Scriban (Originea Duminicii)¹⁰⁾, Nicolae Donos (Duminica și Simbăta)¹¹⁾, Episcop Dr. Grigorie Comșa (Simbăta și Duminica)¹²⁾, Petru Chirica (Nu Simbăta ci Duminica)¹³⁾, Pr. Gr. Popescu (De ce serbăm Duminica?)¹⁴⁾, Gh. Paschia (Desființarea simbetei și prăznuirea Duminicii)¹⁵⁾.

Atît în ce privește simbăta cît și în ce privește Duminica autorii sfinți, care discută problema, pornesc de la atitudinea Mîntuitorului față de ea, de la Noul Testament care este un depozitar al învățăturii lui Hristos.

Simbăta (Sabatul) aparține ca zi de odihnă, religiei mozaice. Ea are la temelie întimplări însemnate din viața poporului evreu, adică : încheierea legămîntului dintre Dumnezeu și acel popor, precum și eliberarea lui din robia egipteană¹⁶⁾.

³⁾ Deissmann A. in art. „Lord's Day” din Encyclopedia Biblica, New-York 1899, III, p. 2813; Glazebrook M. G. art. „Lord's Day”, in Encyclopedia of Religion and Ethics Edinburg 1908, p. 12, 104; Withe N. I. D. art. „Lord's Day”, in Dictionary of the Bible New-York 1898, III, 139, Cotton P. From Sabbath to Sunday, Beteem 1933; Porter H. B. The Day of Light, London 1960, Stott W. The Theology of the Christian Sunday in the Early Church, London 1966.

⁴⁾ Dumaine H., *Le dimanche chretien, ses origines*, Bruxelles 1922; Hild I. P., *Dimanche et vie pascale*, Turnhout 1949; Vancher A. F., *Le jour seigneurial*, Collognes-sous-Saève 1970.

⁵⁾ Tremel J. B., *Du sabbat au jour du Seigneur*, in rev. Lumière et vie 1962.

⁶⁾ Auscher I., *Sabbat und Sonntag...*, Gotha 1904. Nedbal I., *Sabbat und Sonntag...*, Wien 1956 (teză de doctorat); Guardini R., *Der Sonntag gestern, heute und morgen*, Würzburg 1958; Dobler M., *Das Herz des Sonntags*, Linz 1969; Willy Rordorf, *Sabbat und Sonntag in der alten Kirche*, Zürich 1972.

⁷⁾ De Sousa, *O día do Senhor*, Lisabona, 1962; Floristan C., *Del sabado al domingo*, Salamanca 1964. Massi P., *La Domenica nella Storia della salvezza*, Napoli, 1967.

⁸⁾ Mosna C. S., *Storia della domenica dalle origini fino agli inizi del V secolo*, Roma 1969.

⁹⁾ *Duminica, botezul și ierarhia bisericească*, București, 1910.

¹⁰⁾ *Originea Duminicii*, București, 1921.

¹¹⁾ *Duminica și simbăta*, Huși 1922.

¹²⁾ *Simbăta și Duminica*, București 1923.

¹³⁾ *Nu simbăta ci Duminica e ziua de odihnă a Domnului*, Iași 1924

¹⁴⁾ București (fără indicarea anului).

¹⁵⁾ București (fără an).

¹⁶⁾ I. Popescu Mălăești, *Ziua a 7-a*, București 1912, p. 30.

Duminica s-a dezvoltat independent de simbătă de la început, ca zi de odihnă de natură specific creștină.

Toate actele de seamă din viața creștină s-au înfăptuit Duminică și cea mai de seamă dintre toate învierea Domnului, s-a întimplat tot Duminică (Matei 28, 1—7). Spre aducere aminte de acest act sfânt, a ideii de desrobire din ghiarele morții, prăznuim Duminică¹⁷). Serbăm Duminică și pentru că e ziua în care s-a pogorît Duhul Sfânt peste Sfinții Apostoli (Faptele Apostolilor 2, 1).

Duminica e „zi de bucurie în care prăznuim zidirea omului de către Dumnezeu Tatăl, precum răscumpărarea lui prin Dumnezeu-Fiul și sfințirea lui prin Dumnezeu Sfântul Duh”, cum se exprimă *Leon cel Mare*¹⁸).

Textele nou testamentare pe care se sprijinește învățătura că Duminica este ziua de odihnă sînt: Marcu 16, 1—18 (și paralelele Matei 28, 1—8; Luca 24, 1—12, Ioan 20, 1—13), Luca 24, 28—43 (și locurile paralele Marcu 16, 12—14), Ioan 20, 19—20, 24, 26), Faptele Apostolilor 2, 1—2; F. A. 20, 6—11; I Corinteni 16, 1—2; Apoc. 1, 9—11. „Ziua întâia” de la Matei 28, 1—8 și locurile paralele de la Marcu, Luca și Ioan este Duminica, ziua învierii, Duminica despre care Iisus Hristos spune: „În această zi veți cunoaște că eu sînt întru Tatăl meu” (Ioan 14, 20). În zi de Duminică Iisus s-a odihnit și „binecuvîntat pîinea” (Luca 24, 30). Prin exclamarea „bucurați-vă!”, Iisus ridică la înălțime cinstirea Duminicii (Matei 28, 10). În ziua a 7-a Duminica, „fiind adunați învățăceii să frîngă pîinea (F. A. 20, 7), a venit și Pavel în mijlocul lor, în această zi de praznic. El poruncește creștinilor să facă acte de milostenie în zi de sîrbătoare, dar nu simbăta ci „în prima zi a săptămînii” (I Corinteni 16, 2), Duminica, deci. Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan a fost în duh în zi de Duminică” (Apocalipsa 1, 10).

Învățătura Noului Testament o susțin începînd cu Apostolii și ucenicii Domnului, scriitorii primelor veacuri creștine. Încă în așa numita *Învățătura a Apostolilor* 14, 1—3, citim că: „În ziua de Duminică, ziua Domnului, după ce mai înainte vă mărturisiiți, adunați-vă și frîngeți pîinea și aduceți mulțumiri lui Dumnezeu, după ce mai înainte v-ați mărturisit păcatele, pentru ca jertfa adusă de voi să fie curată”¹⁹).

În acest text este vorba despre sfînta taină a Euharistiei care e de dorit să se săvîrșească Duminica.

În epistola sa către magnezieni 9, 1—2 *Ignatie al Antiohiei* afirmă în următorii termeni instituirea Duminicii: „Dacă cei care au trăit în alte obiceiuri s-au atașat noilor nădejdi, ne mai prăznuind Sabatul, ci trăind în observarea zilei Domnului a Duminicii, cu care și începe viața noastră, prin El și prin moartea sa... cum vom mai trăi noi fără de el?”²⁰) Nici-

¹⁷) Idem, *op. cit.*, p. 31.

¹⁸) În Epist. Decret. 811, cf. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe, *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București 1952, p. 333.

¹⁹) I. Mihăilescu, M. Pălaru și G. N. Nițu, *Scrisorile Părinților Apostolici*, București, p. 91. — W. Rordorf, *Sabbat und Sonntag in der alten Kirche*, Zürich 1972, p. 134.

²⁰) P. Chirica, *op. cit.*, p. 21—27, Rordorf, *op. cit.*, p. 135, S. Stanca, *Pocăiții*, Sibiu, 1912, p. 24.

decum să nu mai prăznuiți simbăta ci viețuiți după ziua Domnului (kata kyriaken) scrie Ignatie magnezienilor ²¹).

Iustin Martirul preciza, în *Intilia* sa Apologie I 67, 37 : „Și în așa numita Duminica află loc o adunare a tuturor, celor care locuiesc la orașe sau la sate și se citea din scrierile Apostolilor (din Evanghelii) sau din profeți. După sfârșitul lecturii rostește proiestosul o predică. După aceea ne sculăm cu toții în picioare, rostim rugăciuni, iar la sfârșitul rugăciunii se aduce pline, vin și apă. Proiestosul mai rostește rugăciuni iar mulțimea confirmă cele spuse prin „Amin” ²²).

În epistola sa c. 15 (M. G. tom. 2, col. 271) Varnava scria : „Cu bucurie noi sărbăm ziua în care a înviat Iisus, în care s-a arătat ucenicilor săi... nu-mi mai plac sabatele ²³).

Intr-o scrisoare a sa, *Ad nationes* (către păgini) 1, 1—15 Tertulian informează că unii (adică păgini) au o concepție greșită. Ei cred că soarele ar fi zeul creștinilor, pentru motivul că noi ne îndreptăm rugăciunile spre răsărit și pentru că ne îngăduim bucuriile duhovnicești în zi de Duminică ²⁴), iar în *Contra Jud.* III Tertulian zice că simbăta a fost pusă ca semn, care semn fiind însă trecător trebuie să înceteze deodată cu celelalte orinduiuri trecătoare ²⁵).

În același secol al III-lea, Clement al Alexandriei mărturisește respectul pentru ziua Duminicii ²⁶). Irineu zice : „Duminica noi toți o prăznuim ca zi de odihnă” ^{26 a}).

Intr-o comunicare a lui Ciprian, numită Epistolă (64, 4) se confirma Duminica în astfel de termeni : „Ziua imediat următoare simbetei adică ziua în care a înviat Hristos și ne-a dăruit și nouă viață, e ziua Domnului” ²⁷).

Semnificative sînt afirmările pe care le face Eusebie din Cesarea. Intr-o lucrare a sa *Despre sărbătoarea Paștelui* preciza : „Precum evreii urmînd lui Moise junghie în fiecare an mielul pascal așa sărbăm noi credincioșii, Noului legămînt în ziua Domnului (Duminica) Paștile” ²⁸).

„Toată darea cea bună, pe care o revarsă asupra noastră Domnul, îndurătorul, a izvorît asupra noastră în ziua întii, în ziua Domnului”, a scris Efrein Sirul, într-o predică despre învierea Domnului ²⁹).

„Inaugurarea zilei Domnului (a Duminicii) înseamnă sfârșitul simbetei, zice Sf. Atanasie ³⁰).

²¹) Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, tom. III, București, 1912, p. 247.

²²) P. Chirica, *op. cit.*, p. 26, Rordorf, *op. cit.*, p. 80.

²³) I. Olaru, *Învățătura Părinților Apostolici*, Caransebeș, 1892.

²⁴) Rordorf, *op. cit.*, p. 152.

²⁵) Stanca, *op. cit.*, p. 252.

²⁶) B. Cireșeanu, *op. cit.*, p. 247.

^{26 a}) P. Chirica, *op. cit.*, p. 26.

²⁷) Rordorf, *op. cit.*, p. 172.

²⁸) Idem, *Ibidem*.

²⁹) Idem, *op. cit.*, p. 184.

³⁰) Idem, *op. cit.*, p. 187.

Vasile cel Mare susține că : „Noi săvîrșim rugăciuni în întîia zi a săptămîinii dar nu toți cunosc motivul. Nu numai pentru că noi am înviat împreună cu Hristos ci și pentru atîtea alte motive”³¹⁾.

Unii creștini veneau la biserică în fiecare Duminică dar ieșeau mai înainte de timp, ceea ce a făcut pe Sf. Ioan Hrisostom să-i mustre zicînd : „Cei ce ies din biserică mai înainte de sfîrșit, sint ca Iuda”³²⁾. „Ziua Vechiului Testament s-a desființat. Locul ei l-a luat ziua Noului Testament” învăța Ambrosie, într-o scrisoare către un oarecare Orontianus³³⁾.

Intr-o predică ținută în Duminica Paștelui, Fer. Ieronim vorbește despre „ziua Domnului”, ziua învierii, ziua creștinilor, aceasta este ziua noastră și tocmai de aceea se numește ea Ziua Domnului : pentru că în acea zi s-a adevărit Hristos ca biruitor. Dacă păgînii îi zic ziua soarelui (Sonntag în l. germană, are tocmai acest sens), recunoaștem și noi că de fapt ziua Domnului este oarecum o zi a soarelui, pentru că a răsărit Soarele dreptății, în ale cărei raze este mîntuirea³⁴⁾. De aceea, scrie Fer. Augustin „a postî Duminica este un prilej de mare mîhnire, mai ales de cînd Biserica a luat cunoștință că erezia maniheică a rînduit pentru credincioșii ei postul în zi de Duminică”³⁵⁾.

După părăsirea comunității, într-o zi de Duminică, se apropie Alexandru, un fost discipol al lui Eusebie din Alexandria și-i zice : „Te rog, domnul meu, de ce trebuie să prăznuim ziua Domnului și să nu lucrăm nimic și care-i folosul că nu lucrăm ?” Atunci Eusebie începu a-i răspunde : „Ascultă fiule și-ți voi spune, de ce ni s-a transmis să prăznuim ziua Domnului și să nu lucrăm nimic în acea zi. Cînd le-a descoperit Domnul taina sfîntă a luat pîine, a mulțumit, a frînt-o și a dat-o ucenicilor și a zis : „Luați mîncăți... beți, aceasta s-o faceți întru pomenirea mea”. Așa a vorbit Domnul. Duminica este deci instituită întru pomenirea Domnului. De aceea se numește ziua Domnului, pentru că Domnul este mai presus de toate zilele. Înainte de patimile Domnului nu se numea Ziua Domnului ci ziua întîia. În această zi a făcut Iisus începutul unei noi vieți, a unei noi săptămîni.”

Săptămîna are 7 zile. „Șase zile ni le-a rînduit Dumnezeu pentru muncă, iar a 7-a Duminica, pentru rugăciune”³⁶⁾.

Intr-o epistolă a sa (13, 3) Grigorie cel Mare precizează rolul și rostul Duminicii scriînd : „A ajuns la mine știrea, că unele spirite răzvrătite, popularizează o învățătură potrivnică celei sfînte, interzicînd a se lucra în zi de simbătă. Nu pot considera aceasta decît un fel de acțiune a lui Antihrist. Ce-i drept cuvîntul sabbat înseamnă odihnă. Dar pentru noi adevăratul sabbat, este ziua Domnului, Duminica. Afară de aceea mi s-a mai spus că oameni zăpăciți învață că nu-i îngăduit a se face baie în zi de

³¹⁾ Idem, op. cit., p. 188.

³²⁾ Omilie la ps. 144, la Badea Cireșeanu, op. cit., p. 247.

³³⁾ Rordorf, op. cit., p. 193.

³⁴⁾ Idem, op. cit., p. 204.

³⁵⁾ Idem, Ibidem.

³⁶⁾ Idem, op. cit., pp. 209—210.

Duminică. Desigur, dacă cineva face baie cu un scop senzual e interzisă baia și în celelalte zile. Când însă se face baia pentru curățenia trupului atunci nu oprim baia nici chiar în zi de Duminică. În zi de Duminică omul să se desprindă de preocupări lumești, să se odihnească și să se dedea rugăciunii, pentru a ispăși nepăsarea din cele 6 zile lucrătoare, cu rugăciunea”³⁷⁾.

Isidor de Sevilla învață că „Duminica a fost așezată de către Apostoli, pentru că în acea zi a înviat Hristos din morți. De aceea este numită ziua Domnului — adică Duminică, ca să cugetăm la Domnul și să ne desprindem atunci de cele curat pămîntești și să ne pregătim și noi pentru învierea cea viitoare”³⁸⁾.

Învățătura despre Duminică primește caracter de lege la diferitele Sinoade. Astfel Sinodul al V-lea local de la Laodiceea legiferează în cano-nul 29 că: „Nu se cuvine creștinilor să urmeze obiceiurile iudaice și simbăta să o petreacă în repaus, ci să lucreze în ziua aceasta; Duminica însă cinstindu-o cu deosebire să o petreacă în odihnă”³⁹⁾.

Tot așa hotărăște Sinodul al III-lea local de la Gangra, în canonul al 18-lea, ca „dacă cineva ar ajuna Duminica, să fie anatemă”⁴⁰⁾.

În canoanele lui Teofil din Alexandria se precizează în canonul I că, „atît obiceiul cit și cuviința cere de la noi să cinstim toată Duminica și să o serbăm, fiindcă în această zi ne-a mijlocit Domnul nostru Iisus în-vierea”⁴¹⁾.

Canoanele Sinodului al VI-lea ecumenic trulan, can. 19 dispun:

Duminica este rînduită preocupărilor de ordin duhovnicesc: „Înainte-stătătorii Bisericii trebuie să învețe în toate zilele și mai ales Duminica, întreg clerul și poporul în cuvintele drepte credințe”⁴²⁾.

Canonul normează că episcopii trebuie să predice mai ales Duminica, deoarece în aceste zile oamenii se lasă de lucrul lor și se adună la biserică.

Canoanele Sinodului al doilea local, de la Neocesarea, interzic ca cineva pentru asceză să ajuneze Duminica. Dacă totuși ar face-o „să fie anatema”. E o măsură luată împotriva eutașienilor care învățau că Dumi-nica trebuie să se postească, fiindcă după părerea lor ziua aceasta este o jalnică amintire cînd s-a eliberat materia⁴³⁾.

Canonul al 11-lea al Sinodului al VI-lea local, de la Sardica dispune că „dacă vreun mirean petrecînd în trei zile de Duminică în trei săptămîni nu ar merge la serviciul divin să nu se împărtășească”⁴⁴⁾.

³⁷⁾ Idem, *op. cit.*, p. 234.

³⁸⁾ Idem, *op. cit.*, p. 236.

³⁹⁾ N. Miș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. de Uros Kovincici și dr. Nicolae Popovici, vol. II, p. I., Arad 1934, p. 103.

⁴⁰⁾ N. Miș, *op. cit.*, vol. I, p. I, Arad, 1930, p. 284.

⁴¹⁾ Idem, *of. cit.*, vol. II, p. II, Arad, 1936, p. 175.

⁴²⁾ Idem, *op. cit.*, vol. I, p. I, Arad, 1931, p. 371.

⁴³⁾ Idem, *op. cit.*, vol. II, p. I, p. 50.

⁴⁴⁾ Idem, *op. cit.*, vol II, p. I, p. 137.

Canonul 3 al Fer. *Dionisie*, arhiepiscopul Alexandriei dispune ca soțul și soția să se rețină prin consens, pe timp de Duminică, de laolaltă⁴⁵⁾.

Dacă se face pasibil de această abatere un episcop, să se caterisească, zice canonul 80 al Sinodului al VI-lea ecumenic, trulan⁴⁶⁾.

Asemenea rânduie canonul 56 al aceluiaș Sinod ca să nu se minince carne și ouă în Duminicile postului mare⁴⁷⁾.

Ceea ce face Biserica întreprinde și autoritatea civilă. Împăratul *Constantin cel Mare* dispune ca „toți judecătorii, cetățenii orașelor și întreaga activitate industrială să odihnească în ziua vrednică de cinstire”. El opri lucrul oîmpului și dădu ordin ostașilor să meargă Duminica la biserică.

Împărații *Teodosie cel Tânăr* și *Teodosie cel Bătrîn* opriră pentru ziua de Duminică strângerea dărilor, negoțul și spectacolele publice ca teatrele, circurile, paiațele, după cum informează Codul teodosian⁴⁸⁾.

Prin aceste dispoziții împărații Constantin, Teodosie și alții declară Duminica cea vrednică de cinstire, zi oficială de odihnă și așa a rămas pînă în ziua de azi.

O confuzie între sîmbătă și Duminică nu se poate face. Textele biblice și patristice sînt clare. Și de la ivirea creștinismului neconținut se prăznuiește Duminica. E aceasta și o datorie impusă și de poruncile bisericești care-l îndatorează pe creștin să asculte cu evlavie sf. liturghie în fiecare Duminică. Legile civile, care garantează libertatea de conștiință a cetățenilor, lasă la dispoziția credincioșilor ce se cuvine și ce nu se cuvine în această zi, pe care „a făcut-o Domnul ca să ne bucurăm și să ne veselim întrînsa”.

⁴⁵⁾ Idem, *op. cit.*, vol. II, p. II, p. 7.

⁴⁶⁾ Idem, *op. cit.*, vol. I, p. II, p. 457.

⁴⁷⁾ I, II, p. 430.

⁴⁸⁾ Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, București, 1912, tom. III, p. 249.

O CONTRIBUȚIE CREȘTINĂ LA PROBLEMATICA „ANULUI INTERNAȚIONAL AL FEMEII”

de : ANCA MANOLACHE

Inițiativa Organizației Națiunilor Unite de a supune unor dezbateri oficiale, în anul 1975, opiniile societății contemporane cu privire la locul ocupat de femeie în viața omenirii marchează existența unui moment de criză a omului modern și interesul societății contemporane de a înțelege, reconsidera și reexprima ideea de om și omenire. Declararea anului 1975 ca *An Internațional al Femeii* mărturisește trezirea conștiinței contemporane și îndreptarea atenției ei către ceea ce îi este esențial : sensul omului pe pământ și organizarea supraviețuirii lui.

Două mari organizații mondiale, în permanentă luptă pentru eliberarea omului de orice constrângere nefirească, de orice denivelare nefirească și pentru regăsirea drumului spre unitate — au supus atenției publice teme de interes major. În Mexic s-a organizat anul acesta o *Conferință Mondială a Femeii*, propusă și pregătită de Organizația Națiunilor Unite. Pe plan religios, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a pregătit *cea de a V-a Adunare Generală*, fixată pentru finele anului 1975, la Nairobi, în Kenia, unde centrul atenției îl constituie tema „Hristos eliberează și unește”.

Dacă această a doua preocupare are un caracter pronunțat religios și este realizată de un for mondial constituit ca tribună a creștinătății, în acțiunea de regăsire a unității creștine în primul rînd și apoi, a omenirii întregi — cea dintîi preocupare, pornind de asemenea de la constatarea dezunirii în lume, se îndreaptă în același sens al lucrurilor, dar pe plan diferit. Este evidentă convergența în căutarea unui ferment de coeziune, de readunare a omenirii divergente, centrifuge și prin aceasta, primejduită.

Intruniri, realizate sau numai în curs de pregătire, la diferite nivele, sau circumscrise geografic¹⁾ colorează acest an cu un specific anume :

¹⁾ Unitatea de lucru *Educație și Innoire*, din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor a fixat pentru perioada : 7—11 aprilie 1975 o întrunire la Cartigny, lângă Geneva, unde femeile europene aveau sarcina să pregătească în mare parte temele cuprinse în ordinea de zi a celei de a V-a Adunări a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Organizată să țină lucrările în 6 secțiuni, întrunirea de la Cartigny își propunea temele următoare : I. Mărturisind pe Hristos astăzi ; II. Exigențele unității ; III. În căutarea unității ; IV. Educare în vederea eliberării și comuniunii. V. Structuri nedrepte și lupta pentru eliberare. VI. Dezvoltarea omului — ambiguitățile puterii, ale tehnologiei și ale calității vieții.

necesitatea omenirii de a se rosti asupra prezenței femeii în societate. La toate aceste întruniri, între care unele au fost mai puțin concludente²⁾, s-a făcut simțit un caracter dinamic, viu și variat în expresie. Însă în mod deosebit aceste mențiuni trebuie aplicate *Conferinței Mondiale din Mexic*, cea mai importantă care s-a ținut vreodată cu această temă³⁾.

Conferința aceasta a durat peste 15 zile, acoperind ultimele două săptămâni ale lunii iunie și s-a încheiat la 2 iulie 1975. Au participat peste 2000 persoane, constituind peste 133 delegații, care au reprezentat tot atâtea state și organisme internaționale. Peste 100 delegații au fost conduse de femei. Mari personalități pe plan politic, social și religios au transformat această conferință într-un for de pronunțare contra marilor flageluri care subminează conviețuirea oamenilor. Punctul 8 al ordinii de zi a conturat această realitate, femeile asumându-și participarea la „întărirea păcii internaționale, la eliminarea rasismului, a apartheidului, a discriminării rasiale, a dominării străine și a ocupării de teritorii prin forță”⁴⁾.

Printre cuvântările rostitute de mari personalități prezente, merită a fi reținute în special cele care au atins simburile de gravitate al problemei: sensul momentului istoric și responsabilitatea omului față de nedreptățile pe care le cunoaște omenirea de azi⁵⁾. Însuși cuvântul de deschidere al Secretarului General al Națiunilor Unite sintetizează scopul mării întâlniri din Mexic. Secretarul General a subliniat necesitatea trezirii la realitate a societății moderne, în care problemele majore ale lumii sînt atît de strîns legate între ele, încît rezolvarea uneia implică neapărat abordarea celorlalte. De aceea, problema femeii în societatea modernă este studiată în același timp cu problema alimentație, a populației, a sănătății, a mediului înconjurător, a educației. S-a accentuat de asemenea și necesitatea unei

²⁾ Cu simplu caracter informativ merită să fie semnalată o „masă rotundă”, care a avut loc la 14 martie 1975, la Geneva, în cadrul unor întruniri cu caracter religios protestant. Întîlnirea a abordat tema femeii în ziua de azi, sub titlul „Ce vor femeile?”, și a fost condusă de d-na Claire Lescaze — tratîndu-se subiectul mai mult pe latura lui psihologică, cu un dominant caracter literar. Discuțiile sînt rezumate în hebdomadarul „*La Vie Protestante*”, nr. 12 din 3 martie 1975.

³⁾ Sub titlul „*La Conférence Mondiale de Mexic sur la femme*”, Mgr. Ramón Torrella Cascante prezintă expozitiv și critic această întîlnire — la care a participat în calitate sa de vice-președinte al Comisiei Pontificale „*Justitia et Pax*” — în ediția săptămînală a periodicului „*L'Osservatore Romano*”, nr. 30 din 25 iulie 1975.

⁴⁾ Idem, *ibidem*.

⁵⁾ Mersul dezbaterilor a fost, pe scurt, următorul: s-a lucrat pe comisii, care au trebuit să studieze proiectele de rezoluții ale primelor confruntări. O deosebită importanță s-a acordat punctului 8 al ordinii de zi, „participarea activă a femeilor la remedierea nedreptăților sociale și internaționale”. Problematika pe care o exprimau proiectele de rezoluții a fost expusă pe larg de șefii delegațiilor, pregătiți pentru aceasta. În ziua de 29 iunie, deschiderea acestor dezbateri a făcut-o d-na Sirimavo Bandaranaike (Sri Lanka). Documentul cel mai important al discuțiilor a fost cel susținut în prima comisie, de d-na Jeanne Martin Cisse (delegația Guineei), document care a luat în final titlul de *Planul Mondial de Acțiune*. După prima zi de dezbateri fuseseră abordate și examinate amănunțit 206 paragrafe ale acestui proiect. La secretariatul Conferinței au fost depuse 894 de amendamente — rezultat al dezbaterii temelor rezumate în șase mari capitole.

mai adânci înțelegeri a complexității societății moderne, a rolului familiei și imperioasa reliefare a valorilor cu caracter de permanență în viața mării familii omenesti.

În încheierea discursului său, Secretarul General a precizat că de la această conferință se așteaptă angajarea femeii în vederea deschiderii unui drum nou, spre înțelegerea acestor valori și asumarea lor de către toți factorii de răspundere din lume. Este necesară în mod imperios contribuția femeii la „modificarea atitudinilor și a prejudecăților care nu sînt întemeiate nici pe dreptate, nici pe bunul simț”⁶⁾.

Concluziile pe care le oferă conferința aceasta nu sînt încurajatoare pentru cei care așteaptă rezultate spectaculare de la întruniri cu nuanțe revendicative. După opinia acestora, *Conferința Mondială a Femeii* nu a adus soluții, ci a fost doar un loc, sau un prilej de a se pune problema drepturilor femeii și a datoriei ei în încercările de menținere a păcii în lume. Dar o depășire a situațiilor anterioare nu s-a constatat nici măcar pe plan teoretic. Ca și celelalte întruniri, și Conferința din Mexic a fost doar un prilej de a se repeta sloganele cunoscute și prilej de manifestare a spiritului revendicativ, dacă nu chiar agresiv, al unei alte categorii de oameni loviți de discriminarea — a categoriei femeii.

Cu toate acestea, căutînd sensul ultim al lucrurilor, trebuie spus că nu totul a fost zadarnic. Într-adevăr, la lucrările Conferinței, s-a pus problema cooperării pe plan larg pentru regăsirea raporturilor firești între oameni, pentru reconturarea noțiunii de demnitate umană în ceea ce omul este prin natura sa și nu prin ceea ce el reprezintă pe treapta societății, la un moment dat. Fiecare om este cetățean al lumii acesteia, cu egale chemări în fața vieții și cu egale drepturi de a răspunde.

Numai că, și de data aceasta, modul de a pune problema⁷⁾ nu a fost de natură să conducă la substanțiala ei înțelegere și nici măcar la remedie-

⁶⁾ În același sens, trebuie remarcată intervenția președintelui Mexicului, Don Luis Echeverria Alvarez, care a subliniat „situația marginală a femeii în societate și exploatarea ei”. El s-a pronunțat pentru stimularea unei cooperări efective între bărbați și femei în vederea creării, în toate sectoarele de activitate, a vieții comunitare, a unei noi înțelegeri a momentului dificil din istoria omenirii de azi. „*Conferința Mondială a Femeii* trebuie să fie locul în care rezolvarea problemei femeii se leagă de instaurarea unei noi ordini economice internaționale, implicînd participarea femeii la acțiunea susținută pentru pace...”, a încheiat președintele Mexicului.

⁷⁾ Același ton de luptă socială pare să determine și atmosfera în care urmează să se desfășoare la Hauhø (lîngă Helsinki, în Finlanda), între 26 septembrie și 1 octombrie 1975, o *Conferință a Femeilor* organizată de Conferința Creștină pentru Pace. Conferința abordează tema „eliberării femeii”, iar subcomisiile preiau spre lucrare următoarele teme: a) egalitatea, problemă teologică și etică; b) dezvoltarea — economie, cultură, familie; c) probleme internaționale și politice. Scopul acestei conferințe este să angajeze femeile mai activ în lupta pentru pace, dezarmare și împotriva nedreptății. Ea are de scop prelucrarea temelor deja expuse și discutate în cadrul *Consultării Femeilor*, care a avut loc la Potsdam, în aprilie 1975. Enunțarea temelor acestor întruniri este — după cum se vede — aproape aceeași, cu cele amintite, sau cu altele mai puțin importante, pe care le trecem cu vederea, întrucît *Conferința Mondială a Femeilor* ținută la Mexic, a preluat pe larg toate temele expuse în întruniri mai mari sau mai mici din acest an.

rea ei pe plan teoretic — cu atât mai puțin, la remedierea ei pe planul istoriei. Se constată că ne aflăm în fața unui început, dar este un început care marchează hotărîrea omului de a trăi conform fireștilor sale drepturi la viață, la o existență demnă de inegalabila sa chemare în lumea creată.

Faptul că la această mare întîlnire au fost prezente personalități distinse și angajate în lupta pentru promovarea omului și a drepturilor sale legitime se străvede în promițătoarea caracterizare a *Conferinței Mondiale din Mexic*, ea fiind un prilej pentru a se reconsidera *problema femeii* în cadrul exigențelor de colaborare pentru o „societate nouă, mai dreaptă și mai frățească, întemeiată de bărbați și femei — alături, într-o cooperare responsabilă și paritară”⁸⁾.

*
* *
*

Aspectul religios al celor enunțate mai sus ne îndeamnă să traducem în limbaj teologic și scripturistic relațiile unora dintre comentatori, sau concluziile ce se desprind din întîlnirile acestui an. În majoritatea cazurilor, textele oficiale care au prezentat concluziile dezbaterilor au condus la constatarea că forma de revendicare a drepturilor femeii, pe plan social, poate aduce succese. Dar acestea nu au fost nici odată pe măsura eforturilor și a jertfelor care de altfel — în speță pronunțîndu-ne — sînt constitutive vieții femeii, în istoria vieții omenеști.

Ce oare a condus aceste încercări la rezultatele minore înregistrate? Dar, în fond, unde puteau să ducă revendicările unor *drepturi „egale”*, chiar și acolo unde egalitatea „de jure” este recunoscută la nivel constituțional? Ce pot să mai aducă încă, decît un binemeritat salariu egal la muncă egală, drepturi egale în alegeri și o prezumtivă „demnitate” acordată, ca și libertatea celui sărac?

Aparținînd acestei sfere de credință și opinii, vom încerca să prezentăm ceea ce considerăm că gîndirea creștină poate propune drept contribuție — în vederea reducerii tensiunii omului modern.

Doctrina creștină în materie pornește de la cele exprimate în cartea Facerii (I, 27) și anume, că OMUL a fost făcut „bărbat și femeie”. Această copărtășie structurală este tipică nu numai omului, căci spune tot Scriptura în același loc: „a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său”. Toată tradiția creștină subliniază existența după chipul și asemănarea lui Dumnezeu a omului ca fiind esențială structurii și destinului său. Iar comentatorii insistă asupra nuanțelor exprimării acesteia: „după chipul Său l-a creat Dumnezeu pe om; bărbat și femeie i-a creat pe ei”, adică semnalînd *unicitatea naturii omenеști și pluralitatea persoanelor create*.

După creare, cartea Facerii spune că Dumnezeu îi binecuvîntează (la plural) și le dă pămîntul în stăpînire. În descrierea biblică, puterea și dreptul de a conduce și de a se bucura de toate cele ce produce viața

⁸⁾ Mgr. Ramón Torella Cascante, *ibidem*.

pământului, au fost date în *con-dominium* ambilor, adică OMULUI. Bine-cuvîntarea primordială o acordă Dumnezeu omului, la plural, dîndu-i porunca și acordîndu-i dreptul și posibilitatea de a se înmulți și a se bucura de acest pămînt.

Desfășurarea aceste scene din capitolul I al Facerii subliniază clar luarea în stăpînire de către OM a întregii creații pregătite pentru el de Creator. Dar totodată și în același loc scena aceasta este primul — însă permanent valabilul — indiciu că darul a fost făcut *ambelor* persoane, adică *primului om*, în forma sa plurală. Toată făptura a fost încredințată într-o desăvîrșită *împreună-stăpînire*, omului bărbat-femeie, cel unul în natură și multiplu în persoane, asemenea Creatorului său.

În această stare, omul este stăpîn al creației, de care urmează să se bucure și în preajma căreia îi este dat să viețuiască în dualitatea sa co-naturală.

Cum a ajuns omul în viața extra-edenică la dominarea unuia asupra celuilalt este un fapt variat înțeles și felurit exprimat în tradiția culturală a diferitelor civilizații omenești.

În viziunea noastră, ceea ce ne reține atenția în mod deosebit este variația de optică pe care o propune religia creștină atunci cînd este vorba de raporturile dintre oameni. În această optică, ceea ce stă alături de ideea de egalitate — dar paralel și nu suprapus — este ideea de fraternitate. În adevăr, nicăieri termenul de egalitate cu înțelesul actual nu se găsește în Evanghelie, în Noul Legămînt, iar noțiunea de dreptate, sau cea de libertate, îmbracă alt conținut decît cel folosit în limbajul curent.

Dacă nu „egalitatea” este caracteristică doctrinei care propovăduiește mîntuirea omului, ceea ce nu încetează să afirme și să întărească învățătura Noului Testament este „frăția”, fraternitatea ontologică a tuturor făpturilor omenești: toți oamenii sînt fii ai aceleiași prime perechi de oameni și fii ai aceluiași Părinte ceresc. Însăși ideea de dreptate, în graiul evanghelic are o altă rezonanță: ea întruchipează așezarea persoanei umane în rîndurile firescă ei însăși și în lăuntrul legilor dumnezeiești, după care este chemat să se conducă și cărora să le corespundă. Iar dreptul creștinului este legat de ideea de autodeterminare, întrucît el are dreptul să decidă asupra propriului său destin, să hotărască, adică, dacă îl acceptă sau dacă îl respinge. Cu aceasta — se pășește în zona libertății.

Dar în gîndirea creștină ideea de egalitate, pusă alături de aceea de libertate, comportă o ciudată tensiune. Egalitatea în drepturi a tuturor exponenților naturii umane presupune o egalitate și în ceea ce privește dreptul de exercitare a libertății, care, aceasta, conduce la o explozie de infinite variații în gama egalității, pentru că libertatea se manifestă cu precădere ca libertate de creație. Or, tocmai aici se naște diversificarea caltativă în interiorul aceleiași *unice esențe umane*, prin creație, aceasta rocind tot altea variații, cîte variate moduri de gîndire, de trăire și de expresie există.

Pe de altă parte, noțiunea creștină despre libertate mai sparge niște tipare ale gîndirii lumii vechi. Ea nu rămîne nici o clipă la nivelul orizon-

tal, ci țintește la verticală către proveniența sa divină. Libertate este atitudinea celui care s-a deschis adevărului, căci „adevărul vă va face liberi” (Ioan 8, 32), spune Mântuitorul nostru Iisus Hristos, în Care nu este nici rob, nici slobod, nici bărbat, nici femeie (Galateni 4, 48), libertatea însemnând în limbaj noutestamentar eliberarea de păcat, de dependență față de rău. Noul Testament vorbește despre eliberarea omului nou din robia păcatului, iar această eliberare dacă rămâne nealterată duce la dispariția nedreptății și a asupririlor, a împilării și a minciunii — triste consecințe ale comodității și indiferenței omului decăzut.

În plus față de aceasta, în predania noastră dreptatea în însăși noțiunea proprie creștinismului este depășită de iubire, cea care nu se îngrijește de ale sale (I Corinteni 13), deci nu caută nici măcar folosirea a ceea ce i se cuvine, ci caută să ofere ceea ce are de „drept”, să facă un dar și din ceea ce i s-a dat pe dreptate, căci dragostea sparge toate noțiunile de „echitate”, depășindu-le, ea fiind singurul nume al lui Dumnezeu (Ioan 4, 16).

*
* *
*

Acest mic ocol de la subiectul propus este de natură să ne plaseze pe terenul propriu al discuției, al afirmărilor și al explicărilor temeiului creștin pe care stă înțelegerea și rezolvarea „problemei” femeii ca problemă, fără a căuta rezolvări pe planul social-istoric, ci doar în direcția unei revizuirii a mentalității vechi, destul de mult prelungite și în prezent.

Cum știm, OMUL, bărbat și femeie, *ambii-unul* în Adam și *toți-una* în Hristos, sint frați. Creștinismul propune omului o reflecție asupra trinomului: *eu — tu — noi*. Numitorul comun al acestui raport este „natura” umană. Omenirea este una, și prin aceasta, egală cu ea însăși în natura sa. Relația *eu—tu* este valabilă în interiorul aceleiași naturi, nealterată de faptul că natura se prezintă în variații de rasă, de vîrstă, de sex, de cultură, de epocă. Nici un singe nu este „albastru”, pentru că el este unul singur, același care a fost asumat și vărsat de Hristos pe cruce, spre răscumpărarea OMULUI.

Prin restaurarea esenței omenești și reabilitarea morală a naturii umane Hristos restabilește demnitatea de făptură liberă, cu auto-control și deplină responsabilitate a oricărei persoane umane. Doctrina răscumpărării cunoaște formula permanent valabilă, exprimată sintetic de sfîntul Atanasie cel Mare: ceea ce a luat Hristos din OM este natura lui și numai ceea ce a luat, aceea a mîntuit. Pe acest OM: bărbat și femeie — l-a preluat și i-a mîntuit Hristos, iar nu numai natura bărbătească, ci natura umană. Hristos nu a fost bărbat, ci Dumnezeu-Om, Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit. Omenirea trecută, prezentă, viitoare este una — recapitulată în Hristos. Religios vorbind, ar fi improprie ideea de *egalitate*, fiind vorba de numai *una-și-aceeași-natură-umană*. Natura umană nu are alt termen de echivalență, decît pe ea însăși. Iar Hristos vorbește ca Persoană, persoanelor umane ale *uneia și aceleiași naturi*, ale unuia și aceluiași neam născut din Adam.

În concepția creștină persoana este individualizarea naturii umane, înzestrată cu libertate de a decide, după buna sa chibzuință, a fiecărui ipostas purtător de natură omenească. Cîndva, în interiorul naturii însăși voia cea liberă a unuia din ipostase a slăbit. Dacă s-a clătinat și a căzut, nu a căzut numai ipostasul, ci firea însăși, căci cel căzut purta în sine întreaga fire. Lacerată în interiorul său, natura umană din Adam vedește sfișierea, prin acuzarea îndreptată împotriva co-naturii sale, a Evei (Viața), mărind astfel prăpastia.

După fisura produsă în interiorul ei, natura omenească nu se mai recunoaște ca atare, iar de aici pînă la prima ucidere nu a fost departe. Fratele Cain l-a ucis pe fratele Abel.

Este util să remarcăm că primii creștini au reluat în exprimare și viețuire relația de frățietate primordială, reeditînd ideea de unică natură manifestată în pluralul ipostaselor și s-au replasat în raportul ce oglindește relația intertrinitară: Unica Natură divină manifestată în pluralul celor trei Ipostasuri.

Frăția aceasta ontologică și nu numai socială nu poate fi luată — după cum nu poate fi dată — omenește. Ea a fost dată de la început dumnezeiește, prin creația cea dintîi, iar apoi repetată, reafirmată și reințărită în învierea Omului-Dumnezeu, OM — bărbat și femeie; OM născut din femeie. Iar prin aceasta, poziția femeii în lume a fost pe deplin reechilibrată. Înomenirea lui Hristos reliefează egala prețuire dată de Dumnezeu femeii, întîi prin nașterea Sa din Femeia-fecioară, fără vreo participare bărbătească. Iar după Înviere — prin grija Celui înviat de a se arăta în primul rînd femeilor, mironosițelor — primele purtătoare ale „evangheliei” Învierii.

Este semnificativă și azi, aproape ca și în vremea aceea, sollicitudinea Mîntuitorului față de condiția femeii. El o caută fie în persoana samarineencei, fie în aceea a Mariei Magdalena, pe care o „îndreaptă” prin iubire, sau o apără de învinuirea lui Iuda, cînd aceasta îi spală picioarele cu cel mai de preț mir. Dar în primul rînd, înainte de Întrupare, El a căutat-o în Maria Fecioara, personificarea maximă a treptei omenești de existență. Căci „dacă masculinul participă la Întrupare prin tăcerea sa în persoana lui Iosif („Cuvîntul”, fiu adoptiv al tăcerii), femeia, dimpotrivă, pronunță acel *fiat*, din partea tuturor. Acelui „*fiat*” creator al Tatălui, răspunde umilul *fiat* al „slugii lui Dumnezeu”. Acest *fiat* este temelia umană indispensabilă a Întrupării, el reprezentînd acel *da* liber consimțit al umanității, pronunțat prin gura Mariei: da, doresc mîntuirea, sînt însetată după Mîntuitorul Meu. Hristos nu ar fi putut lua trup și sînge omenesc, dacă umanitatea — Maria — nu ar fi dăruit în chip liber acest sînge și trup, car dar, ca ofrandă pură”⁹⁾.

Așa cum cîntările bisericești enunță adevăruri dogmatice, un vechi text liturgic prezintă maternitatea Sfintei Fecioare în lumina paternității

⁹⁾ Pavel Evdokimov, *Sacrement de l'amour*, Editions de l'Epi, Paris, 1962, p. 47, în capitolul intitulat: Femeia, punct de întîlnire între Dumnezeu și om.

divine : „Tu ai născut pe Fiul fără tată, acest Fiu pe care Tatăl l-a născut din veci fără mamă”¹⁰⁾.

În viața sa istorică și apoi în învățătura lăsată și păstrată în Sfânta Scriptură Mântuitorul nu lasă nici o justificare pentru o „capitis diminutio” a femeii¹¹⁾.

Ezitatea doctrinei creștine în a afirma și demonstra egala valoare și tot atât de eficienta contribuție feminină la propășirea societății creștine se datorează pe de o parte lipsei de pregătire culturală a celor puși în situația de a se pronunța public și hotărîtor în literatura scrisă și în tradiția orală. Pe de altă parte, această ezitare se datorește și faptului că învățătura Sfintului Apostol Pavel a fost interpretată în sensul că femeie ar avea o poziție inferioară bărbatului¹²⁾.

Textul de bază care a fost adesea eronat interpretat — după părerea lui A. Feuillet — și ar reflecta această învățatură despre rolul secundar al femeii în Biserică îl constituie pasajul *I Corinteni 11, 2—16*. În acest pasaj, după ce Apostolul Pavel precizează că „Hristos este Capul fiecărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul”, se ocupă îndeaproape de comportarea femeii în obștea credincioșilor în biserică : femeia cînd se roagă sau proorocește să aibă capul acoperit ; pe cînd bărbatul, nu este dator să-și acopere capul, (el) fiind chipul și slava lui Dumnezeu, iar femeia este slava bărbatului (vers. 7). În continuare, sfîntul Apostol Pavel argumentează : „Pentru că nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat (vers. 8) ; pentru că nu bărbatul a fost făcut pentru femeie, ci femeia pentru bărbat” (vers. 9). „Însă nici bărbatul fără femeie, nici femeia fără bărbat, în Domnul (vers. 11)). Căci precum este femeia din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie și toate de la Dumnezeu (vers. 12). Apostolul apoi demonstrează cu argumente raționale necesitatea ca femeia să aibă capul acoperit (vers. 13—16), acoperîmîntul capului constituind „semn de putere pentru îngeri” (vers. 10).

Am redat mai pe larg mersul ideilor care se succed în acest controversat pasaj, pentru a deveni mai ușor de înțeles de ce noi socotim că acest pasaj constituie un argument hotărîtor pentru teza noastră că femeia și bărbatul sînt ipostasuri echi-valente ale unicii naturi omenești.

Dacă tilcuirea acestui pasaj a dat în trecut naștere unei întregi literaturi teologice care evidențiază așa-numita „nuanță antifeministă” a

¹⁰⁾ La același, *op. cit.*, p. 43.

¹¹⁾ Pavel Evdokimov consideră că creștinismul primelor veacuri și chiar cel de pînă foarte aproape se plasează ex-centric față de creștinismul Evangheliei, în privința atitudinii față de femeie. S-ar părea, zice el, că numai bărbații ar fi chemați la mîntuire, că numai pentru ei a predicat Mîntuitorul și apoi sfinții săi Apostoli și ucenici. Teologul acesta consideră în continuare că menținerea caracterului puțin anti-feminist al multor scriitori creștini de mare valoare se datorește influenței lumii orientale și în special sectelor gnostice și eseniene. *Op. cit.*, p. 17 urm.

¹²⁾ Prezentăm în cele ce urmează contribuția valoroasă pe care ne-o oferă în această direcție articolul scris de A. Feuillet, intitulat „*L'homme 'gloire' de Dieu et la femme 'gloire' de l'homme* (I Corinteni 11, 7) și publicat în „*Revue biblique*” (LXXXI/1974, nr. 2, pp. 161—182).

Apostolului Pavel, în ultimele decenii, când se încearcă revalorificarea prezenței femeii în societate și în biserică, mulți caută să afle în acest pasaj mai ales argumente pentru situarea la nivel inferior a femeii, față de bărbat, în planul lui Dumnezeu.

Cei ce văd în acest pasaj dovada inferiorității femeii față de bărbat se întemeiază îndeosebi pe textul versetului 7, că bărbatul ar fi *chip* și slavă a lui Dumnezeu, în timp ce femeia ar fi numai slavă a bărbatului. Însă această interpretare este eronată, datorită în primul rând înțelegerii greșite a termenului „slavă” („doxa”, în grecește și „kabod” în eвреiește); și în al doilea rând, prin necunoașterea temeiului biblic al gândirii Apostolului Pavel, în redactarea acestui pasaj. Continuăm argumentarea teologului A. Feuillet, prezentată în studiul anunțat mai sus, în care se succed următoarele idei.

La baza interpretării felurite despre inferioritatea femeii stau cele trei înțelegeri felurite ale termenului „doxa”. În adevăr, dacă termenul „doxa” este luat în înțeles de *reflectare*, *ogîndire*, atunci bărbatul, fiind creat primul, este chipul nemijlocit („eikon”) al lui Dumnezeu și reflectare („doxa”) directă a strălucirii majestății Creatorului; în timp ce femeia, fiind creată în al doilea rând, după asemănarea bărbatului și din materia luată din el, *reflectă* pe Dumnezeu numai prin mijlocirea bărbatului, a cărui „doxa” este, adică ea este chip al unui alt chip.

Dacă termenul „doxa” este luat în înțeles de *supremație*, atunci bărbatul reprezintă asemănarea și supremația lui Dumnezeu, iar femeia la rândul ei reprezintă supremația bărbatului, care reprezintă supremația lui Dumnezeu.

Amîndouă aceste înțelegeri a termenului „doxa” nu pot fi întemeiate pe texte biblice și duc la interpretări eronate. În schimb, înțelegerea termenului „doxa” = „kabod” ca *onoare*, *cinstire*, *mărire*, duce la evidențierea unui dublu aspect al termenului „doxa” când se referă la Dumnezeu, ori la om, adică: un aspect *obiectiv* (cînd „doxa” reprezintă realitatea obiectivă a celui sau a ceea ce inspiră respectul, onoarea, cinstirea) și un aspect *subiectiv* (cînd „doxa” reprezintă sentimentul pe care îl încearcă cineva față de cel care inspiră respectul, onoarea, cinstirea).

Pentru înțelegerea justă a gândirii Apostolului Pavel în redactarea textului *I Corinteni 11, 7*: „bărbatul nu este dator să-și acopere capul fiind *chipul și slava* lui Dumnezeu, iar femeia este *slava* bărbatului”, este nevoie să precizăm că Apostolul respectă în această redactare întru totul concepția biblică despre crearea bărbatului și a femeii așa cum este înfățișată în cele două istorisiri despre facerea omului: *Facere 1, 26—27*, unde omul-bărbat și omul-femeie sînt creați împreună, într-o singură acțiune divină, pentru ca împreună să fie „chipul lui Dumnezeu”; și *Facere 2, 18—25*, unde crearea omului bărbat și a omului-femeie este prezentată ca două acțiuni divine distincte, ceea ce îndreptățește pe Apostol să vorbească întîi despre bărbat și apoi numai despre femeie, fiecăruia atribuindu-i-se termenul „doxa”-slavă.

De aceea, pe temeiul primei istorisiri despre crearea omului, cind femeia este socotită inclusă în Adam, bărbatul și femeia împreună reprezintă *chipul* lui Dumnezeu și fiind creat după asemănarea lui Dumnezeu, omul-bărbat poate fi numit slava lui Dumnezeu, sub aspectul ei subiectiv. Iar pe temeiul celei de a doua istorisiri despre crearea omului, femeia este cu adevărat slava bărbatului, tot sub aspect subiectiv, adică în sensul că ea face cinste, onoare, mărirea bărbatului din care a fost luată (II Corintheni 8, 23).

Prin urmare, expresia : „femeia este slava bărbatului”, din *I Corintheni* 11, 7, constituie formularea abstractă a învățăturii despre demnitatea femeii și despre bogăția unică de cinstire pe care ea o aduce bărbatului — caracterizarea femeii în raport cu bărbatul — putînd fi făcută corect numai pe temeiul celei de a doua istorisiri despre crearea omului (Facere 2, 18—21). Greșala pe care majoritatea exegeților și comentatorilor o fac — spune același A. Feuillet — constă în aceea că ei consideră că temeiul expresiei „slava bărbatului” trebuie aflat în prima istorisire despre crearea omului (Facere 1, 26—27), în vreme ce acesta nu poate fi temei decît expresiei „chipul lui Dumnezeu”, pe care bărbatul și femeia în egală măsură îl reprezintă.

În concluzie, spre deosebire de concepția veche orientală și de cea greacă despre poziția socială a femeii, în cele două istorisiri despre crearea omului (Facere 1, 26—27 și Facere 2, 28—25) și în gîndirea sfințului Apostol Pavel exprimată în textele prezentate, femeia primește titlurile sale de noblete : ea este mărirea și mîndria bărbatului, fiind în același timp chip al lui Dumnezeu, ca și bărbatul.

*

* *

Am prezentat în aceste pagini mai întîi străduințele care se fac în ultima vreme și în îndeosebi în „Anul Internațional al Femeii”, pentru regăsirea locului just al femeii în societatea omenească.

Am încercat de asemenea să determinăm premisele pe plan teologic ale autenticei prețuiri ce a acordat creștinismul primar femeii, găsind în aceasta baza actualei reconsiderări a femeii în societate. În legătură cu aceasta, am încercat să demonstrăm punctul nostru de vedere că raporturile substanțiale între ipostasurile bărbat și femeie nu pot fi decît cele de fraternitate în cadrul aceluiași unice-naturi umane, în sensul că drepturile la libertate, la egalitate și dreptate socială se subsumează fraternității, care trebuie restabilită între bărbat și femeie, pentru a se asigura supraviețuirea neamului omenesc.

Important mai este acum să vedem ce sorți de reușită au aceste adevăruri religioase, în cadrul mentalității actuale, la ce nivel, sau în ce zonă pot ele deveni accesibile și fertile ?

Ceea ce este sigur, e că — indiferent de nivel, de etapă istorică sau de zonă geografică — ori ce desconsiderare a unei făpturi umane din

partea alteia constituie o crimă împotriva frăției — realitate ontologică a neamului omenesc.

Nu prezentăm soluții, nu propunem remedii, ci doar invităm la o reflecție matură pe omul de azi ca — printr-un efort comun al naturii noastre, bărbați și femei, frați de același sînge — să găsim calea spre recuperarea unei jumătăți din neamul omenesc, pentru reconsiderarea femeii drept ceea ce este : ipostas uman purtător și păzitor al vieții.

Și îndeosebi femeii i-am pune întrebarea : va reuși ea să se facă înțeleasă ca soră ? Va reuși ea să îndrumeze generațiile viitoare în așa fel ca fiii-bărbați să nu rămînă răsfățații unei maternități biologice ? Este ea suficient de matură pentru ca să poată estompa maternitatea biologică, dezvoltată multiseclar prea mult în dauna maternității spirituale ?

De acest deziderat și convingere depinde, poate, supraviețuirea OMULUI și a TERREI. Este îmbucurător că vremea noastră prezintă neîndoielnice indicii că femeia și-a recăpătat încrederea în maturitatea ce-i revine, ca purtătoare și ocrotitoare a vieții.

Dar, o dată cu aceasta, va reuși ea să convingă pe fiul ei — bărbat — că și el este dator să ajungă matur și co-responsabil în păstrarea vieții, acest dar împotriva căruia omul primar a luptat cu toate instinctele sale ego-centrice ?

PROBLEME DE ANTROPOLOGIE CREȘTINĂ

de: Episcop dr. VASILE COMAN

1. CONDIȚIA UMANĂ, PROBLEMĂ PRINCIPALĂ A ZILELOR NOASTRE

Trăim într-o epocă în care știința și tehnica cunosc o dezvoltare nemai cunoscută. Ceea ce cu câteva decenii în urmă părea de domeniul fantasticului, astăzi a devenit o realitate impunătoare, de multe ori în stare să producă un șoc de inadaptare a omului la noile condiții de viață. Se vorbește tot mai mult de „șocul viitorului”, de inundarea tehnicii în toate compartimentele vieții spirituale a omului.

S-ar părea că această extraordinară dezvoltare a tehnicii pune în primejdie anumite valori și nu-i mai permite omului să se preocupe de problemele care îl privesc direct, de sine însuși, de viață, de valoarea și condiția umană a vieții. Îndreptarea spre lumea din afară de el presupune o sărăcie a cunoașterii de sine, de viața lui spirituală, de drumul lui ascendent spre valorile permanente ale vieții. S-ar părea că omul modern are aspectul unei salcii plîngătoare, foarte încărcată și bogată în ramuri, dar cu ele aplecate spre pămînt.

Totuși lucrurile nu stau tocmai așa. Nu se poate generaliza afirmația că omul și-a uitat de sine, că nu se preocupă de o dezvoltare multilaterală, că nu se îngrijește de condiția umană a existenței lui. Omul contemporan este conștient că tehnica este opera sa și că ea are menirea să-i ajute pentru întocmirea unei vieți demne. El se îngrijește ca acest „copil spiritual” să slujească vieții și nu morții.

În mijlocul turnurilor uriașe ale fabricilor, al halelor de mașini-unelte, paralel cu explorările în adîncul pămîntului și cu zborul în cosmos, omul n-a uitat că este o ființă spirituală, făuritor al acestui progres și că are menirea de a-l stăpîni și pune în slujba vieții.

Problema omului este o problemă centrală a zilelor noastre. Omul n-a încetat să fie „măsura tuturor lucrurilor”, termenul către care se îndreaptă toate eforturile și de la care pornesc împlinirile în veac.

S-au scris și se scriu mereu lucrări de antropologie din diferite puncte de vedere. Se acordă o deosebită atenție omului ca ființă psiho-fizică. Se depun eforturi impresionante pentru îmbunătățirea și asigurarea unor condiții de viață optime. Se pune în valoare rolul pe care îl are în cosmos și în societate și se afirmă tot mai cuprinzător un „umanism al omeniei”, ca un climat de dezvoltare multilaterală a puterilor creatoare ale omului.

Așa încît, dacă se numește vremea în care trăim vremea energiei nucleare, a zborului în cosmos sau a altor cuceriri ale științei și tehnice, se poate vorbi, tot așa de bine, de vremea în care omenirea a ajuns la conștiința de sine și își croiește o viață nouă, așezată pe temelii de dreptate și echitate socială, cu respectul și prețuirea omului în sine.

Oameni de știință, filozofi, sociologi, psihologi, oameni de artă și conducători de state se întrunesc în congrese și dezbate problemele complexe ale omenirii de azi : creșterea vertiginoasă a populației, asigurarea resurselor de trai, asigurarea condițiilor biofizice ale dezvoltării omului, asigurarea sănătății, combaterea bolilor, asigurarea păcii și înlăturarea războaielor. Iată numai cîteva din registrul problemelor umane dezbătute cu atîta acuitate și pe o scară atît de largă.

„Muntele și omul — spune Shakespeare — se aseamănă, dar cu deosebirea că de unde prin munte pămîntul tinde spre cer, prin om cerul a coborît pe pămînt”.

„Omul reprezintă, în adevăr, suprema creație a lumii. De aceea lămurirea naturii și condiției sale de existență în lume a constituit problema cea mai de seamă în toate timpurile și din toate locurile” (N. Mărgineanu, *Condiția umană*, București, 1973, p. 19).

Privit din punct de vedere creștin, efortul pentru cunoașterea omului, pentru ajutorarea lui de asigurare a condițiilor pentru valorificarea puterilor lui creatoare și pentru îndeplinirea destinului său în lume, are un caracter pozitiv și plin de speranțe.

Potrivit învățăturii creștine, omul este coroana creștinii. Valoarea lui este mare, nu numai fiindcă este o sinteză a întregii creațiuni, de care se deosebește calitativ și este făuritorul atîtor opere, ci și pentru că el este chipul lui Dumnezeu în lume, chemat să trăiască spre a ajunge la asemănare cu Dumnezeu.

Dacă comparăm ființa psiho-fizică a omului numai cu făpturile din lume sau dacă îl reducem numai la acestea, valoare vieții lui nu depășește pe a multora dintre ele. Uneori pare mai puțin însemnată decît ele.

Dacă însă îl privim prin ceea ce este mai presus de lume, dacă privim la chipul lui Dumnezeu în el, putem spune, cu adevărat, că nimic din lume nu-i este egal în valoare.

În comentariul la „Facerea lumii”, cînd a ajuns la crearea omului, Sfîntul Vasile cel Mare a exclamat : „Omul, iată rațiunea”, adică iată chipul lui Dumnezeu în om (*Creațiunea omului*, P.G. XXX, 17 c).

„Prin rațiune, zice un Părinte bisericesc, omul traversează mările, cercetează cerul cu ochi spirituali, reflectează asupra mișcărilor, distanțelor și volumelor astrilor... Știința și cercetarea îl fac triumfător. Omul este stăpînul tuturor” (Nemesius de Emesa, „*Natura omului*”, ap. Olivier Clément, *Questions sur l'homme*, Paris, 1972, p. 81).

Încă din vremea Părinților bisericești problema omului s-a bucurat de o deosebită atenție. Ei au scris diferite tratate în care s-a arătat natura lui materială și spirituală, valoarea vieții lui și destinul său în lume.

În zilele noastre mulți teologi au arătat o deosebită atenție problemelor antropologice și au dat răspunsul creștin problemelor omenirii de azi. Pe de altă parte, Biserica creștină, în marea ei majoritate, s-a arătat deschisă grijei care se depune astăzi pentru salvarea vieții omenești și pentru apărarea păcii în lume.

Răspunzînd unei întrebări în legătură cu aceste probleme, patriarhul Atenagora al Constantinopolului a spus: „Lumea se află azi într-un moment în care toate valorile sînt puse la încercare. Noile descoperiri și imensele progrese tehnice, zborul omului în cosmos, transformările rapide sociale, marea frământare spirituală, succesiunea rapidă a generațiilor și altele au creat o confuzie și neliniște necunoscută pînă acum. Și această confuzie constituie adeseori o ispită spre descurajare și pesimism. Însă noi nu trebuie să cedăm acestei ispite, nici o clipă, nici să ajungem la disperare. Situația lumii de azi este o situație de naștere a unei lumi noi și această înnoire este însoțită totdeauna de speranță. Noi contemplăm situația prezentă cu o imensă speranță creștină și cu un sentiment profund de responsabilitate pentru felul de lume care va ieși din nașterea de acum. Acum este ceasul Bisericii: acela de a oferi orientări creștine noii lumi care se naște” (Avvenire, 12 ianuarie 1969).

Pătruns de același simțămînt de răspundere pentru viitorul omenirii, precum și de responsabilitatea pe care Biserica o are pentru apărarea vieții omenești, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian scria Patriarhilor și Întîistătorilor de Biserici creștine cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1973, următoarele: „Omenirea întregă are nevoie să-și dezvolte conștiința solidarității sale, pentru combaterea tuturor încercărilor de dezbinare a sa în tabere vrăjmașe, precum și pentru eliminarea cauzelor de slăbire a forțelor sale morale și fizice, necesare depunerii unor eforturi eficace în scopul consolidării echilibrului său, întemeiat pe dreptate și libertate și al creării condițiilor celor mai bune de viață și propășire spirituală și materială” (Apostolat social, vol. XI, p. 269).

Elementele de antropologie creștină pe care dorim să le prezentăm în cele ce urmează sînt înfățișate pe larg în remarcabila lucrare a lui Olivier Clément: *Questions sur l'homme*, Paris 1972. Olivier Clément este profesor de teologie la Institutul teologic ortodox „Sfîntul Sergiu” din Paris. Deși trăiește în Apus, în mijlocul unor confesiuni și curente filozofice care își dispută înțîietatea, a îmbrățișat Ortodoxia, fiind un reprezentant de seamă al gîndirii teologice ortodoxe.

2. OM ȘI NATURĂ

Pentru creștinism natura și omul sînt creații ale lui Dumnezeu. Ele sînt într-o strînsă legătură și interdependență. Natura este sălașul pe care Dumnezeu l-a dăruit omului la creație.

În natură ca și în om se văd semnele prezenței și providenței divine. Mai presus de om și de natură de legile care le guvernează, este Creatorul

lor. Natura dă mărturie mai mult despre puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu, omul despre dragostea lui Dumnezeu.

În viziunea creștină, natura este o realitate obiectivă, dinamică, în continuă mișcare și călătorie către Ziditorul ei.

Natura nu este Dumnezeu, de aceea nu poate fi îndumnezeită, dar ea dă mărturie despre Dumnezeu, cum citim în cartea Iov și în Psalmi. Constelațiile cîntă de bucurie și vestesc minunile lui Dumnezeu, prin „îmnul minunat” ce îl aduc creatorului lor (Grigore de Nissa).

Comparat cu universul, omul este un „mic univers”, un „microcosmos”. El rezumă, sintetizează pe marele univers „macrocosmosul”.

Textul din Biblie despre creație ne arată limpede că omul a fost creat în timp la urmă, dar în strînsă legătură cu toată făptura primind aceeași binecuvîntare și destinația de a o stăpîni.

„În calitate de pămînt eu sint legat de viața de aici, însă avînd în mine o parte divină, port în mine dorul după veșnicie” (Grigore de Nazians).

Totuși omul e mai mult decît un „microcosmos”. El este persoană, după chipul lui Dumnezeu.

Singur omul a primit la creare „sufflare” divină.

Primul om a dat „nume” animalelor după firea lor. Adam a fost așezat în lume și a primit porunca de a o stăpîni și cultiva.

„Creșteți și vă înmulțiți și stăpîniți pămîntul” (Facere I, 26). Prin „stăpînirea pămîntului” înțelegem puterea de a lucra pentru desăvîrșirea lui, pentru înaintarea și transformarea lui, ca să fie „templu” și mărturie al Creatorului.

La început omul a fost așezat ca „rege” al naturii. În urma căderii în păcat acest raport de armonie între om și natură s-a alterat. Natura n-a mai ascultat de om, nu i s-a supus întru totul, de la sine. Omul a trebuit să-i slujească, să muncească pentru transformarea ei, pentru desăvîrșirea și sfințirea ei. Omul a devenit un „preot” un slujitor în mijlocul firii și un colaborator cu Dumnezeu pentru desăvîrșirea ei. Această slujire a omului în cadrul naturii este într-un fel o slujire „euharistică”, desigur nu în sensul și cu puterea celei ce se săvîrșește la altar, dar o slujbă de înaintare a firii spre țelurile ei finale, paradisiace. „Pentru că și făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să se bucure de libertatea mării fiilor lui Dumnezeu. Căci știm că toată făptura suspină și împreună are dureri pînă acum” (Romani 8, 21—22).

În urma păcatului, raportul dintre om și natură a ajuns într-o stare paradoxală. Deși a fost rînduit „stăpîn” al firii, a devenit de atîtea ori coplesit și strivit de ea. După cădere, el n-a mai avut totdeauna supremația asupra naturii.

Cînd marele transatlantic „Titanic” a fost sfărămat de un eisberg și s-a cufundat în valurile oceanului, producîndu-se acea groaznică tragedie, au apărut în presă două feluri de comentarii. Un comentariu purta titlul :

„Supremația naturii asupra omului”, arătând slăbiciunea și neputința omului în fața forțelor naturii.

Dar, tot atunci, un comentator, care văzuse sau citise cele întâmplate, pornind de la faptul că un om în fața primejdiei a dat loc în barca de salvare unei mame cu un copil în brațe, a scris despre : „Supremația omului asupra naturii”.

Astfel între om și natură persistă această luptă, în care omul apare uneori mic și slab, alteori puternic și cuceritor, reușind să smulgă din stinca tainelor și forțelor ei fășii de lumină spre a o face folositoare sie însuși, umanității întregi.

Prin venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu în chip de om s-a restaurat legătura dintre om și Dumnezeu precum și legătura dintre Creator și raportul dintre om și natură.

Prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, prin jertfa Sa de pe cruce, prin învierea și înălțarea Sa la cer, s-a inaugurat o legătură nouă între credincios și cosmos. Creștinul este chemat să lucreze din interior la desăvârșirea lui, la sfințirea cosmosului, prin har, prin Biserică.

Crucea a devenit un nou pom al vieții sale. Ea ne face accesibilă modalitatea restaurării creațiunii prin Iisus Hristos.

„Acest pom se înalță de la pământ la cer. Pom nemuritor așezat în centrul cerului și al pământului, susținut tare în univers, legătură a tuturor lucrurilor cu Dumnezeu” (Pseudo-Hrisostom, P.G. 4. IX 743—746, la Olivier Clément, o.c., p. 157).

Între prima și a doua venire a Mântuitorului, între modalitatea decăzută a ființei și modalitatea transfigurată se află Biserica. Ea este împărăția harului divin, în care Duhul Sfânt lucrează la sfințirea tuturor.

Pentru Sfântul Irineu toate cele ce le oferim noi lui Dumnezeu din natură, le oferim spre a fi sfințite.

„În jertfă — menționează Sf. Ciril al Ierusalimului — noi facem amintire de cer, de pământ, de mare, de soare, de lună, de toată creațiunea” (Cateheze mistogogice, V, 6).

„Dacă seva se urcă de la pământ, dacă apa descrie în univers un ciclu roditor, dacă cerul și pământul se sărută în soare și în ploaie, dacă omul muncește, seamănă, ară și culege, dacă floarea tresare și este încărcată de parfum, dacă sămînța de grâu moare în pământ și răsare din nou spicul încărcat de semințe, este pentru ca să apară hrana necesară pentru viață, este pentru ca, în sfîrșit, omul să facă din trupul pământului un potir oferit lui Dumnezeu” (Ol. Clément, o.c., p. 159).

În elementele naturii pe care le aducem la altar în sf. liturghie este prezent însuși Hristos care le-a transformat prin sfințire în Trupul și Singele Său și astfel sfințirea euharistică ocrotește lumea întreagă, hrănește încet de veșnicie adîncurile firii și pregătește transformarea creștinilor în slujire euharistică (Ol. Clément).

Astfel Biserica apare ca centrul spiritual unde credinciosul devine preot și rege. Misiunea cosmică a Bisericii se multiplică activ în Liturghie.

Acest adevăr îl aflăm mărturisit de Maxim Mărturisitorul în a sa „Mistagogie” și mai aproape de zilele noastre în lucrarea lui Hans Urs. von Balthasar „Kosmische Liturghie”.

Cînd aducem la altar pîinea și vinul spre a fi transformate în Trupul și Sîngele Domnului prin venirea și lucrarea Duhului Sfînt, noi nu facem decît să oferim spre sfințire întreagă natura precum și zicem : „Ale Tale, dintru ale Tale, Ție îți aducem de toate și pentru toate”, iar credincioșii răspund în cor : „Pe Tine Te lăudăm, pe Tine bine Te cuvîntăm, Ție îți mulțumim, Doamne și ne rugăm Ție, Dumnezeuului nostru”.

„Hristos a slobozit cosmosul de zeitățile păgîne, de asupririle magice ale aecstora asupra vieții omenești. Întruparea Sa a distrus dualismul care făcea din trup un mormînt pentru suflet și din pămînt un exil. El a înviat cu Trup adevărat transfigurat și s-a arătat apostolilor în „carne” și „oase”. Învierea sa a desființat lumea ca mormînt și a descoperit-o ca euharistie”. (Ol. Clément, o.c., p. 163).

Astfel liturghia cuprinde întreagă viața, nu numai viața spiritului, viața interioară, ci și viața exterioară, lumea, transformîndu-o în lucrare a învierii, a vieții.

3. OMUL ÎN COMUNIUNE CU SEMENII SĂI

Antropologia, în general, și antropologia creștină, în special, sînt de acord cînd afirmă că omul este o ființă care nu trăiește singur, izolat de restul lumii. El este o ființă socială (Aristotel).

În sprijinul acestei afirmații antropologia creștină aduce argumente proprii.

Încă de la creație, omul nu a apărut singur. Referatul biblic spune : „Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul său și l-a creat bărbat și femeie” (Facerea 1, 27). De aici reiese că familia este prima formă socială în care a trăit omul și că el s-a aflat de la început într-o îndoită legătură. Mai întîi, legătura cu Dumnezeu, al cărui chip este, apoi legătura cu semenii săi, cu care trăiește împreună.

Prin dimensiunea sa „verticală”, zice Clément Olivier, persoana umană se prelungește în plenitudinea divină, iar prin dimensiunea „orizontală” el se prelungește în semenii săi. Puntea de legătură și forța care îl ține în legătură cu ambele dimensiuni este iubirea. „Dumnezeu este iubire” și i-a dat omului capacitatea de a trăi în unire cu El și cu semenii prin iubire.

Cînd înainteză pe aceste două sensuri ale iubirii, omul nu se epuizează și nu el confundă în semenul iubit ci, dimpotrivă, cîștigă în plenitudine, se afirmă ca persoană. De altfel rugăciunea prin care intră în comuniune cu Dumnezeu pornește din iubire precum și faptele bune pe care le face față de semenii săi sînt tot rod al iubirii. Fără iubire de Dumnezeu rugăciunea este o înșirare de vorbe goale, iar faptele care nu

pornesc din iubire sinceră și curată nu au nici o valoare morală, sînt aramă sunătoare și chinval răsunător.

Comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii este trăită într-o înaltă tensiune în sfînta liturghie care, tocmai prin aceasta, devine modelul vieții credinciosului în comuniune cu semenii săi.

În sfînta liturghie ni se indică drumul de a ajunge la comuniune prin mărturisirea aceleași credință și prin trăirea în comuniunea dragostei de Dumnezeu și de oameni.

În decursul săvîrșirii liturghiei auzim îndemnul : „Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim”. Acestui îndemn îi răspunde Biserica întregă : „Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treime Sfîntă și nedespărțită”.

Din punct de vedere creștin, comuniunea cea dintîi a credinciosului este cu Dumnezeu, izvorul vieții. Dar acest fel de comuniune ne îndeamnă și ne dă modelul iubirii și comuniunii cu semenii noștri.

Iubirea și comuniunea dintre persoanele Sfintei Treimi este modelul permanent al comuniunii dintre oameni.

După cum unitatea ființei divine nu desființează persoanele Sfintei Treimi, tot astfel comuniunea dintre oameni nu duce — nu este de dorit să ducă — la fuziunea, la desființarea persoanelor, la pierderea libertății lor spirituale.

Orice alcătuire socială în care comuniunea duce la anularea persoanei umane, la asuprirea sau pierderea libertății este un organism care nu are viabilitate.

Comuniunea dintre oameni se întemeiază pe iubire și se menține atîta vreme cît ea respectă datele fundamentale ale omului : persoana, libertatea și spiritul.

Prin păcat s-a stricat armonia și comuniunea dintre oameni, fiindcă păcatul a alterat și a slăbit sentimentul dragostei, puntea de legătură dintre oameni. Iubirea s-a amestecat cu patima și s-a împovărat de interes. Acestea au slăbit puterea ei de a-i mai ține pe oameni uniți întreolaltă.

Prin venirea lui Iisus Hristos și întruparea Lui în lume „ca om asemenea nouă, în afară de păcat”, noi am căpătat posibilitatea și puterea de a trăi din nou în comuniune, în legătură de frate unii cu alții. El s-a făcut fratele nostru și a refăcut „misterul frățietății”.

Prin Iisus Hristos s-a dărîmat zidul despărțitor dintre om și Dumnezeu și dintre om și om. El ne-a unit pe toți cu El, fără să desființeze deosebiri naturale dintre oameni. Iudeul e tot iudeu, elinul tot elin, bărbatul bărbat și femeia femeie, dar în Iisus Hristos aceste diferențe nu mai au puterea și rostul de a despărți pe oameni și de a-i învrăjbi. Pentru cei ce trăiesc în credința și dragostea lui Iisus se potrivesc cuvintele Apostolului Pavel : „De acum nu mai e nici iudeu, nici elin, nici parte bărbătească nici parte femeiască, ci toți sînt una” (Galateni 3, 28).

Prin Iisus Hristos s-a născut o rudenie nouă, o rudenie spirituală. Ea se întreține prin puterea iubirii, a credinței, prin împărtășirea cu Trupul și Sîngele Domnului.

Pentru aceea putea spune N. Cabasila că în Iisus Hristos oamenii sînt mai rudenii unii cu alții, decît prin rudenie trupească. Rudenia trupească se sfîrșește prin moarte, iar cea spirituală duce la viața veșnică, prin ea ne pregătim spre veșnicie.

Începutul acestei rudenii îl facem în Biserică, prin Taina Sfintului Botez.

„Prin unitatea în Hristos, umanitatea este chemată la diversitate fără limită în duh” (Ol. Clément, o.c., p. 61).

Născîndu-ne ca fii ai împărăției cerurilor nu pierdem cetățenia pe care o avem pe pămînt și nu ne despărțim de datoriile și responsabilitatea pe care o avem față de această cetățenie.

În Biserică toți sîntem mădulare spirituale ale aceluiasi trup, al cărei cap este Hristos.

„Noi care sîntem mulți, spune Ap. Pavel, alcătuim un singur trup” (Romani 12, 5).

Corintenilor, care erau împărțiți în tabere și se vrăjmășeau între ei, Ap. Pavel le aduce aminte de unitatea lor spirituală.

„Voi sînteți trupul lui Hristos și mădulare (fiecare) în parte” (I Corinteni 12, 37).

„Dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună și dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună” (I Corinteni 12, 26).

Rugăciunile Bisericii ne ajută să înțelegem că comuniunea dintre oameni nu este o legătură mecanică, o „legătură în lanț” ca între niște atomi, nediferențiată și impersonală. Nici nu duce la o îngrămădire asemenea boabelor de nisip, pe care le adună sau le împrăstie valurile mării la malul ei. Ci este o comuniune în care păstrîndu-se diferențele firești, caracterele personale ale indivizilor, se afirmă puternic unitatea ființei omenești în toată plinătatea ei. „În fiecare om este umanitatea întreagă și fiecare persoană se regăsește în ființa cea una a umanității” (Ol. Clément).

Spiritualitatea creștină relevă în multe feluri adevărul că conștiința de sine a omului se descoperă în comunitatea cu alte persoane. Folosirea singularului și pluralului în mai toate rugăciunile pe care le adresăm lui Dumnezeu înseamnă existența permanentă a conștiinței solidarității în fața lui Dumnezeu.

Îl numim pe Dumnezeu „Tatăl nostru”, căci așa ne-a învățat Iisus. Dar îi cerem nu numai cele ce sînt de folos tuturor, ci și cele ce sînt de trebuință fiecăruia. Ne rugăm pentru „toți” oamenii și cerem „toate” cele sînt de trebuință. Acest „noi” pe care îl folosim în rugăciuni nu desființează „eu” personal. Cînd ne împărtășim, zicem : „Cred, Doamne și mărturisesc că Tu ești cu adevărat Fiul lui Dumnezeu”.

Astfel Biserica este maică a unei noi umanități, a unei comuniuni de dragoste către toți membrii ei. „Comuniunea în Iisus Hristos nu este „suprapersonală”, nici o adunare de credincioși inspirată, ci o comuniune în care persoanele se iubesc, se ajută și merg împreună spre asemănare cu comuniunea intertrinitară”.

4. VIAȚA CREȘTINĂ CA EUHARISTIE

Cele câteva elemente de antropologie creștină, privind relația dintre om și Dumnezeu, dintre om și natură și dintre oameni întreolaltă, ne îngăduie să tragem anumite concluzii practice în legătură cu valoarea vieții și rostul ei pentru credincioși.

Să ne amintim un moment din viața Mântuitorului Iisus Hristos. Se apropia vremea patimilor. Iisus le vestise a treia oară. Apostolul Petru s-a apropiat de El și — desigur dintr-o dragoste față de El — a început să-L dojenească, zicându-I: „Milostiv fii Ție, Doamne! Să nu-ți fie Ție aceasta”. Atunci, Mântuitorul, l-a mustrat aspru, după cum știm. Petru nu înțelesese că drumul crucii, al dăruirii și jertfei de sine a lui Iisus va aduce Mântuirea lumii. De aceea l-a sfătuit să-și apere viața de moarte. Dar, Iisus a voit să-i arate că adevărata viață se apără și se dobîndește prin dăruire, prin jertfa de sine. De aceea a adăugat: „Cine va voi să-și apere viața o va pierde iar cine își va pierde viața pentru Mine o va afla. Pentru că ce-i va folosi omului, dacă va cîștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde? Sau, ce va da omul în schimb pentru sufletul său” (Matei 16, 22—26).

Întrebarea pentru creștini, ce preț are viața noastră pe pămînt și care este rostul ei? este asemănătoare cu întrebarea tînărului către Iisus: „Învățătorule, ce bine să fac ca să am viața veșnică. Iisus i-a răspuns: „Dacă vrei să intri în viață, păzește poruncile” (Matei 19, 17). Poruncile din Legea Veche reglementau raportul dintre om și Dumnezeu și dintre oameni întreolaltă.

Iisus însă a spus: „Porunca mea este să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu. Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi”. (Ioan 15, 12—13).

Prețul vieții pentru creștini constă în aceea că ea este un dar de la Dumnezeu, de care el trebuie să dea seama, iar rostul vieții este să facă binele, căci prin aceasta dobîndește viața veșnică.

Așadar creștinul adevărat nu-și poate bate joc de viața sa, nu poate face din ea o „comedie”, după cum nu poate face din ea o „tragedie”, nu are dreptul să cadă în desnadejde, ci să trăiască în comuniune de iubire cu Dumnezeu și cu oamenii.

Creștinul este un „om al speranței” optimist și increzător în biruința binelui, a dreptății și a păcii. El este un factor activ, dinamic pentru biruința acestora în lume. El are misiunea să fie un „liturg”, un „sacerdot” și un „apostol” al valorilor veșnice.

Prin munca și rugăciunea lui, prin faptele cele bune prelungește în viața lui slujba de preamărire a lui Dumnezeu, de mulțumire și jertfă la care a participat la Sfînta Liturghie. Prin aceasta el nu rămîne numai un credincios în zilele de sărbătoare, nu întrerupe comuniunea cu Dumnezeu ci are conștiința că prelungește „euharistia” împăcării de la sfîntul altar.

În acest chip el continuă zilnic să preamărească pe Dumnezeu în „trupul și sufletul” lui (I Corinteni 6, 15).

Întreagă munca și dăruirea vieții lui pentru mai binele oamenilor, pentru înmulțirea roadelor pământului, pentru înfrumusețarea firii este asemenea unei „liturghii” a unei lucrări publice, căci aceasta înseamnă cuvîntul liturghie.

Valoarea muncii de fiecare zi nu se reduce la cantitatea de energie fizică sau intelectuală care se încorporează în ea, nici numai la remunerația pe care o primește, ci are un ecou în veșnicie.

Fiecare zi, trăită astfel, e o treaptă spre veșnicie, căci veșnicia începe de aici.

Valoarea vieții pentru creștin constă tocmai în aceasta că în decursul ei cucerim împărăția lui Dumnezeu. „Împărăția cerurilor se ia prin stăruință și cei ce se silesc pun mîna pe ea” (Matei 11, 12).

Încălzit de speranță și mergînd spre libertate spirituală, prin biruința asupra păcatului, creștinul este prezentat în viața socială, în viața familiei și a patriei, fără alt scop decît acela de a împlini viața familiei și a patriei, fără alt scop decît acela de a împlini datoria de frate, responsabil pentru binele întregii comunități.

El socotește că are datoria să facă binele, să hrănească pe oameni cu bucurie, cu pace și într-ajutorare.

„Prin aceasta cunoaștem pe fiii lui Dumnezeu de fiii diavolului, oricine nu face dreptate, nu este din Dumnezeu, nici cel ce nu iubește pe fratele său” spune Sf. Evanghelist Ioan (I Ioan 3, 10).

Dar iubirea de oameni, ne îndeamnă același apostol, trebuie să fie „nu numai cu vorba” ci și „cu fapta”.

„Cine are bogăția lumii acesteia și se uită la fratele său care este în nevoie și își închide inima față de el, cum rămîne în acela dragostea lui Dumnezeu?” (I Ioan 3, 17).

Între iubirea lui Dumnezeu și iubirea oamenilor este o strînsă legătură, de aceea și între slujba adusă lui Dumnezeu și slujirea oamenilor este strînsă legătură.

În ziua cea mare a dreptej judecări, va zice Mîntuitorul celor ce au slujit oamenilor: „Întru cit ați făcut aceasta unuia dintre aceștia frați mai mici ai Mei, Mie Mi-ați făcut” (Matei 25, 40). În aceste cuvinte Mîntuitorul ni se adresează, luînd chipul semenului nostru, și spunînd că slujirea, ajutorul și dragoste ce i-am dat, le primește ca pe ale Sale, ca să ni le dăruiască.

Așadar, creștinul prețuiește viața ca pe un dar de la Dumnezeu și o umple de sens prin iubire și fapte bune față de semenii. Face din ea o „liturghie”, o „euharistie”.

Nu este vorba de a înlocui Taina Euharistiei de la altar, ci de a da slujirii oamenilor, dragostei și comuniunii dintre ei modelul euharistic dat nouă continuu de către Iisus Hristos în Sfînta Liturghie și de a-i da în viața zilnică o amploare etică-socială.

Credinciosul este legat de pămînt dar nu numai de el; el este ființă psiho-fizică dar și ființă religios-morală, el trăiește și își îndeplinește conștiința și cu simț de responsabilitate datorii față de cetate, dar le îndeplinește și dintr-un simț de răspundere în fața lui Dumnezeu.

AUTENTICITATEA SPIRITUALĂ A LUI DIMITRIE CANTEMIR

de : PETRU HORHOIANU

În palmaresul culturii spirituale al poporului român, prințul moldav Dimitrie Cantemir ocupă, cronologic și faptic, un loc și rang de mină întâi, adică de un indiscutabil și pater inegalabil nivel superior. Considerat la nivelul istoric al epocii lui și în referință directă la poporul român, ca personalitate culturală atât de temeinic încheată, nu poate fi catalogat în cultura noastră ca „primus inter pares”, ci ca „primus antepares”. Dimitrie Cantemir atât de scurt timp domnitor al Moldovei, a fost și rămâne pentru totdeauna un autentic spirit creator de cultură, la nivelul universalității, neobișnuit de masivă și de impunătoare personalitate creatoare, multiplă, vastă și profundă, pentru oricare autentic cercetător al epocii noastre spirituale. Accentuăm că el rămâne personalitatea masivă și impunătoare pe plan național și mondial. Mai înainte de a străluci atât de puternic prin operele sale de cultură : teologic-filozofice, literar-sociale și istorice, Dimitrie Cantemir s-a format și s-a rotunjit pe sine ca personalitate multilaterală, vastă și profundă.

Ca să ne explicăm genetic, apariția uimitoare a acestei personalități atât de masiv, de profund și de multiplu încheată, trebuie să o plasăm în perspectiva istorică a momentului cultural-spiritual european cînd trăiește și anume a doua jumătate a secolului al XVII-lea și primul pătrar al secolului al XVIII-lea.

Acest moment unic în istoria culturii europene se identifică cu strălucita confluență a două mari epoci ale istoriei spiritului european : epoca Renașterii care asimilase cu temeinicie tot ce era pozitiv și etern în cultura antichității greco-latine și în spiritualitatea creștină patristic-medievală, și epoca modernă, care prin umanism realiza trecerea pozitivă spre iluminismul raționalist al secolului al XVII-lea și al XVIII-lea.

În al doilea rînd trebuie să ținem seama de cultura vastă pe care și-a asimilat-o Cantemir vreme de aproape două decenii petrecute ca ostatec, student și diplomat — totuși în nestingherită libertate de formare spirituală, exceptînd strîmtimea unor condiții materiale — în capitala Bizanțului. Pe vremea aceea în Bizanț se încrucișau trei arii spiritual-culturale ale omenirii : cea orientală persano-arabă, cea greco-latină și cea creștină. Dimitrie Cantemir făcînd parte din galeria marilor spirite ale epocii umanist-renascentiste, spirite animate de vaste ambiții și de sublim elanuri („beux elans, vastes ambitions”, cum le caracterizează

atît de sugestiv Gustave Lançon¹⁾, în cei douăzeci de ani petrecuți la Constantinopol se va maturiza la flacăra acestor trei culturi.

Astfel Dimitrie Cantemir se realizează pe sine ca o vastitate a culturii universale însușindu-și, nu sub forma de erudiție — deși era veritabil erudit de stil modern, ci sub chipul omului deplin format așa cum îl preconiza paideia greacă, prin programul ei educațional — formativ, denumit „enkikliospaideia”, care se identifica cu formarea unei personalități umane vaste și profunde, deplin rotunjită și statornic încheată, prin maturizarea tuturor putințelor și facultăților ei intelectuale, morale și estetic-plăsmuitoare. Sigur că această masivă formație se datorește și unor factori de ordin spiritual-individual (și credem că aceștia au tras cel mai greu în cumpănă în formarea spirituală a lui Cantemir).

Dimitrie Cantemir era un spirit foarte vioi și foarte mobil. Viociunea și mobilitatea spirituală au contribuit la informarea și formarea lui, la mobilarea intelectuală a sufletului și la deplina lui maturizare ca personalitate creatoare de știință și de cultură, pînă la nivelul universalității spiritului uman. Ca personalitate spiritual-culturală, Cantemir reprezintă o vastă sinteză atît în cultura noastră națională cît și în cultura universală : sinteza valorilor spirituale cu cele social-politice și imediat utilitare, sinteza teoriei cu practica, sinteza valorilor spirituale : intelectuale, artistice, morale și religioase ; sinteza cugetării lucide antice cu dinamismul științific modern și ca o încoronare deplină, Dimitrie Cantemir realizează sinteza Orientului și Occidentul și a naționalului cu universalul, în calitatea lui de mare și neîntrecut cărturar, de erudiție modernă extinsă la toate domeniile în care se îndeletnicește spiritul uman : literatură, știință, filozofie, teologie, morală, artă, muzică, etnografie, cartografie, diplomatie și de mare patriot care-și riscă tronul său în Moldova, poate chiar succesiunea familiei Cantemireștilor la tronul Țărilor Românești, numai pentru a contribui la eliberarea țării de sub jugul și exploatarea otomană și de a elibera țărănimea românească săracă de sub exploatarea feudală a boierilor lipsiți de milă și de măsură în lăcomia lor. Dimitrie Cantemir face parte din categoria marilor spirite umaniste atît prin lucrările lui teologico-filozofice, social-literare și științifico-istorice cît și prin atitudinea lui social-politică. El continuă la un nivel mai înalt și într-o perspectivă cu mult mai vastă, pe cronicarii pe care l-au precedat sau care îi erau contemporani : Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin, Ion Neculce și Stolnicul Cantacuzino.

Dimitrie Cantemir este un remarcabil spirit cu o poziție bine conturată atît în mișcarea umanistă europeană cît și în mișcarea umanistă din Țările Românești. Ideea umanistă a fost ideea forță a întregii Renașteri care a mobilizat spiritele mari activîndu-le energiile creatoare în toate domeniile culturii. De fiorul acestei idei era pătruns și Dimitrie Cantemir din chiar prima lui tinerețe. De altfel ideea umanistă are cea mai bogată carieră în viața spirituală a umanității fiind cea mai strălu-

¹⁾ Gustave Lançon, *Les Essais de Montaigne*, Paris, p. 89.

citoare idee care a stat la baza formării omului european. Ea nu apare în zarea istoriei culturii umane odată cu Renașterea. Momentul Renașterii reprezintă doar o recrudescență a acestei idei, o reînviore energie a ei în spiritele mari capabile să sesizeze sensul umanului, să ridice zona umanului la niveluri mai înalte și să-i extindă comprehensiv și extensiv orizontul.

În lumina acestui umanism se cuvine conspectată latura teologică a operei lui Cantemir. Ea este evidentă în opera sa, mai cu seamă în primele două lucrări „*Divanul*” și „*Imaginea de nezugrăvit a științei sacre*”, impropriu denumită de merituosul traducător Locusteanu, *Metafizica*. În genere, criticii literari, pentru acest motiv s-au mărginit, cum era și firesc de altfel, la caracterizări succinte și lapidare. Sintem obligați însă să consemnăm printre dînșii spirite de elevată cultură literară, istorică și filozofică, profesori de înălțime universitară, ca : Lucian Blaga, P. P. Panaitescu, Dan Bădărău, Șt. Ciobanu, G. Pascu, Ilie Minea, Nicolae Bagdazar, Nicolae Iorga, Șerban Cioculescu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Virgil Cândea, Petre Vaida și Ion Verdeș, care menționează pregătirea pe linie teologică a prințului moldav și o recunosc ca pe o dimensiune pozitivă care intră desigur, în structura spirituală a personalității lui Dimitrie Cantemir. Desigur orizontul teologic al lui Cantemir nu se datorește unei speciale formări teologice profesionale, cit creșterii lui în sinul unei familii de răzeș moldovean (mic boier de țară) din ținutul Fălciului și mai ales formării lui de mai târziu într-un mediu de superioară cultură umanistă și teologică, Bizanțul, cu dascălii consumați și cu spiritul adîncit în științele umaniste ca și în disciplinele sacre ale teologiei ortodoxe (dogmatica, morala și teologia spirituală).

Redăm propria lui mărturisire sinceră și caldă din epistola dedicatorie de la începutul „*Divanului*” către fratele său Antioh Cantemir, domn al Moldovei. În această „*Carte de închinăciune*” găsim următorul citat : „*Tales filozoful, unul din cei șapte înțelepți ai Greciei, obișnuia să mulțumească zeilor săi pentru trei lucruri : mai întîi pentru că l-au făcut om și nu animal ; al doilea, pentru că l-au făcut bărbat și nu femeie, și în al treilea rînd pentru că l-au făcut grec și nu barbar*”. La fel și eu, prea dulce și venerat frate al meu mai mare, pentru trei lucruri înalt slavă, cinste și închinăciune lui Dumnezeu cel în treime, dar unul prin natură, împăratul veacurilor, a toate cîrmuitorul și țiitorul : mai întîi, pentru că nu m-a făcut străin și de altă credință, ci creștin ortodox, în al doilea rînd pentru că nu m-a făcut adept al altei Biserici, ci al celei răsăritene ; în al treilea rînd, pentru că m-a făcut și m-a născut nu fratele altcuiva, ci al prea luminăției sale, din același tată și din aceeași mamă...”

Mărturisirea aceasta poartă amprenta unei confesiuni de credință care strălucește prin sinceritatea și seninătatea de spirit cu care o face. Trebuie să consemnăm și faptul că această confesiune de credință religioasă, Cantemir o face la începutul activității lui culturale și politice, în deplina lui tinerețe, în preajma celor douăzeci și cinci de ani.

A doua dovadă mai puternică și mai viguroasă, pentru că o face în lumina și spiritul unei autentice cugetări filozofice, personale, o avem în salutul trimis „iubitului său profesor Ieremia Cacavela” de la începutul lucrării lui de surprinzătoare maturitate spirituală și mai ales filozofică: „Sacrosanctae Scientiae indepingibilis imago” („Imaginea care nu se poate zugrăvi a Științei sacre”). A treia dovadă, pe care o putem socoti ca cea mai convingătoare asupra sentimentului său religios ca și al sensibilității lui perceptive pentru întreaga învățătură a Bisericii ortodoxe ne-o oferă lectura atent și pe indelete făcută a operelor lui fundamentale: *Istoria ieroglifică* (1705); *Incrementa atque decem ta aulae othomanicae* (*Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*) (1714—1716), *Descriptio Moldaviae* (*Descrierea Moldovei*) (1716), *Vita Constantini Cantemiriyi* (1716—1718), *Curanus* (*Cartea sistemului religiei mahomedane*) (1719) și *Hronicul vechii a român-moldo-vlahilor* (1717—1723) și răspunsul pe care-l dă catehismului lui Teofan Procopovici („Cea dintii învățătură a copiilor”), catehism care privea direct creșterea copiilor și care trebuia să răspundă năzuințelor umaniste ale țarului Petru I. Răspunsul lui Cantemir este cuprins în lucrarea „*Loca obscura in Cathechisi*” (1720).

Osebit de important de remarcat este faptul că primele două opere ale strălucitului principe moldovean, din epoca tinereții, ni-l dezvăluie ca pe un spirit superior care se încadrează ușor în galeria spiritelor de înălțime ale lumii. „Divanul” începe cu o confesiune de credință care-i rămîne normă diriguitoare în viață iar introducerea la „Știința sacrosanctă” ne descoperă o autentică experiență personală a unui spirit uman sincer, adică și vast, chinuit de năzuința găsirii adevărului unul și simplu (unus et simplex intuitus). Această experiență de indiscutabilă autenticitate spirituală, îl apropie pe Cantemir de un mare precursor creștin premedieval, Aureliul Augustinus, din secolul IV al erei noastre ca și de un veritabil filozof, trăind în aurora timpurilor moderne, în contemporaneitate cantemiriană, René Descartes, considerat nu fără temei „părintele” filozofiei moderne.

Modul în care Cantemir își destăinuie frământarea spiritului său în găsirea adevărului simplu, trecînd prin atîtea necazuri, strîmtorări și suferințe, „nevoi contrare, amarnice, neînficate și neîmblînzite năvălesc și din afară și din năuntru, asupra colibei nimicniciei mele”²⁾, destăinuire făcută cu o brutală sinceritate descoperă adîncimea convingerii lui religioase. Această concordă și cu caracterizarea concisă și veridică pe care filozoful Lucian Blaga o face asupra vieții lui Cantemir: „Viața lui Dimitrie Cantemir e o viață trăită la răscruce de vremuri și rezumă, prin profilul ei abrupt, peripețiile ce o înalță și o sfîșie, un ansamblu de situații din cele mai dramatice ale istoriei noastre”³⁾.

În condițiile în care trăiește el, „aparitia spirituală a lui Dimitrie Cantemir apare improbabilă”. Aceasta pentru că opera lui, foarte bogată

²⁾ Dimitrie Cantemir, *Metafizica*, București, 1928, p. 18.

³⁾ Lucian Blaga, *Izvoade*, București, 1972, p. 143.

și diversă (literară, filozofică și științifică) presupune o stăruitoare continuitate de preocupări și oricum, răgaz, liniște, contemplare, cercetare ⁴⁾. Dar nu numai filtrarea psihică a unor grele condiții de viață personală conduce la pregnanța puternică a sentimentului religios la Dimitrie Cantemir, ci în mod oșebit de strălucitor, adîncul său sentiment patriotic, al iubirii de țară și al iubirii compătimitoare față de un brav popor, cu elanuri retezate de viață, de două ori oprimat pînă la sufocare : 1. de orînduirea social-feudală din interiorul țării, 2. de apăsătoare tiranică spoliere exercitată de „Sublima poartă Otomană”. Principala respirație vitală și spirituală a acestui popor era una de pură interioritate pe care i-o mijlocea strămoșeasca lui credință religioasă și nădăjdea în „Dumnezeul părinților și strămoșilor săi”, cu puțință de exteriorizare doar cultică și rituală prin Biserică, care era cea dreptmăritoare răsăriteană. Orizontul duhovnicesc al Bisericii ortodoxe a contribuit ca neamul românesc să-și poată păstra puritatea și integritatea ființei lui naționale ca și puritatea și integritatea ființei lui naționale ca și puritatea și integritatea graiului său comunional. Credința religioasă și limba strămoșească erau pe atunci cele două ferestre permanent deschise prin care românii comunicau între ei, cu lumea din jur și cu ordinea valorilor culturale, adică cu mediul apropiat, fizic și comunitar și cu cel îndepărtat, social-istoric și cultural.

Să nu neglijăm însă un lucru oșebit de esențial cînd vrem să justificăm nu atît convingerea personală a lui Cantemir, cît viziunea sa filozofică despre lume și viață care se acoperă pe de-a întregul cu viziunea însăși a Ortodoxiei răsăritene ⁵⁾. Ea nu se justifică numa prin argumente subiective de minimă rezistență, ca acelea furnizate de viața sufletească personală a lui sau de viața spirituală și socială a poporului român. Cantemir era un spirit superior, prematur maturizat, cu sensibilitate perceptivă acută și activă pentru veritabilele valori cultural-spirituale ale umanității: artistice, etico-sociale, filozofice și religioase. Spiritualitatea răsăritului ortodox îi intrase în spirit și în inimă pe diferite căi : 1. pe cea intuitiv-tradițională, prin îngrijirea părintească, fiind crescut în o familie de răzeși moldoveni, creștin ortodoxă, 2. pe calea unei instruiți și îndrumări în învățătura și crezul Bisericii ortodoxe de un renumit dascăl grec, doct. în teologie, călugărul Ieremia Cacavela ; 3. pe calea unei lecturi personale, dusă pînă aproape de memorizare a Scripturii Vechiului și Noului Testament și 4. prin asidua cercetare și aprofundată studiere a doctrinei dogmatice, morale și spirituale a Bisericii Ortodoxe în vestita Academie superioară a Patriarhiei din Constantinopole pe care o frecventa.

Răsrîngerea spiritualității Bisericii ortodoxe răsăritene în spiritul și viața lui Dimitrie Cantemir este foarte adîncă, acoperindu-se cu întreg cursul vieții lui. Ea trebuie conspectată cu atenție din anii formării lui în casa părintească, pînă la deplina lui maturizare cu adevărat creatoare, adică pînă în pragul morții survenite în august 1723.

⁴⁾ Idem, o.c., p. 144.

⁵⁾ Idem, o.c., p. 151.

Modalitățile acestei răsfringeri în mod pozitiv creator în viața și activitatea spirituală a lui Cantemir, se pot reduce cu ușurință la patru. Prima modalitate este aceea care ni-l arată pe Cantemir profund atașat prin întreaga sa viață sufletească de Biserica ortodoxă. El însuși își mărturisește deschis ca un creștin credincios, profund convins, lui Antioh Cantemir, domnul Moldovei, de altfel fratele său, imensa bucurie de a se fi născut în sinul Bisericii ortodoxe răsăritene.

După convingerea lui, credința în Hristos — așa cum o păstrează, curată și integră, numai Biserica ortodoxă a răsăritului este însuși Adevărul în toată plinătatea lui, simplu, total și unic. La această credință Cantemir a ajuns prin influența activă a relațiilor din viața de familie, prin instruirea lui de către dascăli cunoscători ai Scripturii, mai mult ca sigur, călugări greci, foarte docti în teologia ortodoxă, aduși intenționat în casă de tatăl său, Constantin Cantemir ca să-l cultive și să-l învețe carte, însă mai cu osebire prin lectura asiduă, repetată și adâncită, a Scripturii Vechiului și Noului Testament. Dimitrie Cantemir cunoștea toată Scriptura, aproape pe dinafară. „Divanul”, cea dintâi lucrare a lui de apreciazabilă extensiune, izvorită din „Vechiul și Noul Testament”, spre slava și folosul „moldovenescului niam”, se prezintă ca un „florilegium biblicum” de la început pînă la sfîrșit. Divanul este o carte crescută și plămădită în sufletul lui Cantemir din viguroasa lui credință spre o mai puternică credință a moldovenilor cărora le-o adresează. Ea se bazează numai pe „Sfînta Scriptură cea nouă și cea veche”, care dă răspunsuri corecte la nedumeririle sufletului, pe care credinciosul încercîndu-le cu rațiunea lui dreaptă și sănătoasă „nesfîrșită bucurie”, „fericire care luminează” și „viață veșnică dobîndește”. Cantemir își justifică afirmația aceasta pe îndemnul Evanghelistului Ioan (5, 39) : „Cercetați Scripturile căci socotiți că aveți în ele viața veșnică”. Credința pe care o are în vedere Dimitrie Cantemir, este o credință din auzite și din citite, dar în același timp este și credință. În modul acesta de a înțelege credința, Dimitrie Cantemir se acoperă pe de-a întregul cu învățătura Bisericii ortodoxe care-i cere creștinului o credință hrănită și luminată de har, pătruns însă de gîndirea sănătoasă și justificată prin viață, credința fiind virtutea teologică care temeinicește viața insului în comunitatea națională și socială. Acestea dar cercetează-le, cetește-le și străduiește-te să nu rămii cu cetirea lor, căci pînă ce nu le pui în aplicare nu ai nici un folos, după cum bine adevărește Sfîntul Grigore de Nazians : „Învățătura celui care te învață nu valorează nimic dacă cuvîntul lui nu se potrivește cu faptele”. Și precum zice Apostolul, „nu cei ce ascultă, ci cei care împlinesc legile vor fi îndreptățiți” (Romani 2, 13 ; Ioan 13, 16 ; Iacob 1, 25).

Al doilea izvor, după Sfînta Scriptură, pentru pregătirea pe această latură lui Dimitrie Cantemir, sînt scrierile Sf. Părinți : Sf. Grigorie de Nazians, Sf. Grigorie de Nissa, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Hrisostom, Maxim Mărturisitorul și Fer. Augustin. În conștiința lui Cantemir credința dreaptă și fapta bună erau, după însuși cuvîntul lui Hristos, condițiile de mintuire și desăvîrșire a adevăratului creștin („nu oricine-mi spune

Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel care va împlini voia Tatălui Meu"). Cantemir are în vedere acea credință pe care o defi-nește atât de frumos și de convingător Apostolul Pavel în Epistola către evrei (1, 1—3) : „Credința este adevărarea celor nădăjduite și dovada lucrurilor nevăzute. Prin ea cei din vechime au luat buna lor mărturie. Prin credință pricepem că veacurile s-au întemeiat cu Cuvîntul lui Dumnezeu, astfel că ceea ce vedem n-a ieșit din lucruri văzute". Confirmarea aceasta o dobîndim din modul în care Cantemir încearcă să filtreze prin retorta spiritului lui cugetător marea problemă a genezii lumii în cap. I și II din „Imaginea de nezugrăvit a Științei sacrosancte", problema creației, căderii, mîntuirii, libertății și colaborării sinergetice, divin-umane în același timp, prin desăvîrșirea creștinului pentru a dobîndi comuniunea veșnică în har, adevăr și iubire, cu Dumnezeu cel unic în ființă dar întreit în persoane.

Pentru Cantemir, Dumnezeu este o imensă prezență permanent și pozitiv, din sine și prin sine activă în noi, în istorie și în univers, prezența activă prin iubirea față de noi pe care el, Cantemir, o simte în ființa lui interioară, îi ghicește pașii mersului tainic în desfășurarea istoriei și îi surprinde lumina intelectuală străbătînd geneza și evoluția macrocosmosului.

Evidența existenței active a lui Dumnezeu, ca supremă valoare și ca „suprema Lex" în noi, în istoria Bisericii și în univers, pentru Cantemir este mai mult de ordin intuitiv ; dar cu certitudine, o imensă prezență activă de iubire. De aici nevoia sufletească pe care o simte și o trăiește el, în toată ființa lui, suflet și inimă, cu prilejul oricărei mari năzuințe care-l frămîntă, decizie pe care o ia sau înfăptuire pe care o izbutește : de a se întoarce integral cu spiritul său spre Dumnezeu. Marile lui opere care-l consacră definitiv în domeniul cutlurii universale : „Divanul", „Hronicul", „Descrierea Moldovei", „Istoria Imperiului Otoman" etc., sînt plămădite și perfectate din entuziasmul sufletesc pe care-l alimentează în el credința în Dumnezeu. În felul acesta ne explicăm prezența în fruntea Hronicului a celei doxologii adusă lui Dumnezeu, unul în ființă închinat și mărit în Treime, căruia în veci adorare i se cuvine : Dumnezeu care este bătrîn în zile și în care este întemeiat tot adevărul, toată dragostea și toată dreptatea. Dumnezeuului celui fără de început, ale cărui zile nu scad, Cuvîntului Său a cărui naștere din Cel „fără început" este mai dinainte de toți vecii și Sfîntului Duh, a cărui purcedere din Cel „fără început" covîrșește toată mintea și toată istoria trecută și viitoare, îi închină el ca o jertfă de laudă „lucrușorul acesta" pe care cu El l-a început și prin El l-a sfîrșit, izvorîndu-l acum pre limba românească.

La sfîrșitul cărții a X-a a Hronicului, Cantemir grăiește cu atîta caldă sinceritate : „Cartea hotărîrii Moldovei" (Descriptio Moldaviae) pe care cu patru ani mai înainte în limba latină am scris-o, iară de va plăcea lui Dumnezeu să mai fiu între vii, și pe aceea în limba noastră, ca și pe aceasta, a o întoarce, vom pune osteniță". Desigur, aceste două lucrări : „Hronicul" și „Descrierea Moldovei", erau pentru el operele cele mai de preț — și sînt cu adevărat — fiindcă în ele și-a plămădit, prin iubire,

ființa lui omenească și românească cu ființa neamului moldo-vlah, și cu credința în Dumnezeu. Și de aceea, pe amândouă le pune sub oblăduirea lui Dumnezeu.

Modul cantemirian de a privi lumea și viața, adică „Weltanschauung”-ul lui filozofic, se încadrează organic în viziunea Ortodoxiei răsăritene.

Opera cantemiriană explică predilecția prințului moldav pentru anumite categorii organice care-i înobilează gândirea și înfăptuirea : iubirea de adevăr, și iubirea de patrie sau de moșie după propria lui afirmare. Cantemir nu se examinează pe sine izolat, rupt de comunitatea neamului moldovenesc din care făcea parte, ci totdeauna se privește pe sine numai integrat în ea. Chiar și atunci când ducea o viață solitară, de om singurit, surghiunit — tragedia dureroasă a existenței lui Dimitrie Cantemir constă tocmai în constringerea la care a fost vitregit de împrejurări de a trăi aproape tot cursul vieții lui atît de scurt — cincizeci de ani — departe și în afara granițelor geografice ale neamului său — el trăia comunitar în sinul moldovenilor lui, identificîndu-și destinul lui de viață cu acela al lor. Însă meritul lui este cu atît mai mare — se înțelege moral și uman — cu cît trăind departe de țara lui, și-a păstrat, cum va remarca Lucian Blaga, sufletul său curat de moldovean ⁶⁾, care, în ciuda culturii lui cosmopolite, nu l-a părăsit niciodată. Explicația acestui fapt osebît de ciudat o găsim tot în influența puternică a spiritualității Bisericii ortodoxe răsăritene care s-a legat și și-a înfrățit destinul și rostul ei în împărăția lui „de dincoace”, cu destinul istoric al comunităților social-umane, naționale și statale. În ele și cu ele a crescut ea, cu ele a pătimit, cu ele a suferit și s-a bucurt cu ele, în misiunea ei divină de a le conduce spre împărăția lui „de dincolo”.

Biserica ortodoxă răsăriteană nu a fost un așezămînt spiritual care s-ar fi suprapuse din exterior, de din afară și împotriva voinței comunităților naționale și statale, îngrădindu-le pînă la sufocare în chingile unor formule dogmatice strîmte și întunecoase, posibilitățile de manifestare și de dezvoltare a spiritului lor, ci ea a crescut în inima comunităților naționale legată de ele în modul cel mai intim, salvîndu-le în urgisita vitregie a vremurilor istorice, ceea ce aveau ele mai scump și mai specific : ființa și graiul prin care se exteriorizează în afara ființei lor. De aceea Cantemir arată un interes atît de stăruitor în a reliefa modul adînc de încopciere și de pătrundere a învățăturii Bisericii creștine ortodoxe în comunitatea statală și națională a Moldovei.

Mărturia cea mai clară o găsim în operele lui : „Divanul” și „Descrierea Moldovei”, ambele lucrări scrise cu mult patos sufletesc, la baza cărora există o dorință puternică de a sluji, pe orice cale posibilă, neamul său moldovenesc, deși nici una din aceste două opere nu este frămîntată în sufletul lui, pe pămîntul străbun al Moldovei (al moșiei lui cum îi plăcea să se intituleze ca autor al *Hronicului* : „Dimitrie Cantemir, Voievodul și de moșie domn al Moldovei”), prima fiind scrisă în Constanti-

⁶⁾ Lucian Blaga, o.c., p. 144.

nopol unde își petrecea zilele de ostatec și a doua în Rusia unde își consuma surghiunul forțat, „spre a scăpa de cumplita urgie a Sublimei Porți”, în studiu temeinic, din care au rezultat operele lui cele mai valoroase. În cal. XVII-lea, al părții a II-a din „Descrierea Moldovei”, intitulat „Despre obiceiurile moldovenilor”, Cantemir își mărturisește dilema de care este stăpinit: „Iubirea de țară mă îndeamnă și-mi poruncește să laud neamul în care m-am născut și să pun în bună lumină pe locuitorii acestui pământ de unde mă trag; pe de altă parte, iubirea de adevăr se opune și mă împiedică a lăuda lucruri pe care dreaptă judecată (se înțelege conștiința), mă îndeamnă a le critica”⁷). Cantemir valorifică ca o mărime pozitivă excepțională credința ortodoxă, adică înrădăcinată în structura sufletească a moldovenilor și crede cu tărie că această dreaptă credință a tras așa de mult în cumpăna Providenței divine, încât Providența n-a îngăduit ca poporul său să fie supus prin sabie, de către turci. Se vede din această mărturisire că până la urmă în conștiința lui Cantemir învinge exigența inexorabilă a obiectivității adevărului ca valoare supremă.

Or, pentru Dimitrie Cantemir, studiind cu atenție pătrunzătoare „Imaginea de nedescris a Științei sacrosancte”, Adevărul, unul, simplu și total, este o valoare impusă de credința religioasă care se identifică în absolutitatea ei, cu Dumnezeu Însuși, cu unicul izvor descoperitor al Adevărului. În esență sa ultimă adevărul este revelația divină și prinderea lui intuitivă de către spiritul nostru mărginit, presupune o contemplare de ordin transcendent — adică harică, asemănătoare cu treapta ultimă a cunoașterii din filozofia aristotelică „gîndirea gîndirii”, sau cu contemplația intuitivă a Binelui Suprem din filozofia lui Platon. În orice caz, trebuie reținut faptul că motivația religioasă dă tonul în comportamentul creștinului, dictat de un așa de frumos și de adînc sentiment ca acela al iubirii de patrie, pe care Cantemir îl circumscrie unui îndemn din bătrîni strecurat: „luptă-te pentru moșie”, căci în convingerea lui religioasă, dragostea de toate le biruiește (Hronicul, p. 7).

Adîncă sa iubire de țară îl obligă pe Cantemir să consemneze ca o mărime pozitivă, de mare valoare, existentă în sufletul românilor moldoveni, a credinței ortodoxe, pe care el o denumeste foarte sugestiv „Legea lui Hristos”, păstrată în toată puritatea ei de către locuitorii țării lui. Și este mîndru de acest lucru. „Astăzi tot poporul mărturisește legea creștină și se ține de Biserica răsăriteană. În nici un articol de credință, el nu înclină spre alte erezii, nu lasă la o parte nimic din cele ce această credință îi poruncește, și nu face nimic din cele ce ea oprește. În Moldova nu s-a văzut niciodată vreun eretic sau vreo erezie și cu atît mai puțin nu s-a putut dezvolta, probabil fiindcă acest neam n-a vrut să știe de teologia scolastică și de alte meșteșuguri sofistice ale dialecticilor, ci a crezut că vorbele simple ale evangheliei și învățăturii sfinților părinți sînt deajuns chiar și fără școală spre mîntuirea sufletului”⁸). Învățătura

⁷) Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București, 1973, p. 309.

⁸) Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 339.

Bisericii răsăritene adică dogmele ca dispoziții morale sau îndreptări ale vieții creștine și ca adevăruri teoretice de credință, cuprinse în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție, a fost definită și clarificată de Biserică și parțial formulată de sinoadele ecumenice. Această învățătură pentru poporul român, în zbulumata lui istorie, a fost Legea lui Hristos, tocmai din cauza autorității de crezămînt de la baza ei : „Dumnezeu însuși”, revelat ca iubire. Dogma pentru Cantemir este adevăr care fiind revelat de Dumnezeu trebuie acceptată de credincioși, însă ea trebuie să fie și pătrunsă de intelect după puțința proprie.

*
* *
*

Fără a fi fost teolog de profesie, Cantemir a făcut totuși teologie și încă una deosebit de profundă. Spre a i-o surprinde în toate încheiturile ei e necesar să cercetăm opera ce ne-a lăsat în ansamblul ei. Vom găsi la Cantemir întregul sistem al doctrinei dogmatice ortodoxe inclusiv elucidarea, pe cît i-a fost cu puțință lui, la vremea respectivă, a problemei cunoașterii sau a gnosologiei creștine, adică a raportului dintre rațiune și dogma revelată, în o expunere, se înțelege filozofică. Ea alcătuiește de altfel prima parte din „Imagina de nezugrăvit a Științei sacrosancte”, fără îndoială suferind o întregire prin „Divanul”.

După ce vom lămuri sumar problema cunoașterii religioase și metafizice, vom încerca o pregnare în contururi cît mai clare și concise, evitînd balastul documentar, două din marile capitole ale dogmaticii ortodoxe : cosmologia și antropologia.

1. *Teologia cunoașterii.* În secolele XVII și XVIII cînd trăiește Cantemir, se schițează teoria filozofică a celor două izvoare ale cunoașterii :

a) raționalismul prin Descartes, Leibniz, Spinoza și
b) empirismul, prin Baçon, Locke, Hume și Condillac,
c) criticismul kantian, magistrală sinteză a raționalismului și empirismului pe care-l vedem întrucitva preludat chiar de Cantemir însuși. Aici se vede superioritatea filozofică a lui Cantemir. Simțurile și rațiunea nu sînt capabile, luate fiecare în parte, și nici ambele conlucrînd, să ofere năzuinței spre cunoaștere totală și fără rest a spiritului, acea netulburată și în sine suficientă liniște, pe care o reclamă și o aduce numai principiul rațiunii suficiente. Numai că Dimitrie Cantemir, în loc de a bate drumul spre apriorismul kantian, va urca cărarea verticală indicată de credința lui în doctrina ortodoxă și revelația divină spre o cunoaștere transcendentă, harică. Conceptul de Dumnezeu al teologiei ortodoxe ca „transcendență” care coboară, transcendență permanent prezentă în imanență, nu prin ființa ei ci prin neîntrerupta ei activitate pronietoare și desăvîrșitoare, adică ca transcendență îi oferă lui Cantemir puțința unei depline rezolvări a problemei cunoașterii.

Acesta este sensul frămîntării noetice a lui Cantemir expusă în o coloratură aproape dramatică în cartea I-a a Metafizicei, recurgînd la o expresie filozofică dialogată a convorbirii dintre neostoitul spirit uman

și liniștitul și a toate luminătorul spirit divin, reprezentat prin figura bătrînului calm cu sceptru și diademă. Pentru Cantemir, Dumnezeu nu este un nepătruns mister, un insondabil primordial sau un incomensurabil abis, absolut fără nici o legătură cu lumea materială, ca în mentalitatea gnostică, ci este iubirea ioaneică coboritoare, liniștitoare, lumănătoare și împlinitoare, este „dragoste”. Așa se explică frecvența citatelor din evanghelia lui Ioan în „Divanul” și acel citat, adesea repetat de el : „Aceasta este viața cea veșnică, ca să te cunoască pe Tine, unul Dumnezeu și pe Acela pe care L-ai trimis Tu, pe Iisus Hristos”. Ceea ce trebuie neapărat consemnat în problema cunoașterii așa cum o pune Cantemir osebît de lăudabil față de momentul istoric în care trăiește, este caracterul dialectic analogic al cunoașterii.

Cunoașterea nu este un act pur mecanic de înțelegere a realului exterior spiritului de către spiritul însuși, și nici o comunicare în mod quasi mecanic de cunoștiințe din partea lui Dumnezeu. Cunoașterea este un act organic, concret, dinamic, în care spiritul participă, cu toate energiile lui : simțire, rațiune și voință, activînd unitar, neîmpărțit și nedespărțit, pentru a-și însuși miezul și legalitatea acestui real. Iar în ce privește cunoașterea sacră, adică a adevărilor dogmatice revelate care alcătuiesc obiectul științei sacre, spiritul participă activ la comprehensiunea lor, integrală, participă în totalitatea lui, activat însă de lumina harului divin, adică de Dumnezeu însuși. Atitudinea creștinului care vrea să-și însușească, prin cunoaștere, adevărul dogmatic este una totală și activă pe care o poate întrupea numai creștinul pios. Pietatea pe care o reclamă permanent Cantemir este un concept dialectic concret care exprimă atitudinea unică a credinciosului ortodox în fața lui Dumnezeu, Unul în Ființă, întreit în Persoane, atitudine de smerenie, de cunoaștere de sine însuși și de năzuință puternică spre cunoașterea lui Dumnezeu și a tot ce ține de revelația divină.

Creștinul care intrupează pietatea are activ intelectul spre, și prin cunoaștere, voința spre, și prin iubire și simțurile prin purificarea și unificarea lor. Toată energia ființei creștinului tinde spre Dumnezeu. Activitatea tuturor virtuților creștine unificate de virtutea cheie, iubirea, este premiza fundamentală primă în cunoașterea dogmatică. La această premiză, se alătură a doua : coborîrea harică prin iubire a lui Dumnezeu spre creatură ca să-i ridice, să-i învieze și să-i lumineze forța cunoașterii a intelectului. Acesta este sinergismul divin-uman caracteristic Ortodoxiei răsăritene. El face posibilă mîntuirea făpturii și desăvîrșirea ei, deschizîndu-i poarta de intrare în Împărăția lui Dumnezeu.

Gnosologia metafizică a lui Cantemir se ridică pe fundalul cunoașterii dogmatice a doctrinei ortodoxe pentru care actul noetic de pătrundere în interiorul profund al dogmei, presupune o încercare activă a spiritului cu harul divin, o conlucrare a făpturii de a-și purifica simțirea, o ridicare a acestei simțiri la nivelul iubirii ca virtute unificatoare a tuturor virtuților creștine și o transpunere a lor în fapta umană caritabilă, așa cum

o cere Mîntuitorul Iisus Hristos, care conferă și harul ajutător pentru mîntuire.

Poziția gneseologică cantemiriană în cunoașterea dogmatică nu este cituși de puțin una teosofică, ci una pur creștin ortodoxă răsăriteană, alimentată din lectura Noului Testament și a marilor dascăli ai Patristiceii răsăritene. Aici concordă Clement Alexandrinul, cu marii capadocieni : Sf. Grigorie de Nazians, Sf. Grigorie de Nysa, Sf. Vasile cel Mare și cu înfricoșătorul teolog mărturisitor al lui Hristos, Sf. Maxim Mărturisitorul. Toți reclamă de la creștinul sincer, curățenia sufletească, eliberarea de patimi, rugăciune activă, activarea prin rugăciune și iubire caritativă a intelectului cunoscător într-o permanentă colaborare.

Am întîrziat mai mult asupra teologiei cunoașterii la Cantemir, fiindcă cunoașterea, este o problemă foarte dezvoltată la dînsul, asupra căreia stăruie el cu precădere ; s-ar părea, intenționat și credem, justificat, din două motive : 1. În zorile epocii moderne a cărei uvertură o reprezintă umanismul, cunoașterea este problema în simbulrele căreia își tocesc caninii minții toți filozofii Apusului, de la Descartes la Kant inclusiv și 2. pentru că miezul Ortodoxiei răsăritene raportat la destinul creaturii reclamă învingerea și activarea înălțată și înviorată a tuturor energiilor noastre psihice și spirituale spre a pătrunde prin cunoaștere în imperiul Revoluției naturale și supranaturale, prin propriile putințe, dar mai ales prin harul divin ca să putem deveni părtași ai Împărăției lui Dumnezeu (adică mîntuiți și desăvîrșiți).

2. *Dogma teologică sau teologia divină.* Dogma centrală a teologiei creștine este aceea care are ca obiect pe Dumnezeu. Fiindcă Dimitrie Cantemir este în primul rînd un creștin credincios pătruns de har și de iubire, nu are curajul temerar să filozofeze asupra lui Dumnezeu, să facă din Dumnezeu obiect de filozofie. El respectă întocmai dogma teologică în veșmîntul ei verbal și în încheieturile ei structurale așa cum au formulat-o cele șapte sinoade ecumenice ale Răsăritului. Ai impresia că în fața lui Dumnezeu, sufletul lui Dimitrie Cantemir, este pătruns de o smerenie care înspăimîntă. El rămîne permanent convins — pînă la moarte — că în fața lui Dumnezeu, unul în Ființă și întreit în Persoane, creștinul credincios nu poate avea decît o singură și unică atitudine : de adorare. În fața Dumnezeului Treimic („a Sfintei Troițe”, cum o numește Cantemir) glasul și cugetarea pare că amuțesc. Bietul credincios nu poate să facă altceva decît să înalțe imn de mărire Sfintei Treimi, ca izvor și temelie a adevărului, a dreptății, a dragostei și a tot binelui posibil, după care jinduiește orice muritor pe fața acestui pămînt.

Cantemir începe „Divanul” cu o închinare de mărire adusă lui Dumnezeu închinat în Treime (p. 8) și încheie cartea a treia a „Divanului”, ultima, după un citat din Epitect, cu o slavoslovie treimică, pe care o ctiăm pentru frumusețea ei, în întregime : „Pentru început, slavă celui fără de început. Pentru sfîrșit, înalt slavă, cinste și închinăciune lui Dumnezeu, celui fără de sfîrșit. Și iarăși, pentru cele trei părți ale cărții, slăvesc

și mă închin unuia în treime și de o ființă Dumnezeu — Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, și măresc prea sfântul său nume, căci nefiind vrednic să încep, m-a ajutat să încep și nefiind în stare să isprăvesc, mi-a dat darul și puterea să isprăvesc. Că tu, Doamne, ești Împărat al veacurilor, Alfa și Omega, începutul și sfârșitul (Apocalipsa 22, 13) și fără de tine cine a început sau a sfârșit ceva? Deci, după cum cerbul însetat se străduiește să afle izvoarele apelor Psalmul 41, 1) așa s-au nevoit mina și gândul, pînă să zică: „Privirea și ochiul văd sfârșitul”! Nu mie, Doamne, nu mie, ci numelui Tău du-i slavă! (Psalmul 113, a) Amin! (Divanul p. 394). La fel imn de mărire Sfintei Treimi la începutul Hronicului și la sfârșitul „Imaginei științei sacre”. Peste tot distanță și adorare în sufletul lui Cantemir față de Dumnezeu, unul ca Ființă, iar ca Persoane „Sfintă Troiță”.

Din parcurgerea cu atenție a „Divanului” și a „Imaginei Științei sacrosancte”, observăm că nu stăruie în pagini expozitive sau în o reflecție filozofică asupra dogmei teologice — adică asupra existenței și ființei lui Dumnezeu, nici asupra celor trei persoane divine.

Afirmațiile teologice pe care le face depășesc foarte puțin formularea dogmatică a sinoadelor ecumenice. Însă, este cu totul evident, că el cunoaște structura integrală a dogmei. Afirmand deschis și repetat în cele două opere mai sus consemnate, că lumea (universul mare) și făptura (universul mic), adică macrocosmosul și microcosmosul, sînt create de Dumnezeu, implicit el găsește prilejul de a consemna aproape toate însușirile lui Dumnezeu: 1) naturale: atotprezența, eternitatea și atotputernicia; 2) cele raționale: atotștiința și atotînțelepciunea; 3) cele morale: sfințenia, dreptatea și iubirea, perceptibile de spiritul nostru, din raporturile permanent prezente și permanent active ale lui Dumnezeu. Creatorul cu lumea creată. Toate sînt pregnante stăruitor, și cele naturale și cele raționale și cele morale. Printre rînduri citim însă, că unele din ele: atotputernicia, atotprezența, veșnicia, iubirea și atotștiința, îi sînt cu deosebire la inimă. De aici și stăruința lui expozitivă și prin filozofare asupra creării lumii și asupra Providenței divine în univers și în istorie. Dacă asupra lui Dumnezeu în sine nu zăbovește atît de frecvent, în schimb amintirea Sfintei Treimi o întîlnim la tot pasul în opera lui. Nu este exclus ca acest lucru să fie motivat și de frecvența iconografică a Sfintei Treimi în cuprinsul țării lui: Moldova (în biserici, în mănăstiri și în casele credincioșilor). Este necesar să mai consemnăm și faptul că în ce privește dogma Sfintei Treimi, Cantemir face o anafiză foarte succintă dar o face, deosebind pe Dumnezeu Tatăl — Principiul fără de principiu, din Sine și prin Sine veșnic existînd: Anarhos (nenăscut, necreat, nepurces); de Cuvîntul (Fiul-Logosul), la care distinge nașterea cea de dinainte de veci din Tatăl (din Anarhos), de nașterea istorico-temporală din Sfînta Fecioară și prin lucrarea peste fire a Sfîntului Duh, la plinirea vremii; de Sfîntul Duh, mai înainte de veci purces numai din Tatăl. Raporturile intepersonale ale persoanelor treimice (perihoreza sau circuminseșiunea) nu sînt consemnate de Cantemir, ci numai modul de proveniență al persoanelor: nenașterea, nașterea mai înainte de veci și purcederea „ab aeterno” numai

din Tatăl pe care le consideră drept ceea ce sînt : taine care depășesc toată mintea cugetătoare și toată istoria trecută și viitoare. Așisderea nașterea din Fecioară, în afara firii omenești a Fiului lui Dumnezeu, adică întruparea Logosului rămîne pentru și în conștiința lui Cantemir taină de nepătruns de minte. Se ridică cu o vehemență extraordinară împotriva lui „Filioque” (purcederea Sfintului Duh și din Fiul, acuzînd Biserica romano-catolică de impietate a impietății și capul impietății” Metafizica, p. 319). Prin purcederea „ab utroque” a Sfintului Duh, se desființează Divinitatea cea absolut simplă, introducîndu-se două principii active sau cauze, în transcendență. Cu acest prilej se ridică Cantemir și împotriva dogmei noi a primatului papal rezultat al scolastice catolice, care pornind de la însușirile lui Dumnezeu : invizibil, incomprehensibil și inaccesibil, conchide că trebuie să existe un al treilea cap „vizibil” pămîntean, muritor, omenesc care să fie vicarul lui Dumnezeu și viceregent al eficacității divine (Metafizica, p. 320): „Un caraghios, locțiitor de Dumnezeu” îl va numi Cantemir pe Părintele Sfintului Scaun, p. 320) în calitatea pe care și-o arogă de la sine, de persoană a „Logosului întrupat în Biserica văzută a Mîntuitorului”.

În ce privește dogma Sfintei Treimi, este necesar a sublinia precăderea pe care o acordă Cantemir în primul rînd teologiei Logosului și apoi teologiei Sfintului Duh. Insistența asupra lui Dumnezeu-Fiul (Cuvîntul sau Logosul) se explică ușor din participarea directă a Logosului la crearea și mîntuirea lumii. Prin acțiunea nemijlocită a Logosului, se împlinește destinul istoric, spiritual și etern al lumii. Prin acțiunea Lui creatoare și mai ales prin jertfa Sa răscumpărătoare, lumea devine fizic, moral și spiritual un Cosmos (adică întrupează, prin omul mîntuit, Ordinea și Frumusețea eternă, cu care Dumnezeu Creatorul a miruit-o în chiar momentul creării ei în starea ei paradisiacă). Realizarea pînă la desăvîrșire a lumii ca și Cosmos, și intrarea ei cosmică în eternitate, o certifică Logosul la judecata cea din urmă, cînd lumea liberată de păcat și de urmările lui, prin omul mîntuit, va trece ds sub stăpînirea păcatului în Împărăția Harului, a Iubirii și a Adevărului. În iconomia împlinirii lumii ca și Cosmos în care va străluci sofia divină, un rol important îl deține și Sfîntul Duh prin care ne vom face părtași de adevăr, de iubire și de har. Cantemir însă, amintește de Sfîntul Duh mai ales spre a accentua purcederea lui eternă numai de la Tatăl ; pentru a contracara falsificarea unei învățături dogmatice esențiale, a creștinismului. Aici el ia figură de teolog dogmatist și apologet.

3. *Cosmologia*. Dimitrie Cantemir în legătură cu adevărurile dogmatice, le consideră ca atare și le exprimă în formulele impuse de sinoadele ecumenice, de Sfinții Părinți și de Sfînta Tradiție. Cînd se întrebă asupra originii lumii, a cauzei ei eficiente, el coboară în inima Ortodoxiei, a științei sacre revelate. Lumea este creată de Dumnezeu din nimic. Formulă precisă, clară, fără umbră de îndoială și obscuritate, ca orice formulă dogmatică. Coboară direct la începutul genezii, la începutul istoriei cosmosului. Indicație sigură a unei îndrăzneli cu adevărat metafizice.

Trecerea ontologică de la nimic la ceva înspăimintă, reduce puterea cuge-
tării raționale la o stare de perplexitate totală. Gîndirea rațională, prin
ea însăși, nu are nici o posibilitate de a conchide inductiv sau deductiv
la o cale de trecere, la un canal de comunicare între nimic și ceva, între
Neființă și Existență. Aici intervine Revelația, descoperirea pe care o face
Principiul absolut din Sine existent și în Sine și prin Sine activ. La reve-
lație se întoarce Cantemir. La revelația cuprinsă în Sfînta Scriptură a
Vechiului și Noului Testament. Ea îl învață : Dumnezeu a creat lumea
văzută și nevăzută, în întreaga ei structură complexă și vîriată, însă ordo-
nată, rațională, frumoasă, încărcată de sensuri luminoase și de rosturi
adînci ; lumea cu toată gama ei de podoabe și frumuseți. Iar în lumea
creată, omul este creatura de vîrf, pecetea rațională și coroana demnității
ei. Este clară această precizare pe care o face Cantemir în fiecare din
cele trei cărți ale „Divanului”. Lumea este creată de Dumnezeu spre
binele omului. Însă, prin căderea în păcat lumea a ajuns o „deșertăciune
a deșertăciunilor”. Ea a ajuns aici prin căderea omului pentru ca, apoi,
printr-un misterios reflex, să influențeze negativ și ruinător asupra omu-
lui însuși. O singură cale de salvare : curmarea păcatului posibilă numai
prin iubirea și mila lui Dumnezeu. Păcatul a adus în lume răul. Lumea
trebuie eliberată de păcat. Dumnezeu, fiindcă este iubire, o salvează prin
Iisus Hristos, Fiul Său, mîntuindu-l pe om, învățîndu-l să nu se lase
stăpînit de lumina ispititoare și înșelătoare a lumii, ci să se reîntoarcă
cu sufletul spre lumina eternă a lui Dumnezeu. Este unica modalitate de
a se salva pe el însuși, și de a se întoarce lumea spre bine, stăpînindu-o,
înfrumusețînd-o și redîndu-i demnitatea ei dintru început de creatură a
lui Dumnezeu. Cantemir merge în problema originii lumii pe linia dogmei,
linie pe care o pregează pînă la suficiență rațională, în a doua lucrare
a lui filozofico-religioasă „Imaginea Științei sacre”. Aici ne va arăta Ra-
țiunea suficiență care explică puțința de trecere de la Nimic la Ceva,
de la Neființă la Existență, completînd ființial conceptul despre Dumne-
zeu. Dumnezeu este atotputernic, atotîntept. El este Atotștiința și Iubirea.
Deci, la baza creării lumii (a universului mare) și a omului se află, după
Cantemir, ca principiu atotsuficient explicativ puterea infinită a lui Dum-
nezeu, prin care devine posibilă trecerea de la Nonexistent la existent,
se află apoi : știința, înțelepciunea și iubirea, toate infinite la Dumnezeu,
care fac posibilă și justifică trecerea lumii de la haos la cosmos, la ordine
și frumusețe, la sensuri și rațiuni existențiale în inima și structura lumii
cosmotice creată.

Voința divină infinită și înțelepciunea infinită a Creatorului alcătuiesc
Rațiunea suficiență a cosmosului : „Forța divină și omnipotența eficace,
eternă și sigură”, existentă ca Spirit deasupra abisului apelor — iată
Cauza Universului ⁹⁾.

Prezentarea creației în o perspectivă nu atît teologic-dogmatică, cît
rațional-filozofică, o face Cantemir în cartea a doua a Metafizicei. Ca și

⁹⁾ Dimitrie Cantemir, *Metafizica II*, V, p. 63.

în Geneză, creația durează 6 zile. „La început apăreau întunecimi, foarte dese și foarte obscure” lipsite de început și fără dimensiuni. Nu aveau nici înălțime, nici profunzime, nici lățime. Asemenea întunericului Genezei de deasupra adâncului. Apoi apare primul element, apa elementală, abisul, fiindcă n-avea nici o formă, aformală și deci adimensională. O numește elementală, fiind peste tot răspândită. Ea este abisul din Geneză; o mai numește și gaz de apă sau chaos. Peste această apă elementală (abisul), apare spiritul activ care unește și separă apele. El este elementul activ separator și susținător al apelor, condensându-le. Cantemir ține să precizeze, că nu înțelege prin întuneric „bezna pagină” și nici lipsa de lumină „ci splendoarea de nedescris și inaccesibilă a veșnicei Existențe divine”, pe care întuneric, „Știința sacră” ne învață că l-a pus Dumnezeu în jurul Său ca ceva pozitiv iar nu privativ. „Apa elementală”, ține să adauge el, nu este o himeră „ci o ființă creată”, un corp foarte simplu și cel dintâi dintre toate, din care se produc în mod material și subiectiv, ordinul divin dându-le formă, toate celelalte creaturi de sub lună, iar aerul, nu este acel element nestatornic și transmutabil care se amestecă cu toate corpurile, ci „separatorul apelor, statornic, intransmutabil, care nu se amestecă și care întotdeauna e asemenea cu sine și care în circumferința supremă, se întinde pînă la cer, sau mai bine în limba originală, Șamaiin, pentru că unde sînt ape înșănătoșează, iar în mijlocia cea mai de jos cuprinde umezeala și uscăciunea”¹⁰). „Nelimitarea împrejur a Creatorului circumscrie limitarea împrejur a creaturii și îi determină locul. Deci, Creatorul e nemărginit iar lumea e mărginită (finită). Avem aici o acoperire a genezei lumii după Cantemir, cu dogma Bisericii, deci : Întunericul acela etern depinde de cel independent ; purcede înconjurat de Cel neînconjurat, umplînd golul infinit. Prin acest întuneric și împreună cu el, pe deasupra apelor, se purta spiritul Domnului, forța divină și omniprezența eficace. Acest întuneric etern, depindea de Lumina necreată, fiindcă venea după ea. În întunericul acesta apare mai întîi lumina creată prin cuvîntul „să fie” al Creatorului. În acest fel, în prima zi, apare mișcarea și lumina (lux) despărțită de întuneric, iar în eternitate, timpul. Această lumină (lux) nu trebuie confundată cu lumina (lumen) care apare mai tîrziu și care este lumina din soare, pe cînd lux, este lumina simplă și eficace din care chiar soarele va sorbi lumina lui proprie.

Nu este nevoie să prezentăm desfășurarea întregii creații din cele șase zile, ultima ființă creată fiind omul (se înțelege cele două sexe : Adam și Eva), spre a ne da seama de modul de gîndire al lui Cantemir și mai ales de fondul acestei gîndiri, ca să ne convingem că primul este de factură rațional-teologică iar conceptele pe care le folosește, după conținutul lor, sînt adînc teologice, concepte care se încadrează vocabularului religios al Revelației divine. Modul de realizare al genezei este aidoma modului de exprimare din Geneză cap. I (ex. „Din ordinul acestui cuvînt foarte eficace lux, fiind creată din nimic i s-a dat ordin să dea afară întunericul

¹⁰) *Metafizica* II, IV, p. 62 ; II, VI, pp. 65—67 și VII, pp. 67—68.

abisal și la rindul său să se separe de dînsul" — Metafizica II, VI, 65). Eficiența dinamică a creației divine este evidentă. Dumnezeu este izvorul mișcării și al vieții, ca Unul care nu a creat repausul și nici moartea. Un lucru este totuși demn de amintit din cauza unei anumite semnificații a lui prin care s-ar putea susține o îndepărtare a lui Cantemir de dogma ortodoxă. Va afirma acest lucru P. P. Panaitescu ca și Dan Bădărău. Și anume, Cantemir, sub influența unui medic olandez Van Helmont, în același timp și chimist, din Bruxelles (1577—1644) elev al lui Paracelsus și adversar neîmpăcat al școlasticii medievale, va introduce în procesul creației anumite elemente dinamice: gazul, arheii și fermenții, concepte care își găsesc locul firesc în știința experimentală nu în teologia revelată. Gazul dă naștere arheilor, elemente prime ale lucrurilor și viețuitoarelor, prin care sînt prefigurate speciile de vegetale și fermenților specifici care mijlocesc configurarea și înmulțirea speciilor de vietăți de pe fața pămîntului. Socotim că aceste elemente nou introduse cu scopul de a lega și de a apropia știința de religie, elemente încărcate de dinamism interior nu au o așa pondere încît să justifice o considerare a „Științei sacre” a lui Cantemir drept o carte eretică (părere emisă de P. P. Panaitescu). Gazul, arheii și fermenții, elemente din sine dinamice admise pentru a justifica infinita varietate și coloratură a cosmosului — cu osebire lumea vegetală și cea animală, a căror trăsătură esențială o constituie nesecatul elan vital care le străbate, s-au impus spiritului lui Cantemir ca absolut necesare tocmai pentru a explica uluitoarea vitalitate a cosmosului vegetal și animal. Dacă influența imediată în ce privește aceste elemente provine de la medicul filozof Van Helmont, în ele se poate considera o influență mai îndepărtată, dar cu mult mai temeinică, patristică teologală. Ele se pot apropia de acele infinite rațiuni divine, încărcate de energie și pline de sens și valoare, care străbat întregul univers creat, îl susțin, îl justifică și îi mijlocesc desăvîrșirea lui pînă la punctul metafizic de trecere al lui — e vorba de universul creat, inclusiv omul — din istorie în metaistorie; acel „cer nou și pămînt nou” de care vorbește și Sfînta Scriptură și unii geniali comentatori, Sfîntii Părinți răsăriteni.

Dimitrie Cantemir s-a format în Bizanțul secolului al XVII-lea, în academia patriarhiei din Fanar, ai cărei dascăli străluceau cu osebire prin amănunțita cunoaștere a patristiceii, începînd cu părinții alexandrini Clement și Origen și sfîrșind cu neobișnuitul de profundul gînditor teolog — făclia oribitoare a Patristiceii răsăritene — Maxim Mărturisitorul, trecînd însă și prin acei dascăli care alcătuiesc diadema de aur a Ortodoxiei răsăritene: Sf. Grigorie de Nazians (Teologul), Sf. Grigorie de Nysa, Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Hrisostomul.

Facem această afirmație, pentru că în „Imaginea științei sacrosancte” ne îmbie spre aceasta două lucruri: 1. prezența conceptului de Sabat ca odihnă a naturii ¹¹⁾, odată ajunsă la transfigurarea ei și 2. dezbaterea

¹¹⁾ Sf. Maxim Mărturisitorul: „Răspunsuri către Talasie”, Filocalia III, trad. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, Întrebarea 65, pp. 434—435.

unei probleme denumită universalelor, cele patru forme vitale universale : a) aceea care aparține și constituie specificitatea lumii anorganice (ii vom spune noi mineralitatea); b) aceea care aparține lumii vegetale (forma vitală zice Cantemir); c) cea care aparține ființelor vii (sensibilitatea) ca formă substanțială și d) substanța creată o singură dată dar care nu moare niciodată fiindcă poartă imaginea formei universale, este constituită și fixată în infinitul duratei¹²⁾. Ne întrebăm : nu există oare o analogie între aceste patru forme universale și caracteristicile esențiale consemnate de Dionisie Areopagitul, ale lumii anorganice, vegetale, animale și umane¹³⁾. Credem sigur că da !

4. *Antropologia*. Am afirmat deja că în opera lui Dimitrie Cantemir este trasată în contururi destul de clare întreaga învățătură dogmatică a Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Însă dintre toate părțile ei componente cea mai pregnantă rămâne învățătura creștină despre om. De altfel examinând cu atenție stăruitoare dogmatica creștină, sesizăm cu ușurință mare pondere care revine învățăturii despre om în structura ei. Se pare că doctrina despre om este piatra de legătură unghiulară a edificiului dogmaticii creștine. Cantemir a intuit importanța dogmei antropologice în creștinism și i-a și acordat spațiul cuvenit. În fond „Divanul” e o lucrare centrată în jurul omului, al destinului și al modalităților de a-și realiza și desăvârși viața aici pe pământ, în lumina învățăturii creștine (a revelației supra-naturale) ca și în lumina înțelepciunii raționale umane generale (revelația naturală). Iar în „Imaginea de nezugrăvit a Științei sacre”, aproape trei părți ale ei sînt consacrate omului. Expunînd în primele 15 capitole ale cărții a II-a a „Științei sacre” modul de formare al lumii create de Dumnezeu „din nimic” prin atotînțelepciunea și atotputernicia Sa, în capitolul al XVII-lea al aceleiași cărți, capitolul recapitulativ, face o sinteză a creării lumii naturale, la baza căreia există, ca element material original, apa elementală; după aceea vin fermentii, forțe impulsiv creatoare și apoi arheii, prin care lumea vegetală și animală se structurează pe specii. Cantemir va accentua încă un element de ordin formal, prezent în fiecare lucru și ființă. Pe lingă elementul material, apa elementală, Dumnezeu crează forma proprie fiecărui lucru și ființe prin care lucrurile și ființele sînt fiecare încheiate unitar și structurate consistent. Se pare că ea, forma, le dă consistență și subsistență ontologică. „Căci după doctrina adevărului, unul este autorul formelor, unul este creatorul existenței lucrului și unul este Tatăl luminilor și dătătorul de viață, care niciodată nu va da altuia puterea sa !”¹⁴⁾.

În ziua a 6-a se termină misterul creațiunii. Acum are loc complementul misterelor : crearea omului — se înțelege a celor două sexe omenști. Pentru Cantemir, toate cele create sînt mistere „prin însăși rațiunea

¹²⁾ D. Cantemir, *Metafizica*, V.

¹³⁾ Dionisie Areopagitul, *Numele Divine*, trad. Cicerone Iordăchescu, Chișinău, 1933.

¹⁴⁾ *Metafizica*, II, XVII, p. 87.

principiului" lor natural; „totuși ceea ce urmează, ca un fel de port-drapel, al tuturor, posterior tuturor prin creațiune, întrece pe toate prin noblețea condițiunii sale” (Metafizica, p. 92). Noblețea omului ca și creatură, o justifică Cantemir în modul următor: la crearea lui Adam (bărbatul), cuvântul divin „să fie”, cuvânt prin care s-au creat toate cele anterioare omului, este înlocuit prin cuvântul „să facem”. El designează „Sfatul Sfintei Treimi”, care hotărăște să creeze pe Adam după chipul și asemănarea Sa. Mandatul de a crea pe om nu-l are nici pământul, nici apa și nici aerul (în dogma creației, prin influență directă cu Van Helmont, se resimte și influența indirectă dar reală a filozofului cosmolog ionian, Thales din Milet), ci din îndemnul Tatălui, întrucât El singur este cauza tuturor, cu lucrul Fiului — întrucât fără Dinsul nimic nu s-a făcut din cîte s-au făcut — și cu darea de viață a Sfintului Duh — întrucât din inspirațiunea Lui, huma pământului a născut divinul chip de nedescris, substanța imaterială și formală (Metafizica, p. 92). Fiindcă omul fizic trebuie să aibă un corp material, nu dintr-un element pur, apa, ci din fructul apei, din humă pământului în cantitate foarte mică, era creat și creștea Adam ca și din mîinile plămuitorului Dumnezeu. Omul creat în acest mod „devenea corpul cel mare al lui Adam printr-o creațiune nouă și eteroclită”. (Metafizica, p. 92). Prin structura trupului material și prin împodobirea formei materiale, adică a imaginii divine, omul a întrecut toate creaturile. El este rezumatul și sinteza demnității întregii creaturi (văzute și nevăzute) pe care Cantemir o exprimă astfel: „Ba ce e mai mult, ca să fie mai presus de toate și ca să domnească liber, i s-a poruncit să comande celor de sus prin puterea intelectuală ce i s-a dat și celor de jos prin actul material, căci atunci preînțeleptul Adam nu numai punea nume animalelor cerești, dar domnea chiar peste preînaltul Lucifer și peste celelalte astre” (Metafizica, p. 93). În modul în care prezintă dogma creării omului, Cantemir se află în consens unanim cu întreaga patristică răsăriteană: omul este creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (al Sfintei Treimi); iar chipul și asemănarea (imaginea divină) constă pe de o parte în puterea intelectuală și în voința liberă a omului, adică în mintea omului, în facultățile lui spirituale superioare: rațiune, înțelegere și libertate (adică în putința de a se determina singur din interiorul ființei lui, devenind însuși principiul actelor sale proprii); iar în al doilea rînd, în prerogativa divină acordată la creație de a stăpîni prin înțelepciune, rațiune, intelect și iubire, întreaga creație văzută și nevăzută. Omul e ridicat la o așa demnitate spirituală, încît depășește și pe îngeri; în fața unei atari creaturi, Cantemir se simte așa de mic încît nu are nici curajul de a contempla. Lui i se pare a zări în forma adamică și în imaginea divină din om „enigmatic dar real”, cele anterioare lui Dumnezeu (Metafizica, p. 93). Toate acestea erau așa cum nu le înțelegea și nu erau cum le înțelegea. Aici surprindem la Cantemir, în linie directă cu Părinții răsăriteni, din epoca patristică, referitor și la om, nu numai la Dumnezeu, o antropologie negativă (apofatică), alături de o antropologie afirmativă (catafatică).

În ce privește crearea femeii, omnipotența divină recurge la un alt ordin de mister. Nu creează pe Eva dintr-o materie particulară concretă și nici din apă sau pământ, ci adormindu-l pe Adam, o crează dintr-o singură coastă a lui. „Așa este clădită o fecioară întreagă, cea mai distinsă dintre toate creaturile, asemenea bărbatului” (Metafizica, p. 94), pe care Adam a numit-o viață, os din oasele lui și doi într-o singură carne”. În rezumat, viețuitoarele toate sînt create prin cuvîntul lui Dumnezeu din apă sau din pământ care e fructul apei ; Adam este creat prin mijlocirea Sfintei Treimi din huma pămîntului iar Eva (femeia) din osul bărbatului. De aceea toate viețuitoarele, reîntorcîndu-se prin moarte la primul element, nu mai sînt chemate de acolo. Femeia nu e creată nici din apă, nici din huma pămîntului, ci este clădită din o parte a trupului adamit, avînd același chip și aceeași formă imaterială ca și bărbatul, fiind pârtașă aceleași nemuriri (Metafizica, p. 94). Impodobit cu o astfel de formă, așezat în stare de inocență (asemănarea divină) în paradisul fericirii, integru în ființa lui și plin de înțelepciune (Dumnezeu întinsese cîrta Său în ființa lui), Adam trebuia să-și trăiască viața necunoscînd moartea, în deplină fericire. În paradis toate erau liniștite, în bună înțelegere, binevoitoare spre a-l servi pe Adam. „Toate cele create înainte de el fuseseră pregătite și de mai înainte orînduite ca să-l slujească” (Metafizica, p. 95). Ce magnifică poziție creaturală ! „Strălucea ca cei din cer, comanda tuturor ca o imagine a lui Dumnezeu. Ca unul ce era făcut după asemănarea lui Dumnezeu, el înțelegea tot adevărul și împlinea toată dreptatea” (95). În aceasta constă asemănarea : înțelegea și spunea devărul, făcea și lucra ceea ce este drept (96). Acesta era imperiul paradisiac al omului, care nu știm cît a durat. Căci repede îl vedem pe Adam „supărat și vexat de supliciul goliciunii pe dinafară și de chinul pudorii pe dinlăuntru” (Metafizica, p. 96). Se întunecă frumusețea spirituală a lui Adam în care Dumnezeu își așezase cortul Său, conținînd testamentul și ordinul Său — să nu mănînce fructe din pomul oprit (al cunoștiinței binelui și răului) ca să nu dobîndească facultatea de a cunoaște binele și răul, a cărui consecință se răsfrîngea în întunecarea strălucirii imaginii divine dintr-însul. Călcarea poruncii divine îi aduce lui Adam un gen îndoielnic de cunoaștere : al științei sensitive, fără ca el să bănuiască, că în dorință se ascunde moartea. În rai, Adam păstra cu evlavie învățătura divină cunoscută numai de singur Dumnezeu. Între celelalte creaturi Adam apărea ca soarele între stele, strălucitor, fiindcă celelalte creaturi se împărțeau din razele soarelui dreptății, după cum erau mai mari sau mai mici, mai aproape sau mai departe. Adam, ca om, se bucura de splendoarea perfectă a imaginii divine (Metafizica, p. 97). Lucifer însă, cuprins de invidia intelectuală, de îngîmfare și ambiție pentru rangul și poziția omului, necunoscînd nici pocăința, își propune să se urce pînă la cer, să-și așeze scaunul său deasupra stelelor lui Dumnezeu, să șadă pe scaunul Testamentului, adică să pună stăpînire pe munte, care e Adam, în care Dumnezeu așezase învățătura Sa. Voia să-i arate lui Dumnezeu că Sfinții Lui, nu sînt necliniți în credincioșia lor față de Dumnezeu-Creatorul. Dumnezeu îl pedep-

sește pe Lucifer apostatul, încărcat de mândria intelectuală și pe toți îngerii care s-au asociat lui. Toți sint alungați din cer în întunericul cel mai de jos, afară de îngerii pe care Dumnezeu i-a fixat prin harul Său în o stare neschimbabilă de slujire față de dînsul. De aici, de jos, Lucifer văzîndu-l pe om în aceeași stare de lumină, de inocență și de glorie „mai dușmănos devine față de el, și viclean și șiret cum era” prin lingușire se apropie de Eva — chipul șarpelui luînd — și deplînge condiția în care se găsea și laudă facultatea cunoașterii binelui și răului. Îi pune Evei în față, perspectiva ametoitoare de a deveni aidoma ca Dumnezeu. Prin o convorbire dialectică cu Eva, Lucifer izbutește să-i dărîme statornicia și înțelepciunea divină. Preamărește știința sensitivă care se dobîndește prin dezvoltarea simțurilor (Metafizica, p. 100), și spunîndu-i : „veți fi ca niște Dumnezei cunoscînd binele și răul”, Eva se prăbușește din statornicia ei prin îngîmfare intelectuală, prin ambiția zeificării și prin ispita vederii (pomul era frumos la vedere). Îl îndeamnă și pe Adam, care crezu că în acest fel devine Dumnezeu. Nu erau ei doi (Adam și Eva) în aceeași carne și nu erau ambii părtași la aceeași imagine divină ? Da ! Ei erau înzestrați cu forțe egale și cu egală libertate. Femeia nu era supusă bărbatului. În starea de supunere față de bărbat, femeia ajunge în urma blestemului divin. Lucifer care nu invidia carnea din om, ci intelectul uman (știința simplă intelectuală), a conchis just că dacă splendoarea imaginii divine se întunecă în Eva, același lucru se va petrece și cu Adam, fiindcă amîndoi erau părtași la aceeași splendoare a imaginii divine. În lumea îngerilor, apostasia lui Lucifer atrage după sine prăbușirea și a celorlalți părtași ai lui ; și toate inteligențele îngerești s-ar fi întunecat de întunericul lui, dacă n-ar fi intervenit grația divină statornicind cu neschimbabilitate harică pe cei care nu se afiliaseră încă apostaziei și rebeliunii intelectuale. Adam și Eva păcătuiind cu sufletul și cu trupul, își recunosc spiritual și intelectual păcatul săvîrșit contra lui Dumnezeu. Imaginea divină se întunecă în sufletul lor și devin conștienți că au intrat pe calea de pe care nimensi nu se mai întoarce : calea morții trupesti. Dacă în paradisul unde au fost așezați, protopărinții ar fi respectat porunca divină, prin voința lor liberă, ei ar fi dobîndit o poziție mai nobilă decît a îngerilor care au rămas statornici prin har. Ca exemplu de situație fericită pe care ar fi dobîndit-o protopărinții, dacă ar fi făcut din libera ascultare a poruncii divine o permanentă înclinare spre bine, aveau în față, pentru Eva, pe Fecioara Maria, iar pentru Adam, pe Iisus Hristos. Fecioara Maria adumbrată de Sfîntul Duh și purificată chiar de păcatul originar, a devenit mai nobilă decît Tronurile Cerești iar Mintuitorul Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat, neîmpărțit și nedespărțit, neschimbat și neamestecat (e vorba de cele două naturi, divină și umană în aceeași persoană), stă deasupra Tatălui, în mărirea negrăită a Împărăției. Adam, prin creație — părinte al neamurilor, devine prin călcarea poruncii — părinte al păcatului în lume. Prin el moartea intră în natura omenească. În urma sentinței divine infailibile, sufletul cel nemuritor decade, lipsit fiind de splendoarea divină, uitînd știința prin care cunoștea pe Dumnezeu-Crea-

torul : „Căci aceasta este moartea eternă ; ca cel creat să nu-și cunoască Creatorul și viața eternă însemnează ca el să cunoască pe unul și adevăratul Dumnezeu. Carnea intră pe calea morții, condusă neconținut de simțuri, se uită la pământ și se întoarce la huma din care era făcută” (Metafizica, p. 111). Dumnezeu fiind iubire, caută pe cel căzut : „Unde ești Adame ?” Ei aud glasul lui Dumnezeu, fără să-l mai poată vedea. Acum se tem de goliciunea lor de care înainte se bucurau, acum fug de ea, pe când înainte aspirau la ea ; le este rușine de ea, deși mai înainte era pentru ei „cinstea simplității și fericirea nesimțirii morții” (Metafizica, p. 113). Întrebarea lui Dumnezeu e o manifestare a iubirii care este însăși Ființa lui Dumnezeu. El vrea să-i îndrepte pe protopărinți, fără constrângere, prin mărturisirea păcatului săvârșit prin știința sensibilă. Dumnezeu de la început pune pentru om „temeliile eterne ale salvării” prin mărturisire. Adam simte cu durere în conștiință că a călcat porunca. Atît voia Dumnezeu : să-și recunoască păcatul. Vina o transferă asupra Evei și Eva asupra șarpelui. Și ea mărturisește că este vinovată de păcat și de moarte. Prin păcatul intelectual, Eva făcuse pe bărbatul ei părtaș căderii, prin harul iubirii divine, femeia devine părtașă mărtuirii bărbatului. Amîndoi dobîndesc îndurarea divină. În urma mărtuirii lor, Dumnezeu blestemă pe șarpe : îl binecuvintează în blestem pe Adam, ca să-și cîștige cu sudoare pîinea lucrînd pămîntul din care a fost făcut și unde se va reîntoarce. I-a îmbrăcat cu haine de piele ca să-și acopere rușinea mortală și să nu fie jignită privirea, să lucreze pămîntul în siguranță că Dumnezeu se va milostivi de ei iar pămîntul le va da rodul necesar vieții. Iubirea lui Dumnezeu nu se oprește aici, ci culminează în făgăduința trimiterii unui Mîntuitor la plinirea vremii ca omul să scape de moarte, de păcat și de suferință.

Pentru Cantemir, dogma antropologică : crearea, starea paradisiacă, căderea, recunoașterea păcatului și făgăduința mîntuirii în persoana Logosului înomenit, la plinirea vremii este plină de misterul iubirii divine, neînțeleasă de cugetul uman. Iubirea lui Dumnezeu : „Iată eu trimit înaintea feții tale pe îngerul meu ca să pregătească calea ta înaintea ta și prin credința lui Adam cel răstignit astăzi vei fi cu mine în paradis și te vei întoarce în patria ta” (Metafizica, p. 121), îl determină pe Cantemir să exclame : „Eterne, preabunule, preamare și preaînțeleptule Doamne, minunată s-a făcut știința Ta de mine și pentru că pînă la dînsa nu voi putea ajunge din cauza tăriei Tale și a slăbiciunii mele, voi da înțelepciunii Tale slavă în vecii vecilor” (121). În cartea a doua a Metafizicii de la capitolul al XIX-lea la al XXXIII-lea, Dimitrie Cantemir ne oferă în linii de o claritate geometrică, în toată adîncimea și înălțimea ei, definiția teologică a omului rămînînd permanent integrat, fără abatere, în doctrina revelată a Sfintei Scripturi a Vechiului și Noului Testament, ca și a întregii învățături despre om a Sfinților Părinți răsăriteni, Teologia omului fiind cea mai complexă învățătură dogmatică este structural legată de toate capitolele care alcătuiesc obiectul dogmaticii creștine ortodoxe. De aceea și Cantemir o prinde și o expune în legăturile ei struc-

turale foarte adânci cu teologia divină, cu teologia creației, cu teologia ingerilor, chiar cu mariologia, cu teologia Logosului, cu teologia paradisului și cu teologia mîntuirii, toate legate și susținute de o teologie a cunoașterii. De altfel în Biserica și în teologia ortodoxă, cunoașterea religioasă este condiția fundamentală a mîntuirii și a desăvîșirii. Chiar viața eternă, viața de fericire în împărăția cerurilor, se reduce la o contemplare intelectuală a neajunsei mării și străluciri care înconjură fără margine „Marele Mister” al Sfintei Treimi. Este aici și o pătrundere a noeticei filozofice grecești a lui Platon și Aristotel, care văd în contemplația intelectuală piscul suprem al fericirii umane.

Dimitrie Cantemir era un spirit care prețuia cu predilecție cuprinderile spirituale vaste și adânci. Înzestrat cu posibilitatea unei astfel de comprehensiuni, el întrunea în sine și capacitatea de a filozofa cu temei. Își puna probleme cele mai delicate și cele mai dificile, pe care izbutea să le filtreze atît de fin prin retorta spiritului său și să le redea în veșmintul filozofic ca și în veșmintul teologal. Astfel sînt demne de amintit ca exemple de probleme adecvate unei adînciri filozofice ca și unei conșpectări în lumina revelației (a științei sacre) : problema raportului dintre timp și eternitate, problema universalelor și problema raportului dintre libertatea spiritului uman și preștiința divină. Prima și a treia : a) timp-eternitate și b) libertate și preștiință divină sînt, în perspectivă filozofică, aidoma celebrelor antinomii kantiene. Probleme în aparență fără leac privityte din unghiul de vedere a pur umanului, rezolvabile și liniștitoare pentru spiritul uman, dacă le privește prin trimbele de lumină care pătrund din tărîmul transcendenței în zona noastră, a umanității. Și Cantemir avea darul divin de a privi realul immanent în întregul lui, conexat dacă nu cufundat, în lumina transcendenței divine.

În acest fel izbutește dînsul, spre deosebire de Aristotel și de Fer. Augustin, să considere timpul drept eternitate coborîtă în imanență iar eternitatea timpul ridicat în zona ontologică a transcendenței. Cartea a IV-a a Metafizicii consacrată acestei probleme, este pătrunsă de o rară și oșebit de fină meditație filozofică, care urcă pînă la înălțimea unei cugetări autentic metafizică. Problema universalelor o dezbate în Cartea a V-a a Metafizicii, în sensul realismului ontologic al lui Dionisie Areopagitul, celebru gînditor teolog al patristiceii ; nu în sensul în care scolastica medievală tîrzie prezintă această faimoasă problemă filozofică. O importanță deosebită o acordă Cantemir problemei care circumscrie raportul dintre libertatea spiritului uman și preștiința divină, problemă care trebuie să fundeze pentru Cantemir o teologie etică și o teologo-metafizică, adică o etică și o metafizică, ambele teologice „cum fundamento in divina revelatione”.

Cantemir nu a fost preocupat să pună bazele filozofice unei etici și unei metafizicii teologice. În orice caz, în cartea a VI-a a Metafizicii, Cantemir dezbate problema raportului dintre Providența divină (Preștiința) și liberul arbitru al omului. Nu se opune oare Preștiința divină libertății omului ? Nu o contrazice ? Realitatea este că omul nu face răul

pentru că Dumnezeu știe mai dinainte că-l va face, ci Dumnezeu știe mai dinainte ceea ce va face omul, fiindcă datorită perfecțiunii Sale absolute, cunoaște din etern cum se va comporta omul ; spre ce va înclina voința lui ; spre bine sau spre rău, după lumina cunoașterii intelectului său. Preștiința divină este eternă. Eternă este și activitatea lui Dumnezeu. Chiar lumea creată ,în gândirea eternă a lui Dumnezeu, preexistă din etern, însă numai la nivelul ontologic al ideii, al gândirii divine. Dacă în planul gândirii lui Dumnezeu, lumea este eternă, fiind din etern gândită, pe planul existenței concrete, lumea exista de la începutul temporalității ei istorice. Din etern, Dumnezeu îl gândește pe om cu capacitatea de a năzui numai spre bine. Din etern însă, datorită preștiinței Sale, Dumnezeu vede că omul va călca porunca și va înclina tot liber spre rău, întunecându-i-se mintea prin păcat. Dar, tot din eternitate, Dumnezeu gândește și hotărăște și mijlocul mântuirii lui. Fiindcă Dumnezeu este în același timp spirit cunoscător și iubire coboritoare. Încît, sub acest unghi de vedere privit raportul : libertate umană și preștiință divină, preștiința divină nu este cauza păcătuirii omului, a înclinării spiritului său spre rău, ci numai gândirea perfect cunoscătoare a lui Dumnezeu, care din etern vede căderea în păcat a omului. Și spre a nu-l părăsi definitiv morții, păcatului și suferinței, din etern gândește și hotărăște în iubirea Sa fără margini, mîntuirea și desăvîrșirea neamului omenesc.

*
* *
*

Amintim în sfîrșit „Loca obscura in Catechisi” (1720), o critică făcută abecedarului spiritual al lui Teofan Procopovici și o mărturisire clară a cunoștințelor și convingerilor ce l-au împodobit.

Considerații interesante ne-ar fi putut furniza apoi scrierile sale asupra religiei mahomedane și asupra Coranului. Ne oprim însă la cele deja spuse, socotindu-le suficiente spre a cunoaște complexitatea operei învățatului prinț al Moldovei.

ȘTIRI DESPRE BISERICA BIZANTINĂ ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ PÎNĂ LA DIMITRIE CANTEMIR

de: Pr. drd. VASILE MUNTEAN

Istoriografia noastră veche, precum era și firesc, s-a dezvoltat în relație cu creația istorică bizantină și europeană. Lucrări avînd cuprins variat religios, moral, literar, didactic, juridic, dar mai ales istoric — au fost difuzate și cunoscute și în țările române. Numărul copiilor românești ale acestor scrieri indică însemnătatea lor pentru studiul comparat al istoriografiei sud-est europene în secolele XVI—XVII¹⁾.

Un rol deosebit în cristalizarea vechii culturi românești l-au avut cronografele. Născut și evoluind în Bizanț încă din secolele VI—VII prin Ioan Malalas, prin George Monahul din veacul IX și ajungînd la apogeu în secolul XII prin Constantin Manasses²⁾, acest gen de istoriografie a fost cunoscut și apreciat la noi încă de timpuriu³⁾.

Macarie și Azarie, de pildă, urmează pe Manasses, împrumutînd pe alocuri unele compoziții exotice și cite odată stilul afectat.

Cel mai vechi cronograf cunoscut este cel scris de călugărul Mihail Moxa (1620), fiind inspirat din *Cronica universală* a lui Manasses⁴⁾. Astfel

*) Această lucrare de seminar, susținută în cadrul pregătirii doctoratului în Teologie, a fost întocmită sub îndrumarea domnului prof. Al. Elian care a dat și avizul pentru publicarea ei.

¹⁾ G. Mihăilă, *Istoriografia românească veche (sec. XV-lea—începutul sec. al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină și slavă*, în „Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi”, București, 1972, p. 104 și urm.

²⁾ G. Ostrogorsky, *Storia dell'impero bizantino*, ed. 2, Torino, 1972, pp. 24, 139 și 324.

³⁾ La noi s-au ocupat cu problema cronografelor îndeosebi: M. Gaster, *Chestomație română. Texte tipărite și manuscrise (sec. XVI—XIX) dialectale și populare*, I—II, Leipzig-București, 1891; Idem, *Geschichte der rumänischen Literatur*, în G. Gröber, „Grundriss der romanischen Philologie”, II, 3 (1901), Strasburg; D. Russo, *Studii istorice greco-române*, I—II, București, 1939; I. Ștefănescu, *Cronografele românești de tipul Danovici*, în „Opere istorice”, București, 1942; N. Cartajan, *Istoria literaturii române vechi*, II, București, 1943, p. 135 și urm.; I. Chițimia-D. Simonescu, *Cărțile populare în literatura românească*, I—II, București, 1963; iar acum în urmă P. Cernovodeanu, *Cronografele românești de tipul Dorotei*, în „Studia Bibliologica” III, sub red. Corneliu Dima-Drăgan, București, 1969, p. 134 și urm.; Idem, *Préoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine sur XVII-e et XVIII-e siècle*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, IX, 4 (1970), pp. 677 și urm.

⁴⁾ B. P. Hașdeu, *Cronica lui Mihail Moxa — Oltenia 1620*, în „Cuvente den bătrîni”, București I (1878), pp. 337—443; *Cronograful lui Mihail Moxa*, ed. N. Simache și T. Cristescu, Buzău 1942, 200 p.; C. Nicolaescu-Plopșor, *Hronograful lui Moxa*, în „Oltenia”, IV (1943), pp. 12—28; L. Predescu, *Mihail Moxa și opera sa*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXVIII, 9—10 (1960), pp. 905—918; *Istoria literaturii Române*, ed. Acad. I, București, 1970, pp. 332—335; G. Mihăilă, *op. cit.*, pp. 157 și urm.

de „istorii universale” au fost tălmăcite, cu timpul, și din alte variante — amintim ca exemplu, ms. rom. nr. 1385 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ce cuprinde traducerea unui cronograf de proveniență rusă, datorită lui Staicu grămăticul (dascăl la școala de limbă slavonă din Tirgoviște între 1634—69)⁵), fie grecești, ultimul tip bucurându-se de o răspîndire deosebită.

Cele două cronografe neogrecești care au circulat la noi — e vorba de *Biblion istorikon* al lui Dorotei de Monembasia și *Nea synopsis* a lui Matei Cigalas — au la bază o prelucrare în proză a lui Manasses, scrisă în greaca populară și amplificată ulterior cu fragmente din Teofan, George Monahul, Cedrenos, Zonaras ș.a., cunoscută de bizantinologi sub numele de *Cronica de la 1570*. *Cronica* lui Dorotei, în forma în care s-a tipărit (1631) s-a completat la curtea lui Petru Șchiopul. Cît despre Cigalas, acesta și-a permis multe modificări, adaosuri ori omisiuni față de izvorul comun, utilizînd mai mult pe Cedrenos, iar întîmplările posterioare anului 1392 le expune după *Turcograecia* lui M. Crusius, tipărită la Basel în 1384. De reținut că „într-o vreme cînd nu exista noțiunea de proprietate literară”, Cigalas reproduce pasaje întregi din Dorotei, pe care-l continuă pînă în timpul lui Murad IV (1624)⁶.

Ms. rom. nr. 86 al Bibliotecii Academiei R.S. România este unul din cele mai vechi manuscrise de tipul Cigalas, copiat de Gavriil diacul din Bălțătești, în 1689. Traducerea este atribuită unui anume Pătrașco Danovici, fost tretilogofăt și grămătic de „scrisoare grecească” în Moldova, pe la anul 1662⁷). Acest „tip Danovici” — reprezentînd de fapt o contaminare între cele două cronografe, Dorotei și Cigalas — a fost foarte răspîndit în țară și majoritatea manuscriselor păstrate sînt copiate după el, cu mici deosebiri. I. Ștefănescu a considerat ms. rom. nr. 3517 arhetipul tuturor

Synopsis istorike a lui Manasses, de la „facerea lumii” pînă la anul 1081, concepută în versuri, a fost tradusă în proză în mediobulgară pe la 1340. La noi a fost tipărită în 1902—1909 de I. Bogdan și difuzată în 1922. Ediții mai recente: *Letopista na Konstantin Manasi*, Sofia, 1963; *Die Slavische Manasses Chronik*, W. Fink Verlag, München, 1966. Moxa cunoscuse doar redacția primă a cronicii lui Manasses, deci exclusiv continuarea pînă la 1570, încît e obligat să recurgă și la izvoare sud-slave, din perioada 1296—1431, un letopiseț sîrbesc (1357—1490) ș.a.

⁵) Cf. P. Cernovodeanu, *Préoccupations...*, p. 686 și notele.

⁶) D. Russo, *op. cit.*, pp. 68, 93 și urm.; I. Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 121 și urm.; I. Chițimia-D. Simonescu, *op. cit.*, p. 238.

⁷) Ms. rom. nr. 86 în folio, foi 444, 16 la început nenumerate, 428 cu nr. veche originală. Numerotarea este greșită: 159 este sărit, 169 este de două ori, filele 315—322 au fost așezate greșit între 306—307. Sec. XVII, Biblioteca Scheiană. Descrierea pe larg la I. Bianu, *Catalogul manuscriselor românești*, I, p. 181 și urm., unde se reproduce și tabla de materii de la începutul ms-ului (f. 1—15). Originalul traducerii lui Danovici s-a pierdut, dar el s-a transmis în numeroase copii dintre care numai trei sînt datate din sec. XVII: ms. nr. 3517, fără dată, fiind acefal și fără finit; la f. 584, o altă mînă decît cea care a scris *Cronograful*, însemnează anul 7201 (1693), însă copia s-a făcut cu mult înainte; ms. nr. 86 din 23 iunie 1689, copia celui precedent; ms. nr. 5 al Muzeului princiar din Sigmaringen (R.F.G.) din 10 decembrie 1678. Celelalte, peste 25 mss. cronografe ale bibliotecii Academiei R.S.R. sînt din sec. XVIII și XIX.

manuscriselor cunoscute ale acestui tip⁸⁾. Danovici, după Cigalas, dă istoricul celor șapte sinoade ecumenice, pe cînd în „tipul Dorotei” lipsesc; se află în schimb descrierea pe larg a conciliului florentin⁹⁾.

Cronograful de „tip Dorotei”¹⁰⁾ în românește ne este cunoscut doar pe baza a cinci manuscrise, toate din Țara Românească, cu excepția unuia copiat în Transilvania. Prototipul îl constituie o tălmăcire mai veche, păstrată în copie executată în 1687 de logofătul Drăgoi din Bezdead și echivalînd cu ms. rom. nr. 3556¹¹⁾. De notat că în Transilvania a circulat

⁸⁾ Ms. rom. nr. 3517, în 4°, 619 foi, dintre care 7 albe la început, 3 albe la sfîrșit. Scris în a doua jumătate a sec. XVII (prezentarea pe larg la I. Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 131 și urm.). Ms-ul e alcătuit din două părți: prima parte, pînă la f. 271, iar a doua, restul pînă la sfîrșit, reprezentînd texte alcătuite de persoane diferite. S-ar putea ca prima parte să fie autograful lui Danovici (*Ibidem*, pp. 169 și 174—175). Același specialist a demonstrat că acest manuscris prezintă particularități pe care nu le întîlnim în celelalte: imensă număr de corecturi la care a fost supus textul primitiv de alte mîini care introduc echivalențe slave, îndreaptă ortografia în sensul dialectului moldovean, toate acestea sînt făcute din conjectură, fără a se consulta vreun text original (*Ibidem*, p. 134).

I. Ștefănescu, în lucrarea sa, descrie și alte manuscrise de tip Danovici, împărțindu-le în 5 familii, cu concluzia că toate derivă dintr-un izvod comun și că traducerea, probabil, s-a făcut din grecește utilizîndu-se și versiuni slave (*Ibidem*, pp. 185, 186). Din nefericire, studiul lui I. Ștefănescu a rămas neterminat.

⁹⁾ M. Gaster, în *Geschichte der rum. Lit.*, p. 288, vorbea de o fuziune de texte grecești și slavone în privința tipului Danovici („Diese Weltchronik, oder Chronograph welche aus griechischen und slavischen Quellen floss, ist nur mehr eine Komplikation”), adică versiunea românească ar prezenta o formă bazată pe redactarea grecească și amplificată cu elemente slave; iar pe al doilea tip, Dorotei îl considera o traducere directă după Dorotei al Nomenbasiei susținînd mai departe că s-a produs o amestecare între cele două tipuri. (vezi și I. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 114). Încă din 1912, D. Russo (*Elenismul în România*, p. 35), susținea că tipul Danovici e tradus în mare parte după Cigalas, iar capitolele fără nici o legătură cu corpul cronografului (oficiile palatului constantinopolitan, despotia papei Silvestru cu Zamvri vrăjitorul etc.), care se întîlnesc des în manuscrisele românești, se află și în originalele grecești, pe cînd Gaster (*op. cit.*, p. 381—382), socotea aceste fragmente ca scrieri aparte, anexate cronografele în chestiune de către copiiștii români.

¹⁰⁾ Cronograful lui Dorotei a fost cunoscut la noi și direct (Dosoftei mitropolitul, de pildă, bun elenist, folosea în original pe Dorotei și Cigalas; cf. Al. Elian, *Dosoftei, poet laic*, în „Contemporanul”, 21 (1071), 26 mai 1967), p. 3; Idem, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în vol. „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare”, București 1964, p. 103, n. 2) și indirect prin cronograful lui Cigalas care reproduce „fără jenă” sute de pagini de la Dorotei, pe care-l continuă pînă în 1624. Partea din cronograful lui Dorotei în care se expun evenimentele ulterioare anului 1392, este înlocuită de Cigalas cu o povestire făcută din Turco-grația lui Crusius în care îmbină date din isotria patriarhală și inserează — împrumutînd-o de secole — expunerea credinței ortodoxe, prezentată de patriarhul Ghenadie sultanului Mahomed (I. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 127, n. 4).

În cadrul tipului Dorotei, cu sultanatul lui Murad III încetînd cronograful propriu-zis, urmează o serie de bucăți fără nici o legătură între ele; o cronică în proză a Moreei, sinodul de la Ferrara-Florența în care figurează și Damian al Moldovei etc. De notat că primele traduceri românești ale cronografului de tip Dorotei sînt atribuite unui autor din Țara Românească (rămas necunoscut), înainte de anul 1687; cf. P. Cernovodeanu, *Préoccupations...*, p. 684.

¹¹⁾ P. Cernovodeanu, *Cronografele românești de tipul Dorotei*, p. 148 și 136.

e variantă autonomă a „tipului Danovici-Dorotei”, difuzată în zece copii manuscris cunoscute¹²⁾.

S-a crezut că Miron Costin, în redactarea operei sale, a utilizat un cronograf grec¹³⁾. Ceea ce este sigur, însă, e faptul că Radu Popescu, cronicarul muntean, în *Istoria* sa s-a inspirat între altele din istoricul bizantin George Sphrantzes în compilația mai tîrzie a lui Macarie Melissenos¹⁴⁾. După ultimele cercetări, Sphrantzes e cunoscut de Cantemir în traducerea latină rezumată a lui Iacobus Pontanus, atașată la finele ediției din 1604 a lui Teofilact Simocatta, pe cînd Leonie Chalcocondil este folosit în ediția apărută la Paris în 1649¹⁵⁾. De remarcat că stolnicul Constantin Cantacuzino posedă în bogata sa bibliotecă și autori bizantini: Procopie de Cezareia, Ioan Scylitzes, Ghenadie Scholarios¹⁶⁾.

Dacă am compara, de pildă, numărul ca și amploarea informațiilor despre istoria ecleziastică a Bizanțului, am observa că datele sînt abundente în cadrul cronografelor de origine grecească și mai restrînse în cronici, lucru explicabil și prin scopul sau mesajul scrierilor din ultima categorie. Dacă la Moxa¹⁷⁾ — de exemplu — întîlnim știri succinte despre Sfîntul Ioan Zlataust: că a fost și exilat de împărăteasa Eudoxis, femeie „foarte rea și lacomă”, în cronograful de „tipul Danovici” cel mai cunoscut la noi (vom cita în continuare din ms. 86), găsim pagini întregi despre „marele Ioan” care „cu cazaniile și cu cuvintele rostului său celui de aur” atrăgea pe mulți la buna credință, dar și invidii din partea „Irodiadei”¹⁸⁾. Nestorie ereziarhul își are locul său, ca și „Bogorodița” (Theotokos)¹⁹⁾. Despre împăratul Anastasie se zice că scotea arhieriei din scaune²⁰⁾. Cit despre Justinian cel Mare și îndeosebi despre minunata catedrală Sfînta Sofia se oferă nenumărate detalii, chiar și nararea unei anghelofamii²¹⁾.

În ce privește asediul Constantinopolului de către perși din 626, Moxa notează că orașul a fost apărat de „brațul cel tare și înalt”, de cea „mai biruitoare decît voinicii Țarigradului”, în timp ce cronograful pomenit mai sus redă „minunea” in extenso, constatînd că vrăjmașii „fugiră

¹²⁾ Idem, *Préoccupations...*, p. 60.

¹³⁾ E vorba însă de o confuzie și pasajul la care trimite Rusoo (*Studii...*, p. 99) se datorește de fapt lui Nicolae Costin; Al. Elian, *Moldova și Bizanțul*, p. 100, n. 1.

¹⁴⁾ St. Runciman, *Căderea Constantinopolului*, trad., note și postfață de Al. Elian, București 1970, p. 270.

¹⁵⁾ Cf. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul*, p. 109, n. 2 și p. 108, n. 4.

¹⁶⁾ În acest sens a se consulta catalogul din cartea lui Corneliu Dima-Drăgan, *Biblioteca unui umanist român, Constantin Cantacuzino stolnicul*, București 1967.

¹⁷⁾ Cităm din *Cronograful lui Mihail Moxa*, ed. N. Simache și T. Cristescu, Buzău 1942, pp. 116, 122, 130, 149, passim.

¹⁸⁾ Ms. rom. nr. 86, f. 193 și 194 v—196 (după numerotarea cu cifre arabe).

¹⁹⁾ Ms. 86, f. 205 v—206.

²⁰⁾ Ms. 86, f. 214. Cantemir, cu o lectură vastă din scriitori bizantini (Procopie, Teofilact Simocatta, Cedrenos, Zonaras, Choniates ș.a.) vorbește și el cu amănunte, pe lîngă alte lucruri, despre Anastasie; vezi *Hronicul vechimei româno-moldo-vlahilor*, ed. Gr. Tocilescu, București 1901, p. 312.

²¹⁾ Ms. 86, f. 217 v și urm. La f. 222 v, se amintește și de legături religioase cu axumitenii (etiopienii).

de la Țarigrad cu multă rușine și amar". Și Cantemir vorbește, bazat pe Cedrenos și Zonaras, de acest eveniment, ca și de rugile Acatistului²²⁾. Și pentru că e vorba de epoca lui Heraclios să amintim — căci și cronograful amintește pe larg — despre aducerea Sfintei Cruci la Ierusalim în urma victoriilor repurtate asupra perșilor lui Chosroes II²³⁾.

„Fiul aspidei (după Moxa), adică împăratul Leon III iconoclastul (717—741) se bucură de o tratare specială în cronograful ms. 86. Menționăm de la început — intrucit vom transcrie un fragment mai lung²⁴⁾, destul de semnificativ în ce privește raportul dintre puterea statală și autoritatea ecleziastică la Bizanț, și tot așa de important pasajul sub aspectul traducerii — că în cazul tălmăcirii mai ales, autorul și-a îngăduit o oarecare libertate „licență” să zicem, a parafrizat sau a comprimat unele textul original : „au mai aflat împăratul pre un episcop de la o episcopie ce să chema Nacoliia²⁵⁾, carele să potrivi la toată firea și mintea sa și începură mare turbare și mare răutate²⁶⁾ spre besereca lui Dumnedzău, și trimisă la patriiarhul de-l chemă împăratul la sine, și dacă veni începu a-l lua cu cuvinte bune și cu glume²⁷⁾ ca să-l aducă întru silțale(!) lui, ca doară să va potrivi și el virei ceii diavolești a împăratului²⁸⁾, să să cheme începătura de la patriiarhul nu numai de împăratul, și ca de să va face vrajbă pentru aceasta întru năroade, să-i poată potoli patriiarhul, și dzisă împăratul : așea socotescu, părinte sfinția ta, cum icoanele acestea cărora ne închinăm noi creștinii nu să mai asămănă cu altă nemică fără numai ce sînt ca și idolii, pentru aceasta să înveți²⁹⁾ să le scoată afară den beserecă, iar de iaste adevărat că sînt svinte icoanele, să le pue mai sus să nu le ațîngă oamenii să le sărute, să le spurcăm ca niște

²²⁾ Moxa, *ed. cit.*, p. 139; ms. 86, f. 241 și urm.; Cantemir, *op. cit.*, p. 333.

²³⁾ Ms. 86, f. 243 v și urm.

²⁴⁾ Confruntînd textul md. 86 cu cel al ms. 3517, am constatat că este una din cele mai fidele copii din cîte s-au realizat, cum a remarcat întîi și pe bună dreptate I. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 168. Pasajul în ms. 3517 se află la f. 330 v, 1331.

Preferăm transcrierea interpretativă și nu o transliterație mecanică, intrucit prima a fost aplicată cu mai mult succes în ultimul timp (ex. V. Pamfil, *Palia de la Orăștie, 1381—1382*, București, Ed. Acad., 1968; Al. Mares, *Liturghierul lui Coresi*, București, 1969; I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci*, București, 1971).

Pentru comparare, am folosit Nea synopsis a lui Cigalas, tipărită la Veneția în 1630, chiar exemplarul ce cuprinde însemnările marginale ale mitropolitului Dosoftei, și care actualmente se păstrează în secția de carte rară a bibliotecii Academiei. Pe Dorotei am avut posibilitatea să-l utilizez în ediția din același an (1650), deși prima apăruse la 1631, urmată de nenumărate alte ediții. O primă observație: textul românesc se bazează mai mult pe traducerea din Cigalas, din care jumătate (Cigalas) e aproape identic cu Dorotei. Fragmentul pe care-l înfățișăm se află în Cigalas, *ed. cit.*, pp. 314—315, iar în Dorotei, *ed. cit.*, pp. 384—385.

²⁵⁾ E vorba de Constantin de Nacoles, „ereziarhul”; (cf. G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 148).

²⁶⁾ Iyme (es) din original e parafrizat în: „turbare (tulburare) și răutate”.

²⁷⁾ În original: Kolakeian (Cigalas) și logia glyka kai einenika (Dorotei); în rom. s-a ajuns la *glume*!

²⁸⁾ În gr. gr. gnome(es) de la „că doară să va ... împăratul” lipsește în original.

²⁹⁾ La Dorotei: Eipe ton laon sou.

păcătoși ce sîntem, iară svîntul patriarhu Gherman nu să potrivea cuvintelor împăratului, ci ca un vas al lui Dumnedzău ales și de însăminție scumpă și împărătească ce era³⁰⁾, cu îndrăzneală mare suspină de la inemă³¹⁾ și dzîsă așea : Puternice împărate, bine să știi că svintele icoane nu sînt idoli precum dzîci, ci sîntu chipuri a svînți și a domnului nostru Iisus Hristos...".

Nu mai insistăm asupra primei perioade iconoclaste cînd — mai puțin consecvent — „patriarhul cel mincionos Nichita răsese toată zugrăvala de pre svintele icoane ce erau la patriiarhie”³²⁾, ca să fie pe placul basileului Constantin V (741—775), fiul lui Leon III, ci trecem în revistă evenimentele de la 1204 și 1439.

Cînd cruciații apuseni au întemeiat la Constantinopol un nou sistem statal, cronograful nostru înregistrează că invadatorii „așîderea au luat și o icoană ce au fost zugrăvită de Luca evanghelist, luatu-au și svîntul prestol cel făcut de Iustinian împărat, scumpu și fără prețu”³³⁾, și multe altele. Înainte de a merge mai departe, să spunem că celor șapte sinoade ecumenice le sînt rezervate mai multe pagini către sfîrșitul cronografului³⁴⁾. Cit despre Conciliul de la Florența care a captat atenția îndeosebi a cronicarilor moldoveni, se relatează limpede că au călătorit în Apus și împăratul Paleolog și patriarhul Iosif, și mitropolitul Efesului Marcu care n-a vrut să iscălească, și mulți alți oameni învățați. Dar, fiindcă „nu vru papa și craii Apusului să-i dea ajutor”, s-a întors „împăratul Ioan de la Italia fără nice o treabă făcută”³⁵⁾.

Ceea ce pare ciudat e că evenimentul trist al căderii Constantinopolului a trecut aproape neobservat, în timp ce conciliului florentin i se acordase o grijă sporită din partea cronicarilor noștri. Lucrul este explicabil dacă ne gîndim la răsunetul și urmările hotărîrilor luate la Florența, în întreg Răsăritul ortodox. Moldova a întrerupt pentru mai bine de un secol, legăturile ecleziastice cu Marea Biserică, iar Țara Românească, deși

³⁰⁾ Justețea afirmației traducătorului român este confirmată, deși în fragmentul original nu se află indicația originii împărătești a patriarhului Gherman (715—730; † 733); cf. H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 473; „Er entstammte der herakleianischen Kaiserdynastie”.

³¹⁾ „Cu mare îndrăzneală” n-ar corespundea în textul de bază; „din adîncul sufletului” (grec.) e tradus „de la inemă”. Mai departe „bine să știi” nu are acoperire în original.

Spre a se putea urmări procesul amplificării izvoarelor de bază în această chestiune (Nicefor și Teofan), prin prelucrări, adausuri și modificări, operate de diferiți scriitori de-a lungul timpului, să se vadă între altele, tradg. germană a *Cronografilui* lui Teofan, în cartea intitulată „Bildertreit und Arabersturm im Byzanz”, Viena 1957, p. 42 (ed. Leopold Breyer). Iar pentru sesizarea filiației între numeroasele ms. de la noi, se recomandă un studiu comparativ, cu care prilej s-ar putea decela cît anume este traducere fidelă și cît este contribuție personală, elemente prețioase în contextul cercetării istoriografiei noastre vechi, dar și sub raport lingvistic.

³²⁾ Ms. 86, f. 272.

³³⁾ Mas. 86, f. 352.

³⁴⁾ *Ibidem*, f. 383—405.

³⁵⁾ *Ibidem*, f. 357 v—358.

în mai mică măsură și numai pînă la Radu cel Mare și Neagoe Basarab, va cunoaște și ea o slăbire a relațiilor cu ierarhii greci ce stăteau sub teribila suspiciune de erezie. E destul de sugestivă precizarea făcută de Gavril Protul în *Viața Sfîntului Nifon*, vorbind de primele decenii după căderea Constantinopolului: „într-acea vreme toate laturile și cetățile și satele erau fugite de la bisericile Țarigradului pentru al optulea săbor, care vrură să-l facă la Florința latinii cei deșerti de minte. Deci toate bisericile pravoslavnicilor să tocmia de la marea biserică a Justiniani cei mare, care este în țara Ohridului”³⁶).

Pentru cronicarii moldoveni și îndeosebi pentru Cantemir — spirit enciclopedist ce se apropia mult de condiția istoricului adevărat — episodul cu Florența forma un prilej de „afirmare internațională” a Moldovei. Doar în *Letopisețul de la Putna*³⁷), menționarea conciliului florentin nu este corelată de participarea Bisericii moldovene la tentativa de unire cu Roma, vechiul analist însemnînd că împăratul grec și mitropoliții răsăriteni au fost înșelați de latini și mulți dintre dinșii au venit cu bărbile tunse”, după care urmează indicația sfîntirii lui Teoctist ca mitropolit de către patriarhul sîrb Nicodim.

Trebuie să așteptăm aproape un secol pînă ce contactele noastre cu Bizanțul în contextul sinodului de la Florența să fie prezentate mai clar, de Gr. Ureche, alături de cîteva inadvertențe. Cronicarul Ureche istorisește că la acea „adunare mare de părinți”, ținută în 1431—32 (în text 6940), deci înainte de sfîrșitul domniei lui Alexandru cel Bun (de fapt, sinodul a avut loc în 1438—9), și la care ar fi participat — pe lingă „împăratul Paleolog” și „însuși patriarhul de Țarigrad” — și un reprezentant al Moldovei; Grigore Ureche credea eronat că ar fi fost Grigore Țamblac care a luat parte, realmente, la conciliul de la Constanța din 1418 ca mitropolit al Kievului, trecînd din viață în 1419—20³⁸).

Confuzia se repetă și la Miron Costin³⁹) care nici el nu menționează numele patriarhului și nici prenumele împăratului bizantin, notînd că, în

³⁶) Cf. Al. Elian, St. Runciman, *Căderea Constantinopolului*, pp. 269—270; idem, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia Constantinopolului și cu celelalte Biserici Ortodoxe, de la întemeiere pînă la 1800*, în „Biserica Ortodoxă Română” LXXVII, 7—10 (1959), p. 909, cu indicații bibliografice.

³⁷) În *Croniclele slavo-române din sec. XV—XVI*, publicate de I. Bogdan, ed. P. P. Panaitescu, București 1959, pp. 44 și 49.

³⁸) Vezi Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, ed. II, București, 1958, pp. 78—79. Se așteaptă o ediție critică completă; cf. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul*, p. 100, notele 1 și 2. Din nefericire, ediția recentă semnată de Liviu Onu (București, 1967) are caracter antologic. Și pentru celelalte cronici a se vedea, deocamdată, I. Crăciun-A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne, sec. XV—XVIII, privind Istoria României*, București, 1963; I. Gheție-Al. Mares, *Introducere în filologia românească*, București, 1974.

³⁹) M. Costin, *Opere*, I, ed. P. P. Panaitescu, ed. II, București, 1965, pp. 233 și 264—265, scrie despre Ohrida că a fost dăruit cu bogate privilegii de către Justinian, fiindcă acest împărat era din partea locului. Nu demult, R. Liubincović, *Traditiija Prime Justinijane u titulaturi Ohridskih arhiepiskopa*, în „Starinar”, XVII (1967), pp. 61—76, a căutat să arate că arhiepiscopia Ohridei reprezintă contiunarea legală și directă a vechii Biserici bulgare din vremea lui Boris, Simion și Petru, că în plus

dorința de a avea vlădici, de a întemeia „aici un cler”, Alexandru cel Bun a trimis soli la Constantinopol, unde neaflind pe „nimeni” — conducătorii politici și bisericești fiind plecați în Apus — solii cer părerea din țară: „să meargă în Italia la Florența sau să aștepte pe loc la împărat? Alexandru se sfătuiește cu boierii lui fruntași, dau un decret ca să meargă la Ohrida, împreună cu călugării aleși pentru demnitățile bisericești”. Și de atunci — conchide cronicarul — moldovenii luînd blagoslovenie de la sirbi, oficiază liturghia în limba „sirbească”, limbă de care se servesc și în privilegii⁴⁰⁾. De remarcat însă că nu se poate vorbi de legături canonice cu Ohrida înainte de căderea Bizanțului.

În *Letopisețul țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*⁴¹⁾, Nicolae Costin întrebuințează versiunea lui Gr. Ureche privind „al optulea săbor” la care au participat și „Hristofor Pape cu gardinalii săi”, împrumutînd din cronică polonă a tatălui său Miron Costin știrea despre delegația moldoveană care, negăsind „nice pe patriarhul, nice pe împăratul la Țarigrad”, a plecat spre Ohrida. Dar Nicolae Costin știe, utilizînd altă sursă, că Isidor al Kievului, unionist, ajunge cardinal sub papa „Eughenie”, cel care a convocat efectiv conciliul. Ca și Gr. Ureche sau M. Costin, Nicolae Costin — deși putuse consulta și „hronograful grec” pe care s-a bazat Aixnte Uriceriul într-o interpolare la cronică lui Gr. Ureche, cu observația că la Florența a luat parte papa Eughenie, iar din partea Moldovei Ioasaf (sic!), în anul 6947 (1439) — nu menționează prenumele împăratului și al patriarhului bizantin. O va face cronicarul Radu Popescu, grec de origine, în *Istoriile domnilor Țării Românești*⁴²⁾. Conturînd realitatea istorică, cronicarul muntean zice că Ioan Paleologul, împăratul grecilor, s-a decis să meargă la Florența în vederea unirii Bisericii, pe vremea patriarhului țarigrădean Iosif și a papii Eughenie, fiind însoțit împăratul de „mulți oameni învățați și filozofi și cărturari”. Însă — e conștient și cronicarul — nu s-a ajuns la vreun rezultat concret: nici papa, nici „domnii frincilor” n-au ajutat cu nimic pe ortodocși care „au umblat în deșărt 2 ani și iar în deșărt au venit”.

deținea drepturile faimoasei Justiniana Prima. Dar în diplomele lui Vasile II Bulgaroctonul, Prima Justiniana nu e menționată. Abia către 1143, Ioan Comnenul, fiu al Sebastocratorului Isaac și arhiepiscop al Ohridei, reușește să reinvie titlul uitat de vreo cinci secole, ficțiune juridică destinată să acorde Ohridei privilegiile atribuite altădată Justinianei⁴³⁾ cf. L. Bréhier, *Les institutions de l'empire byzantin*, Paris, 1970, p. 375.

⁴⁰⁾ O clarificare se impune de la sine: liturghia slavă s-a cunoscut la noi în condițiile istorico-politice remarcate de specialiști, începînd cu veacul X, slavona devenind mai tîrziu și limbă diplomatică, folosită în sec. XIV—XVII. Bibliografia problemei la R. Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești* (sec. X—XIV), București, 1975, p. 125, n. 247. Se precizează că mediobulgara este o continuare directă a limbii slave vechi (bulgare) scrise; cf. *Slavianska filologhia*, t. VII, Sofia, 1965, pp. 344 și urm.

⁴¹⁾ Nicolae Costin, ed. Ioan Petre, București, 1942, pp. 196—197; cf. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul*, p. 102, n. 1.

⁴²⁾ R. Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 17.

Alexandru cel Bun (1400—32) — scrie cu satisfacție Cantemir⁴³) — e primul care a făcut cunoscut străinilor numele moldovenilor, trimițând la Florența pe mitropolitul Moldovei și alți delegați întru apărarea Ortodoxiei ! După Cantemir, Ioan VIII Paleologul (cu toate că realmente era unul din inițiatorii politici de uniune religioasă) rămâne impresionat de fervoarea moldovenilor pentru Ortodoxie și, ca o recunoaștere a meritelor, împăratul bizantin trimite lui Alexandru cel Bun titlul de despot și diadema regală. După cum s-a arătat într-un studiu competent, e vorba de o legendă al cărei prim element — coroana — provine dintr-o tradiție locală ce știa de Alexandru cel Bun că este cel dintii domn reprezentant încoronat, iar al doilea — titlul de despot — este „un element introdus de Cantemir” care mai știe că această înaltă distincție nu putea fi acordată decât de basileul constantinopolitan, și prilejul s-a ivit : Florența, unde Moldova și Bizanțul au intrat în contact direct⁴⁴).

În capitolul II din *Descrierea Moldovei*, intitulat „Despre ierarhia bisericească”, același Dimitrie Cantemir observă că pînă la conciliul florentin mitropolitul Moldovei primise hirotonie de la Constantinopol. Dar pentru că la Florența mitropolitul a subscris „hotărârile mincinoase și înșelătoare ale aceluia sinod”, spre a cinștiga „cinstea celui de-al șaptelea tron, promis lui”, după sobor nu a mai cutezat să revină în Moldova — o conjunctură neîntemeiată a învățatului moldovean — locul lui fiind luat de Teoctist, arhidiaconul lui Marcu de Efes, antiumanist convins care i-a pretins să-și ceară binecuvîntarea de la „patriarhul” de Ohrida⁴⁵). De fapt, Demian s-a întors după sinod în Moldova, trecind din viață în 1447. Urmașul său, Ioachim, va fi izgonit din țară (1451—52) în urma mișcării antiunioniste și va ajunge mitropolit Teoctist, sfințit de patriarhul de Peč, Nicodim⁴⁶).

În sfîrșit să amintim căderea Constantinopolului, consemnată îndeosebi de Cantemir în *Istoria Imperiului otoman*⁴⁷), ca și de cronografele în discuție, cu unele inexactități (așa, ms. rom. nr. 116 plasează incidentul în 21 mai 6861 !) ⁴⁸).

⁴³) D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, trad. Gh. Guțu, coment. istoric N. Stoicescu etc., București, 1973, pp. 135—137 și 125. Patriarhul s-ar fi chemat Mitrofan !

⁴⁴) Cf. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul*, pp. 107—110.

⁴⁵) D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, pp. 351—353. Promisiunea nu s-a produs ; „al șaptelea tron” ar putea însemna, dintre patriarhiile din cadrul Imperiului otoman, cea care urmează celor patru apostolice și celor două sud-slave, Peč și Ohrida — conchide prof. Al. Elian, *op. cit.*, p. 106, n. 4.

⁴⁶) Raporturile ecleziastice cu Bizanțul lui Ioan VIII (1425—1448), latinofron, ca și dependența politică de Polonia catolică, a fiilor lui Alexandru cel Bun, probabil că au constituit motivele ce n-au permis dezlănțuirea unei reacții contra unirii imediat, precum în Rusia, ci mai târziu prin alungarea mitropolitului Ioachim ce făcea politica Constantinopolului, conflict antrenat — posibil — și de unele centre monastice locale, de orientare pur ortodoxă.

⁴⁷) D. Cantemir, *Istoria Imperiului otoman*, trad. I. Hodoș, București, 1876, p. 137 ; a se vedea și comentariul prof. Al. Elian din prefața cărții lui St. Runciman, *Căderea Constantinopolului*.

⁴⁸) Ms. nr. 86, f. 364 v, oferă data corectă a „luării Țarigradului”, pe cînd ms. nr. 116, f. 324 se depărtează mult de realitate. Să fie greșeală de copiere ?

La capătul expunerii noastre, cîteva concluzii le considerăm necesare.

Producția literară în domeniul istoriei este destul de variată. Un loc important îl ocupă crongrafele, acele compendii de istorie universală ce s-au bucurat de o popularitate aparte datorită — în primul rînd — formeilor lor atractive sub aspect artistic. Predominarea cron-grafelor în istoriografia română în secolul XVII se constată, în mare parte și în veacul următor ⁴⁹⁾. De subliniat că din ele s-au detașat istorisiri ca : *Istoria Troii, Originea Imperiului roman, Viața lui Constantin cel Mare* și alte legende cu mare circulație în popor.

Relativ la cronici, trebuie evidențiat că ele păstrează caracterul tradițional, cu accentul pe istoria locală, servindu-se mai întîi de analele vechi, anterioare, și după aceea autorii lor întreprinzînd traduceri din alte limbi pentru completarea informației istorice. Desigur că datele culese din lucrările de istorie universală sînt înglobate în scrierile indigene, conform gradului de cultură, concepției și spiritului selectiv ale fiecărui scriitor. Secolul XVII, mai ales, poartă amprenta lărgirii orizonturilor : un Gr. Ureche și un Miron Costin descoperă și folosesc din plin literatura umanistă europeană de preferință polonă ; un C. Cantacuzino, pe cea clasică, latină și greacă, iar cu D. Cantemir perspectiva istorică se mărește considerabil. Se ajunge, de la tălmăcirea — inițial — a izvoarelor străine, la o interpretare a faptelor, la descoperirea cauzelor, la găsirea chiar a unor soluții plauzibile pentru o problemă sau alta.

Însă meritul cel mare ale cărturarilor de pînă la Cantemir rezidă în aceea că prin acele lucrări redactate în limba poporului acestea au fixat în genere limba literară românească, scrierile lor constituind totodată, în acea epocă de căutare a formelor de expresie și de metodă, trepte la edificiul istoriografiei noastre care — prin reprezentanții Școlii ardelenae, prin intelectualii generației pașoptiste și prin istoricii de la finele veacului trecut și din secolul nostru — a ciștigat mult în seriozitate științifică, în acribie .

⁴⁹⁾ Vezi, de pildă G. Strempel, Fl. Moisiș și L. Stoianovici, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. IV, București, 1967, pp. 34, 49, 359 și passim.

IERUSALIMUL EPOCHII CELUI DE-AL DOILEA TEMPLU

de : Pr. prof. DUMITRU ABRUDAN

Pe o colină din nord-vestul Ierusalimului, asemănătoare ca poziție geografică cu aceea pe care, în timpurile străvechi, se înălța sfânta cetate, a fost amenajată o interesantă machetă a Ierusalimului anului 66, când a izbucnit prima revoltă iudaică contra romanilor. Ea a fost construită în aer liber, la scara de 1/50 (doi centimetri reprezentând un metru) și se întinde pe o suprafață de aproximativ 800 m². La confecționarea clădirilor, monumentelor și zidurilor înconjurătoare ale cetății s-au utilizat, pe cât a fost posibil, materiale specifice epocii : marmoră, piatră, lemn, bronz și fier. Cât privește sursele consultate pentru stabilirea planului, acestea au fost : Noul Testament, scrierile lui Iosif Flaviu, Talmudul și Onomas-tikonul lui Eusebiu de Cezarea. Execuția planului s-a încredințat unor persoane apreciate ca cele mai autorizate și mai competente în acest domeniu : profesorului M. Avi-Yonah de la Universitatea ebraică și soției sale Eva Avi-Yonah.

Marele merit al celor care au inițiat această originală lucrare este acela de a fi oferit pelerinilor, turiștilor și, în general, tuturor celor interesați de trecutul acelor ținuturi o imagine a locului unde și-a desfășurat ultima parte a activității Sale, pe pământ, însuși Domnul nostru Iisus Hristos.

Într-adevăr, oricine apucă să vadă această machetă și are proaspete în minte evenimentele redată în succesiunea lor cronologică de sfintele cărți ale Testamentului Nou, are fericitul prilej de a le retrăi pierzându-se câteva ore cu gândul pe urma pașilor Învățătorului din Galileea, a ucenicilor Săi apropiați, a Maicii Sale Sfinte și a tuturor acelor pe care cuvântul său plin de iubire și căldură i-a fascinat, cu aproape 2 000 de ani în urmă.

Încercînd o descriere sumară a principalelor obiective refăcute la scara amintită, iată în partea vestică a Ierusalimului, trei turnuri înalte de câte 45, 40 și 25 de metri. Ele străjuiesc somptuosul palat al „regelui constructor” Irod cel Mare, în vremea căruia s-a născut Iisus, în Betleemul Iudeei. Fiecare dintre ele poartă un nume.

Cel mai înalt, de formă piramidală, se numește al lui Fasael, după numele unuia dintre frații lui Irod, și a fost construit de acest rege în anul 37 î.d.Hr. Baza sa se păstrează nemișcată pînă în ziua de astăzi, fiind încorporată în zidul cetății ce se află lingă poarta Iaffo, prin care se pătrunde, dinspre sud-vest, în vechiul oraș. Al doilea turn este cunoscut

de localnici cu numele de Hippicus, intrucît a fost ridicat de același Irod, în amintirea unui prieten al său, cu acest nume. Are și el o formă piramidală, terminată însă în partea superioară cu o cupolă. Dacă primul turn servea pentru adăpostirea corpului de gardă al palatului, cel de-al doilea avea, la bază, un rezervor de apă, iar în partea superioară, o încăpere înaltă unde se țineau întruniri sau se pronunțau sentințe, în zilele călduroase ale verii orientale. În sfîrșit cel de-al treilea turn, așezat puțin în urma primelor două, se numește al Miriamnei, după soția lui Irod, hasmoneanca pe care el a iubit-o foarte mult, dar pe care a condamnat-o pînă la urmă la moarte. A fost zidit în anul 4 d.Hr. Deși mai puțin înalt decît celelalte, este mai echilibrat și mai fastuos decît ele căci, după măr-turia lui Iosif Flaviu, chiar regele a socotit că un turn ce poartă numele unei femei, trebuie să depășească în frumusețe alte turnuri numite cu nume de bărbați, fie ei chiar apropiați ai ctitorului.

În spatele acestor turnuri (spre sud) se găsea, așa cum am amintit, palatul lui Irod, înconjurat el însuși de ziduri înalte prevăzute cu turnuri. Forma acestui palat, era dreptunghiulară, cu două sînurii laterale, dispuse chiar la jumătatea dreptunghiului. Sînurile uneau propriu-zis două corpuri de clădiri, fiecare dintre ele dispunînd de săli pentru banchete, de băi și camere luxoase pentru oaspeți. De jur împrejurul curții interioare erau plantate boschete de felurite esențe, mărginite de canale și bazine din care țîșneau jeturi de apă peste statuile de bronz așezate pe socluri înalte. Un pridvor sprijinit pe coloane de marmoră albă se desfășura de asemenea, pe întreaga lungime a zidurilor curții interioare.

În spatele palatului lui Irod, se întindea (spre sud-est) cartierul aristocrației vremii. Erau aici multe clădiri impunătoare prin luxul lor, care se apropia de acela al palatului pe care l-am descris pînă acum. Astfel, între ele se remarcă palatul fostei dinastii hasmoneene, căreia i-a succedat la domnie idumeanul urît de popor. Și acest palat poseda o curte interioară, iar în partea estică se termina cu două turnuri, care flancau o terasă largă, de unde se putea contempla toată piața templului ca și cea mai mare parte a orașului capitală.

În vecinătate era plasată casa marelui preot Anna, în curtea căruia a fost dus Iisus pentru prima cercetare. Era zidită și ea după același model al lumii elenistice, care s-a încetățenit în aceste părți.

La o anumită distanță de această casă, mai spre sud, se afla o altă casă atribuită după tradiție arhiereului Caiafa, ginerele lui Anna. Și aceasta poseda săli mari, unde se reunea, de obicei, comitetul restrîns al membrilor Sinedriului și cel puțin două curți interioare. În cea care se desfășura începînd de la intrarea principală, s-a petrecut probabil episodul relatat de Noul Testament, cînd Petru și-a renegat Învățătorul. În cea de a doua, a fost judecat și condamnat la moarte, prin răstignire, Domnul Iisus.

Nu departe de aici, se află un monument de formă piramidală, care ar marca locul mormîntului lui David. Mulți arheologi și istorici se îndoisec însă de acest lucru. Aceștia socotesc nepotrivită amplasarea necro-

polei, fie ea chiar domnească, chiar în incinta cetății cîtă vreme se știe că la evrei, atingerea sau chiar apropierea de morți erau socotite întinare. După aceștia adevăratul mormînt trebuie să fi fost săpat dincolo de valea Tyrapeon, pe înălțimea ce poartă numele de Cetatea lui David, adică în Sion, unde fuseseră zidite palatele acestui rege.

În sfîrșit, este demnă de remarcat în această parte a orașului „de sus” și clădirea teatrului irodian. Înălțarea ei la mică distanță de templu, a fost un prilej de permanentă și profundă indignare pentru pelerini și populația săracă a Ierusalimului. Edificiul avea o formă semicirculară, care constituia propriu-zis o sală enormă „la cer deschis”. Spectatorii se așezau pe băncile amenajate în formă de scară pe toată suprafața interioară, avînd în față scena, iar în dosul ei, un zid înalt și bogat decorat, destinat amplificării vocii actorilor. Pe panta care cobora spre valea Tyrapeon se întindea, de la nord către sud orașul de jos, despărțit de cel de sus printr-un zid înalt. Aici își avea sălașul populația săracă a Ierusalimului. În contrast cu ce am văzut de cealaltă parte a zidului, aici satele erau mici și înghesuite. Lipsea vegetația și mai ales apa.

Traversînd valea Tyrapeon, iată-ne în cetatea lui David de altă dată. În vremea lui Irod, faima ei era însă apusă. Punctul gravitațional se mutase pentru totdeauna în spre complexul de clădiri din cartierul vestic al Ierusalimului, unde am văzut că locuiau bogații. Ceea ce se mai putea vedea pe Sion în acele zile era hipodromul construit tot de către Irod Idumeul. Destinat curselor de cai, el avea aceeași formă ca și circurile romane, cu o extremitate rectilinie și alta în semicerc. Spectatorii erau așezați pe scări, în jurul scenei.

De la hipodrom, un drum mărginit de coloane ducea către piscina Siloam, ornată frumos cu portice. Mai jos de aceasta se găsea un bazin care servea drept scîldătoare pentru oile ce urmau să fie jertfite la templu. Apoi, nu departe de acest bazin se afla „Poarta esenienilor”, care constituia propriu-zis punctul de plecare al cărării ce șerpuia prin mijlocul deșertului Iuda, către așezarea acestei secte de pe malul nord-vestic al Mării Moarte. Se pare că adesea Însuși Domnul apuca această cale cînd mergea la Ierihon sau spre cetățile de dincolo de Iordan.

Tot în această parte a orașului se aflau și o mulțime de magazine de țesături, de citrice, unelte casnice, vase, precum și fabricile pentru prepararea uleiurilor, parfumurilor și mirodeniilor. În toată îngrămădirea aceasta, o singură clădire se înălța mai impunătoare. Era sinagoga „Liberținilor, a Cirenenilor, a alexandrinilor și a celor din Cilicia și Asia” (F. Ap. 6, 9), deci o sinagogă a unei pături mai inferioare, de unde a pornit mișcarea de răsvrătire împotriva arhidiaconului Ștefan, care a și dus la martirizarea lui. Fundațiile acestei sinagoge au fost scoase la lumină în urma unor recente descoperiri arheologice și s-au putut identifica datorită unei inscripții găsite acolo.

De pe Sion (aflat în partea sud-estică a Ierusalimului) ne îndreptăm spre nord. Întîlnim în cale mormîntul profetesei Hulda, care se aseamănă întru cîtva cu cel al lui David. Este însă mai modest. La numai cîtiva

zeci de metri de aici începe urcușul lin pe muntele Casei Domnului, adică pe platoul Moria, unde Solomon a zidit primul templu și unde mai apoi l-au înălțat evreii reînțorși din Babilon pe cel de al doilea. Acest al doilea templu este înfățișat în macheta în jurul căreia ne plimbăm pașii. Este poate clădirea cea mai impresionantă dintre toate cele pe care le-am admirat până aici. Irod, în încercarea lui vicleană de a și-i apropia pe evrei, i-a redat strălucirea apropiată de aceea a templului dintii. Iată curtea exterioară foarte largă și mărginită de ziduri înalte. Pe partea interioară a acestor ziduri se desfășoară pridvoare sprijinite pe coloane și arcade. Un fragment din aceste ziduri se păstrează și azi. Este vorba de „Cotel ha maaravi” (Zidul de vest) sau „Zidul plingerii” cum i se mai spune. Blocurile mari de piatră care îl alcătuiesc, nemișcate de la locul lor de aproape două milenii, parcă au puterea de a te răscoli sufletește și de a te purta înapoi cu gândul, la vremea când pe lângă ele trecea spre rugă și propovăduire Acela despre care cu emoție au spus chiar cei trimiși de mai marii zilelor de atunci să-L prindă : „niciodată n-am auzit vorbind pe cineva ca pe Omul acesta. Grăiește ca unul ce are putere” (Ioan, 7, 46).

De pe înălțimea acestor ziduri înconjurătoare, ochiului i se deschid priveliști impresionante în toate cele patru puncte cardinale. Spre est se vede până departe întinderea deșertului iudaic, încins de soarele dogoritor, ce pare că stă nemișcat pe cer, până către inserare. Tot în această direcție, chiar la picioarele zidurilor, se vede în întregimea lui satul sărăcăcios al Siloamului. Căsuțele lui sînt parcă niște cutii animate pe panta dealului pe care se desfășoară. La nord-est se înalță Muntele Măslinilor. Este într-adevăr acoperit de o mulțime de pomi de la care își trage numele. Pe coastele lui se văd răsfirate în toate direcțiile cărări care duc către și de la sfînta cetate.

La poalele lui apoi se desfășoară vestita vale a Cedrilor, în care este încorporată și grădina Ghetsemani. Aici Domnul și-a încheiat de fapt activitatea Sa învățătoarească și de slujire în lume și tot de aici a început anevoioasa și dureroasa cale a calvarului. Mai spre răsărit de Ghetsemani, coasta muntelui lasă impresia că este ocupată de o așezare a unor făpturi subpămîntene, care și-au zidit în exterior doar acoperișul propriului sălaș. Asemănarea nu este lipsită de sens. Ceea ce se vede nu este decît cimitirul din vremurile biblice unde își dorm somnul de veci și cîțiva dintre profeții mici (Agheu, Zaharia și Maleahi).

La vest de templu și în afara zidurilor cetății se vede Golgota sau locul Căpățînii. Aici s-au înfipt crucile celor trei condamnați, dintre care Unul s-a urcat acolo spre a-și deschide brațele Sale către întinderea lumii, dorind a-i aduna cu ele pe toți oamenii sub scutul Legii celei nouă a iubirii.

Dar să ne întoarcem iarăși privirile spre locul unde am ajuns în călătoria noastră. Intrăm în curtea interioară a templului, unde în acele vremuri nu le era îngăduit decît preoților și slujitorilor să pătrundă. Înainte însă traversăm curtea rezervată femeilor, nazireilor și leproșilor. Urcînd treptele porții dinspre miazăzi numită a lui Nicanor, după numele

evreului bogat din Alexandria, care a donat banii pentru construirea ei, ajungem în curtea interioară propriu-zisă. Aici se văd : în partea stângă altarul, făcut din pietre de care nu s-a atins ascuțișul daltei. Până la el se urca pe o rampă fără de trepte. În dreapta altarului se afla abatorul sau locul de junghiere al vitelor. Acesta era confecționat din table de marmoră, cu margini mai ridicate și cornișe. Mai în față, puțin spre stînga, era lavoarul pentru spălarea rituală a preoților.

Templul propriu-zis era construit din trei feluri de marmoră. Două coloane din față erau din marmoră de culoare cărămizie (ele imitau coloanele de la fațada templului lui Solomon, care erau de această culoare), corpul clădirii era din marmoră albă, iar fundațiile, din blocuri bătînd în albastru. Fațada era apoi decorată cu ornamente diverse. După descrierea lui Iosif Flaviu, templul, în întregimea lui, semăna cu un munte de zăpadă, ce-și răspîndea strălucirea în jur, datorită razelor soarelui.

În colțul nord-estic al zidurilor exterioare ale curții, se afla fortăreața Antonia, construită de Irod și dedicată împăratului Marc Antoniu. Avea și ea splendoarea unui adevărat palat. În exterior erau vizibile cele patru turnuri care dominau întreaga piață a templului și de pe înălțimea cărora soldații romani supravegheau tot ceea ce se petrecea în împrejurimi. În interiorul fortăreței se găseau două curți. Una dintre ele și anume cea vestică este amintită în Evanghelia după Sfîntul Ioan (19, 13), cu numele Gabbata. Aici a șezut Pilat înaintea celor care L-au adus pe Iisus la judecată, spunîndu-le că nu găsește nici o vină întru El. Dar tot de aici L-a dat el în mîinile acelora să-L răstignească.

Lăsînd în urmă templul și îndreptîndu-ne spre nord, nu vom mai întîlni în cale monumente sau locuri demne de remarcat. Casele localnicilor înălțate în această parte a orașului au un aspect mai modest. Doar mausoleul regelui hausmonean Alexandru Ianeu (103—76 î.d.Hr.) înlătură monotonia determinată de simplitatea și lipsa de fast a celorlalte clădiri. Este de formă piramidală și are împrejur un grilaj de piatră și scări la intrare.

Așa arăta la începutul erei creștine cetatea despre care profetul Isaia prevestea că va ajunge cunoscută tuturor popoarelor datorită minunatelor fapte de mîntuire ce se vor petrece în ea (cap. 2, 2 sq). Avînd acum o idee mai clară despre amplasarea monumentelor legate de săvîrșirea acestor fapte, ne va fi mai ușor să înțelegem relatările evanghelice despre ultima parte a activității Domnului Hristos și a Sfinților Săi ucenici și Apostoli.

APOSTOLAT CREȘTIN

Duminica II-a după Rusalii

Sfânta Evanghelie, care s-a citit astăzi la dumnezeiasca Liturghie, ne duce cu gândul spre țărmurile lacului Genizaret, din Țara Sfântă, din malurile căruia Mântuitorul a făcut de atâtea ori amvon de propovăduire a împărăției lui Dumnezeu și de aduce aminte despre una din cele dintii minuni săvârșite de către Iisus Hristos. Căci, fără îndoială, minune a fost *chemarea primilor ucenici și trimiterea lor la apostolat*.

Altfel nu putem înțelege cum cele două perechi de frați, Andrei și Petru și Ioan și Iacov, fiii lui Zevedeu, auzind cuvintele lui Iisus : „*Veniți după Mine și vă voi face pescari de oameni*” (Matei 4, 19) părăsesc îndelungătura din care își întrețineau viața — căci erau pescari — lasă uneltele lor de lucru, pe părinți și rudeni și urmează lui Hristos. Nu văzuseră minunile care să-i încredințeze despre dumnezeirea Lui, nu le promisese nici o funcție înaltă în societate, nici o recompensă materială, nici o perspectivă pentru noua lor chemare de „pescari de oameni”.

Bănuiau ei oare cât de anevoioasă avea să fie această slujbă, la câte privațiuni și cazne vor fi supuși pentru a purta acest nume de apostol, știau ei oare de ce fel de moarte vor muri ?

Nimic din toate motivele firești care i-ar fi îndemnat să urmeze lui Hristos nu se aflau și totuși, ei au lăsat „toate” ale lor și au urmat lui Iisus, prin care au găsit „totul”, au aflat rostul cel mai înalt al vieții lor.

Desigur, aceasta este o lucrare dumnezeiască produsă în inima lor.

Dar, ceea ce ne minunează și mai mult este chipul acestor oameni, *chemați și trimiși* de Iisus la apostolat, trimiși să vestească în lume legea iubirii de Dumnezeu și de oameni și să facă cunoscut pe adevăratul Dumnezeu și pe Domnul nostru Iisus Hristos până la marginile lumii. Sint în număr de doisprezece. Unul dintre ei din Iudea, care avea să-L vîndă. Ceilalți erau galileieni. Nici unul dintre ei bogat, nici unul cu prea multă învățătură, nici unul din ei demnitar al vremii sau puternic al zilei. Mai târziu apare Saul din Tars, om învățat, cunoscut prin ura cu care căuta să prindă și să persecute pe creștini. El însuși — tot printr-o lucrare minunată — devine din mare prigonitor, marele apostol al lui Hristos între neamuri.

Toți cei „chemați” erau oameni simpli, săraci, pescari, lucrători sau vameși. Plămădeală de lut slab, fărâmicios, din cele nebagate în seamă

de cei puternici ai zilei. Pe aceștia i-a chemat Iisus să-i fie ucenici, urmași și mărturisitori. Pe aceștia i-a numit apostoli. De ce ?

Pentru că cei chemați și trimiși la apostolie, la apostolatul credinței, la apostolatul binelui, al iubirii, al dreptății, al muncii, au lipsă de altfel de însușiri decât cele cerute în mod obișnuit.

Apostolii credinței în Iisus Hristos nu aveau lipsă nici de bogăție, nici de puterea armelor, nici de „înțelepciunea păgînă a veacului”. Lor li se cerea să fie aluatul care nu se împotrivea lucrării lui Dumnezeu în făptura lor. Întreagă schimbarea ființei lor s-a produs în ziua de Rusalii.

Prin pogorîrea Duhului Sfînt peste ei, s-a produs o minune cu ei. Din oameni fricoși, au devenit neînfricați și viteji mărturisitori ai credinței în Hristos ; din oameni neînvățați, care cunoșteau doar graiul lor matern, au primit puterea și darul de a vesti Evanghelia în graiul tuturor popoarelor. Desigur în graiul fiecărui popor, înțeles de ei, nu într-un grai neînțeles, nepriceput și ascuns, cum socotesc oarecari creștini.

Pogorîndu-se Duhul Sfînt peste ei, în ziua de Rusalii, au devenit oameni noi.

Ați văzut sau ați auzit că fărîmiturile de calcar de la suprafața pămîntului dacă ajung în adîncul pămîntului, la temperatură înaltă și la presiune mare, se transformă în diamant ; tot așa frunzele și trunchiurile copacilor ajunse în sînul pămîntului devin grafit cu care oamenii își împărtășesc gîndurile prin scris.

Tot astfel ucenicii Domnului, au devenit în ziua de Rusalii „pescari de oameni” „diamantul” de mare preț al credinței, „grafitul” cu care s-a scris pe pămînt voia lui Dumnezeu, vestitori neînfricați ai Evangheliei lui Hristos, apostoli.

Iată-i în lume : Andrei propoveduiește creștinismul în Peninsula Balcanică, în Scythia Minor, adică în Dobrogea noastră. El este apostolul prin care au cunoscut strămoșii poporului nostru învățătura creștină. El a sființit preoți și episcopi prin cetățile de la vărsarea Dunării în Marea Neagră.

Petru a propoveduit în Palestina, apoi a mers în cetatea cezarilor, în Roma, unde a primit moarte martirică împreună cu Apostolul Pavel, la anul 67 d.Hr. pe vremea împăratului Nero.

Apostolul Toma a dus vestea slobozeniei din păcat pînă în India și ceilalți prin alte cetăți și ținuturi ale lumii cunoscute atunci. Apostolul Pavel, după ce a părășit Palestina, a cutreierat întreagă Asia-Mică, în Macedonia, Italia pînă în îndepărtata Spanie.

Astăzi, cînd mijloacele de călătorie dintr-o parte în alta a lumii sînt atît de rapizi, nu ne pare apostolia lor atît de grea. Dar în vremea aceea, cînd toate drumurile se făceau pe jos sau cu mijloace pline de cazne și primejdii, cită trudă, abnegație și jertfă au avut Sfinții Apostoli ; cît de mare, cît de sublimă a fost misiunea dată de Hristos lor.

Pe urma propoveduirii lor s-au dărîmat zidurile egoismului, sclavii au devenit liberi, barbarii s-au încreștinat, deosebiriile dintre oameni s-au înlăturat. În locul urei s-a propoveduit iubirea, în locul dreptului celui

mai tare ei au vestit frățietatea, în locul silniciei vestesc libertatea. Pe urma vestirii Evangheliei de către ei ia naștere o lume nouă : lumea creștină, cucerită nu prin arme ci prin puterea credinței și a dragostei.

Am putea numi duminica de azi, a chemării primilor ucenici la apostolat, *duminica apostolatului*. Din această zi primii ucenici ai Domnului au primit o mare misiune în viață. Viața lor a căpătat un rost nou, s-a pus în slujba unui ideal mare în fața căruia au dispărut preocupările mărunte.

Mîntuitorul Iisus Hristos a dat ucenicilor să o misiune specială. El i-a trimis în lume să vestească Evanghelia și să împărtășească harul mîntuitor prin sfintele taine : „Mergînd învățați toate neamurile și le botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh” (Matei 28, 19).

Dar, chemarea și trimiterea la apostolat a primilor ucenici are pentru toți creștinii o însemnătate deosebită. De la Iisus Hristos am primit toți, prin taina Sf. Botez, o chemare și o trimitere în lume. Întocmai cum dintr-o conductă electrică se aprind mai multe becuri, care au fiecare puterea lor de lumină, tot așa Mîntuitorul ne încredințează fiecăruia un rost, o misiune în viață.

După învățătura noastră creștinească viața este un dar de la Dumnezeu și ea trebuie împlinită ca o chemare. Deci fiecare om are un rost în viață, rost care nu se limitează la cele trecătoare, ci un rost cu ecou în veșnicie.

Lucrul pe care îl îndeplinim pe ogoare, în fabrică, la birou, acasă, nu are numai valoarea energiei fizice pe care o cheltuim în săvîrșirea lui, nu este egal nici numai cu răscumpărarea timpului folosit în decursul lui.

Munca are o valoare mult mai mare. Este fapta care răspunde prin efectele ei pozitive în veșnicie. Fiecare muncă, fiecare profesiune este o misiune, este un apostolat. Avem astfel apostolatul binelui, al adevărului, al cuvîntului, al faptei. Medicul la masa de operație este un apostol în slujba vieții, profesorul la catedră în slujba luminării minții, muncitorul în atelier, agricultorul pe ogoare, savantul în laborator, scriitorul la masa de scris. Fiecare are chemarea și misiunea lui pe care o poate ridica la vrednicie de apostolat, dacă este devotat ei și o îndeplinește cu iubire de oameni.

Cuvîntul apostol înseamnă trimis, mesager al unui ideal. Cînd munca noastră se desfășoară cu o conștiință vie și cu răspunderea că prin ea aducem un spor de lumină, de adevăr, de dreptate și pace între oameni sîntem într-adevăr într-o muncă de apostolat.

Pe lingă aceasta, duminica de azi ne aduce aminte că sîntem fiii Bisericii, „una, sfîntă, sobornicească și apostolească”, așa cum spunem în Simbolul credinței.

Prin aceasta mărturisim că Biserica este de la Hristos și că noi păzim învățătura dată de Mîntuitorul Sf. Apostoli și propoveduită de ei în toată lumea. Așadar învățătura de credință a Bisericii noastre nu este de ieri de alaltăieri, ci de la Hristos și a fost, precum am văzut, propoveduită de Apostolul Andrei pînă în părțile locuite de strămoșii noștri.

Aceasta ne obligă și mai mult să păstrăm dreapta credință a Bisericii și să rugăm pe Mîntuitorul să ne ajute ca să fim tari în credință, să sporim faptele bune și să ne îndeplinim rostul nostru în lume și munca cu rivnă și conștiință apostolică, pentru fericirea noastră de aici și din viața ce va să fie. Amin !

Episcop dr. Vasile Coman

PĂCATUL ÎMPOTRIVA DUHULUI SFÎNT

Duminica VII-a după Rusalii

Belzebut este acela prin care El alungă pe demoni ; așa arătau fariseii împotriva lui Hristos Domnul.

O acuzare profanatoare. Un val de calomnie veșnică. Împreună vor duce pe Iisus la cruce. El se știa deja condamnat prin voința crudă a unui mănunchi de preoți trufași și cărturari mărginiți, a unor farisei mîndri de căpăstrul și hamurile lor de prescripții și de toți clopoteii tradiției.

Talmudul împarte pe farisei în șapte caste făcînd totodată satira ipocriților. În primul rînd el pune pe cei care predică dar nu fac, apoi pe cei care iau și nu dau ,pe cei ce condamnă crima sau adulterul dar desconsideră nobilul act al perpetuării.

O sfințenie a Iubirii, propovăduită de dumnezeiescul Învățător ! Și tocmai aci în fața ei ipocriții își uită propriile lor interese pînă la a confunda pe Mesia cel sfînt cu Belzebut, a cărui nume însemnează domnul muștelor sau regele gunoaielor.

Fiul Omului se străduiește să se stăpînească, dar este atinsă însăși taina ființei Sale. El răspunde mai întîi fără asprime : cum Satan va izgoni pe Satan ? Orice împărăție dezbinată contra ei însăși va pieri.

Fără voia Sa, vocea fi e tremurătoare, iar gura scrișnește. Unde este bunăoară pacea, din Betania, mireasma cinei, a serii în care Marta se îngrijea de pregătirea mesei ? Unde sînt ochii ridicați și mîinile împreunate ale gingașei Maria Magdalena ? Nici un fățarnic nu a apărut încă spre tulbura armonia.

Totuși minia lui Iisus, durerea Sa, izbucnesc dintr-odată : cei care l-au confundat cu Belzebut au comis păcatul păcatelor.

— Adevăr vă zic vouă, se adresa Domnul celor de față, toate păcatele vor fi iertate oamenilor, chiar blasfemiile ce le-ar fi proferat. Dar, acela care a hulit împotriva Duhului Sfînt nu va dobîndi niciodată iertarea. El este vinovat de un păcat veșnic.

Nu există ceva ascuns în păcatul împotriva Sfîntului Duh. Textul Sfîntului Evanghelist Marcu (3, 21—50) este limpede : Iisus Mîntuitorul a vorbit în felul acesta pentru că ei ziceau că este posedat de duhul cel necurat.

Răsturnarea conștiinței, afirmarea că răul e bine, iată păcatul de neiertat atunci cînd este săvîrșit de o ființă luminată de luminile credinței.

Atunci cînd este săvîrșit de cei ce predică și nu lucrează întocmai, de cei ce iau și nu dau, de cei ce ridică cea dintîi piatră, dar sînt veșnic vinovați de păcatul adulterului. Și atunci cînd este săvîrșit de cel care știind că Răul este cineva, iar Binele la fel cineva, se complăce într-un echivoc sacrileg, impune în propria-i viață, lui Hristos, rolul de demon, îl alungă așa ca pe un intrus, iar în schimb adoră Necuratul, îi deschide conștiința inimă, se tăvăleşte în fariseism, în furt și în mindrie.

Există deci un păcat veșnic. Un păcat de temut. Să luăm aminte al el!

Profesor Latterner-Stoffel
(Franța)

STĂPINIREA DE SINE

Tăierea capului Sfintului Ioan Botezătorul

La 29 august, Biserica sărbătorește cu cinste, în post și rugăciune, „Tăierea capului Sfintului Ioan Botezătorul”.

Sfînta Scriptură ne prezintă suficiente date pentru a-l putea cunoaște pe „Profetul din pustie”, care striga : „Gătiți calea Domnului, dreptăți cărările Lui”. Sfîntul Ioan, cel mai mare profet al Vechiului Testament și deschizătorul Testamentului Nou (Matei 11, 12) era de o moralitate sobră și intransigentă, la al cărui glas se cutremura pustia și se zguduiau din temelie conștiințele celor care îl ascultau. Identitatea dintre cuvînt și faptă, vorbirea sentențioasă și profetică, îl făceau parcă venit din altă lume, iar autoritatea sa morală a devenit un imperativ și un avertisment pentru toți aceia care nu trăiau în duhul dreptății și al binelui, încît popularitatea sa devenise în scurt timp extrem de mare, cîștigîndu-și mulți ucenici devotați, care îl urmau și care îi propoveduiau învățătura. El boteza cu botezul pocăinței pe toți cei care își mărturiseau păcatele și promiteau o viață nouă, schimbată în bine. El este Înaintemergătorul Domnului, avînd înalta menire de a pregăti „calea” pentru venirea lui Mesia. Pe frontispiciul activității lui stă scris : „Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor”, cuvinte cu care și Mîntuitorul își începe activitatea Sa mesianică. Sfîntul Ioan este apreciat de Mîntuitorul și socotit ca „cel mai mare om născut din femeie” (Matei 11, 11). Personalitate sobră, ascet autentic de dimensiuni inegalabile, propoveduitor al dreptății și al vieții schimbată în bine, Sfîntul Ioan, Botezătorul Domnului, moare ca marele nevinovat, ucis mișelește și nejustificat, producînd tristețe adîncă în inimile celor care l-au iubit (Matei 14, 12), aruncînd o pată întunecoasă peste numele celor ce l-au condamnat și înscriind o pagină de doliu în istoria biblică.

Pe de altă parte, Evanghelia ni-l prezintă pe Irod, ca pe un personaj lipsit de ceea ce se numește stăpînire de sine, înrobît plăcerilor amețitoare și delirante, petru satisfacerea cărora înlătură orice i-ar sta în cale, chiar

viața unui om care îi arată că nu face bine (Matei 14, 3—4), că altul este drumul și menirea vieții... „Irod prinzînd pe Ioan l-a legat și l-a pus în temniță, pentru Irodiada, femeia lui Filip, fratele său ; că îi zicea Ioan : nu ți se cade s-o ai” (Matei 14, 3). Și apoi, sub influența indirectă a acestei „Dalila”, nu fără regret (Matei 14, 9), Irod acceptă și poruncește să i se taie capul Sfîntului Ioan, pentru ca nestingheriți de nimeni să-și poată trăi în continuare viața scaldată în plăceri și tîrită în noroiul pustiitor al necinstei, fără nici o temere de Dumnezeu și rușinare de oprobiul public. Dar, deși Irod și Irodia de au triumfat cu mîinile murdare de sîngele unui om nevinovat, totuși Irod „s-a întristat” (Matei 14, 9) înainte de comiterea crimei... Poate de teama poporului, dată fiind reputația și influența Sfîntului Ioan (Matei 14, 5), sau poate un licăr al conștiinței l-ar fi trezit la realitate. În orice caz, s-a întristat de lipsa lui de chibzuință, de prevedere, de stăpînire de sine înainte de a face jurămîntul Matei 14, 9), văzîndu-se învins de propria-i exaltare... O tradiție pioasă ne relatează că Irod, după moartea Sfîntului Ioan Botezătorul, era urmărit și obsedat de umbra victimei sale, a cărui chip îl întrezărea în farfuriile de la ospete, fapt care îi zbuciuma conștiința, aprinzîndu-i neliniștea și incendiindu-i ființa cu muștrarea apăsătoare a vinovăției sale...

În fond, la baza acestei odioase crime stă o înălțuire a păcatelor, ca : desfrîul, beția, minia, uciderea. Toate acestea au întunecat mintea, au slăbit voința și au pervertit sentimentele ființelor înrobite, creînd aceea dezordine ființială, aceea confuzie a realității și a ordinei morale, cînd, săvîrșind o faptă rea, crezi că ai făcut binele... Cînd conștiința morală deschide luminișul realității, apare muștrarea, regretul, zbuciumul... Această inundare a ființei de porniri întunecoase, care destramă arhitectonica vieții, măcinînd-o spre pieire, își are la bază lipsa stăpînirii de sine.

De multe ori se întîmplă să săvîrșim fapte insuficient de bine chibzuite, pe care apoi le regretăm și ne dăm seama că dacă am fi fost stăpîni pe noi înșine am fi putut evita cutare faptă rea...

Așadar, pe marginea pericopei evanghelice, considerăm utile cîteva reflexii asupra stăpînirii de sine ca bază a vieții duhovnicești a credincioșilor și ca criteriu, ca normă de orientare în viață.

La baza stăpînirii de sine stă înfrînarea tuturor ponirilor oarbe, venite din adîncul întunecos al ființei, iar pe de altă parte, cultivarea creatoare a funcțiilor și energiei sufletești. Aceasta se realizează printr-o „dreaptă chibzuință”, adică prin rațiunea liniștită, axată totdeauna într-o confruntare pozitivă cu realitatea. În felul acesta, rațiunea devine asemenea unui vizitiu care ține în frîu pornirile poftelor și ale irascibilului, ce atacă mereu sfera conștientului și vor să se afirme haotic (Platon). În altă imagine, rațiunea este asemenea unui ac, care sparge aceste „baloane de săpun”, care vor să se afirme contrar tendințelor bune ale firii. După învățătura creștină, firea este ajutată de harul divin care purifică și mărește potențele bune ale firii și îi crează energia suficientă înăbușirii răului. Mintuitorul arată că accepțiunea unei fapte rele numai în gînd, degenerază prin amplificarea gîndului în acțiuni, ducînd întreaga ființă

spre rău (Matei 5, 21—29). Stăpînirea de sine este tocmai concentrarea energiei interioare pentru stăvilirea cu putere a întregului ciclon pătimăș, care erupe ca un vulcan din străfundurile tenebroase ale ființei, care dacă nu ar fi oprit dă vieții un aspect bizar ce o angajează în dramatica și pustiitoare avalanșă a destrămării fizice și sufletești.

Pe plan subiectiv, stăpînirea de sine fiind o confruntare obiectivă cu realitatea, crează echilibrul vieții, oprindu-te să anticipezi beatitudinile iluzorii, sau prăpăstii anxioase („Nu te repezi la vorbe dulci, nu te supăra pe ce va fi miine”). Menținerea în realitatea obiectivă te detașează de anticipări hazardate, creindu-ți forța interioară de a aștepta rodul muncii cinstite la timpul potrivit... („Nu rupe mărul cît e verde; se va coace și va cădea de la sine”). Stăpînirea de sine alungă aceea grabă, care de multe ori e „mama eșecului” (Herodot) și nu formulează raționamente pripite („Cine judecă pripit, va regreta” — Publilius Syrus).

Pe de altă parte însă, stăpînirea de sine crează buna chibzuință în lucrurile vieții, reușindu-se forma unei liniști interioare, care îți dă posibilitate să deliberezi lucid, sfătuindu-te obiectiv cu tine însuși, în care situație, hotărîrea luată va deveni un imperativ spre fapte bune („Fiecare să se sfătuiască cu el însuși” — „Secum quisque de se consultet”). Dacă Irod s-ar fi sfătuit mai atent cu sine însuși și ar fi consultat mai mult propria-i conștiință, poate nu ar fi fost pus în situația de a deveni autorul unei crime odioase (Matei 14, 9). Un proverb din Israel spune: „Chiar dacă vei avea șaizeci de sfătuitori, sfătuiește-te singur”. Pentru a te putea sfătui singur, trebuie însă să fi stăpîn pe tine însuși, să poți alege cele mai bune mijloace, pentru a ajunge la scopul cel mai bun!

Desigur că stăpînirea de sine nu înseamnă o închistare în carapacea eului propriu, un refuz de a primi gîndurile, sugestiile bune ale prietenilor, sau ale oamenilor de bine, care ar veni cu o doză în plus de energie creatoare, cu o deschidere de orizonturi spre bine... Problema pusă invers, înseamnă a nu te lăsa influențat de prietenii și sfătuitoarii răi, a avea adică capacitatea de selectare și deliberare între bine și rău, fiindcă „vorbele rele strică obiceiurile bune” (I Corinteni 15, 33).

Așadar, prin stăpînirea de sine, energia care ar fi consumată în poftă oarbă și lînceziri tulburătoare, care în dulceața lor aparentă poartă picătura de venin ce destramă viața, este adusă în echilibrul vieții și transformată creator spre dăltuirea persoanei proprii, pusă în folosul iubirii, dreptății și colaborării sincere și constructive cu semenii.

După cum vedem, stăpînirea de sine este un proces de deschidere față de semen, de căutare și de găsire a celor mai bune posibilități de colaborare în bine.

Stăpînirea de sine se manifestă în relații cu semenii, prin a nu răsplăti răul cu rău, ci răul cu binele, după îndemnul Sfintului Apostol Pavel: „Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele”. Această biruință a binelui nu are numai un caracter personal, ci este o acțiune permanentă de promovare a binelui, din partea celui ce nu se lasă biruit de rău. La nici un caz aceasta nu înseamnă o accețiune camuflată a răului, fiindcă

răul trebuie combătut categoric, de multe ori cu puterea asemănătoarei celei a Sfântului Ioan Botezătorul, dar niciodată sub formă de răz bunare pătimașă, care nu face altceva decât să mențină o ambianță tulburătoare de cultivare a răului. Răspunsul bun la un rău venit din partea aproapelui este tot una cu dorința stăruitoare de biruință a binelui, de a-l aduce și pe cel ce ți-a făcut răul în ambianța binelui pe care i-l arăți, după cum spune același Sfânt Apostol : „Nu răsplățiți nimănui rău pentru rău. Purtați grijă de cele bune înaintea tuturor oamenilor” (Romani 12, 17). Făcând bine celui ce-ți face rău, este dovada consecvenței în bine... Această depășire pozitivă a „legii talionului” nu este chiar ușoară, dar realizabilă numai de aceia care sînt stăpîni pe ei înșiși... Exemplul acestei stăpîniri de sine în relațiile cu semenii, ni-l oferă viața Mîntuitorului, care prin cuvînt și faptă a dovedit o consecvență biruință a binelui.

Stăpînirea de sine în relație cu semenii se manifestă și prin smerenie. După cum remarcă un gînditor (S. Smiles) : „Sînt oameni, care din cauza lipsei de modestie luptă viața întreagă cu greutatea imaginare, în timp ce alții ce poate sînt mai puțin dotați reușesc să ajungă departe în viață, numai prin răbdare, bună dispoziție și stăpînire de sine”. Smerenia îți dă posibilitate să treci mai ușor peste greșelile semenului, gîndindu-te că așa cu mai greșește el, poți greși și tu. Smerenia crează aceea clar viziune a insuficiențelor proprii, pe care caută să le îndrepteze. Așadar, smerenia deschide posibilitatea afirmării autentice și obiective a persoanei în cadrul relațiilor cu semenii, sub o formă optimistă de încredere în capacitățile spre bine ale semenilor. Dacă Irod și-ar fi văzut greșeala lui, prima lui greșeală pe care și-ar fi recunoscut-o și ar fi devenit stăpîn pe sine, nu ar fi evoluat în orgoliul delirant, oferind fiicei Irodiadei „cu jurămint să-i dea orice va cere” (Matei 14, 7). Deci, stăpînirea de sine se inter-pătrunde cu smerenia în viziunea obiectivă a realității și în stabilirea relațiilor de bună conviețuire cu semenii.

O altă formă prin care stăpînirea de sine intră în relații echilibrate cu semenul este cuvîntul. Aceasta pentru motivul că „gura vorbește din prisosul inimii...” (Matei 12, 34). Un cuvînt bun spus la timpul potrivit este edificator, înălțător pentru semen, îl face să se regăsească, e un leac vindecător, o renaștere de multe ori ; pe cînd o jîgnire, o brutalitate, o muștrare nepotrivită îl derutează de multe ori, îl lovește, îi singerează inima... De aceea, pe bună dreptate spunea un poet (Horațiu), că, „critica cruță orbii și rănește porumbeii”. Se impune deci ca și „cuvîntul să fie plăcut, dres cu sare, ca să știi cum trebuie să răspundeți fiecăruia” (Coloseni 4, 6). Sfîntul Iacob spune în acest sens următoarele : „Dacă nu greșește cineva în cuvînt, acela este bărbat desăvîrșit, în stare să înfrîngă și tot trupul... Iată și corăbiile, oricît sînt de mari și împinse de vînturi iuți, sînt duse de o cîrmă foarte mică, încotro hotărește voința cîrmaciului. Așa și limba : este mic mădular, dar cu mari lucruri se laudă. Iată, puțin foc cită materie aprinde... Limba își are locul între măduarele noastre, dar întinează tot trupul și aprinde roata vieții... Limba nimeni dintre oameni nu o poate domoli... Cu ea binecuvîntăm pe Domnul și cu ea

blestemăm pe oameni, care sînt făcuți după asemănarea lui Dumnezeu... Nu trebuie frații mei să fie așa. Oare izvorul din aceeași vină lasă să curgă și apa dulce și cea amară...? Cine este între voi înțelept și priceput? Să-și arate din buna-i purtare faptele lui, în blîndețea înțelepciunii" (Iacob 3, 2—14).

Din aceste cîteva reflexii asupra diferitelor aspecte ale stăpînirii de sine, ne dăm seama că Sfîntul Ioan Botezătorul a fost și rămîne un exemplu de dominare a pornirilor pătimase și de trăire a virtuții, a anulării răului din propria ființă și de biruință a binelui în viața semenilor, de cultivare a smereniei, avînd cuvîntul profetic plin de energie creatoare capabil să transforme în bine pe cei care îl ascultau.

Credincioșii vor putea prăsnui cu evlavie creștinească sărbătoarea „Tăierii capului Sfîntului Ioan Botezătorul” urmînd în viața lor exemplul stăpînirii de sine al Marelui Profet.

Preot prof. Sorin Cosma

MĂREȚIA CUVÎNTULUI ȘI PACĂTOASA LUI ÎNTREBUINȚARE

Duminica XXI-a după Rusalii

În afară de faptul că prin mijlocirea cuvintelor putem trăi organizat în familie și societate, clădindu-ne viața după gîndurile cele mai înalte, vorbirea dă o frumusețe neasemuită vieții. Și tocmai de aceea omul din cele mai vechi timpuri a cultivat cuvîntul, dăltuindu-l cu grijă și pasiune ca să redea bogăția gîndirii, care prin vorbire și muncă s-a adîncit și luminat așa precum coardele unui instrument prin mîna pricepută dau armonii de-adreptul mișcătoare.

Astfel cuvîntul a devenit o bogăție în care se toarnă toată bogăția cugetării și a vieții, el fiind prețuit și cultivat, căci de la leagăn și pînă la mormînt pe aripile cuvintelor ne purtăm toată simțirea. Începînd de la primii ani ai vieții, cînd mama iradiază de bucurie că al său copil începe să gîngurească și pînă la muribundul care prin cuvîntul medicului așteaptă să afle vestea salvării lui, omul trăiește, gîndește, cîntă și se jeluște prin străvechiul cuvînt. Pentru această mare valoare a sa dumnezeiescul Apostol Ioan, atunci cînd a fost să aleagă un termen de comparație prin care să arate rolul Fiului Lui Dumnezeu în lume, s-a oprit asupra cuvîntului. La fel și noi putem spune că tot ceea ce am făcut prin muncă am înfăptuit, al cărui cheag este cuvîntul, plămăditorul gîndirii.

Dar de multe ori în bucuriile și întristările noastre am greșit și greșim tocmai prin cuvînt, pericolul acesta urmărindu-ne pe fiecare, el interpunîndu-se în calea desăvîrșirii noastre, așa cum a spus un apostol căci „dacă cineva nu greșește în cuvînt, acela bărbat desăvîrșit este” (Iacov 3, 2). Deci, trebuie să înțelegem că desăvîrșirea nu se poate atinge decît numai prin continua controlare a vorbirii noastre de fiecare zi. Așa

fiind trebuie să renunțăm la acele cuvinte deșarte care dezbină frați, încarcă conștiințe și produc tulburare în suflet, trebuind să recunoaștem că așa precum fumul, zgomotul și rezidurile emantate de uzine, fabrici, combinate și mașini, poluează aerul, apa și atmosfera, la fel și folosirea cuvintelor murdare și nepotrivite, murdăresc și otrăvesc sufletul omenesc, dezbrăcându-l de frumusețe și sfințenie.

În cele ce urmează vom stăruia asupra acestei probleme vechi și totuși noi, care nu numai că este potrivnică unei trăiri creștine, dar care intră într-o flagrantă contradicție cu însăși viața oamenilor culti și civilizați.

Astfel că vom vorbi despre pericolul ce-l prezintă murdărirea vorbirii cu înjurături.

*
*
*

Înainte de a trece la aspectul duhovnicesc, care cu deosebire îl vom căuta, vom aminti mai întâi constatarea că acela care înjură dovedește în primul rând că fondul lui spiritual este foarte scăzut și extrem de sărac. Arată apoi că a renunțat la toate argumentele pe care i le oferă o gândire lucidă, căci prin înjurături se scot în evidență cele mai josnice aspecte ale vieții. Iar atunci când se rostesc sudalme, pomenindu-se de nume și lucruri sfinte, se săvârșește un prea mare păcat, întrucât el este îndreptat împotriva lucrării lui Dumnezeu, care ne va judeca nu numai după fapte, ci și după cuvintele care cu chibzuință sau nesocotință le-am rostit. De aceea urîți sînt înaintea lui Dumnezeu toți aceia care înjură de cele sfinte. Și de multe ori cei care rostesc înjurături, uneori, nici nu știu măcar ce înseamnă acele cuvinte pe care cu nerușinare le rostesc și care le încarcă cu ură, dispreț și minie.

Sînt mulți din cei care se întreabă de ce Sfînta Scriptură nu conține opreliști severe față de cei care înjură. Exact cauza nu o cunoaștem însă după spusa multor autori de cărți pioase s-ar crede că pe timpul cînd s-au scris cărțile sfinte, deși oamenii erau necivilizați, n-au știut să injure nici de cele sfinte și nici lucrurile și stările cele mai delicate și gingașe.

Deși păgînii aveau o concepție redusă despre zeii lor, aceștia de multe ori fiind înfățișați ca avînd o existență deosebit de lumească, totuși ei nu-i înjurau. Desigur că o făceau aceasta și din pricina faptului că legile lor erau severe în această privință, pedepsind cu asprime pe cei care prin cuvinte urîte necinsteau pe vremelnicii zei. Desigur că și legile contemporane sancționează pe cei care-și înjură semenii, aceasta însemnînd că-i desconsideră și înjosesc. În rîndul poporului ales din timpul Vechiului Testament înjurăturile erau deadreptul necunoscute, căci din respect față de Dumnezeu și ca nu cumva numele să i se profaneze nici nu era îngăduit să i se rostească (Lev. 24, 16). Și totuși dacă se întîmpla ca cineva să blesteme, cel care-l auzea își astupa urechile și își rupea hainele în semn de mare tristețe și durere. Iar cînd cineva era prins că înjură public era omorît cu pietre. La fel procedau grecii și romanii, omorînd cu pietre pe cei care înjurau zeii cei zidiți din pietre și metal.

Cît de urît și neplăcut este acest obicei al înjuratului o vedem și din aceea că din vremuri îndepărtate s-au alcătuit legi severe împotriva celor care-și împetrișau vorbirea cu aceste reziduri ale gândirii și inteligenței omenești. Astfel regele Ludovic al IV-lea al Franței a emis în anul 1666 o lege potrivit căreia cei ce înjurau erau pedepsiți prin străpungerea limbii cu un fier roșu. Desigur că nu sîntem pentru un asemenea tratament, mai ales că, în credința noastră avem convingerea că Dumnezeu pedepsește cu asprime pe cei care îi profanează numele. Însă ceea ce produce o mare mîhnire este că aceia care înjură public se aruncă într-un mare pericol întrucît hulesc și smintesc mulți semeni. Acestora Mîntuitorul Iisus Hristos le-a spus că mai bine și-ar lega o piatră de gît.

Faptul că Sf. Apostol Pavel îndemna zicînd „Din gura voastră să nu iasă nici un cuvînt rău, ci numai care este bun spre zidire, după trebuință și care să dea har celor ce ascultă” (Efeseni 4, 29) este pus în legătură cu o asemenea situație. Iar ucenicului său Timotei îi dă sfaturi exacte, poruncindu-i. „Iar de deșartele vorbiri lumești ferește-te, căci ele vor spori nelegiuirea tot mai mult. Cuvîntul lor va da roadă ca o cangrenă” (II Timotei 2, 17).

Desigur că mulți din aceia care-și murdăresc ori cum am mai spus, își poluează vorbirea cu asemenea înjurături, o fac sau sub imperiul băuturii sau sub cel al miniei. Împotriva acestora un evlavios cugetător glăsuiește „Dumnezeu rabdă îndelung, dar nu uită să pedepsească pe cei ce-l hulesc. Și voi croitorilor cînd vă înțepați mîna cu acul și voi sculptorilor și dogarilor, cînd vă tăiați mîna sau piciorul cu unealta meșteșugului vostru și voi zidarilor cînd cădeți de pe zid și vă loviți și voi marinarilor cînd întîmpinați vreo supărare sau nepotrivire la meșteșugul ce-l lucrați, sau de la oameni, sau de la draci, sau din firea lucrurilor, să nu cîrțiți ca niște neînțelegători, nici să huliți pe Dumnezeu, sau pronia Lui, sau credința, sau uneltele sau vînturile sau marea, sau altă zidire oarecare, nu ; pentru că nici Dumnezeu vă este vinovat, nici uneltele, nici vîntul, nici celelalte zidiri ; ci este vinovată neluarea aminte și neînțelegera și desine alegerea voastră cea rea și împuținarea de suflet. Și că ceea ce zic, este adevărat, o dovedește dumnezeiescul Hrisostom zicînd : că nici un lucru potrivit nu poate să silească pe omul cel evlavios și cu luare aminte și iubitor de Dumnezeu a hulă : Deci să nu zicem că sărăcia și boala și năvălirea primejdiilor, ci lipsa evlaviei și la hulă și la toată răutatea aduce pe cei ce nu iau aminte”. (Hristoitia de Nicodim Aghioritul, Sfîntul Munte Athos, 1937, p. 258).

Mulți din aceia care înjură mărturisesc cu sinceritate că o fac numai din neputința de a se stăpîni, fiindu-le greu să se abțină, și uneori li se întîmplă ceea ce de multe ori auzim a se spune, adică „îi ia gura pe dinainte”. Un asemenea argument este pueril și nefondat. Unora din aceștia le putem spune că într-o asemenea situație cînd nu-și controlează cuvintele înseamnă că renunță la a fi ei înșiși. Orice cuvînt rostit trebuie îndelung gîndit întrucît nu zadarnic Apostolul povățuiește ca vorbirea

noastră „să fie dreasă cu sare” (Coloseni 4, 6), adică cuvincioasă, judecată și plăcută.

Înjurătura surprinde îndeosebi la acei care vor ca prin credință și rugăciune să-și îmbunătățească și înfrumusețeze viața. Unora din aceștia le punem întrebarea, care cu aproape douămii de ani s-a pus și anume: „Oare izvorul aruncă, din aceeași vină și apă dulce și pe cea amară” (Iacov 3, 9). Atunci cum se împacă otrăvitoare de suflet sudalmă cu credința dreptmăritoare care purifică și luminează sufletele?

Că un asemenea lucru este inadmisibil pentru un luminat credincios o mărturisim nu numai noi, ci însăși tradiția Bisericii consemnează, prin canonul 22 al unui sinod de la 1700, următoarea hotărîre normativă: „Care preot va înjura de suflet sau de lege, acela să se lipsească de preoție, iar mireanul să fie lepădat ca un păgîn”. În această priivnță Biserica mai târziu a devenit mai îngăduitoare. Aceasta nu înseamnă că această hotărîre nu mai este valabilă. Dimpotrivă! Acela care se menține într-un asemenea obicei singur se autoizolează, căci devine neobișnuit în comunitatea celor credincioși. Singur își atrage osînda lui Dumnezeu mai ales că sudalmele și înjurăturile de cele sfinte sînt îndreptate împotriva lucrării Duhului Sfînt, păcate care sînt adevărate hule și despre care Mîntuitorul Iisus Hristos ne spune că nu se iartă nici în veacul acesta și nici în cel viitor.

De aceea trebuie să spunem că precum lumea zilelor noastre se ocupă intens de curățirea apei și a aerului de murdărie trebuie și noi să ne străduim cu toții ca să ne curățim limbajul de acele reziduri ale înjurărilor, care provin din întunericul ignoranței și al necuviinței și care nu numai că ne murdăresc viața, ci mai ales ne pierd sufletul, despre care Mîntuitorul Iisus Hristos la judecata de apoi ne va întreba pentru ce l-am dat, cînd valoarea lui este inestimabilă.

Prot. Vasile Petrica

DIN IZVOARELE CATEHEZEI

de: Pr. prof. dr. DUMITRU CĂLUGĂR

Observind cu atenție și cu tact pedagogic criteriile alegerii materiei catehezei, urmează să și alegem această materie în dependență de *scopul catehizării și de cerințele sufletești ale catehumenilor*. Mântuitorul Iisus Hristos ne este îndrumător suprem și în această privință, când ne grăiește: „Încă multe am a vă spune, dar acum nu puteți să le purtați” (Ioan 16, 12). De asemenea, fidel întru totul poveștelor Mântuitorului, Sf. Apostol Pavel se dovedește bun cunoscător al omului, când arată că materia catehezei trebuie să fie potrivită sufletului ascultătorilor săi, adresându-li-se prin cuvintele: „Cu lapte v-am hrănit, nu cu bucate, căci încă nu puteați (mînca) și încă nici acum nu puteți, fiindcă sunteți toți trupești” (I Corinteni 3, 2—3).

Materia de învățămînt religios trebuie deci aleasă potrivit cu scopul pe care îl urmărim în cadrul acestui învățămînt și în legătură cu posibilitățile intelectuale ale ascultătorilor. Atît scopul, cît și posibilitățile intelectuale ale catehumenilor ne călăuzesc și la gruparea acestei materii ¹⁾.

Firește, cunoștințele de psihologie religioasă ne vin și ele în ajutor la alegerea și, mai tîrziu, la predarea materiei catehezei, ca și în realizarea scopului catehizării.

Sufletul omenesc este o unitate și el trebuie conceput permanent ca asemenea. Iar Ortodoxia are în vedere, în acțiunea ei pentru zidirea credincioșilor, între altele, și prin cateheză, tocmai această unitate a sufletului omenesc, deci nu numai cunoașterea sau numai voința, ori numai sentimentul. Ortodoxia este și cugetarea (dogmatica, logica ortodoxului), și emotivitatea (cultul, rugăciunea, cîntarea religioasă), și voința (istoria, morala, dreptul bisericesc). De aceea, alegerea și predarea materiei catehezei este o lucrare completă numai ținînd seamă de cele arătate aici, numai dacă vizează realizarea armonică a personalității creștine.

Ținînd seamă de datele principale arătate mai sus, urmează să ne referim la trei grupuri ale materiei de cateheză.

¹⁾ Cf. S. Popescu, *Metodica specială a studiului religiunii*, ed. I, Sibiu, 1882, p. 4.

I.

MATERIA ISTORICĂ

a) *Vechiul Testament*

În ceea ce privește Vechiul Testament ca izvor al catehezei, amintim că pot fi întâlnite, în această privință, opinii contradictorii. Dar nu opiniile negative, neconstructive²⁾ ne duc la alegerea materiei de expus din Vechiul Testament, ci criteriile obiective, constructive, în această direcție. Astfel, Vechiul Testament este o adevărată comoară pentru realizarea scopului catehizării, pentru educarea caracterului religios-moral. Întâlnim aici figuri mărețe, excepționale, personalități puternice ale vieții religioase (Avraam, Moisi, David, Solomon etc.), care, fără îndoială, influențează pozitiv sufletul catehumenilor; ele, aceste personalități, transmit putere educativă-religioasă prin exemplul vieții lor, prin credința lor neclintită în Dumnezeu. Asemenea caractere oțelite trăiesc în istoria sfântă a Vechiului Testament și intuirea lor înseamnă lucrare constructivă pentru credincioșii creștini.

Dar introducerea catehumenilor în lumea Vechiului Testament răspunde și încă unui imperativ de ordin religios-creștin de primă însemnătate. Și aceasta pentru motivul major că acolo aflăm elemente pregătitoare spre primirea și înțelegerea lumii Noului Testament. Aproape întreg cuprinsul Vechiului Testament luminează Noul Testament, conduce pedagogic-religios spre Hristos. Și anume, pentru că și cărțile Vechiului Testament, ca și acelea ale Noului Testament „sînt (documente autentice ale descoperirii dumnezeiești. Ele au aceeași origine, aceeași autoritate pentru credință, același scop ca și Noul Testament”³⁾. Astfel, „Vechiul Testament este izvor prim și principal al revelației dumnezeiești, căci prin profeții conduși de Duhul a pregătit Dumnezeu aspectul religios al omenirii: sfîntirea prin mijlocirea întrupării lui Hristos⁴⁾.

Din cele arătate mai sus reiese limpede că „Noul Testament este o prelungire firească a celui Vechi. De aceea Noul niți nu face deosebire strictă între evanghelii și Revelația Veche. Dacă un necunoscător al cauzei ar citi nepreocupat numai Noul Testament, s-ar întreba nedumerit: bine, dar partea premergătoare unde-i? Dacă invers, ar începe cu Vechiul Testament și ar continua apoi cu citirea Noului, va recunoaște o legătură organică între Testamente. Ambele le-ar crede dintr-o bucată, cum rădăcina și trunchiul formează copacul. Nu se poate presupune Noul fără Vechiul Testament, întocmai cum nu s-ar putea închipui vale fără deal”⁵⁾. În felul acesta este de subliniat „paralelismul, binejustificat din punct de vedere istoric”⁶⁾, ... între Vechiul și Noul Testament.

²⁾ Cf. și Gh. Maior, în „Revista Teologică”, Sibiu, nr. 12, 1932, p. 442.

³⁾ I. Olariu, *Introducere în cărțile sînte ale Testamentului Vechi și Nou*, ed. II, Caransebeș, 1903, p. 8.

⁴⁾ N. Neaga, *N-am venit să stric legea*, Sibiu, 1940, p. 67.

⁵⁾ Idem, *op. cit.*, p. 70.

⁶⁾ Idem, *op. cit.*, p. 71.

Esențialul întru totul dominant în problemă îl constituie faptul că cele două Testamente — Vechiul și Noul — sînt legate întreolaltă prin ideea mesianică. În felul acesta „se poate face biografia Mintuitorului, nu după modelul evangheliștilor martori oculari, ci după acea minunată schiță trasată de Duhul, care a grăit prin prooroci”⁷⁾. Ni se arată limpede locul nașterii lui Hristos și timpul nașterii Lui, ca și nașterea Lui din fecioară (Mihea 5, 2; Daniil 9, 24—27; Isaia 12, 13). Apoi originea Lui omenească și divină (Facerea 3, 15; 9, 7; 12, 3 etc.); steaua magilor (Numeri 24, 17); Hristos profet (Deut. 18, 18); intrarea în Ierusalim (Zaharia 9, 9); vinderea lui Iisus etc. (Zaharia 11, 18); patimile, moartea etc., învierea lui Hristos (Ps. 15, 10) etc.

Toate făgăduințele acestea și alte asemenea lor „s-au realizat întocmai în Noul Testament. Pregătirea au făcut-o profeții, care au anunțat cele mai importante dogme în legătură cu persoana Mintuitorului, ca: Dumnezeuirea, realitatea naturii Sale omenești, nașterea pe cale supranaturală, lipsa de păcat. Asemenea anticipă Vechiul Testament cum va mijloci Hristos mîntuirea, indicînd dregătoria Sa profetică, preoțească și învățătoarească”⁸⁾.

Intemeiați pe aceste premise, înțelegem că „obiectul fundamental al Bibliei, începînd de la primele capitole ale cărții Facerea (3, 15), și terminînd cu cele din urmă capitole ale Apocalipsului (21, 6; 20, 21), este Dumnezeu-Omul, Domnul nostru Iisus Hristos”⁹⁾.

Bine știind că în inima catehezei trebuie să stea Hristos cu întreaga Sa viață și învățătură, ne este ușor să înțelegem, că Vechiul Testament slujește, în catehizare, *principiului hristocentric*, că el este, astfel, izvor de primă însemnătate al catehezei, înfățișînd istoria mîntuirii neamului omenesc prin Iisus Hristos.

b) Noul Testament

Ca și Vechiul Testament, Noul Testament este izvor principal pentru cateheză. Într-adevăr, din moment ce Vechiul Testament cuprinde învățătura religioasă-morală a Creștinismului, în faza lui de pregătire, Noul Testament cuprinde această învățătură în forma sa de realizare și desăvîrșire¹⁰⁾. „Din acest punct de vedere Vechiul Testament nu numai contribuie la înțelegerea Noului Testament ci devine icoană fidelă a hotărîrilor pedagogice ale lui Dumnezeu față de poporul ales, ca Testament al Legii și profeției, ca tipul și arătarea anticipată a bunurilor viitoare”¹¹⁾.

⁷⁾ Idem, *op. cit.*, p. 83.

⁸⁾ Idem, *op. cit.*, p. 84.

⁹⁾ Patriarhul Nicodim și prof. I. D. Ștefănescu, *Biblia ilustrată*, M-reă Neamtu, 1936, p. XIV.

¹⁰⁾ Cf. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, *Cuvînt către cititori*, Biblia, București, 1968.

¹¹⁾ Hr. Andrusos, *Dogmatica...*, trad. D. Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 5.

Dar Noul Testament conturează personalitatea Mântuitorului Iisus Hristos în plinătatea ei divin-umană, ca și nașterea comunității, Bisericii creștine. Întîiul aspect deține prioritate, însă nu mai puțin esențial este cel de-al doilea. De aceea ambele trebuiesc reținute și înțelese prin cea mai desăvîrșită legătură, Mîntuitorul Iisus Hristos fiind întemeietorul și capul Bisericii, iar Biserica fiind trupul Lui (I Corinteni 1, 2).

În chip prioritar, Sf. Evanghelii cuprind material bogat și întru totul convingător în legătură cu personalitatea Mîntuitorului Iisus Hristos. Dar acest material trebuie prezentat cu grijă deosebită, nu ca o biografie oarecare, ci prin ceea ce el contribuie la precizarea trăsăturilor definitorii din persoana unică în istoria mîntuirii neamului omenesc în neîntrecuta măreție a Mîntuitorului Hristos. Căci numai așa înfățișat, acest pisc al viețuirii divin-umane — Fiul Omului — cucerește loc statornic, definitiv în ființa catehumenilor.

Dar Noul Testament ni-L arată pe Mîntuitorul Iisus Hristos nu numai în ipostaza Sa de împlinitor al dumnezeieștii învățături, legînd cu orice prilej această învățatură cu fapta, cu viața trăită cu și în Dumnezeu, spre ridicarea omului la o demnitate mereu sporită în frumusețe religioasă-morală; el ni-L înfățișează și prin chipul dascălului desăvîrșit. Cînd încheia o cuvîntare, „mulțimile erau uimite de învățătura Lui. Că îi învăța pe ei — pe ascultătorii Săi — ca unul care are putere, iar nu cum îi învățau cărturarii lor” (Matei 7, 28—29). Ei exprimau un adevăr de netăgăduit, zicînd că niciodată nu au auzit om grăind ca acesta (ca Mîntuitorul Iisus Hristos). În chip deosebit, Mîntuitorul Hristos îi lega pe ascultători de învățătura Sa prin aceea că „grăia mulțimilor în pilde, și fără pildă nu le grăia nimic” (Matei 13, 34). Iar pildele, parabolele, asemănările folosite de Mîntuitorul Iisus Hristos în activitatea Sa învățătoarească, rămîn pentru totdeauna exemple de mijloace didactice-religioase de neegalat. Iată motivele pentru care Sf. Evanghelii sînt izvoare ale catehezei, dar izvoare nu numai prin fondul, prin cuprinsul lor revelat, ci și prin forma lor, prin metoda pe care o descoperim în ele la tot pasul.

Cum am arătat pînă aici, Noul Testament, mai ales Sf. Evanghelii, prezintă personalitatea Mîntuitorului Iisus Hristos în plinătatea ei. Dar din cuprinsul Noului Testament trebuie reliefat, în cateheze, și al doilea scop: nașterea comunității creștine, a Bisericii. În această privință este de reținut însă faptul că de nașterea și dezvoltarea comunității creștine, așa cum atît de limpede, de evident și într-o prezentare de o rară simplitate o aflăm în întreg Noul Testament, cateheza în general, dar mai mult cateheza destinată credincioșilor simpli, s-a ocupat mai puțin. Doar unii cateheți mai zeloși și-au întins cîmpul de activitate învățătoarească și asupra „Faptelor Apostolilor”, măcar că și epistolele — toate — cuprinse în Noul Testament prezintă material bogat în luminarea scopului amintit mai sus, cu deosebire în ceea ce privește dezvoltarea și întărirea Bisericii în epoca primară a Creștinismului. Credincioșii trebuie neaparat introduși, prin cateheze, în cunoașterea acestor epistole — din care se

citesc pericope în cadrul sfintelor slujbe — ca să afle și să rețină modul cum s-au încheiat și s-au întărit comunitățile creștine a căror continuare firească este Biserica noastră de azi.

Epistolele din Noul Testament cuprind material religios moral pentru viața tuturor catehumenilor Bisericii și în diferite momente ale vieții lor. Pentru înțelegerea acestei situații să luăm drept exemplu cei șapte „Apostoli”, care se citește la Sf. Maslu. În întâiul din aceștia, credinciosul aflat în suferință sufletească și trupească este îndemnat să suporte totul cu răbdare și întru nădejdea însănătoșirii, zicînd: „Luați, fraților, pildă de suferință și de îndelungă răbdare pe proorocii care au grăit în numele Domnului. Iată, fericim pe cei ce au răbdat: ați auzit de răbdarea lui Iov, și ați văzut sfîrșitul hărăzit lui de Domnul; că mult milostiv este Domnul și îndurător” etc. (Iacov 5, 10—16).

În al doilea „Apostol” se face îndemn la solidaritatea frățească în vreme de necaz și la depărtare de egoism. Căci „datori sîntem noi cei tari să purtăm slăbiciunile celor neputincioși și să nu căutăm plăcerea noastră. Ci fiecare dintre noi să caute să placă aproapelui său, la ce este bine, spre zidire. Că și Hristos n-a căutat plăcerea Sa, ci, precum este scris: Ocarile celor ce te ocărăsc pe tine au căzut asupra mea. Căci toate cîte s-au scris mai înainte s-au scris spre învățătura noastră, ca prin răbdarea și mîngîierea, care vin din Scripturi, să avem nădejde. Iar Dumnezeu răbdării și al mîngîierii să vă dea vouă a gândi la fel unii pentru alții, după Iisus Hristos. Pentru ca toți laolaltă și cu o singură gură să slăviți pe Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos” (Romani 15, 1—6). Dacă în al treilea „Apostol” se arată că credincioșii sînt trupul lui Hristos și mădulări în parte, bucurîndu-se de darurile ce le vin prin Biserică, mai ales în virtutea dragostei „care nu cade niciodată” (I Corinteni 12, 27—31; 13, 1—8), în al patrulea se accentuează că ei înșiși sînt „templu al Dumnezeului celui viu” (II Corinteni 6, 16), îndemnîndu-i să se curețe „de toată întinăciunea trupului și a duhului, desăvîrșind sfințenia în frica lui Dumnezeu” (II Corinteni 7, 1).

Sf. Apostol Pavel (în al cincilea „Apostol”) se aduce pe sine însuși exemplu viu de răbdare în necazurile prin care a trecut împreună cu cei apropiați sieși, scriînd: „Peste măsură, peste puteri am fost îngreuiți, încît nu mai nădăjduiam să mai scăpăm cu viață. Ci noi, în noi înșine, ne-am socotit ca osîndiți la moarte, ca să nu ne punem încrederea în noi, ci în Dumnezeu, Cel ce înviază pe cei morți, care ne-a izbăvit pe noi dintr-o moarte ca aceasta și ne izbăvește și în care nădăjduim că încă ne va mai izbăvi...” etc. (II Corinteni 1, 8—12). Același Sf. Apostol arată care este „rodul duhului” și îndatorirea credincioșilor de a-l îndrepta pe cel căzut „în duhul blîndeței” („Apostolul” al șaselea; Galateni 5, 22; 6, 1—2), pentru ca în ultimul „Apostol” să pună la inima credincioșilor rugăminti ca următoarele: „Vă rugăm însă, fraților, dojeniți pe cei fără de rînduială, îmbărbătați pe cei slabi la suflet, sprijiniți pe cei neputincioși, fiți îndelung răbdători față de toți. Luați seamă să nu răsplătească

cineva cuiva răul cu rău, ci totdeauna să urmați cele bune unul față de altul și față de toți" etc. (I Tesali 5, 14—23).

Înțelegem din cele arătate, că Istoria biblică, în întregul ei, este — trebuie să constituie — izvor al catehezei. Credincioșii Bisericii noastre sînt puși astfel în situația de-a cunoaște Sf. Scriptură din ce în ce mai temeinic și de a folosi textul ei în prezentarea în mod documentat, pozitiv a dreptei credințe. Ei își însușesc și o atitudine cuviincioasă față de Biblie, citind-o în duh de sfințenie, ca pe mărturia descoperirii dumnezeiești, și văzînd deci în ea mijlocul prin care Dumnezeu și azi grăiește tuturor celor ce îl iubesc și îl caută pe El ¹²⁾.

c) Sfînta Tradiție

Izvoarele principale ale dreptei noastre credințe creștinești sînt Sf. Scriptură și Sf. Tradiție. În chip firesc, ele sînt și izvoare ale catehezei. De aceea, dacă ne-am referit pînă acum la întiiul izvor, la Sf. Scriptură, urmează să ne oprim, în puține cuvinte, și asupra celui de-al doilea, adică la Sf. Tradiție, „care este viața Bisericii în Duhul Sfînt, este curentul viu al vieții Bisericii” ¹³⁾.

Autoritatea neîndoielnică a Sf. Tradiții, ca izvor revelat, este subliniată distinct prin cuvintele : „Că sînt și alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus și care dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris” (Ioan 21, 25). Adică Biserica păstrează fapte, învățături, datini etc. nescrise în Sf. Scriptură, dar care au trecut din generație în generație, prin grai viu, pînă la noi. Multe din acestea au o mai mare vechime chiar decît cele scrise în Sf. Scriptură ; ele sînt scrise însă pentru totdeauna în sufletul adevăraților credincioși creștini și sînt păstrate ca niște comori de mult preț, influențînd puternic viața religios-morală a acestor credincioși. Căci, „în înțelepciunea Sa, Dumnezeu a voit ca adevărurile Descoperirii dumnezeiești să fie date întii prin viu grai, spre a fi ușor înțelese și primite. Dacă învățătura dumnezeiască s-ar fi dat de la început în scris, credința nu s-ar fi răspîndit cu aceeași ușurință și putere ca prin grai viu, cu care a înzestrat tot omul. Credința se dobîndește și se întărește, la cei mai mulți oameni, în deosebi prin viu grai” ¹⁴⁾.

Unele amănunte din Sf. Tradiție au fost eternizate și în scris, cu deosebire în operele Sf. Părinți. De aici aflăm, de pildă, elemente ale cultului divin, folosirea diferitelor materii în acest cult etc. În Sf. Scriptură aflăm instituirea Sf. Taine de către Mîntuitorul Iisus Hristos. Dar Sf. Tradiție ne-a păstrat ritualul asociat săvîrșirii Sf. Taine. Întîlnim așezarea, întemeierea dumnezeieștii Euharistii. Dar ritualul, frumusețea

¹²⁾ Trebuie subliniată apariția recentă : *Mica Biblie*, București, 1972. Alături de „Biblie”, ea este cartea de temelie în întocmirea și prezentarea catehezelor — materialului istoric-religios — pentru credincioși.

¹³⁾ *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 28.

¹⁴⁾ *Ibidem*, p. 28.

și măreția sf. liturghii ne sint daruri de neprețuit pe care le avem în și din Sf. Tradiție. S-ar putea oare imagina trăirea unei adevărate vieți creștine ortodoxe fără asemenea comori spirituale inegalabile? În consecință, ar putea fi conceput un învățămînt religios creștin ortodox, o cateheză creștină ortodoxă, fără a avea ca izvor Sf. Tradiție?

d) *Istoria bisericească*

Alt izvor al catehezei îl constituie Istoria bisericească, atît istoria bisericească universală, cît, mai ales, Istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Istoria Bisericească Universală prezintă desfășurarea istorică a Bisericii creștine în general, iar Istoria Bisericii Ortodoxe Române înfățișează trecutul Bisericii noastre, acum, autocefale. În paginile celei dintîi întîlnim personalități creștine cărora li se datorește, în măsura posibilităților umane, biruința și persistența în lume a Bisericii creștine; întîlnim mucenici și martiri creștini, care și-au dat viața pentru Hristos și pentru Biserica Sa, pentru răspîndirea Creștinismului. Adică întîlnim exteriorizarea eroismului creștin genuin, înfrîngînd păcatul și asupra fratelui. Îl întîlnim pe Sf. Vasile cel Mare legînd rugăciunea de muncă, pe Sf. Ioan Gură de Aur ca „ambasador al săracilor”, pe Sf. Ioan Damaschinul ca dogmatist neîntrecut, ca și pe mulți alți părinți și scriitori bisericești de mare prestigiu. Toți demonstrează, prin învățătura și viața lor, că Creștinismul este viață, că a fost trăit de ei și că, fără îndoială, poate fi trăit și de credincioșii de azi ai Bisericii.

Cum am și anticipat, Istoria Bisericii Ortodoxe Române este un izvor de tot însemnat pentru cateheză. Ea argumentează, mai întîi, că poporul român apare pe scena istoriei ca popor creștin; că încreștinarea acestui popor nu se leagă de o dată, nici chiar de un secol, cum este cazul cu alte popoare. Mai reține contribuția remarcabilă pe care Biserica Ortodoxă Română o are în întemeierea școlii românești, a literaturii și culturii poporului român, în păstrarea și închegarea ființei românești, în realizarea unității statale românești. Credincioșii simpli rămași în anonim, călugări smeriți, preoți și vlădici au participat la toate mișcările vizînd înlăturarea nedreptăților sociale și realizarea egalității între oameni. Chiar în contemporaneitate, unii ca aceștia au colaborat, ca fii ai Bisericii și ai Patriei române, la realizarea unei societăți străine de exploatarea omului de către om, la înfăptuirea dreptății sociale.

Iată atîtea motive majore care fac ca Istoria Bisericească — Universală și Ortodoxă Română — să constituie izvor al catehezei.

II.

MATERIA DOGMATICII ȘI MORALEI

Învățătura creștină ortodoxă urmărește darea de cunoștințe religioase în scop educativ-religios, adică în scopul formării caracterului religios-moral.

Aceasta implică în sine creșterea unor adevărați credincioși, conștienți intru totul de rolul lor în Biserica lui Hristos și în societatea contemporană. Căci Biserica noastră intenționează, cu deosebire pentru vremurile de mari prefaceri de azi, să aibă credincioși ridicați din toate punctele de vedere, *credincioși luminați, care să știe și să mărturisească limpede ce cred, de ce cred și cum cred.*

Desigur, pentru realizarea unor credincioși asemenea celor caracterizați mai sus este necesară materia Dogmaticii și Moralei creștine. Căci Dogmatica sintetizează adevărurile de credință ale Bisericii, iar Morala creștină prezintă modalitatea de a trece aceste adevăruri în viața credincioșilor creștini. Dogmatica luminează credința fiilor Bisericii, iar Morala mijlocește practicarea vieții religioase izvorite din această credință luminată¹⁵). Mai lămurit exprimându-ne arătăm că „din Dogmatică decurg studiile ramurii practice, care tratează despre viața morală a credincioșilor și despre actele oficiale ale Bisericii, împlinite de slujitorii ei. Precum credința este baza vieții și se manifestă în cultul lui Dumnezeu, tot astfel, știința despre ea este mama și nutrițoarea științelor practice ale Teologiei. În Dogmatică își are Morala creștină principiile, ea este și baza liturgicii, Omileticii și a celorlalte studii ale ramurii practice, care se ocupă cu actele liturgice ale păstorilor bisericești”¹⁶). Iată, deci, temeiurile esențiale ce fac ca Dogmatica și Morala creștină să constituie izvoarele pentru cateheză.

Cum am arătat și ceva mai înainte, faptele vieții religioase, adevăratele fapte ale acestei vieți, nu pot izvorî decât dintr-o credință luminată de adevărurile fundamentale ale Creștinismului autentic. Și acestea, rezumativ, sînt următoarele :

1. Dumnezeu cel în Treime închinat : Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt. El este atotștiutorul, făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute ; atotînțeleptul, care, toate le chivernisește prin legile Sale naturale și morale, cărora le rămîne credincios El însuși ; care pedepsește și dă răsplată și primește cu îndurare căința sinceră.

2. Sufletul este valoarea supremă a omului, mai de preț decît lumea întreagă (Marcu 8, 36—37) ; el este nemuritor, este liber și de aceea răspunde pentru faptele sale ; este „eul” superior prin care omul se aseamănă lui Dumnezeu, deși în trup trecător și legat de cele pămîntești ; podoabele sufletului sînt virtuțile, sînt faptele bune izvorite din credință, iar nenorocirea lui cea mai îngrozitoare este păcatul.

3. Starea veșnică a sufletului, de fericire sau de osîndă, atîrnă de chipul în care a fost trăită viața pămîntească.

4. Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, născut din Tatăl din veșnicie, „pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara și s-a făcut om” ; în viața Sa pămîntească,

¹⁵) Hr. Andrușos, *Sistem de morală*, trad. I. Lăncrăjan și E. Mudopoulos, Sibiu 1947, p. 4.

¹⁶) Hr. Andrușos, *Dogmatica* ..., p. 22.

istorică ne-a învățat toate cele trebuitoare mîntuirii, pildă făcîndu-se pe Sine însuși; S-a jertfit pentru a noastră mîntuire și ni se dă spre viața de veci în Sf. Împărtășanie; El este în permanență cu cei ce-L caută.

5. Duhul Sfînt, care de la Tatăl purcede, este închinat împreună cu Tatăl și cu Fiul, a grăit prin prooroci și este dătător de viață.

6. Biserica, trupul mistic al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, condusă în chip nevăzut de întemeietorul și capul ei — de Hristos — este depozitară revelației dumnezeiești pe care o propovăduiește neîntrerupt în scopul mîntuirii fiilor ei; în ea sînt așezate Sf. Taine.

7. Credincioșii nădăjduiesc — după făgăduința întru totul adevărată a Mîntuitorului Hristos — în învierea „în ziua cea de apoi” și, apoi, veșnica răsplătire în vremea judecății celei mari¹⁷⁾.

Aceste adevăruri orientează viața credincioșilor, devin „izvoare de viață în Dumnezeu” pentru ei numai dacă și le însușesc, așa cum sînt ele, ca valori religioase supreme. Dar cum va putea cineva să considere ca valori supreme pentru viața sa adevărurile religioase cită vreme nu le cunoaște, ori le cunoaște greșit?

Ca să ajute la formarea concepției clare despre Dumnezeu și despre adevărurile Sale descoperite nouă și să-i păzească de rătăcirii pe fiii săi, Biserica a grijit ca învățătura de credință să fie cuprinsă și exprimată în formă potrivită pentru toată vremea și accesibilă tuturor credincioșilor. Din această grijă au luat ființă dogmele creștine, care fac ordine în lumea reprezentărilor religioase. Dacă prin materia de învățămînt religios istoric și practic este trezită și dezvoltată viața religioasă, prin materia Dogmaticii — prin învățămîntul sistematic — această viață se adîncește și se cristalizează în cele mai desăvîrșite forme, care sînt necesare pentru păstrarea curăției izvoarelor de viață religioasă.

Materia învățămîntului religios dogmatic și moral — a catehezei din domeniul Dogmaticii și Moralei — este, cum arătam mai sus, o cerință de ordin pedagogic și psihologic religios. Ca reprezentările să nu rămînă oarbe, trebuie să fie transformate în noțiuni, lucrare pretinsă de evoluția spirituală.

Fără sistematizare și lămurire noțională, sentimentele și ideile religioase produse prin învățămîntul istoric și practic ar deveni o masă haotică și curînd ar putea fi date uitării. (Faptul acesta este remarcat și reținut aproape în toate tratatele de psihologie religioasă).

Există însă și păreri după care prin cuprinderea vieții religioase în formule noționale s-ar ivi primejdia unei răcirii a acesteia. Dar nu trebuie să se uite faptul că sufletul unor credincioși este dominat de puteri afective și că fără învățămîntul dogmatic, care face ordine în lumea ideilor lor nestatornice și vagi, viața lor religioasă ar putea rătăci ca o corabie fără busolă pe întinsul mării, s-ar putea îndrepta spre primul miraj al vreunei învățături străine Bisericii Ortodoxe.

¹⁷⁾ Vezi „Simbolul Credinței”.

Dogmele Bisericii noastre sînt izvoare de energii spirituale, centre deţinătoare şi de o imensă muncă religioasă. De aceea materia Dogmaticii urmăreşte să facă credincioşilor înţeles acest lucru, să le înfăţişeze şi să-i cîştige pentru un tablou cît mai fidel despre lupta spirituală intensă purtată de Biserică în scopul turnării sentimentelor, ideilor şi reprezentărilor religioase în forme corespunzătoare bogate în conţinut.

Dn catehezele de dogmatică, credincioşii află astfel cum s-a format lumea ideilor religioase, dogma îndemnîndu-i la pioasă meditare şi pentru lupta sufletească a creştinilor primelor veacuri, în formularea ei (a dogmei).

Din viaţa religioasă izvorăşte viaţa morală, care se exprimă în iubirea aproapelui. Prin aceasta nu trebuie înţeles un sentimentalism vag, o înduioşare de moment, ci o atitudine constantă în slujirea aproapelui, un ajutor factic pentru tot omul care solicită un asemenea ajutor ; înseamnă şi iubirea adevărului ca şi puterea de a-l mărturisi în toate împrejurările. Aici trebuie să se amintească respectarea şi apărarea bunului colectivităţii umane ; respectarea, cinstirea şi ajutorarea părinţilor şi bătrînilor ; de asemenea, şi cinstirea mai marilor noştri, a stăpînirilor (Romani 13, 1—8); cumpătarea în hrană, în viaţa trupească, alungarea comodităţii ; simţ social, spiritul de solidaritate, de jertfă pentru binele comun ; munca cinstită şi devotată pentru întreţinerea familiei, pentru prosperitatea comunei politice şi a celei bisericeşti, a poporului, a statului nostru socialist etc.

Materia Moralei creştine ortodoxe contribuie substanţial la realizarea vieţii morale în sensul arătat mai sus, fapt pentru care ea este izvor de neînălţurat al catehezei. Ea prezintă mijloacele esenţiale în această privinţă, accentuînd necesitatea unei gimnastici spirituale pentru întărirea şi oţelirea spiritului ; apoi deprinderea de a făptui în mod liber ceea ce este bun, reţinerea de la tot ceea ce poate duce la rău — deci prestaţiuni morale de natură pozitivă sau negativă —. Un mijloc deosebit de însemnat subliniat de ea constă din examinarea conştiinţei nu numai în Taina Sf. Spovedanii, ci cît mai des cu putinţă ; cercetarea temeinică atît a greşelilor, cît şi a cauzelor acestora, a rădăcinilor din care au provenit ele. Este necesară şi cunoaşterea motivelor interne ascunse care au generat faptele bune sau rele : iubirea de Dumnezeu sau de sine, orgoliul, iubirea de argint, plăcerile trecătoare, filantropia, ori mizantropia, patima, viciul etc. Examinarea conştiinţei stabileşte ce a împiedecat fapta bună, ca şi ce urmări va avea fapta rea şi perseverarea în aceasta. Dar nu rămîne doar la o nobilă satisfacţie morală pentru fapta bună, nici numai la părerea de rău pentru greşeală, ci ia hotărîri adecvate de îndreptare şi controlează realizarea acestor hotărîri.

Morala mijloceşte pentru credincioşii Bisericii încă şi învăţăturile :

1. Legea morală și cea naturală sînt eterne, ca și Dumnezeu care este izvorul lor. Schimbătoare sînt numai condițiile de aplicare legate de condițiile vieții sociale.

2. Legea Vechiului Testament este întregită de legea Noului Testament, așa cum arată Mîntuitorul Iisus Hristos Matei 5, 17).

3. Legea morală izvorăște din iubirea părintească a lui Dumnezeu Tatăl. Ea urmărește numai binele nostru, chiar dacă mintea noastră mărginită nu poate înțelege acest lucru.

4. Împlinirea legii asigură puterea, libertatea și frumusețea sufletului.

5. Viața morală înseamnă izvor de adevărată fericire ; este izvor al păcii și buneî înțelegeri între oameni și popoare.

Dar credincioșii nu trebuie îndemnați la împlinirea legii numai prin motive religioase supranaturale, ci folosindu-le, în același scop, și pe cele naturale. Desigur, legate unele de altele. Cu iubirea recunoscătoare față de Dumnezeu, de pedeapsa sau fericirea veșnică, legăm înălțarea sau deprimarea sufletească, cinstirea de care se bucură adevăratul credincios — omul de caracter religios-moral — disprețul, pierderea onoarei, chiar pedeapsa în imanență pentru călcarea legii, cum se grăiește Sf. Scriptură : „Pomenirea bunătății este nemuritoare ; și Dumnezeu o știe și oamenii o cunosc”. (Înțelepciunea lui Solomon 4, 1).

III.

MATERIA LITURGICII

Cea mai însemnată materie a învățaturii religioase, care influențează mai puternic în formarea unui adevărat creștin ortodox, este aceea a Liturgicii. Și aceasta pentru motivul că adevărata viață creștină ortodoxă o aflăm și o trăim cu intensitate în cultul divin al Bisericii noastre drept-măritoare. Cultul divin deține o putere formătoare, putere în modelarea structurală a ființei credinciosului, fiind astfel un mijloc neasemuit în educația religioasă-morală, în acțiunea pentru formarea caracterului religios-moral creștin.

În toată vremea, Biserica noastră a accentuat rolul pedagogic-religios al cultului divin, reușind să crească, prin mijlocirea lui, credincioși sănătoși trupește și sufletește. În sfintele slujbe ni se prezintă intuitiv toate momentele mai însemnate legate de venirea Mîntuitorului, întreaga Lui viață, jertfa Lui pentru mîntuirea neamului omenesc, trezind și dezvoltînd neîncetat, prin toate acestea, spiritul de jertfă al credincioșilor, ca și dorința lor după progres religios-moral în ei și în semenii lor.

Cultul divin prezintă istoria mîntuirii în întregul ei. Vecernia simbolizează timpul dinaintea venirii Mîntuitorului, utrenia arată apariția lui Mesia în lume, iar sf. liturghie prezintă însăși viața și activitatea mîntuitoare a lui Iisus Hristos. Chiar explicarea în mod rezumativ a singuraticelor acte din sf. liturghie ne ajută să înțelegem cele enunțate mai sus. Astfel :

1. Deschiderea ușilor împărătești — deschiderea împărăției lui Dumnezeu pentru neamul omenesc.
2. Ieșirea preotului cu Sf. Evanghelie — apariția Mântuitorului Iisus Hristos în lume.
3. Citirea „Apostolului” — predica Sf. Apostoli trimiși de Mântuitorul Iisus Hristos la propovăduire.
4. Citirea Sf. Evanghelii — predica lui Iisus.
5. Ieșirea cu Sf. Daruri — intrarea triumfală a Mântuitorului în Ierusalim.
6. Oprirea preotului, purtând Sf. Daruri, în mijlocul bisericii — Iisus pe cruce.
7. Intrarea preotului în altar și punerea Sf. Daruri pe Sf. Masă — luarea de pe cruce și punerea lui Iisus în mormint.
8. Unirea pîinii cu vinul (a trupului și sîngelui) — Învierea.
9. Binecuvîntarea : „Mîntuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvîntează moștenirea Ta” — binecuvîntarea dată de Iisus înaintea înălțării Sale la cer.
10. Ducerea Sf. Taine în proscomie — Înălțarea lui Iisus la cer.

Prin actele de cult și prin simboluri, ideile religioase abstracte devin ușor accesibile și celor mai simpli credincioși. De aceea cultul divin ortodox și are un atît de pronunțat caracter instructiv și educativ-religios. În deosebi „Sf. Liturghie este cel mai desăvîrșit compendiu al tuturor adevărurilor religioase, al Sf. Scripturi, al scrierilor Sf. Părinți, al dogmelor, al moralei, al ascezei, al religiei în trup și sînge, în spirit și în viață”¹⁸⁾.

Singuraticile acte ale cultului divin sînt însoțite de citirea unor texte alese din Sf. Scriptură și din Sf. Tradiție, de cîntări bisericești și rugăciuni, care constituie, pentru credincioși, un material instructiv religios deosebit de bogat, un izvor al cunoașterii cuvîntului dumnezeiesc, izvor de bucurie spirituală. Această funcție instructivă o au textele din Vechiul Testament (ex. : pildele lui Solomon, cuvintele proorocilor, plîngerile lui Ieremia, psalmii lui David, ca și textele din Noul Testament (Sf. Evanghelii, Faptele Sf. Apostoli, scrisorile lor).

Încă și mai însemnată este funcția educativă-religioasă a citirilor din sfintele cărți ale Bisericii. Așa se prezintă cazul mai ales cu Psaltirea, în cuprinsul căreia se aduce laudă și preamărire lui Dumnezeu, dar nu lipsesc nici învățături pentru toate grijile, bucuriile și nădejdlile credincioșilor, ca și îndemnuri la credință și la morală. Fiecare cuvînt al acestei cărți dă putere sufletească, este întăritor și edificator al vieții religioase-morale. Aceasta explică și prețuirea pe care credincioșii Bisericii noastre o dau Psaltirii, precum și faptul că ea este nelipsită din casele lor. Dar Psaltirea este și cartea cea mai des dată la iveală de Biserica noastră.

¹⁸⁾ Marin C. Ionescu, *Inima e cîrmaciul minții. Catehetica zilelor noastre*, București, 1927, p. 167.

Din psalmi se face evident indemnul educativ-religios la „inimă curată” și la „duh drept”, adică la înnoirea lăuntricului omenesc, la sfințirea vieții credincioșilor pe toate planurile ei. Tot din psalmi, credincioșii își însușesc cu ușurință învățături dogmatice și morale, ca și multe alte învățături trebuitoare în orientarea viețuirii lor după voia lui Dumnezeu.

Dar aceluiași scop instructiv slujesc și Octoihul (Mare și Mic) precum și cele 12 Minee, mai ales pe urma faptului că ele împletesc ideal învățăturile din cele două Testamente. Și împletirea aceasta nu este numai o înșirare de cîntări religioase, ci cuprinde într-însa un înțeles adînc, un alegorism foarte bogat în idei instructive. De-a dreptul cuceritor este expusă pedagogia mîntuirii prin cuvintele : „Celui mai-nainte de veci din Tatăl născut, lui Dumnezeu Cuvîntului, Celui întrupat din Fecioara Maria, veniți să ne închinăm, că răstignire răbdînd, îngropării s-a dat, precum însuși a voit, și înviind din morți m-a mîntuit pe mine, omul cel rătăcit”. Sau : „Trecut-a umbra Legii și darul a venit ; că precum rugul n-a ars fiind aprins, așa Fecioară ai născut și Fecioară ai rămas ; în locul stîlpului celui de foc a răsărit Soarele dreptății, în locul lui Moisi Hristos, mîntuirea sufletelor noastre” (Octoih). Iată adevăruri dogmatice exprimate pe înțelesul tuturor credincioșilor.

În cîntările din cele 12 Minee se preamărește viața Sfinților, care s-au jertfit pentru Hristos și pentru Biserica Sa. Viața Sfinților este un izvor nesecat pentru trezirea, dezvoltarea și întărirea credinței și convingerii religioase. Ea prezintă credincioșilor un înalt model de trăire în Hristos și cu Hristos.

Sfinții Bisericii sînt deci exemple vii, și exemplul în educație este zeze în personalități religioase-morale excepționale prin trăirea Creștinismului în cea mai înaltă accepțiune a lui ; ei au demonstrat că învățătura lui Hristos nu este o teorie, ci că ea este viață trăită în Dumnezeu. Iar dacă, fiind oameni ca și noi, au făcut ceea ce i-a învățat Hristos să făptuiască, înseamnă că și credincioșii de azi pot urma aceeași cale ca și ei : calea desăvîrșirii în Hristos.

Sfinții Bisericii sînt deci exemple vii, și exemplul în educație este un factor determinant în lucrarea instructivă și educativă ținînd realizarea caracterului — în cazul nostru — religios-moral. Ei sînt figuri excepționale care concretizează scopul ultim al instrucției și educației religioase : formarea personalității creștine pînă „la starea bărbatului desăvîrșit, la măsura vîrstei deplinătății lui Hristos” (Efeseni 4, 13).

Izvor pentru cateheză este și *anul liturgic*, Duminecile și sărbătorile religioase de peste an contribuind mult la trezirea, dezvoltarea și întărirea sentimentului religios. Căci „cel mai plastic catehism este calendarul bisericesc. După cum Biblia merge cu firul istorisirilor și învățăturilor sale de la Geneză la Apocalipsă, de la cel dintîi cuvînt al Creatorului : „Să fie lumină”, pînă la apariția Noului Ierusalim Ceresc, tot asemenea anul liturgic începe prin așteptarea și pregătirea venirii lui Mesia, trece prin gloria cerească a Taborului și a Golgotei și se încheie cu împlinirea definitivă a operei de mîntuire, o adevărată epopee eroică și didactică

fiindcă desfășoară sub ochii noștri, odată cu întregul plan divin, toată gama și panorama adevărurilor înalte ale Creștinismului nostru”¹⁹). Într-adevăr, „anul nostru religios, mișcarea boltei cerești, este determinat de Întrupare și este confirmat de o serie de sărbători, sau de zile memorabile, care amintesc evenimentele vieții Mântuitorului. Aceste sărbători nu sînt numai amintiri (ceea ce ar fi o degenerare a vieții religioase), ci într-o oarecare măsură ele sînt însăși evenimentele. Credincioșii asistă la faptul împlinit odinioară și-l re trăiesc”²⁰). Imnele care vestesc nașterea Mântuitorului, cele de la Botezul Domnului, cîntările din Săptămîna Paștilor și din luminata zi a Învierii, se adresează credinciosului în întregul lui structural, ca să-l ridice la idealul desăvîrșirii creștine.

Indemnuri stăruitoare la cercetarea conștiinței, la plîngerea greșelilor, la căință, la zel în rugăciune, la pas spre luminarea vieții creștinești, cuprind imnele de pocăință din timpul — periodul — Triodului. Și ordinea în care se succed pericopele evanghelice din Duminicile Triodului înseamnă conducere pedagogică-religioasă spre refacere spirituală prin căință sinceră și prin întoarcere la Dumnezeu.

Cu aspect introductiv în acest period întîlnim episodul cu Zaheu „mai marele vameșilor”, ... care căuta să vadă cine este Iisus, dar nu putea de mulțime, pentru că era mic de statură” (Luca 19, 2—3). Zaheu înfringe piedicile din calea sa. Și această înfrîngere îl situează în atenția Mântuitorului, care îi zice: „Astăzi în casa ta trebuie să rămîn” (Luca 19, 5). Iar dacă Zaheu, în fața Mântuitorului, mărturisește cu sinceritate: „Iată jumătate din averea mea, Doamne, o dau săracilor și dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit” (Luca 19, 8), el și primește iertarea nădăjduită. Căci Mîntuitorul Hristos îi grăiește: „Astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia, căci și acesta este fiu al lui Avraam (Luca 19, 9).

Mare este prețul căinței adevărate! Căci și vameșul, rugîndu-se întru smerenie și cu adîncă părere de rău pentru păcatele săvîrșite, „se întoarce îndreptat la casa sa” (Luca 18, 10—14); în aceleași condiții, fiul risipitor se poate întoarce întru ale tatălui său și întru dragostea acestuia (Luca 15, 11—32); iar faptele răbdării vor fi vădite la Judecata cea Mare (Matei 25, 31—46).

Înainte Judecătorului va cumpăni mărturisirea dreptei credințe (Duminica Ortodoxiei) și dreaptă răsplată vor lua mărturisitorii ei; cei care au luat crucea lui Hristos și au urmat Lui și învățaturii Lui (Marcu 8, 34—38), care s-au îndreptat în Hristos (Sf. Ioan Scărarul, Sf. Maria Egipteanca), care au mărturisit dumnezeirea Mîntuitorului Hristos în Duminica Floriilor (Ioan 12, 1—18) și care, curățiți în simțiri, îl pot vedea pe Hristos strălucind în neapropiata lumină a Învierii. Dar îl pot vedea pe El și în frații Lui, în slujirea acestora din iubire.

Caracterul instructiv al sărbătorilor Bisericii nu duce însă la o intelectualizare seacă, rece. Spre exemplu, în condacul zilei — 23 aprilie, Sf.

¹⁹) Marin C. Ionescu, *op. cit.*, p. 165.

²⁰) S. Bulgakoff, *Ortodoxia*, trad. N. Grosu, Sibiu, 1933, p. 128.

Gheorghe — credincioșilor li se spune : „Lucrat fiind de Dumnezeu, te-ai arătat lucrător prea cinstit bunei credințe, spicele faptelor bune adunându-ți ție. Că semănând cu lacrimi, cu veselie seceri, și chinuindu-te prin sînge pe Hristos ai luat și cu rugăciunile tale sfinte, tuturor le dai iertare de greșale”. Iar icosul completează : „De împăratul Hristos, Cel ce și-a pus sufletul Său pentru viața lumii, dorind ostașul, s-a grăbit să moară pentru dînsul și rîvnă dumnezeiască, mare în inimă avînd însuși pe sine s-a adus. Deci și noi toți pe dumnezeiescul Gheorghe acesta, ca pe un cald folositor să-l lăudăm cu credință, ca pe cel ce este mărită slugă a lui Hristos și a urmat cu adevărat Stăpînului său și roagă pe Mîntuitorul ca să dea tuturor iertare de greșale”.

Nu numai intelectul este cucerit, ci ființa credinciosului în întregul ei. Este de subliniat faptul că materia Liturgicii fundamentează în esență materia Dogmaticii și aceea a Morale. Astfel, antifonul al doilea din Sf. Liturghie intuiește învățătura despre dumnezeirea Fiului și unitatea ființială a persoanelor Sf. Treimi, iar „Fericirile”, citite sau cîntate, rezumă învățătura morală a Sf. Biserici. În felul acesta, prin sfintele slujbe, cu deosebire prin sf. liturghie, credincioșii sînt crescuți în Hristos și legați de Hristos, adevărindu-se că „Ortodoxia nu este o confesiune, ci e istoria Bisericii în înțelesul ei cel mai înalt, e viață în Hristos, direcționată de puterea Duhului Sfînt”²¹⁾. În Hristos, Dumnezeu s-a coborît la om, ca să-l ridice pe acesta la Sine, să-l îndumnezeiască. Opera începută prin întrupare este continuată prin învățătură, prin Jertfă, prin Înviere, prin Biserică, prin instituția în care lucrează duhul lui Hristos în scopul îndumnezeirii omului.

În catehizare, materia Liturgicii trebuie folosită cu precădere și cu cea mai mare atenție, căci ea fructifică materia istorică, dogmatică și morală, inițiindu-i pe credincioși în trăirea vieții în Hristos și cu Hristos. Și în această trăire stă esența Ortodoxiei. Materialul liturgic slujește deci celui mai înalt scop pedagogic religios ; el mijlocește înțelegerea învățăturii Bisericii pe seama tuturor credincioșilor ei. Pe lingă înălțare sufletească, el îmbogățește și întărește sentimentul religios, luminează mintea credincioșilor, și, în cele din urmă, îi determină pe aceștia la trecerea învățăturii Mîntuitorului Iisus Hristos în viața creștină practică.

²¹⁾ S. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 1.

TRIUMFUL LUMINII

Lumina este cea care prin raza ei atotcuprinzătoare, pune în valoare pe diferite planuri, principii și norme de conduită ale individului și ale societății.

Iată de ce se poate vorbi despre o lumină a adevărului, a dreptății, a libertății, a dragostei ca și a tuturor virtuților.

Este, poate, destinul luminii, acela de a răsări în întuneric și de a nu se stinge vreodată. Fie că este vorba de întuneric în accepțiune morală, ca de exemplu cel ce poate învălui conștiința, fie în cea materială ca acela al spațiilor, lumina pătrunde în toate, dă viață și sens, cîștigă și se înstăpînește, generînd căldură, înțelegere, bunătate și pace.

Anul 1975, aniversarea a 30 de ani de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, ne aduc aminte de o lumină care a răsărit din bezna celei mai întunecate perioade din istoria omenirii.

Războiul, cu tot ce a însemnat : durere, moarte, mizerie, lagăre, ghetouri, reprezintă întunericul cel mai nepătruns, ce barează drumul spre lumină și fericire al omenirii.

Lumina a biruit întunericul și popoarele lumii s-au bucurat de triumful vieții însăși. Desigur fiecare popor a avut parte la aprinderea acestei lumini, fapt pe care poporul nostru l-a avut cu prisosință.

Intr-adevăr la 23 August 1944, o scînteie a produs o flacără ce avea să călăuzească cu lumina și căldura ei drumul impetuos al României eliberate. Declanșarea insurecției naționale antifasciste din acel august a fost urmarea firească a evoluției țării noastre, a frămîntărilor sociale din perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial. Această scînteie a cuprins în lumina ei licăriri speranței înaintașilor, ce au marcat la răstimpuri cursul istoriei patriei. Lumina lor continuă să străbată vremurile, sub vraja ei comemorînd chiar în acest an 350 de ani de la cea dintîi unire politică a țărilor românești sub Mihai Viteazul, sau 98 de ani de la dobîndirea independenței de stat a României.

Toate idealurile de veacuri ale poporului au luat contur și au prins viață în augustul plin de lumină. Astfel, prin gradiosul act istoric împlinit, s-a deschis o perspectivă nouă, luminoasă, în dezvoltarea țării noastre, s-a înfăptuit o cotitură decisivă în destinele poporului nostru, în milenara luptă pentru eliberare socială și națională.

Jerbă de lumini — iată imaginea pe care ne-o sugerează anii ce au urmat.

Desfășurarea revoluției populare, începută în august 1944, a cunoscut un flux de lumină perpetuu și dinamic pe toate planurile de dezvoltare multilaterală a țării.

Instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului de largă concentrare democratică și înlăturarea monarhiei la 30 decembrie 1947 sînt evenimente importante în șirul celor care au pus în lumină realizările interne și externe ale României, țara de astăzi mîndră, bogată, demnă și frumoasă.

Fiecare din cei 31 de ani și-a adus contribuția sa la marea de lumini în care se scaldă perimetrul românesc prin tot ce răspîndește razele bine-făcătoare, materiale și spirituale : cuptoarele furnalelor, agregatele, termo-și hidrocentralele, aurul lanurilor roditoare, școlile, universitățile, ca și toate instituțiile de știință și cultură. Pentru a înțelege mai bine această dezvoltare multilaterală a țării se cer puse în lumină și alte noi domenii de cercetare care aduc o contribuție deosebită la dezvoltarea generală a societății. La fel realizările nenumărate în latura operelor de artă, care demonstrează, o dată în plus, posibilitățile spirituale ale poporului nostru.

Se cer puse în lumină acum succesele deosebite în îndeplinirea înainte de termen a cincinalului, tonele de bunuri peste plan, produsele industriei și agriculturii noastre care au atins un nivel de dezvoltare ce ne situează printre țările cu cel mai dinamic ritm de dezvoltare din lume. Totodată succesele științei românești, care s-a afirmat, în noi și noi domenii de cercetare.

Ca ilustrare a căii luminoase străbătută de poporul nostru o referire doar la cîteva date este grăitoare. Astfel, venitul național (din 1975 față de 1965) reprezintă : 262 la sută ; ritmul anual de creștere al venitului național : 12 la sută. În privința nivelului de trai : Volumul desfacerilor de mărfuri cu amănuntul (1975) este de 140,8 miliarde lei. Volumul prestațiilor de servicii pentru populație (1975) : 28,4 miliarde lei. Veniturile totale reale pe un locuitor (în 1975 față de 1965) : 183 la sută ; în 1975, față de 1974 : peste 9 la sută ; Fondul de retribuire (1975) : 154,5 miliarde lei. Retribuția medie (1975 față de 1950) : 533 la sută. Retribuția medie nominală lunară (1975) : 1975 lei.

Veniturile reale ale țărănimii, calculate pe o persoană activă (1975) : 980 lei lunar. Pensia medie de asigurări sociale (în 1975 față de 1965) : 163 la sută. Alocația medie pe un copil (în 1975 față de 1965) : 154 la sută. Construcții de locuințe (1971—1975) : 512,0 mii apartamente fizice (dintre care numai în 1975 : 133.000). Numărul de locuri în creșe (1975) : 94 mii. Cheltuieli social-culturale finanțate din bugetul de stat (în perioada 1971—1975 față de perioada 1966—1970) : 152 la sută ; cheltuieli social-culturale pentru o familie (1974) : cca. 7000 lei anual (Tribuna României IV, 67, 15 august 1975, p. 9).

Drumul înfăptuirii grandioaselor obiective care jalonează dezvoltarea economiei, vieții sociale, învățămîntului și culturii, este luminat de înțe-

lepciunea, clarviziunea încercatei conduceri a poporului. Prin strădaniile neconținute a acesteia, marea sărbătoare națională a poporului român se desfășoară sub semnul afirmării tot mai viguroase a politicii țării noastre, de pace, de destindere și de colaborare pe care o promovează pe plan extern.

Manifestările din ultimul timp, în cadrul cărora România a avut adesea un rol promovator și activ, au conturat un nou climat pe arena internațională, bazat pe încredere într-o lume care să asigure tuturor securitatea, dreptul la o dezvoltare de sine stătătoare (cf. România Liberă, nr. 9590 din 23 august 1975, p. 2).

Participarea Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România la Conferința pentru securitate în Europa, atât la fazele pregătitoare, cât și la desfășurarea ei, cuvântul rostit la tribuna acesteia, care a impresionat prin franchețe, curaj și realism (cf. România Liberă, nr. 9571 din 2 august 1975, p. 2), au însemnat o nouă și prestigioasă afirmare a politicii noastre externe ale cărei principii sînt astăzi cunoscute în lumea întreagă.

Amintim aici și noua dimensiune a conștiinței românești, conștiință luminată a omului nou, de patriotismul luminat al fiecărui cetățean, fiecare în parte și toți la un loc fiind angajați pe drumul avîntat spre lumină și cunoaștere. Această conștiință este garanția că speranțele tuturor, legate de viitorul luminos al țării noastre și al întregii omeniri, se vor împlini.

Această conștiință înflăcărată a fiecăruia, transformă pe purtătorul ei într-o adevărată torță generatoare de lumină, omogenizatoare și desăvîrșită. Astfel orizonturile se largesc, făcînd pe fiecare mai conștient de puterile proprii pe care să le pună în slujba binelui obștesc.

Clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române manifestîndu-se ca fii ai aceluiași popor și demni cetățeni ai României Socialiste, integrați pe de-a-ntregul în eforturile colective ale țării, se simt organic și afectiv legați de toate năzuințele, care sînt cheazășia împlinirilor noastre. Ascultînd îndemnul Sfintei Scripturi de a fi adevărați fii ai luminii, ei au împletit în ființa lor virtuțile cetățenești și patriotice, toate în aceeași năzuință spre mai bine. Luminați de un crez sincer, transpus hotărît în viață ei răspund cu însuflețire tuturor inițiativelor și îndatoririlor menite a asigura propășirea continuă a țării și fericirea poporului.

Luminatele povățuiri ce călăuzesc munca tuturor reprezintă tot atîtea luminate făuriri dătătoare de îndreptățită mîndrie. Pe tărîm bisericesc cei 31 de ani scurși de la 23 august 1944 mărturisesc despre lumina libertății în care își desfășoară lucrarea toate cultele religioase din România.

Reorganizarea Bisericii noastre prin noi legiuiri întemeiate pe principii tradiționale și în consens cu legile țării, face din măduarele ei buni și loiali cetățeni ai patriei, creștini adevărați, animați de duhul adevărului, binelui și dreptății. Salba mănăstirilor străvechi, cunoscute prin valoarea

lor în toată lumea, primește prinosul noilor așezăminte bisericești, între care Mitropolia Banatului înșiruie construcții de biserici, case parohiale, edificii pentru administrația eparhială sau școlile teologice.

La a 31 aniversare a eliberării patriei, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii își aduc aportul la binele țării, încălziți de aceeași lumină în același unic Front al Unității Socialiste.

Toate aceste raze de lumină ce creează un nimb de istorie în jurul zilei de 23 August, îndreptățesc pe fiecare fiu al țării să pășească cu demnitate sub soarele ce se reflectă în ochii luminoși ce privesc cu încredere spre viitor.

UN DOCUMENT INEDIT DESPRE PROTOPOPUL GHEORGHE STOICA DE HAȚEG

de: VIOREL ȚIGU

La arhivele Statului, filiala Timișoara, se află un act, avînd cota 336/10 din fondul Comandamentului General Bănățean emis la Caransebeș la 29 noiembrie 1736. Manuscrisul în germană gotică, conține o serie de date cu privire la averea și familia protopopului Gheorghe Stoica al Caransebeșului.

Avînd în vedere însemnătatea ce o prezintă pentru cunoașterea familiei renumitului cronicar al Banatului Nicolae Stoica de Hațeg, de care în mai multe rînduri s-a preocupat revista noastră mitropolitană, îl reproducem în traducerea sa în limba română.

„1836, 29. XI. Caransebeș.

„Conform ordinului Înaltului Comandament General din 9 aprilie, anul curent, cu nr. 856, se raportează asupra bunurilor imobile deținute de văduva protopopului Elisabeta Stoica de Hațeg, care a murit în anul 1835. Conform declarațiilor celor mai bătrîni locuitori de aici, protopopul *Gh. Stoica de Hațeg* a venit (la Caransebeș n.n.) de la Mehadia în al doilea an după ultimul război cu turcii, deci, aproximativ în anul 1791, în calitate de preot în funcție (fungierender Pfarrer) și protopop și a cumpărat casa (înregistrată n.n.) sub nr. 382 împreună cu curtea, a comerciantului Iancu Csacsă, cu 700 fl. la 28 III. 1793. Această casă a avut (înainte n.n.) numărul 687. După ce protopopul s-a stabilit aici (la Caransebeș n.n.), i-a fost repartizat în mod gratuit 6 iugăre și 1460 stînjani pătrați de pășune de clasa II-a sub nr. topografic 523, celelalte două parcele, o livadă de 1140 stînjani pătrați și 670 stînjani pătrați pămînt arabil de prima clasă, le-a cumpărat protopopul Stoica de la grănicerul Petruț Istion de la nr. 294.

„Lipsesc însă documentele privind aceste tranzacțiuni, care s-au făcut înaintea înființării vechilor cărți funduare. Pămînturile le-a lăsat soției Elisabeta. În cartea funduară nu se găsesc note despre lăsamînt. Pentru îmbunătățirea traiului, văduva a cerut și a primit în mod gratuit 2 iugăre și 800 stînjani pătrați de pămînt arabil.

„Fiica ei, Cristina s-a căsătorit la 10 ianuarie 1812, cu aprobarea forului militar, cu plutonierul Antoniu Bălaci și s-au stabilit în casa cu nr. 382. Văduva Stoică a cedat fiicei sale, cu această ocazie o treime din averea mobilă și imobilă. Acest Antoniu Bălaci, avansat între timp locotenent, provine din casa grănicerului Bălaci de la nr. 113 din Borlova.

El a mai cumpărat o casă de la grănicerul Glogovan Filip de la nr. 337 din Caransebeș, împreună cu 2 iugăre și 1000 de stinjeni pătrați de pământ arabil și 1 iugăr și 40 stinjeni pătrați de pășune, la o licitație, cu 67 fl. 12 kr. (în valută vieneză).

„Locotenentul Bălaci a vândut la blănarul Moise Nedelcu (cu nr. de casă 381) casa de la nr. 337 cu curtea și grădina, cu 160 fl. cu condiția că acest blănar cedează lui Bălaci un lot de pământ arabil de 1 iugăr și 1200 stinjeni pătrați. Din aceste pământuri, trecute la casa cu nr. 382, văduva Stoica a vândut preotului Ioan Cristor cu nr. casei 384, un lot de 6 iugăre și 1460 stinjeni pătrați cu 8 fl. (valută vieneză), iar celelalte loturi sus menționate însumând 6 iugăre și 670 stinjeni pătrați și 1140 stinjeni pătrați de livadă au rămas în posesia ei.

„Aceste tranzacțiuni aprobate de regiment nu se mai găsesc în arhiva regimentului. Nu se știe dacă familia protopopului Stoica a format o comunitate grănicerească, însă faptul că plutonierul Bălaci s-a mutat din casa cu nr. 382 a văduvei, permite această presupunere.

„Ordinul din 1754 reglementînd proprietățile grănicerești, a specificat că toate pământurile în granița militară sînt proprietăți grănicerești, cedate pe atunci protopopului Stoica în mod gratuit, în plus văduva Stoica a primit, în mod gratuit, pentru îmbunătățirea standardului de viață, în anul 1803—1804, două iugăre și 800 stinjeni pătrați de pământ arabil, după care s-a achitat taxa de impozit funciar simplu.

„În consecință regimentul consideră aceste pământuri proprietate grănicerească. Locotenentul Bălaci cere, în cazul că aceste pământuri se vor vinde, să aibă prioritate pentru a le cumpăra. Regimentul se scuza că nu a înaintat aceste date mai devreme, dar din lipsă de documente și din cauza cercetărilor diferitelor acte existente s-a pierdut mult timp”.

CURSURI ROMÂNE DE TEOLOGIE ÎN TIMIȘOARA LA 1790

de: dr. AUREL COSMA

La finele secolului al 18-lea începuse o eră nouă de emancipare românească în Timișoara și o culturalizare pe plan pedagogic și bisericesc pentru formarea de învățători confesionali și preoți, care să slujească în satele din regiunea șesului timișan, populate de țărani români. Inițiativa acestor cursuri românești se datora unor cărturari de seamă ai poporului nostru și anume preoților Constantin Șuboniu și Mihai Roșu.

În anul 1779, când s-au deschis la Timișoara primele cursuri de învățămînt pedagogic pentru pregătirea dascălilor pe seama școlilor naționale, Constantin Șuboniu a stăruit să funcționeze la Timișoara cursuri normale în limbă română. Conducerea acestor cursuri a fost încredințată preotului Mihai Roșu și ele se țineau în lunile de vară. Prin ele s-a creat un nou centru de viață națională în inima Banatului și de aici au pornit pe calea propovăduirii mulți învățători trimiși în satele noastre ca să răspîndească slova și cultura românească. Era o acțiune de propășire a școlilor noastre românești, a căror număr creștea, mai ales în împrejurimea Timișorii. Pe lângă aceste cursuri pedagogice s-a simțit nevoia și a unor cursuri teologice pentru candidații de preoți români. Mihai Roșu a început să țină aceste cursuri pentru clerul nostru din dieceza Timișoarei în ziua de 18 aprilie 1790 și ele aveau o durată fără întrerupere pînă la 4 iulie, cînd se încheiau cu un examen public și festiv, prezidat de episcopul Timișoarei. Frecventau aceste cursuri de teologie vreo 50 candidați de preoți români, deci jumătate din efectivul elevilor. Cealaltă parte era formată din cursanți sirbi. Conducătorul prelegerilor în limba sirbă a fost Pavel Chengelaț, iar pentru români a predat aceleași materii didactice Mihai Roșu. Programul de învățămînt se compunea din studiile de dogmatică, de drept canonic, de istoria bisericească, de exegeză și de pastorală. Mihai Roșu a continuat să predea aceste cursuri la Timișoara și după mutarea sa în comuna natală la Jadani, azi Cornești din județul Timiș, unde fusese numit ca paroh de la data de 4/15 noiembrie 1794. La aceste cursuri de la Timișoara, la Mihai Roșu a învățat teologia în anul 1801 și Dimitrie Țichindeal, fostul învățător la școala din Beregsău, devenit mai tîrziu paroh al comunei Becicherecul-Mic și profesor în 1812 al preparandiei din Arad.

Voi da aici cîteva date biografice despre cei doi cîrturari români care au fost factorii de promovare ai acestor cursuri româneşti de la Timişoara, despre Constantin Şuboniu şi despre Mihai Roşu.

Constantin Şuboniu era un om de cultură. Străduinţele lui se îndreptau în special pentru afirmarea scrisului românesc prin publicarea de cărţi în limba română. La stăruinţa şi pe cheltuiala sa a putut Mihai Roşu să-şi tipărească la Viena cele două cărţi : „Învăţături creştineşti” (1775) şi „Scurtă arătare despre Dumnezeu” (1784), după cum o confirmă autorul pe coperta lucrărilor sale. Aceste volume pot fi considerate ca cele dintîi cărţi româneşti tipărite de bănaţeni, fiindcă istoria literaturii Banatului nu mai pomeneste de nici o altă carte veche, în afară de „Palia” sau Biblia tipărită la Orăştie în 1582 de predicatorii calvini Ştefan Herce de la Caransebeş şi Moise Peştişel de la Lugoj. Prin urmare, la îndrumarea şi cu ajutorul lui Constantin Şuboniu şi-a făcut drum de manifestare scriitorul şi pedagogul Mihai Roşu (1750—1822), care slujea în vremea aceea ca preot la biserica din Timişoara. Aici a servit şi preotul Constantin Şuboniu (1734—1818), care a trecut în anul 1790 ca primul paroh al bisericii din cartierul românesc „Maiere” din Timişoara, atunci fondată şi construită, deodată cu organizarea celei dintîi comunităţi a credincioşilor români greco-ortodocşi din Timişoara. La biserica din acest cartier al „Elisabetinului” a funcţionat pînă în anul 1811, cînd a fost numit protopop al Timişoarei. Se ştie că despărţirea ierarhică s-a realizat mai tîrziu, în anul 1864, cînd a fost înfiinţată sub Andrei Şaguna mitropolia de la Sibiu. Obosit de prea multele conflicte avute cu superiorii bisericeşti, Constantin Şuboniu, a hotărît în 1814, cînd a implinit 80 de ani, să-şi ia un ajutor, care să-i facă slujba în biserică şi să-i administreze protopopiatul. În anul 1818 a murit în vîrstă de 84 de ani, iar ajutorul său, pe care îl adusese în 1814 în persoana fostului paroh al bisericii din comuna Cerneteaz de lângă Timişoara, Vasile Georgevici (1764—1826), a fost numit ca protopop. Consistoriul sîrbesc de la Timişoara a confirmat această numire, întrucît ea fusese ordonată prin rescript împărătesc. Vasile Georgevici servise ca preot militar, împreună cu Dimitrie Ţichindeal, în armata imperială austriacă, stăpînă în vremea aceea asupra Banatului.

Despre Mihai Roşu avem mai multe date biografice. Iată cele mai importante aşa cum rezultă din însemnările manuscrite rămase de la acest cîrturar, care avea şi o bibliotecă personală cu numeroase cărţi româneşti. Mihai Roşu, fiul ţăranilor Martin Roşu şi Stanca, s-a născut în satul Corneştii din judeţul Timiş, azi aparţinînd de comuna Orţişoara, în ziua de 4/15 noiembrie 1750. Pînă nu de mult Corneştii era o comună cunoscută sub denumirea de Jadani, în apropierea Timişoarei. Primele studii le făcuse Mihai Roşu la preotul Barbul, apoi în primăvara anului 1763 l-a dus tatăl său la şcoala părintelui Chiril în Timişoara, unde, precum ne spune el în autobiografia sa găsită de preotul Emilian Micu, a învăţat foarte bine. Tot în şcoala preotului Chiril le-a făcut şi studiile teologice. Din toamna anului 1794, de cînd a început să funcţioneze ca

preot în comuna sa natală, Mihai Roșu, în mijlocul poporului român pe care îl iubea atât de mult, s-a dedicat pe lângă îndeplinirea îndatoririlor față de credincioșii din parohie, și scrisului. Printre cărțile scrise de Mihai Roșu sînt și cursurile predate la Timișoara, ca de pildă : „Normalul”, un manual de școală „de lipsă cărtică pentru învățătorii a neuniților românești mai mici școale”, o lucrare tradusă din limba sîrbă mult înainte de organizarea cursurilor de la Timișoara, întocmită încă din anul 1776, ulterior publicată în 1785 de elevul său Pavel Lăzărescu. După moartea lui Mihai Roșu, tot acest Pavel Lăzărescu, preot în Lipova, dar de naștere din Jadani, Corneștii de azi, a publicat în 1831 și cartea lui Mihai Roșu zis Martinovici, după numele tatălui său, cu titlul : „Florariul pentru folosul tuturor iubiților de învățătură”. Cartea apărută la Viena în anul 1775 cu titlul „Învățăture creștinești foarte de folos”, a tradus-o Mihai Roșu din limba greacă, ceea ce dovedește că el știa bine și grecește pe lângă limbile vorbite în Banat. Iar cartea tipărită tot la Viena în anul 1784 cu titlul : „Prea scurtă arătare întîi despre Dumnezeu, a doua pentru socotința lui Dumnezeu”, a fost tradusă din limba slavonă. A mai scris Mihai Roșu foarte multe cărți, pe care însă nu le-a putut tipări, întrucît loveau în sistemul feudalismului de atunci. Ca fiu de iobag și ca bun român a luptat și în scris împotriva feudalismului, din care cauză a și suferit destule persecuții. Pe lângă această activitate scriitoricească, a lăsat în manuscris trei volume în care și-a mărturisit toate durerile sufletului său de român, dar aceste volume n-au fost îngăduite să apară, fiind oprită tipărirea lor de către autoritățile de atunci. Obosit de atîtea șicane și ne-cazuri, cînd a implinit 64 de ani, s-a retras în 1814 la nepotul său Petru Roșu, care era învățător la Ianova, astăzi un sat aparținînd de comuna Remetea-Mare, apoi în anul 1817 s-a stabilit să trăiască în liniște și odihnă în satul din apropiere, la Murani, azi aparținînd de comuna Pișchia. La 11 septembrie 1822 s-a îmbolnăvit grav și a dorit să fie dus în satul său natal, unde a murit la 20 septembrie 1822. Aici a fost înmormîntat.

PROTOPOPUL AVRAM CORCEA ȘI CORESPONDENȚA SA CU ION POPOVICI-BĂNĂȚEANUL

de : L. MIOREAN

Născut la 16 aprilie 1868 în Coștei (R.S.F. Iugoslavia) din părinți țărani, protopopul Avram Corcea a fost un fiu luminat al poporului său, un cărturar adevărat, un animator activ pe țărîm cultural și artistic și un om cu idei progresiste și cu vederi largi și pline de avînt. Școala primară și-a făcut-o în satul natal, liceul la Beiuș iar institutul teologic la Caransebeș, de unde ca „teolog absolut” se reîntoarce în Coștei și devine preot în 12 mai 1891.

Prieten bun cu scriitorul Ion Popovici-Bănățeanul întreține o corespondență neîntreruptă pînă la moartea acestuia. Însuflețiți de aceleași sentimente de devotament și dragoste pentru poporul pe care voiau să-l înalțe prin cultură și demnitate, cei doi tineri cărturari bănățeni își comunicau năzuințele, visele și rezultatele activității lor, iar mai tîrziu vrednicul păstor sufletesc din Coștei nu și-a dezmințit niciodată nobilele-i idealuri împărtășite cu talentatul său prieten, stins prematur de tuberculoză la vîrsta de numai 24 de ani.

Popa Avram, cum îl numeau consătenii săi, a pus bazele unei Reuniuni de cîntări, cu statut legal de funcționare, corul bisericesc devine laic și sub conducerea lui progresează din punctul de vedere al măiestriei de execuție artistică, încununată cu marele succes avut la o întrunire în București, iar în cadrul societății culturale înființează și o fanfară.

Pentru construirea casei culturale din Coștei, preotul A. Corcea a vărsat întreg venitul sesiunii preoțești de 32 jugăre, cu alte cuvinte leafa sa de preot, timp de un an.

Patriot devotat idealului politic al românilor din monarhia austro-ungară, ca președinte al „Reuniunii de citire și cîntări” timp de 21 de ani, el sprijinea neobosit școala, îndemnînd tinerii să mergă la studii și se afla mereu în fruntea tuturor acțiunilor obștești ale țăranilor din Coștei, luptînd împotriva exploatării nemeșilor, sabotajii în lucrarea moșiei, cumpărată — la îndemnul lui — de sat și făcută peșune comună. Pentru activitatea sa politică, socotită periculoasă față de statul maghiar, Avram Corcea a fost internat în 1916 în temnița de la Sopron. În anii aceia de intensă și generoasă strădanie pusă în slujba poporului, Avram Corcea are însemnată contribuție la înființarea cooperativei „Bănățeanul” din Coștei, dar cea mai valoroasă muncă a sa, a rămas cea din domeniul

cărturăresc. Folclorist de seamă, el tipărește, în 1899, la Caransebeș, o culegere de „Balade populare” — menționată și azi în studiile de specialitate; ca îndrumător și părinte sufletesc dă la iveală, în 1904, la Buda-pesta, o carte de sfaturi pentru țărani intitulată „Mijloace de înaintare”, iar ca patriot înflăcărat editează, la Oravița, în 1912, studiul „Nicolae Iorga, îndrumător al țăranului român” ca prelegere populară, deosebit de utilă la formarea conștiinței naționale în lupta pentru realizarea unității noastre statale.

După 1918, protopopul Avram Corcea se stabilește în Mercina Caraș-Severin, unde ca membru al societății culturale Astra și cărturar de frunte al poporului său depune aceeași neistovită activitate culturală pînă la sfîrșitul vieții. Moare în 1951 și este înmormîntat în satul Petroiu Ialomița.

Din corespondența sa cu Ion Popovici-Bănățeanul — prozatorul logojan care avea să zugrăvească pentru prima dată în literatura română viața muncitorilor salariați și a meseriașilor de la oraș în nuvelele „În lume” și „După un an de jale” — Avram Corcea a publicat numai cinci scrisori, la 1911, în revista *Educatorul* din Caransebeș (anul III, nr. 5—6).

Mulțumită amabilității nepoatei sale, avocat Lucia Fodor, care mai păstrează aceste neprețuite epistole, putem reproduce — ca un act de pietate la cei 80 de ani de la moartea poetului și prozatorului bănățean — unele rînduri revelatoare pentru frumusețea morală a personalității celor doi prieteni și teologi de altădată.

„Ai drept — scrie Ion Popovici, la 19 decembrie 1889, din Caransebeș — sînt om accesibil pentru orice idei frumoase și om, cu care stînd de vorbă nu-ți lasă impresia că nu e vrednic să dai mîna cu el.

„Oricum însă, șirele tale întru cît din mine au fost coase — le las în aprețierea ta și a altora; izvorîte însă din inimă, îți mărturisesc, mi-au pricinuit o deosebită bucurie.

„Și asta fiindcă din destul te cunosc, încît un cuvînt grăit de tine să nu-l cuprind cu sete, să nu mă jignească, ori în bucurie, după cum adecă este”.

După ce dă exemplu asupra faptului că poate cunoaște oamenii, fiindcă a trecut prin multe, scriitorul afirmă :

„Astfel, dar numai astfel e și cu tine, te-am văzut, puțin am stat de vorbă cu tine, an ceva mai mult, anul acesta îndeajuns ca să pot zice : Dl. Av. Cor(cea) este omul pe care fără amînare și șovăire să ți-l faci tu și frate.

„Și, frate Avram, fii sigur că te cunosc binișor încît, fără sfială, fără trîcnă, să pot zice orișîunde : Avram îmi este prieten. Dar să nu devenim sentimentali”.

Unui astfel de prieten de încredere, Niță Popovici îi dezvăluia toate tainele, toate gîndurile lui cinstite despre oameni. Astfel, polemica stîrnită în septembrie 1889, cînd în urma reprezentării piesei de teatru *Ruga de la Chiseteu* de Iosif Vulcan, scriitorul trimise Tribunei din Sibiu un raport în care sub semnătura *Niță de la Lugoj* critica piesa pentru spiritul și umorul ei trivial și pentru celelalte defecte (Tribuna an VI nr. 218). Niță

primise o ripostă în ziarul timișorean *Luminătorul* prin două foiletoane denigratoare semnate de Sofia Vlad Rădulescu, mama poetului Delămărina, care nu înțelegea ca un tânăr ce nu era „încă copt, matur” dar era „adorat de o mamă iubitoare și bună, care nu vede în fiul său decît un semizeu întrupat”, să-și permită a da lecții de literatură unui scriitor atît de cunoscut în Transilvania. E neîndoios că în această controversă avea dreptate tânărul student de la Caransebeș. Dar iată ce-i mărturisește el prietenului său :

„Cu S.V.R. stă lucrul astfel : I-am răspuns cum trebuia să-i răspund la subiectivități, vehement combătînd cuvintele : „O piesă dacă place e bună, dacă nu place nu e bună” și „o piesă scrisă de astă dată de Dl. I. Vulcan !

„Tribuna însă zice : Orice om știe ce scriitor este Vul(can) și ce va zice I. P. nu-l mai poate cufunda, dar o pană ca S. V. R., chiar și cînd nu ar scrie atît de confuz și greoi, nu-l poate ridica.

„Și dacă ai observat : Poeziile în proză mi le-a publicat alături cu darea de seamă a lui I. Slavici. Aceasta cu atît mai mult să mă satisfacă de nepublicarea răspunsului și să dea o lovitură indirectă dnei S. V. R.

„Tu și alți oameni mai cu bună judecată se vor fi mîhnit de un articol atît de grosolan ca al D-nei S. V. R. Această mie îmi ajunge mai virtos că *Drăgălina*” (Patriciu n.n.) îmi zicea : și noi sîntem de acord cu D-Ta, dar trebuie scris mai cu mînuși. B(ogdan) Duică îmi scrie : Raportul e bun.

„Nu-ți poți închipui — continuă să mărturisească singuraticul și sensibilul Niță — cît m-aș bucura dacă ai veni aici. Am trăi minunat, multe am face, iar mie mi-ar trece timpul mai ușor.

„N-am pe nime. Sînt cîțiva cari îmi plac puțin — simpatie ; cu puțini stau de vorbă ca să-mi treacă urîtul, să mă rîd. Cu nici unul însă nu pot vorbi mai deschis, mai cu inimă și cu drag. Cum zic, m-aș înbucura foarte mult dacă ai veni”.

Boala nemiloasă, care avea să-l doboare, la 10 septembrie, acum 80 de ani, își imprima tot mai mult semnele ei funeste.

„Pe aici vremea e proastă, mie îmi merge ca și pînă acum” se plînge el într-o scrisoare, pentru ca în alta să fie și mai deslușit :

„Eu slăbesc și tușesc, urmele vieții petrecute, dar lucru mereu, mai mult însă citesc. Dacă scriu un ceas sînt frînt și astfel mai stau la odihnă, d-aceea am întîrziat cu răspunsul și îl scriu atît de fugitiv. Timpul e ploios și rece. Am alcătuit un cor și „întîriri literare” cu vreo 10—12 inși”.

Cum a remarcat însuși Titu Maiorescu, referindu-se la una din scrisorile cele mai înduioșătoare ale lui Ion Popovici-Bănățeanul, rîndurile lui, fie că au fost sau nu întocmite spre a fi publicate, reflectă talentul său deosebit, sufletul generos. Ele mai dau însă și imaginea reală a vieții unor tineri de altădată pătrunși de simțul răspunderii lor că „azi mîine vor conduce poporul”, cum spune tot el în altă scrisoare.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

SĂRBĂTORIREA ZILEI DE 23 AUGUST

Ca în fiecare an, pentru a treizeci și una oară, însoțita zi de 23 August, marea sărbătoare a poporului român s-a învăluit în nimbu-i tradițional în care o privesc cu încântare toți fiii patriei. Fiecare moment ce ea îl evocă este prin semnificația lui o referință continuă la momentul crucial al destinului făurit de însuși poporul nostru și care-l poartă pe culmi de glorie. Ziua eliberării de sub dominația fascistă, data care înprospătează în memorie clipa insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste a fost înconjurată așadar după datină cu fastul și solemnitatea rezervate marilor aniversări.

O ilustrare a elanului cu care întreaga suflare românească toți oamenii muncii au întâmpinat mult așteptata zi este împlinirea angajamentelor luate, depășirea programărilor, realizările demne de hărnicia generală în toate domeniile de activitate în cuprinsul țării. Manifestări consacrate zilei de 23 August au dat atmosferei sărbătorești pretutindeni înstăpinită strălucirea de toți dorită.

În Capitala țării au avut loc în ziua premergătoare, solemnități în cadrul cărora au fost depuse coroane de flori la Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism, la Monumentul eroilor patriei și la monumentul eroilor sovietici. De asemenea au fost depuse coroane și la cimitirul militarilor britanici căzuți pe teritoriul țării noastre în lupta împotriva fascismului. În sala Palatului Republicii a avut loc adunarea festivă în prezidiul căreia a luat loc Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România și membrii conducerii de stat. În dimineața sărbătorii s-a desfășurat într-un mod impresionant în Piața Aviatorilor, marea demonstrație a oamenilor muncii. La tribuna oficială a fost salutat cu entuziasm Domnul Nicolae Ceaușescu. Au fost de față membrii conducerii statului, reprezentanți ai instituțiilor centrale și organizațiilor obștești, participanți la insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, foști comandanți de mari unități pe frontul antihitlerist, eroi ai muncii socialiste, reprezentanți ai oamenilor muncii din întreprinderile bucureștene, personalități ale vieții noastre științifice și cultural artistice, ziariști străini și români. Au luat de asemenea parte delegați din diferite țări și distinși oaspeți de peste hotare. Au fost prezenți șefii misiunilor diplomatice acreditate în România, alți membri ai corpului diplomatic.

În seara zilei de 23 August, la Palatul din Piața Victoriei a avut loc recepția îndătinată.

Festivități s-au desfășurat și în celelalte localități ale țării. Încă în întâmpinarea marelui zăpădă au avut loc apoi, simpozioane, spectacole literar-artistice, expoziții omagiale etc. pe teme adecvate în cadrul universităților, diferitelor instituții, așezăminte culturale.

Bucuria resimțită de poporul nostru cu acest prilej a avut răsunet și peste hotare, în cadrul unor adunări festive, conferințe de presă, organizări de expoziții, seri de televiziune sau alte manifestări în mari orașe sau capitalele statelor cu care țara noastră are legături diplomatice. Mesaje de felicitare adresate Președintelui Republicii Socialiste România de către conducătorii altor state au subliniat odată mai mult însemnătatea marii sărbători a poporului nostru.

Întreg cadrul sărbătoresc al zilei a demonstrat ca și în alte rânduri prețuirea de care se bucură pretutindeni poporul nostru și totodată hotărârea sa ca în unitate de nezdruccinat să facă noi pași pe drumul progresului, bunăstării și fericirii.

VIZITE DE LUCRU ALE PREȘEDINTELUI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

În cele dintâi zile ale lunii iulie ca urmare a situației create de inundațiile survenite datorită ploilor căzute în unele zone ale țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România a vizitat regiunile afectate indicând totodată la fața locului măsurile ce se impuneau a fi luate pentru limitarea efectelor distrugătoare ale apelor prin mobilizarea tuturor forțelor umane și materiale în vederea redresării și normalizării cursului întregii vieți. Astfel conducătorul statului s-a oprit în centre de-a lungul râurilor ce străbat cîmpia Dunării, a cercetat împrejurimile Capitalei și mare parte din județele țării ca Ilfov, Dîmbovița, Prahova, Argeș, Vîlcea, Olt, Teleorman, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Cluj, Alba, Sibiu, Hunedoara, Arad, Timișoara, Caraș-Severin, Mehedinți, Dolj, Buzău, Galați, Brăila.

Cu aceste prilejuri s-a examinat modul în care trebuiau continuate eforturile de asigurare în orice condiții a dezvoltării economice și sociale a țării, ritmul în care se înfăptuiesc hotărârile forurilor superioare de stat.

În fiecare din județele vizitate, șeful statului român a fost informat pe larg despre acțiunile întreprinse ca răspuns la chemarea sa adresată întregului popor de-a acționa cu toate forțele pentru a înlătura grabnic efectele inundațiilor, pentru a asigura desfășurarea normală a activității productive. După reîntoarea vieții în făgașul firesc, domnul Nicolae Ceaușescu a continuat cercetarea județelor țării prezenta sa fiind un imbold la muncă însuflețită pentru propășirea multilaterală a țării. Prilejul de-a primi vizita de lucru a Domnului Nicolae Ceaușescu l-au avut în zilele de 18 și 19 iulie a.c. cîteva județe din Moldova și anume: Bacău, Vaslui, Iași, Botoșani, Suceava și Neamț.

În cursul lunii septembrie apoi, același privilegiu l-a avut municipiul Craiova în ziua de 15 cu ocazia aniversării a 1750 de ani de la prima

mențiune documentară a străvechii aşezări dacogetice Pelendava şi a 500 de ani de la prima atestare documentară a Craiovei precum şi a deschiderii noului an de învăţămînt. De asemenea şi judeţul Argeş în ziua de 24 şi judeţul Braşov la data de 26 iar la 29 ale lunii menţionate municipiul Tirgu Mureş. Au fost vizitate zone industriale, întreprinderi şi unităţi agricole, instituţii de învăţămînt şi cercetări ştiinţifice. S-au desfăşurat totodată adunări populare, într-o atmosferă de puternic entuziasm la care conducătorul iubit al statului român a fost întâmpinat cu urale, iar cuvîntul său subliniat cu îndelungi aplauze.

Pe parcursul acestor vizite Preşedintele Republicii Socialiste România a analizat împreună cu factorii de răspundere locali, cu oamenii muncii din diferitele sectoare de activitate modul în care se îndeplinesc sarcinile actualului cincinal, ca şi posibilităţile existente pentru realizări de produse suplimentare spre o deschidere cît mai largă a perspectivelor dezvoltării economico-sociale a patriei.

ÎNTĂRIREA LEGĂTURILOR PRIETENIEI

În zilele de 2 şi 3 august 1975, la invitaţia Preşedintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceauşescu şi a doamnei Elena Ceauşescu, preşedintele Statelor Unite ale Americii, Gerald R. Ford şi doamna Elisabeth Ford au efectuat o vizită oficială în ţara noastră. Înălţii oaspeţi au vizitat obiective social-culturale din Bucureşti şi Sinaia. În călătoria la Sinaia înalţul oaspete a vizitat mănăstirea de aci, vechi lăcaş de cultură, durată în secolul al XVII-lea şi unde a asistat la slujba religioasă. Pretutindeni înălţilor oaspeţi le-a fost rezervată o caldă primire, expresie a sentimentelor de stimă şi preţuire pe care poporul român le nutreşte faţă de poporul american.

Aşa cum subliniază comunicatul comun dat publicităţii, „în timpul vizitei, preşedintele Nicolae Ceauşescu şi preşedintele Gerald R. Ford au avut convorbiri cu privire la stadiul actual al relaţiilor dintre România şi Statele Unite ale Americii, precum şi un schimb de vederi cu privire la o gamă largă de probleme internaţionale de interes comun. Convorbirile s-au desfăşurat într-o atmosferă cordială şi prietenească ce reflectă stima şi respectul reciproc, precum şi cursul favorabil al relaţiilor româno-americane din ultimii ani. Cele două părţi au fost de acord că această vizită constituie o nouă contribuţie la prietenia şi înţelegerea dintre guvernele şi popoarele român şi american, la tradiţia preţioasă a dialogului constructiv care s-a stabilit între cele două ţări”.

Între 26 iulie şi 12 august a.c. a avut loc vizita de prietenie pe care preşedintele Republicii Senegal, Leopold Sedar Senghor a întreprins-o în ţara noastră la invitaţia Domnului Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România.

Rezultatele rodnice ale convorbirilor au contribuit la o mai bună cunoaştere şi apropiere dintre cele două popoare prietene.

Pe lângă vizitele la nivelul conducătorilor de stat de menționat sînt vizitele oficiale ale unor distinse personalități ale vieții politice și anume a primului ministru al statului Trinidad-Tobago, Eric Williams (între 7—12 iulie), a cancelarului federal al Republicii Austria, dr. Bruno Kreisky (între 10—14 iulie); a prințului moștenitor al Iordaniei, Alteța Sa regală Hassan Ibn Talal (între 15—20 iulie); a primului ministru al Republicii Franceze Jacques Chirac (între 24—28 iulie); a primului ministru al Iranului, Amir Abbas Hoveyda (între 11—13 august); a primului ministru al Republicii Turcia, Suleyman Demirel (între 27—29 august); a președintelui guvernului Republicii Socialiste Cehoslovacia, Lubomir Strougal (între 1—4 septembrie); a primului ministru al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Harold Wilson (între 16—18 septembrie).

Oaspeții au adus Domnului Nicolae Ceaușescu salutul cordial și bunele urări de noi succese în muncă din partea conducătorilor statelor reprezentate. Au vizitat apoi obiective economice, sociale și culturale din diferite centre, pretutindeni fiind întâmpinați cu căldură și deosebită considerație.

Convorbirile ce au avut loc au examinat posibilitatea dezvoltării relațiilor de colaborare bilaterală pe multiple planuri, precum și unele probleme internaționale actuale. S-au semnat totodată documente de interes comun ce consfințesc dorința aprofundării relațiilor existente în folosul reciproc și pentru afirmarea politicii de pace, înțelegere și concurență rodnică între națiuni.

CEL DE-AL III-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE CIBERNETICĂ ȘI SISTEME

Sub înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, între 26 și 29 august 1975 s-au desfășurat în Capitală, lucrările celui de-al treilea Congres internațional de cibernetică și sisteme.

În cadrul festivității de deschidere primul ministru al guvernului, Manea Mănescu, a dat citire mesajului adresat Congresului de președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu. Între altele acest mesaj arată că „Cibernetica — domeniu în care vă desfășurați activitatea — joacă în zilele noastre un rol tot mai important în conducerea științifică a proceselor de producție, a vieții economice, în ușurarea muncii omului și sporirea productivității sociale a acesteia, în progresul general al societății umane. Îmi exprim convingerea că Congresul de la București va favoriza un larg schimb de experiență, de păreri și informație, între cercetătorii și savanții care lucrează pe acest tărîm, în scopul creșterii contribuției ciberneticii la perfecționarea conducerii activității economice, la dezvoltarea tehnicii și stimularea producției materiale, la sporirea bogăției naționale a popoarelor”.

Pe agenda de lucru a celor șapte secțiuni ale Congresului au fost înscrise numeroase problemele privind abordarea sistematică a întreprin-

derii, studiul complexității problemelor, optimizarea planurilor de producție, sistemele informatice pentru conducere, aplicațiile ciberneticii în medicină etc.

Au avut loc simpozioane, dezbateri pe secțiuni, mese rotunde în forum deschis.

Prestigioasa manifestare găzduită de capitala țării noastre a reunit oameni de știință, cadre din învățământul superior, specialiști din peste 30 de țări ale lumii.

În ziua de 28 august președintele Republicii Socialiste România a primit un grup de participanți la lucrările Congresului — președinți de secții și simpozioane — în frunte cu dr. John Rose, director general al Organizației mondiale de sisteme generale și cibernetică. În aceeași zi, conducătorul statului a primit pe Jacques Petrel, directorul Institutului de înalte sinteze din Nisa.

Cu prilejul primirii, Jacques Petrel a înmănat președintelui Nicolae Ceaușescu Medalia de aur pentru anul 1975 a Institutului de înalte sinteze din Nisa. Înminând distincția, oaspetele a arătat că ea reprezintă o expresie a prețuirii și admirației față de personalitatea ilustră a președintelui Nicolae Ceaușescu, a prestigiului de care șeful statului român se bucură în rindul poporului francez, a înaltei aprecieri pe care savanții francezi o dau neobositei sale activități, în fruntea Republicii Socialiste România, contribuției deosebite în cauza păcii și cooperării internaționale.

Mulțumind, Domnul Nicolae Ceaușescu a subliniat că apreciază oferirea acestei medalii de către Institutul de înalte sinteze din Nisa ca o expresie a relațiilor de prietenie dintre poporul român și poporul francez, a dorinței reciproce de a dezvolta colaborarea multilaterală, inclusiv în domeniul științei și culturii, în interesul progresului ambelor țări, precum și al cauzei păcii, destinderii și colaborării în întreaga lume.

Cu ocazia acestui congres, la București s-a deschis Expoziția internațională de echipamente automate de calcul și periferice „Worldcomp '75” care reunește produse a peste 20 de firme din Europa și S.U.A. O participare reprezentativă la expoziție — ce se desfășoară sub moto-ul „Fereastră spre lume” — a avut țara noastră prin unitățile sale de specialitate, demonstrând strădaniile depuse de România în domeniul cercetării și producerii tehnicii electronice de calcul, al introducerii sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor în diverse ramuri de activitate.

De asemenea în holul Academiei de studii economice a fost deschisă o expoziție internațională de carte, care reunește lucrări în domeniul sistemelor generale și ciberneticii. Alături de edituri din țara noastră au expus instituții din numeroase state participante la congres.

CONFERINȚA GENERALĂ A SOCIETĂȚII EUROPENE DE FIZICĂ

Sub înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, la Centrul Național de Fizică de la Măgurele-

București, s-au desfășurat între 9 și 12 septembrie a.c., lucrările celei de-a III-a Conferințe Generale a Societății Europene de Fizică.

La ceremonia de deschidere, primul ministru al guvernului Manea Mănescu, a dat citire mesajului adresat de președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, participanților la cea de-a III-a Conferință Generală a Societății Europene de Fizică.

Între altele mesajul arată următoarele : „Poporul nostru este bucuros să găzduiască această însemnată reuniune științifică internațională ce are loc la puțin timp de la încheierea cu succes la Helsinki, a Conferinței general-europene care a constituit o puternică manifestare a voinței popoarelor și statelor de pe continent de a acționa pentru o largă colaborare, pe principiile egalității în drepturi și respectării independenței naționale, în vederea securității și păcii în Europa, de a conlucra tot mai activ în toate domeniile de activitate, inclusiv pe tărîmul atât de important al cunoașterii științifice. În acest context, doresc să-mi exprim convingerea că reuniunea dumneavoastră va contribui la intensificarea contactelor și a colaborării dintre savanții și cercetătorii care-și desfășoară activitatea în domeniul fizicii — domeniu ce deține o importanță de prim ordin în cunoașterea și stăpînirea de către om a fenomenelor și legilor naturii, în dezvoltarea și perfecționarea creației materiale și spirituale — va întări și mai mult conlucrarea lor, înscriindu-se ca un aport concret la transpunerea în viață a angajamentelor adoptate la Helsinki, la cauza generală a înțelegerii și colaborării dintre națiuni”.

După cum precizează și presa (dr. Valentin Ceaușescu „Energia și Fizica” în România liberă nr. 9602 — 6 septembrie 1975, p. 1), de data aceasta, Societatea Europeană de Fizică și-a întrunit membrii sub o embleă deosebit de bogată în semnificații : „Energia și Fizica”. Este privilegiul României de a fi propus și acreditat în cadrul Societății acest subiect într-o perioadă în care, din inițiativa și sub directa îndrumare a conducerii țării, specialiști români elaborau o nouă strategie energetică, programe cuprinzătoare de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică menite să armonizeze nevoile progresului multilateral al societății noastre socialiste cu sursele materiale de energie și materii prime ale țării.

Lucrările s-au desfășurat pe secțiuni, în ședințe plenare, în cadrul meselor rotunde ca și în sesiuni deschise publicului.

La lucrările aceste importante reuniuni au participat peste 600 de specialiști, fizicieni de pe continentul nostru și din lume și un mare număr de fizicieni români.

În ziua de 11 septembrie a.c., Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, și doamna Elena Ceaușescu au primit un grup de personalități științifice de peste hotare participante la lucrările celei de-a III-a Conferințe generale a Societății europene de fizică.

Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă cordialitate.

Cu prilejul conferinței în holul Facultății de fizică s-a deschis o expoziție de aparatură științifică realizată de diferite institute specializate

din 9 țări. Au fost expuse spectrometre, cronometre electronice, aparate de analiză prin fluorescență de raze X etc.

SĂRBĂTOARA ORAȘULUI VASLUI

În ziua de 26 septembrie 1975, Vasluiul a celebrat în mod solemn împlinirea a 600 de ani de atestare documentară. Manifestările care au marcat acest moment memorabil, au fost prefăcute de o sesiune a Consiliului popular județean.

După amiază deputații consiliilor populare orășenești și județene s-au întrunit în sesiune festivă comună. Ei au ascultat cu adincă emoție și au subliniat în repetate rânduri cu ovații și urale mesajul adresat orașului Vaslui, cu prilejul acestei date aniversare importante, de către Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele țării. Cu acest prilej s-a dat citire Decretului prezidențial prin care se conferă orașului Vaslui Ordinul „Steaua Republicii Socialiste România”, clasa I.

Seara, frumoasa casă de cultură a orașului a găzduit un spectacol omagial, la care și-au dat contribuția nu numai prestigioase formații cultural-artistice de amatori ci și o serie de personalități proeminente ale scenei din Iași și București.

A fost o zi densă, bogată în înțelesuri. Cu o asemenea zi și-a început Vasluiul cel de-al VII-lea secol al existenței sale.

În încheierea sesiunii, a fost adoptat textul unei scrisori adresată conducerii statului, Domnului președinte Nicolae Ceaușescu.

Într-o astfel de zi s-a inaugurat Muzeul județean de etnografie și istorie, un așezământ care merită să figureze în rîndul celor mai bune instituții de acest fel din țară.

Totodată s-a dezvelit o placă memorială dedicată jubileului de 6 ori secolar al orașului.

NOU MUZEU SĂTESC PE HARTA BANATULUI

Rod al multor ani de colecționare, în comuna Curtea, județul Timiș a luat de curînd ființă un foarte interesant muzeu sătesc.

Muzeul cuprinde aproximativ 360 obiecte felurite între care o roată de moară veche, o grapă de lemn, numeroase ustensile de uz casnic și gospodăresc.

Bine reprezentată este și colecția articolelor de îmbrăcăminte : cojoace, oprege etc. (Tribuna României IV, 65 din 15 iulie 1975, p. 4).

UN PREȚIOS MANUSCRIS

Colecțiile speciale ale Bibliotecii Academiei posedă unul dintre cele mai vechi manuscrise din lume, mărturie a civilizației orientale străvechi, printre puținele păstrate pînă astăzi. Este vorba de un papirus, supus recent

restaurării, un mesaj al Egiptului de acum 3400 de ani, incluzînd un fragment din „Cartea morţilor”. După aprecierile specialiștilor, documentul datează din vremea celei de-a opta dominații egiptene, cu circa 14 secole înaintea erei noastre.

O INSULĂ DE OȚEL ÎN MAREA NEAGRĂ

De curînd s-a ajuns la o nouă performanță tehnică românească, înția platformă de foraj marin.

Implîntată în orizontul marin, de o formă deosebită și insolită în peisajul de vapoare, ea este lungă de 73 metri, avînd o lățime de 41. Greutatea totală — plus încărcătura de alimente, combustibil, prăjini și noroi de foraj etc. este de circa 7 000 tone. La aceasta se adaugă greutatea celor patru picioare de 122 de metri fiecare cîntărind în jur de 700 de tone. Cel mai înalt punct al insulei, turla de foraj urcă la 70 de metri deasupra valurilor. Cel mai adînc, la care va fi posibil să foreze 6 000 de metri.

În cabine cu aer condiționat pe puntea largă vor munci aci 72 de oameni prin rotație. Legătura cu uscatul va fi asigurată prin radio, prin navele petrolifere și poșta navală sau aeriană, pe una din platforme putînd poposi un elicopter.

Odată lansată, platforma va demonstra cu tărie prestigiul industriei românești.

NOUĂ ÎNȚEPRINDERE INDUSTRIALĂ

La Lugoj a fost inaugurat un nou obiectiv industrial — Fabrica de materiale ceramice de finisaj pentru construcții. Potrivit proiectului elaborat, aici se vor produce anual 450.000 mp plăci de faianță și majolică. Întregul proces tehnologic, de la prepararea materiei prime și pînă la finisare, este mecanizat și automatizat.

FILATURĂ MODERNĂ

La Sînnicolaul Mare în județul Timiș, a fost pusă în funcțiune prima capacitate industrială a unei moderne filaturi cu o producție anuală de 4300 tone fire. În cursul acestui an aici au mai intrat în producție o țesătorie cu o capacitate de peste 17 milioane mp țesături groase din cîneapă și o unitate de confecționat saci.

REALIZARE TEHNICĂ ÎN SPRIJINUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

„Cadic” este denumirea calculatorului electronic didactic realizat de un colectiv de specialiști timișoreni. Noul calculator, construit în întregime

cu circuite integrate și alte piese de fabricație românească, este echipat cu o unitate centrală, ce poate executa 20 instrucțiuni și o memorie cu 64 de adrese. Întregul ansamblu de calcul a fost astfel conceput și realizat tehnologic, încît permite urmărirea vizuală a elementelor sale componente și a modului de funcționare a acestora.

Calculatorul didactic „Cadac”, care poate fi utilizat atît în licee, cît și în învățămîntul politehnic superior, este menit să contribuie la pregătirea și instruirea practică a viitorilor specialiști în tehnica de calcul, ca și a tuturor pasionaților de cunoașterea aparatului electronice folosite pe scară tot mai largă în diferite domenii de activitate.

NOI TIPURI DE MOTOARE ELECTRICE

La întreprinderea „Electromotor” din Timișoara au fost realizate în premieră noi motoare electrice de o înaltă competitivitate. Din această gamă de electromotoare cu destinație specială amintim motoarele reversibile pentru acționarea mașinilor-unelte care pînă acum se importau motoarele utilizabile în tehnica de calcul cu putere între 26—49 Wați și familia celor 13 tipuri de motoare monofazate cu tensiuni între 150—240 volți, solicitate în Iran. De menționat că la ora actuală întreprinderea realizează întreaga gamă de electromotoare necesare economiei naționale, cuprinse între 0,25 și 40 kW și că aproximativ 90 la sută din producția unității o reprezintă produsele noi și modernizate.

SUCCESE REȘITENE

În cuptoarele Reșiței au fost asimilate, în premieră, patru noi mărci de oțeluri cu caracteristici superioare destinate construcției autoturismelor românești. Cu acestea numărul mărcilor oțelului de Reșița a atins cifra de 180.

Întreprinderea constructoare de mașini din Reșița a livrat apoi primul motor de 4000 CP destinat echipării locomotivelor Diesel-electrice fabricate în țară. Acesta face parte dintr-o nouă familie de motoare cu puteri cuprinse între 1500 și 4000 CP asimilate în producția cunoscutei întreprinderi reșitene. Performanțele acestor motoare sînt superioare celor produse pînă acum și prin consumul mai redus de material pe unitate de putere, în comparație cu motoarele de aceeași capacitate.

Cu aceste motoare urmează să fie echipate și primele platforme de foraj marin românești, grupuri electrogene și compresoare mobile, precum și alte agregate industriale și de construcții din țară.

Tot la Întreprinderea constructoare de mașini din localitate au început să prindă contur primele piese și subansamble dintr-o familie de motoare, navale semirapide și lente cu puteri cuprinse între 6 000 și 36 000 CP. Concepute la parametrii tehnicii mondiale, aceste agregate reprezintă o

nouă și prestigioasă premieră a industriei noastre constructoare de mașini. În momentul de față, constructorii lucrează la realizarea primului motor naval din această familie cu o putere de 19 200 CP care va fi urmat de construcția unei largi game de motoare necesare economiei noastre naționale. În același scop, la Reșița se află în plină construcție o nouă și modernă fabrică de motoare navale care urmează să intre în funcțiune la începutul anului viitor.

PRIMUL CUPTOR DE VAR ÎN SISTEM REGENERATIV CONTINUU

La Combinatul de lianți și azbociment din Bicăz a intrat în funcțiune un cuptor de var de mare capacitate în sistem regenerativ continuu, instalație unică de acest fel în țară. Realizată după un proiect conceput de specialiști români, instalația asigură obținerea, de pe aceeași suprafață de cuptor, a unei producții duble față de sistemul tradițional utilizat până acum.

O NOUĂ TEHNOLOGIE ROMÂNEASCĂ

Cercetătorii Institutului bucureștean pentru sectoare calde au elaborat, pe baza tratării prin curenți de inducție, o nouă tehnologie de fabricare a elementelor de cale ferată, tehnologie mediată nu demult cu aur la Salonul internațional de invenții de la Viena. Experiențele au fost făcute cu schimbătoare de linii, piese deosebit de solicitate la uzură. S-a constatat că trecerea acestora printr-un inductor cu concentratori magnetici și răcirea lor succesivă, în jet de ceață și apă sub presiune, ridică durata lor de exploatare de peste trei ori. Încercările s-au făcut în circulație directă, în regim de 100 km/h. Calculele estimative arată că la fiecare lot de 350 schimbătoare de linii se pot economisi 2,5 milioane lei.

PENTRU DEZVOLTAREA POMICULTURII

În comuna Domașnea (județul Caraș-Severin), se amenajează un important bazin pomicol care va avea în total o suprafață de 300 hectare. Până acum au fost executate 3 000 ml de terasamente și s-au defrișat 90 hectare.

SESIUNE A SFINTULUI SINOD

În ziua de 26 august 1974 s-a ținut o ședință ordinară a Sfintului Sinod sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian. Pe lângă rezolvarea problemelor curente privind relațiile bisericești externe, viața religioasă, învățămîntul teologic, mănăstirile, disciplina clerului etc., cel mai înalt for de conducere al Bisericii Ortodoxe Române a ascultat o amplă informare asupra situației bunurilor aparținînd unităților bisericești din Patriarhia Română și a bunurilor angajaților bisericești care au avut de suferit în urma inundațiilor din luna iunie precum și asupra contribuției pe care Biserica a adus-o prin ierarhii, preoții, călugării și credincioșii ei, prin centrele eparhiale și organele parohiale la înlăturarea consecințelor revărsării apelor. În mod special s-a subliniat comportarea patriotică dovedită de fiii Bisericii Ortodoxe Române, ecoul ce l-a trezit în conștiința lor chemarea adresată de Președintele țării, măsurile luate spre a se face față stării de necesitate decretate.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a hotărît crearea unui fond central de circa zece milioane lei, corespunzător pagubelor evaluate, din care să se acopere cheltuielile impuse de reconstruirea bisericilor și altor imobile bisericești distruse ori grav avariate în urma inundațiilor. Propunerea Întistătătorului Bisericii a fost primită cu recunoștință de toți membrii Sfintului Sinod care, însuflețiți de exemplul șefului statului și de jertfelnicia întregului popor, au dat glasul dorinței lor și a eparhiilor de care răspund de a contribui la crearea respectivului fond central.

Folosind prilejul întrunirii în ședință de lucru, Sfintul Sinod prin președintele lui a adresat Domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România următoarea telegramă :

„Membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în sesiunea ordinară a anului 1975, folosesc cu plăcere acest prilej pentru a exprima Domniei Voastre cele mai bune urări de sănătate și fericire, precum și sentimentele lor de profund devotament și aleasă prețuire pentru rodnică activitate internă și externă pe care o desfășurați în slujirea patriei noastre și a poporului român.

„Aflîndu-ne încă în atmosfera entuziastă a celei de-a XXXI-a aniversări a eliberării patriei, sărbătorită cu însuflețire de întregul popor român și rememorînd paginile glorioase din istoria țării noastre, Vă asigurăm Domnule Președinte, că ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române vor sprijini și în viitor cu aceeași dragoste și vie con-

știință cetățenească și patriotică mărețele înfăptuiri ale poporului nostru și inițiativele înaltei conduceri de stat, menită să aducă prosperitate și fericire fiilor patriei noastre strămoșești, pace și cooperare cu toate popoarele lumii”.

HOTĂRÎRI ISTORICE ADOPTATE DE FORURILE CONDUCĂTOARE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Întru întâmpinarea aniversării a 50 de ani de existență a Patriarhiei Române și a 90 de ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, Adunarea Națională Bisericească s-a întrunit în sesiune extraordinară în ziua de joi 16 octombrie 1975 sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, asistind Domnul Gheorghe Nenciu, Președintele Departamentului Cultelor.

După slujba Doxologiei săvârșită de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu Prea Sfințitul Roman Ialomiteanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, și după o ședință a Sfințitului Sinod, sesiunea Adunării Naționale Bisericești a fost deschisă la orele 11 prin cuvîntul Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române în care a fost subliniată importanța problemelor de pe ordinea de zi legate de modificarea art. 5 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române. Astfel s-a arătat că aniversarea unor momente de seamă ca 375 de ani de la cea dintîi unire politică a provinciilor românești sub Mihai Viteazul la Alba Iulia sau 1650 de ani de la sinodul I ecumenic la care a participat și episcopul străvechiului Tomis, oferă prilejul reactivării acestor însemnate centre bisericești la nivelul autorității episcopale. Prea Fericitul Părinte Patriarh a făcut de asemenea o expunere detaliată a principalelor momente din istoria României care temeluiesc o atare împlinire în zilele noastre.

Prea Fericirea Sa a dat apoi lămuriri în legătură cu modificarea articolelor respective din Statut supunînd plenului Adunării Naționale Bisericești propunerile următoare : ridicarea Episcopiei Dunării de Jos cu reședința în orașul Galați la rangul de Arhiepiscopie cu denumirea de Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos, cu reședința în municipiul Galați pentru arhiepiscop și în municipiul Constanța pentru Episcopul Vicar ; refacerea Episcopiei Alba Iuliei cu reședința în municipiul Alba Iulia.

Propunerile au fost adoptate în unanimitate. În urma aprobării lor au rostit cuvîntări Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului și Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, exprimînd satisfacția clerului și credincioșilor pentru refacerea unor vechi sedii episcopale, legate strîns de viața poporului nostru, ca vetre ale începuturilor creștine pe teritoriul patriei noastre și ale culturii românești.

A luat apoi cuvîntul Domnul Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor care a apreciat în numele conducerii statului hotărîrile

luate de înaltele foruri ale Bisericii Ortodoxe Române, ele subliniind legitimitatea drepturilor noastre istorice și în același timp elanul Bisericii Ortodoxe Române de a contribui alături de întregul popor la independența și suveranitatea țării. A dat în continuare tălmăcirea sensului actului împlinit în cadrul importanței sale istorice și naționale, rolului Bisericii Ortodoxe Române în viața poporului român, în păstrarea conștiinței de unitate a neamului. În acest context s-a subliniat apoi faptul că în cursul istoriei Alba Iulia a fost simbolul continuității și luptei poporului nostru pentru apărarea demnității naționale, iar Tomisul, locul etnogenezei acestui popor, prin care țara noastră a intrat în circuitul istoric. Astfel Alba Iulia și Tomis, simboluri ale unității și continuității prin trecutul vrednic de amintit și de trăit cu fior patriotic invită la interpretarea dreaptă în spiritul înțelegerii și apropierii națiunilor conlocuitoare și confesiunilor lor. Totodată a făcut urarea ca actele împlinite să contribuie la strădaniile de mai bine și fericire ale întregului nostru popor.

La sfârșit Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit Domnului Gh. Nenciu conducătorul Departamentului Cultelor atât pentru cuvântul rostit, cât și pentru sprijinul dat în realizarea acestor acte de seamă în viața Bisericii românești, rugînd totodată a fi transmisă Înaltei Ocîrmuiri de Stat expresia recunoștinței pentru sollicitudinea arătată inițiativei refacerii Episcopiei Alba Iuliei și a reactivării Tomisului-Constanța ca străvechi centru episcopal. De asemenea Prea Fericirea Sa a mulțumit tuturor celor prezenți pentru însuflețirea cu care au întâmpinat inițiativă luate.

După sesiunea Adunării Naționale Bisericești a urmat iarăși ședința Sfîntului Sinod în cadrul căreia a fost ales și noul episcop vicar al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos în persoana P.Cuv. Arhimandrit Epifanie Norocel, stareț al Sf. Mănăstiri Neamtu în locul Prea Sfîntului Gherasim Cristea, care a fost ales în aceeași calitate la Episcopia Rîmnicului și Argeșului. De asemenea P.Cuv. Arhimandrit Veniamin Nicolae, starețul Sf. Mănăstiri Căldărușani a fost ales ca arhiereu-vicar al Episcopiei Buzăului.

În felul acesta ziua de 16 octombrie a.c. a înscris în cronica bisericească evenimente menite să mărturisească peste vremi lucrarea propășitoare a ierarhilor, preoților și credincioșilor ortodocși români, în slujba întregii obști, ea fiind rodul condițiilor optime create vieții religioase în patria noastră.

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ÎN ȚARA SFÎNTĂ

Între 20—30 mai 1975 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o vizită frățească în Patriarhia Ierusalimului, la invitația Prea Fericitului Patriarh Benedict. Prea Fericirea Sa a fost însoțit de către o delegație compusă din Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Teoctist al Olteniei, Înalt Prea

Sfântitul Arhiepiscop Teofil al Clujului, Prea Sfântitul Episcop Vasile al Oradiei, Prea Sfântitul Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, Pr. Constantin Pirvu, consilier patriarhal și PP.CC. Arhidiaconi Evghenie Dascălu, Nicanor Motorga și Constantin Dumitrescu. Delegația a mai fost însoțită de un grup de preoți români pelerini în Țara Sfântă.

La Ierusalim delegației i s-a alăturat Prea Sfântitul Episcop Lucian Făgărășanul, vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Apusenă și P.C. Arhimandrit dr. Vasile Costin.

La sosirea pe aeroport, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost întâmpinată de către Înalt Prea Sfântitul Mitropolit Isidor al Nazaretului, Înalt Prea Sfântitul Arhiepiscop Artemios al Neopoleosului, Înalt Prea Sfântitul Arhiepiscop Stefanos al Gazei, Înalt Prea Sfântitul Arhiepiscop Hrisantos al Elefteriopolului, Înalt Prea Sfântitul Arhiepiscop Iacobos al Diocezareei, precum și de delegați ai autorităților de stat: dr. Pratto, director al Diviziunii Bisericilor Creștine în Ministerul de Externe, dr. Israel Lipperl, director general în Ministerul Cultelor, ca și reprezentanți ai Ambasadei Republicii Socialiste Române în Tel-Aviv.

Din partea Reprezentanței române în Țara Sfântă a fost Prea Sfântitul Episcop Vicar Lucian Făgărășanul și Arhim. dr. Vasile Costin, superiorul Reprezentanței.

În salonul oficial al aeroportului Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române a fost salutat în numele Prea Fericirii Sale Patriarhul Benedictos, de către Înalt Prea Sfântitul Mitropolit Isidor al Nazarethului. Din partea Ministerului Cultelor a vorbit dr. Lipperl. În răspunsul său, Prea Fericirea Sa a arătat scopul vizitei în Țara Sfântă: de a se închina la locurile sfinte, de a reîntoarce vizita Prea Fericitului Patriarh Benedictos, care a vizitat Biserica Ortodoxă Română în anul 1968, și de a sfinți biserica centrului ortodox român din Ierusalim.

În 21 mai delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost primită în piața Jaffa din Ierusalim de către membrii Sf. Sinod al Patriarhiei Ierusalimului, de către conducători ai diferitelor culte, de reprezentanți ai organelor de stat etc.

Din piața Jaffa s-a format o procesiune care s-a îndreptat către biserica Sfântului Mormînt. În drum, în fața clădirii Sf. Sinod al Bisericii Mame a Ierusalimului, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost întâmpinată de către Prea Fericirea Sa Patriarhul Benedictos care s-a alăturat procesiunii. În fața capelei Prea Fericitul Patriarh Justinian a citit pericopa Sfintei Evanghelii după Marcu 16, 1—8.

De la Sfântul Mormînt delegația s-a îndreptat către sala sinodală a reședinței patriarhale, unde a avut loc ceremonia primirii oficiale a oaspeților români.

În cuvîntarea de primire Prea Fericitul Patriarh Benedictos a subliniat bunele legături care există între cele două Patriarhii, dragostea frățească și comuniunea spirituală care le leagă.

În răspunsul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a relevat legăturile spirituale și frățești care unesc Patriarhia Ierusalimului și Biserica Ortodoxă Română, evocând totodată legăturile istorice care au existat de-a lungul veacurilor între cele două Biserici surori. Prea Fericitul a menționat apoi memorabila vizită făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Prea Fericirea Sa Patriarhul Benedictos și a mulțumit pentru sprijinul acordat Reprezentanței Patriarhiei Ortodoxe Române din Ierusalim.

În după amiaza aceleiași zile, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost primită într-o vizită protocolară la Ministerul Cultelor de către Excelența Sa Dl. Itzhac Raphael. Au fost de față Dl. Ioan Covaci, Ambasadorul Republicii Socialiste România la Tel-Aviv, iar din partea Patriarhiei Ierusalimului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Isidor al Nazaretului și Înalt Prea Sfințiii Arhiepiscopi Hrisant, Iacobos, Artemios și Stefanos.

După aceea delegația Bisericii noastre a făcut o scurtă vizită de protocol la Ambasada Republicii Socialiste România din Tel-Aviv, unde a fost primită de către Dl. Ambasador, dr. Ioan Covaci.

În ziua următoare, o parte din delegații Bisericii Ortodoxe Române au oficiat Sfânta Liturghie în biserica Sfintului Mormînt, după care întreaga delegație a făcut o vizită a celor doi rabini ai Israelului, Dl. Goren, reprezentantul grupării așkenazilor și Dl. Obadia, reprezentantul grupei sefardinilor.

La orele 13.00 a avut loc primirea oficială a Prea Fericirii Sale la sediul Reprezentanței Bisericii Ortodoxe Române din Ierusalim, de față fiind un grup de invitați.

În după amiaza aceleiași zile s-a făcut o vizită la Betleem, unde delegații Bisericii Ortodoxe Române au fost întâmpinați de către oficialitățile orașului religioase și civile. A vorbit P.C. Arhimandrit Gregorios, superiorul bisericii grecești din oraș. În cuvîntarea rostită de Prea Fericirea Sa cu ocazia vizitei la biserica care adăpostește Peșterea Nașterii Domnului, au fost exprimate simțămintele unanime de bucurie pentru ocazia oferită de a face această vizită și a se închina la locul unde Domnul Iisus Hristos s-a născut.

În 23 mai după săvîrșirea sfintei liturghii la altarul din Peșterea Nașterii din Betleem, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat mănăstirile Sf. Sava, Sf. Teodosie și Sf. Ilie.

Următoarea zi 24 mai, delegația Bisericii Ortodoxe Române a asistat la sfînta liturghie oficiată în biserica de pe Golgotha, după care s-a făcut o vizită protocolară Custodelui catolic din Israel, Mgr. Maurillo Sacchi și Patriarhului latin de Ierusalim, Mgr. Joseph Beltritti. Cu această ocazie Prea Fericirea Sa a arătat relațiile ecumenice pe care Biserica Ortodoxă Română le întreține cu diferite Biserici catolice naționale locale.

La orele 13.00 delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a întîlnit cu comunitatea română din Ierusalim la sediul Reprezentanței.

În după-amiaza aceleiași zile au fost făcute vizite protocolare Misiunilor Bisericii Anglicane, Copte, Etiopiene Luterane și Siriene.

La data de 25 mai, întreaga delegație a Bisericii noastre a oficiat sfânta liturghie în biserica Învierii la Sfântul Mormînt, după care Prea Fericitul Patriarh Benedictos a oferit un dineu oficial în cinstea Delegației Bisericii Ortodoxe Române. După ce în 26 mai au fost vizitate diferite localități și ținuturi legate de viața și activitatea Mintuitorului în Samaria și Galileia, la 27 mai, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost primită de către Excelența Sa Dl. Efraim Katzir, Președintele Statului Israel.

Dl. Efraim Katzir a relevat grija pe care Statul Israel o are pentru reconstruirea Ierusalimului și mai ales pentru a menține o atmosferă de colaborare între cultele religioase din Israel. Prea Fericitul Patriarh Justinian a vorbit despre scopul vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române în Țara Sfântă și a prezentat apoi pe noul Superior al reprezentanței Bisericii Ortodoxe Române în Ierusalim, în persoana P.C. Arhimandrit Dr. Vasile Costin, mulțumind totodată pentru sprijinul pe care Statul Israel l-a acordat pentru bunul mers al acestui Așezămînt. S-a vizitat apoi Memorialul Yad-Veshem, mănăstirea Sfînta Cruce, Zidul Plîngerii și Moscheele Omar și El-Acsa. De asemenea a fost vizitat și Knessetul (Parlamentul), unde delegații Bisericii Ortodoxe Române au fost primiți de către Dl. Președinte Yeshayahu.

În după amiaza aceleiași zile, Dl. Itzhac Raphael. Ministrul Cultelor din Israel a oferit un cocteil în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române. Au fost invitați peste 400 de reprezentanți și conducători ai celor 39 de culte religioase din Israel.

La 28 mai Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a săvîrșit slujba de sfințire a bisericii Așezămîntului Ortodox Român din Ierusalim, a cărei construcție a început acum aproape 60 de ani prin osteneala Mitropolitului Primat și apoi Patriarh al României, Miron Cristea. Lucrarea a fost întreruptă de evenimentele cauzate de cele două războaie mondiale.

După sfințirea bisericii Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit Teoctist al Olteniei a oficiat slujba Sfintei Liturghii. Apoi Prea Sfîntitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, a citit hrisovul de sfințire, care a fost iscălit de ierarhii Patriarhiei Ierusalimului, de reprezentanții celorlalte culte prezente la slujbă și de către autoritățile de stat de asemenea prezente la ceremonie.

În cuvîntarea ocazională rostită de către Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost evocată memoria predecesorilor săi, din inițiativa cărora s-a cumpărat actualul teren și s-a început construcția centrului românesc din Ierusalim. De asemenea, Prea Fericirea Sa a prezentat pe noul superior al acestui Așezămînt, P.C. Arhim. Vasile Costin. A urmat o recepție dată la sediul Reprezentanței Bisericii Ortodoxe Române din Ierusalim.

La orele 15.00 Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit un prînz oficial în cinstea Prea Fericitului Patriarh Benedictos. Au fost invitați ierarhi ai Patriarhiei Ierusalimului, Dl. Ministru al Cultelor, Itzhac Ra-

phael, reprezentanți și conducători ai cultelor religioase din Ierusalim și alte oficialități.

În penultima zi de ședere, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Ierihonul și litoralul Mării Moarte, cu urmele așezărilor de la Qumran și Massada. La întoarcere spre Ierusalim au fost vizitate Biserica din Betania și satul lui Lazăr.

După amiază, Patriarhul armean de Ierusalim, Yegheshe Derderian, a oferit la reședința sa de pe Muntele Sion o recepție în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române.

Seara, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit la Hotelul Intercontinental, unde delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost cazată, vizita de rămas bun a Patriarhului Benedictos. Cu acest prilej au avut loc discuții cu privire la colaborarea interortodoxă și promovarea bunelor relații care există între cele două Biserici surori.

În 30 mai delegația Bisericii Ortodoxe Române a părăsit Țara Sfântă, pe calea aerului, fiind însoțită la aeroport de ierarhi ai Patriarhiei Ierusalimului, ai altor culte religioase precum și de reprezentanții ai autorităților de stat.

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

Între 9—16 iunie 1975 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită frățească oficială Bisericii Ortodoxe Ruse, la invitația Sanctității Sale Patriarhul Pimen. Prea Fericirea Sa a fost însoțit de către o delegație compusă din Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil de Vad, Feleac și Cluj-Napoca, Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei, Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomiteanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, Prea Cuviosul Arhimandrit Epifanie Norocel, starețul Mănăstirii Neamț, P.C. Preot Sava Marin, ca interpret și P.C. Diacon Ioan Bănățeanu, secretar șef al Institutului Teologic de grad Universitar din București.

Luni, 9 iunie 1975, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost întâmpinată la sosire pe aeroportul Seremetievo din Moscova de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al Întregii Rusii, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Juvenalie de Tula și Belevsk, președintele Serviciului de Relații Externe al Patriarhiei Moscovei, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Pitirim al Volocolamului, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim al Harcovului, de reprezentanți ai Patriarhiei Antiohiei și ai Bisericii Ortodoxe Bulgare și de reprezentanți ai Serviciului de Relații Externe al Patriarhiei Moscovei.

A mai fost de față și Dl. Victor Titov, vicepreședinte al Comitetului pentru probleme religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice.

În tot timpul vizitei în Uniunea Sovietică delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost însoțită de către Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim de Harvoc și de doi interpreți: Pr. Petru Buburuz și Dl. Pavel Kutopov.

În sala de recepții a aeroportului Seremetievo Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a rostit un călduros cuvânt de bun venit, subliniind bucuria de a revedea pe Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, în contextul relațiilor de frățietate și bună înțelegere care există între Bisericele Ortodoxe. Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost cazată la hotelul „Sovietskaia”.

La 10 iunie delegația Bisericii Ortodoxe Române a plecat pe calea aerului spre Lvov, în R.S.S. Ucraina. La sosire au fost întâmpinați de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae de Lvov și Târnopol. Cu ocazia primirii oficiale de la Palatul mitropolitan au fost rostite cuvântări în care au fost reliefate legăturile istorice dintre aceste ținuturi și patria noastră, mai ales în timpul Mitropolitului moldovean Petru Movilă, ajuns mitropolit al Kievului, și a Mitropolitului Dosoftei al Moldovei.

A doua zi s-a făcut o vizită la Lavra Pociavev, construită în secolul al XVIII. Delegații Bisericii Ortodoxe Române au oficiat aici sfânta liturghie, la sfârșitul căreia Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Lvovului a rostit un cuvânt de bun venit. În răspunsul său Prea Fericitul Patriarh Justinian a reliefat legăturile dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Română, legături care au fost măiestrite de activitatea marilor ierarhi ca Petru Movilă și Mitropolitul Dosoftei. A urmat o agapă frățască în trapeza mănăstirii. În drumul de întoarcere spre Lvov au fost vizitate biserica din Nestorov unde se află mormântul mitropolitului Dosoftei al Moldovei și biserica „Adormirea Maicii Domnului” din aceeași localitate, construită de descendenți ai familiei Movileștilor, motiv pentru care această biserică este cunoscută sub numirea de „Biserica vlahă”. În acest lăcaș închinat Adormirii Maicii Domnului a fost hirotonit Mitropolitul Petru Movilă al Kievului. Totodată au fost vizitate bisericile „Schimbarea la față”, Sf. Nicolae și Sf. Gheorghe, precum și monumentul ridicat în cinstea eroilor căzuți în timpul celor două războaie mondiale.

În ziua următoare delegația Bisericii Ortodoxe Române a oficiat sf. liturghie în catedrala mitropolitană din Lvov, cu hramul Sf. Gheorghe. După sfânta liturghie a avut loc un dejun oficial la palatul mitropolitan cu care ocazie au fost rostite toasturi de către Pr. Vitalie Politilo, protopopul locului, în numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Lvovului și de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei. În după amiaza aceleiași zile delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a înapoiat la Moscova.

La 13 iunie 1975, însoțită de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, delegația Bisericii Ortodoxe Române a plecat spre Zagorsk pentru a vizita Lavra Sfânta Treime, unde se află moaștele Sfântului Serghie de Radonej. Oaspeții au fost întâmpinați aici de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vladimir, Rectorul Academiei Duhovnicești, de Arhimandritul Ieronim,

starețul mănăstirii, de comunitatea monahală și de profesorii și studenții Academiei.

În biserica Sfinta Treime, pictată de marele pictor rus Andrei Rubliov, s-a oficiat un Te Deum. S-a făcut apoi o vizită la mormîntul Patriarhului Alexei, care se află în subsolul acestei Biserici.

La palatul patriarhal, care se află în incinta acestei mănăstiri, a avut loc ceremonia decernării membrilor delegației române a ordinului „Sf. Vladimir”. În discursurile care au urmat au fost reliefate bunele relații dintre cele două Biserici ortodoxe surori.

Următoarea zi delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită protocolară la Ambasada Republicii Socialiste România, unde a fost primită de către Dl. Ambasador Gheorghe Badruș. După amiază, o parte din membrii delegației Bisericii noastre au oficiat slujba privegherii în biserica Sf. Nicolae din Moscova. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Juvenalie de Tula și Belevsk și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei au rostit cuvîntări.

În penultima zi a vizitei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, înconjurat de membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen au coliturghisit în catedrala patriarhală din Moscova, cu hramul „Arătarea Domnului”.

La sfîrșitul sfintei liturghii, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a rostit o cuvîntare în care a prezentat credincioșilor delegația Bisericii Ortodoxe Române, spunînd următoarele : „Prietenia și colaborarea dintre cele două Biserici ale noastre au adus roade bogate Bisericilor și popoarelor noastre. Sîntem deosebit de bucuroși să mărturisim acum cu recunoștință despre aportul excepțional pe care, de-a lungul deceniilor, l-ați adus și continuați să-l aduceți persoal Prea Fericirea Voastră, la întărirea acestei sfinte prietenii dintre Bisericile noastre. Această faptă bună a dragostei frățești reciproce știm că își găsește expresia în colaborarea dintre cele două Biserici ale noastre în sfera ortodoxă și ecumenică a slujirii noastre, în ostelurile noastre laolaltă pentru pace”.

În răsunul său Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit pentru primirea călduroasă făcută delegației noastre. „Ortodoxia trăiește astăzi, a spus Prea Fericirea Sa, într-o lume frămîntată de probleme și însuflețită de noi năzuințe, dintre care multe sînt foarte apropiate de cele ale Evangheliei Mîntuitorului Hristos. Se impune deci ca ea să-și aducă contribuția la rezolvarea acestor probleme proprii timpului nostru și la sprijinirea a tot ceea ce este bun în năzuințele omenirii contemporane... În împlinirea acestei îndatoriri, socotim că este bine să conlucrăm și cu celelalte Biserici creștine care au să răspundă aceluiași situații și probleme noi în fața cărora se află omenia contemporană. Dar în această conlucrare, trebuie să păstrăm nealterată Ortodoxia noastră, fiind convinși că ea a menținut toată plinătatea vieții în Hristos și capacitatea de a satisface cele mai profunde trebuințe religioase ale omului”.

În aceeași zi a avut loc o recepție oficială oferită de Patriarhia Moscovei în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a delegației

Bisericii Ortodoxe Române. Au fost de față ierarhi și preoți ai Bisericii Ortodoxe Ruse.

De asemenea au fost invitați Dl. Gheorghe Badrus, Ambasadorul R.S. România la Moscova și Dl. Vladimir Kuroedov, Președintele Consiliului pentru probleme religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS, reprezentanți ai altor Biserici creștine și culte religioase din Moscova.

Au fost rostite toasturi de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a spus printre altele : „Sînt convins că prin vizita noastră, prin slujbele pe care le-am săvîrșit împreună, am continuat și am întărit și mai mult vechile legături de bună vecinătate și de credință religioasă comună”.

La 16 iunie delegația Bisericii Ortodoxe Române a părăsit Moscova. La aeroport delegația a fost însoțită de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și de alți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse.

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DE CĂTRE SECRETARUL GENERAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

La invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, între 19 iunie și 1 iulie, Pastorul dr. Philip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, împreună cu d-na Dorean Potter și Pr. prof. Ioan Bria, secretar pentru relații cu ortodocșii și membru al Comitetului Executiv al Comisiei „Misiune și Evanghelizare” din cadrul aceleiași consiliu, a făcut o vizită oficială în țara noastră.

În timpul vizitei dr. Philip Potter a fost însoțit de Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal.

În ziua următoare sosirii, oaspeții au vizitat instituțiile centrale ale Patriarhiei Ortodoxe Române : tipografia, Schitul Maicilor, Catedrala patriarhală și mănăstirea Antim. Apoi au fost primiți în audiență de Prea Fericitul Patriarh Justinian. Cu această ocazie, s-au reliefat raporturile strînse care există între Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Biserica Ortodoxă Română.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat că, urmărește cu viu interes strădania Pastorului Potter de a regăsi echilibrul între credință și acțiune în cadrul Mișcării ecumenice, precum și accentul pus cu prioritate pe realitatea Bisericii locale și pe rolul acesteia în contextul general al vieții creștine. Prea Fericeirea Sa l-a asigurat pe secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor că Biserica Ortodoxă Română dorește o participare mai intensă în cadrul Mișcării ecumenice.

Răspunzînd, Pastorul Potter a mulțumit pentru sprijinul acordat Mișcării ecumenice în general de către Prea Fericitul Patriarh Justinian și de către Biserica Ortodoxă Română. Totodată, a accentuat aportul adus gîndirii și activității Consiliului Ecumenic de către Părintele profesor Ioan Bria, a cărui activitate a demonstrat că dimensiunea liturgică a Ortodoxiei este o dimensiune activă și misionară.

În după amiaza aceleași zile, oaspeții au vizitat Seminarul și Institutul teologic din București.

În ziua de 21 iunie, oaspeții au început călătoria în țară făcând o vizită la Cluj-Napoca. Aici au fost primiți de Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil al Clujului, de Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei — din partea ortodoxă, de Excelența Sa Episcopul Iuliu Nagy de Cluj-Napoca și Excelența Sa Episcopul Ladislau Papp de Oradea împreună cu pastori Karol Szekely și Orosz Csaba din partea Bisericii reformate. S-a vizitat catedrala ortodoxă și Seminarul teologic precum și Institutul teologic protestant.

Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil a oferit o masă oficială în cinstea oaspeților, la care au luat parte reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxă, Romano-Catolică și Reformată, reprezentanți ai autorităților locale de stat și membri laici din Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei ortodoxe a Clujului.

Oaspeții au participat la slujba de seară în biserica reformată din Cluj-Napoca. În drum spre Sibiu, oaspeții s-au oprit în orașul Aiud, unde au participat la o scurtă slujbă în biserica reformată. Aici au fost salutați de pastorul locului. Tot în Aiud oaspeții au vizitat catedrala ortodoxă, unde au fost întâmpinați de Prea Sfințitul Episcop Emilian Rășinăreanu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului și de Pr. prof. dr. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic ortodox din Sibiu.

De la Aiud oaspeții au poposit la Sibiu, unde au fost întâmpinați de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului. Aci în 22 iunie, oaspeții au participat la serviciul religios în catedrala luterană din Sibiu. De la biserica luterană au mers la catedrala ortodoxă din localitate unde au luat parte la slujba sfintei liturghii. Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului a prezentat mulțimii credincioșilor pe Pastorul Potter și a făcut o expunere asupra Cosiliului Ecumenic al Bisericilor. A răspuns înaltul oaspete. După slujbă s-a vizitat Institutul teologic ortodox.

Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului a oferit apoi o masă oficială în cinstea Pastorului Potter, la care au participat reprezentanți ai cultelor religioase și ai autorităților de stat din localitate.

După masă s-a făcut o vizită la Sibiul unde oaspeții au putut admira nu numai frumusețea portului românesc țărănesc, ci și arta populară, exemplificată de pictura bisericească murală și mai ales de icoanele pe sticlă, meticulos adunate și expuse într-un muzeu amenajat special.

Seara, oaspeții au luat masa la Schitul Păltiniș, unde se află casa de odihnă pentru preoții din Arhiepiscopia Sibiului.

În ziua următoare oaspeții au plecat spre București. În drum au vizitat Schitul Cornetu, Mănăstirea Cozia, Centrul episcopal de la Rîmnicu-Vilcea unde au fost călduros primiți de către Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului.

De la Rîmnic oaspeții au plecat spre orașul Curtea de Argeș, unde au vizitat mănăstirea, biserica domnească și seminarul teologic.

În continuare s-a făcut o vizită la mănăstirile Dealu și Viforita — case sanatoriale pentru cler — în care Biserica Ortodoxă Română acordă asistență socială clericilor și soțiilor acestora, ca și monahilor bătrâni și bolnavi.

Zilele următoare oaspeții au plecat în Moldova. Au participat la hramul mănăstirii Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava. În fața credincioșilor Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei a prezentat pe Pastorul Potter și scopul vizitei acestuia în România. În cuvîntul de răspuns Pastorul Potter a accentuat rolul sfinților în viața Bisericii creștine relevînd faptul că și în zilele noastre există sfinți ai domnului Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, care mărturisesc pe Hristos, și a vorbit apoi despre scopul Mișcării ecumenice, ca o comunitate a Bisericilor creștine care caută unitatea lor sprijinind-o pe cea a omenirii contemporane.

S-au vizitat mănăstirile: Dragomirna, Putna, Voroneț, Moldovița, Sucevița, Sihăstria, Secu, Neamț, unde s-a făcut o vizită la șantierul seminarului teologic unde se construiește o nouă aripă, Agapia și Văratec, de unde oaspeții s-au îndreptat spre Iași. Aici au vizitat catedrala mitropolitană, biserica Trei Ierarhi și Schitul Bucium.

În 27 iunie, oaspeții s-au reîntors la București și împreună cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, au plecat să viziteze litoralul românesc. După vizitarea stațiunilor balneo-climaterice, oaspeții au poposit la Techirghiol, la sanatoriul preotesc din localitate, unde o serie de lucrări de lărgire se bucură și de contribuția Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

În timpul vizitei pe litoral dr. Potter a vizitat moscheea din Constanța, unde a fost primit de Excelența Sa Mehmed Iacob, Muftiul-șef al Cultului musulman din Republica Socialistă România și muzeul de istorie din localitate. La întoarcerea spre București a fost vizitată o biserică în curs de construcție dintr-un sat dobrogean.

În penultima zi a vizitei Pastorul Potter a fost primit în audiență de către dl. Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor. Cu această ocazie a avut loc un important schimb de vederi, referitor la rolul Consiliului Ecumenic al Bisericilor în rezolvarea unor probleme de mare urgență pentru omenire cum ar fi: pacea, dreptatea socială, lupta împotriva discriminării de orice fel, lupta împotriva rasismului și a neocolonialismului etc.

În seara aceleasi zile, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit o masă oficială în cinstea doamnei și domnului Potter. Au fost invitați șefii cultelor religioase din România.

Dl. Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor prezent la masa oficială a luat cuvîntul făcînd o apreciere cu totul deosebită a activității creatoare și inspiratoare a Pastorului Potter.

În toastul său Pastorul Potter a accentuat necesitatea comunicării dincolo de granițele țării a acestei experiențe unice care s-a realizat în România și care este rezultatul muncii neobosite a Prea Fericitului Patriarh Justinian și a colaborării deschise de care Prea Fericirea Sa se

bucură din partea membrilor Sfintului Sinod și a întregii Biserici Ortodoxe Române.

La 1 iulie, Pastorul dr. Philip Potter și soția au plecat spre Bulgaria, ca invitați ai Bisericii Ortodoxe Bulgare. (Remus Rus).

SESIUNEA COMITETULUI PENTRU CONTINUAREA LUCRULUI DIN CADRUL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

La invitația Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Ungaria, Comitetul pentru continuarea lucrului din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga s-a întrunit între 16—20 septembrie la Siófok (Ungaria).

La ședințele comitetului au participat 239 persoane, membri din 43 țări, conducători și secretari ai comisiilor de studiu, reprezentanți ai Bisericilor membre și ai grupelor regionale ale Conferinței Creștine pentru Pace, observatori ai diferitelor organizații ecumenice și de pace, oaspeți și ziariști.

Dezbatările comitetului au avut ca temă „Chemarea creștinilor la împreună lucrare pentru pace și dreptate” (Isaia 32, 17 ; și rodul dreptății va fi pacea).

Conducători ai acestei conferințe au fost aleși : prof. J. R. Chandran (India) ca președinte, Înalt Prea Sfințitul Nicolae al Banatului (România) ca vicepreședinte, doamna Esther Coker (Siera Leone) și dr. Carl Soule (S.U.A.) ca asistenți.

Comitetul pentru continuarea lucrului este cel mai larg for de conducere al Conferinței Creștine pentru Pace. Misiunea cu ocazia recentei întruniri era de a examina și valorifica eforturile Conferinței Creștine pentru Pace de la ultima sesiune din 1973 (Zagorsk-URSS) și stabilirea sarcinilor în viitorul apropiat.

Având în vedere dezvoltarea mișcării, Comitetul a hotărât prin modificarea statutului, de a mări la 100 numărul membrilor săi și a cooptat noi membri.

Comitetul și-a început activitatea printr-un serviciu religios condus de prof. Ch. G. Baeta (Ghana), predica având ca temă textul Isaia 32, 13—17, a fost rostită de prof. L. Pakozdy (Ungaria).

În numele Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Ungaria adunarea a fost salutăată de președintele Episcopul dr. Tibor Barthá, de asemenea de reprezentanții Comitetului romano-catolic ungar pentru pace, a Consiliului ungar de pace și de primarul orașului din Siófok.

Cuvinte de salut au rostit între alții reprezentanții Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinței Bisericilor din întreaga Africă, Conferinței Bisericilor Europene, delegației din Republica Democrată Vietnam și din Republica Populară a Vietnamului de Sud etc.

În cuvântul de deschidere, președintele Conferinței Creștine pentru Pace, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, a făcut caracterizarea celor mai recente evenimente politice. El

a accentuat asupra faptului că un șir de probleme pentru a căror rezolvare s-a luptat ani de zile au ajuns la o soluționare fericită și a amintit, între altele, recunoașterea Republicii Democrate Germane, victoria poporului vietnamez și încheierea Conferinței pentru securitate și colaborare în Europa.

Prof. M. J. Jutzis (Argetina), prof. K. Pröhle (Ungaria) și prof. J. Will (S.U.A.) au ținut referate în legătură cu tema principală. Prof. Jutzis a vorbit despre datoriile creștinilor în procesul eliberării din America Latină. În referatul său, prof. Pröhle a arătat ce importanță teologică are pentru pace cooperarea ca și măsurile concrete pentru realizarea ei. Pe baza unei exegeze a textului biblic din Isaia 32, 17, prof. Will a vorbit despre pace și dreptate și despre necesitatea informării sincere.

Ca expert, prof. J. Bognar, directorul Institutului pentru economia mondială, al Universității din Budapesta, a vorbit despre problemele reorganizării economiei mondiale.

Secretarul general dr. Karoly Toth a prezentat darea de seamă asupra activității Mișcării în ultimii doi ani. În expunerea sa, un loc deosebit de important l-a ocupat problema unei noi ordini economice mondiale, dezarmarea și recunoașterea hotărârilor Conferinței pentru securitate și pace a statelor europene de la Helsinki. În legătură cu acestea, dr. Karoly Toth a accentuat faptul că o nouă conștiință se dezvoltă în marea familie a popoarelor. Problemele majore care preocupă lumea și toate popoarele nu pot fi rezolvate decât numai prin strădanii perseverente.

În problema unei teologii a păcii el a spus: Conferința Creștină pentru Pace nu profesează o teologie specială care să fie obligatorie pentru creștinii de diferite tradiții. Din contră, se dorește a se ajunge ca pe baza propriilor lor tradiții teologice, diferitele confesiuni să se simtă stimulate.

O delegație a conducerii Comitetului de continuare a lucrului a fost primită de președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Ungare, Pál Losonczi. În cinstea participanților la consfătuire, președintele Oficiului de stat pentru afacerile bisericești, Imre Miklos și președintele Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Ungaria, au dat câte o recepție.

După cum se menționează în comunicatul final al întrunirii sesiunea Comitetului de continuare a lucrului din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace ținută la Siófok, a întărit convingerea că numai colaborarea tuturor forțelor păcii va putea contribui la realizarea unei păci trainice și echitabile (Prot. Gh. Geția).

MĂRTURIE A LUCRĂRII CREȘTINE PENTRU PACE

La fiecare început de august orașele japoneze Hiroșima și Nagasaki găzduiesc manifestări de amploare în memoria celor peste două sute de mii victime ale bombardamentelor atomice, manifestări organizate sub deviza ca asemenea tragedii să nu se mai întâmple. Ziua de 6 august stăruie drept aceea în conștiința tuturor popoarelor ca un imbold la neprecupe-

țirea eforturilor pentru interzicerea armelor nucleare și de distrugere în masă.

Cu prilejul împlinirii a treizeci de ani de la lansarea bombei atomice asupra Hiroșimei a fost lansat și un mesaj al reprezentanților Conferinței Creștine pentru Pace care spune între altele : „Conferența Creștină pentru Pace este alături de toate puterile iubitoare de pace care cer încheierea unei înțelegeri generale, internaționale pentru interzicerea indiscutabilă și totală a producerii, experimentării, depozitării și folosirii armelor atomice”. Mesajul mai amintește că, încă de la înființare, Conferința Creștină pentru Pace a participat activ la lupta contra primejdiei atomice și încheie exprimând convingerea că nu există nici un temei pe care s-ar putea baza fabricarea, experimentarea și folosirea mijloacelor de exterminare în masă (Christliche Friedenskonferenz Informationen, Nr. 182, 4. August 1975, pp. 1—3).

AL ȘAPTELEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE STUDII PATRISTICE

Începînd cu anul 1951, Congresul de Studii Patristice de la Oxford a fost și continuă să fie organizat (1951, 1955, 1959, 1963, 1967, 1971, 1975) întîi de regretatul profesor dr. F. L. Cross decedat în 1968 și după aceea de harnica miss E. A. Livingstone, în cadrul universității oxfordiene, cu cele 25 de colegii ale sale.

Anul acesta Congresul ale cărui lucrări s-au desfășurat între 8—13 septembrie a fost format din circa 700 de persoane din cele peste 1000 invitate și au fost susținute peste 350 de comunicări, instrumenta studiorum, conferințe speciale, conferințe generale și teme majore.

Dintre personalitățile de seamă cu relief în domeniul studiilor patristice au participat, printre alții, II.PP.SS. Vasile Krivoșein și Alexei Van der Mensbrugghe, profesorii atenieni Boris Papadopoulos, Montesoulas și Anagnostopoulos, P.C. Arhimandrit dr. Kallist T. Ware din Oxford, Cardinalul Pellegrino din Torino, profesorii H. Chandurick, A. Hamuran, A. Grielmeier, Amand de Mendieta, J. Quasten, M. Harl, A. Benoit, H. Crouzel, A. M. Malingrey, T. Spidlik etc., studenți ortodocși și neortodocși, monahi în frunte cu Părintele Simeon de la mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul.

Dintre ostenitorii români în domeniul patristice a participat Pr. prof. Ioan G. Coman care a prezentat comunicarea intitulată : *Sfinții Părinți și spiritualitatea ortodoxă românească*, urmată de largi discuții și lămuriri suplimentare mai ales în privința ideii de teandrie sau teantropie în teologia ortodoxă, în privința canonizării sfinților români etc. Vorbitorul a subliniat elementele biblico-patristice ale spiritualității noastre încă din perioada daco-romană, a analizat fazele evoluției acestei spiritualități prin diverse canale de traduceri slave și grecești, prin apariția primelor traduceri românești și continuarea lor pînă azi prin apariția de studii și de

teologie ortodoxă în literatura noastră bisericească. În fine a semnalat notele specifice ale acestei spiritualități printre altele : pietatea și dragostea credincioșilor români pentru sfânta liturghie, prețuirea excepțională a Sfintei Euharistii, a Sfintei Treimi, până și prin troițele de la răspintii, explozia bucuriei duhovnicești pascale, supracinstirea Maicii Domnului, cultul sfinților, al moaștelor, al icoanelor, iubirea mănăstirilor cu bogata și severa lor asceză vasiliană, culminând cu războiul nevăzut, dar păstrînd tot timpul un frumos echilibru cîștigat prin experiență ; această spiritualitate a fost reprezentată de oameni ca mitropoliții Varlaam, Dosoftei, Veniamin Costache, Grigorie Dascălul, ca Paisie Velicovski etc. La cele de mai sus conferențiarul a adăugat ca note specifice ale credincioșilor noștri : dragostea fără care nimeni nu poate fi mîntuit, prietenia factor fundamental al sufletului românesc, pacea, umanismul hristic, canonizarea sfinților români în 1955, sfinți provenind din țărani, monahi și ierarhi. Unele din aceste elemente au trecut și în literatura profană românească (L. Blaga, V. Voiculescu, Dan Botta etc.). E o spiritualitate alimentată prin sfânta liturghie, predici și cuvîntări, sărbători ale sfinților, picturi murale ale bisericilor, aniversări ale sinoadelor ecumenice, rugăciuni, Sfintele Taine, îndeosebi Sfînta Euharistie, toate ducînd pe un drum de urcuș, de epectază, cum zic Sfinții Părinți.

Orientarea generală a comunicărilor, a conferințelor și a temelor majore a fost spre Sfinții Părinți orientali sau spre probleme de patristică orientală. Grupe întregi de comunicări au fost dedicate unuia sau altuia dintre autorii orientali ca : Sf. Ignatie Teoforul, Sf. Policarp, Clement Alexandrinul, Origen, Sf. Atanasie, Sf. Chiril al Ierusalimului, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Grigorie de Nissa, Sf. Ioan Gură de Aur, Pseudo-Dionisie Areopagitul, Leonțiu de Bizanț, Sf. Maxim Mărturisitorul etc. Evident n-au lipsit nici scriitori din Apus, ca : Tertulian, Sf. Ilarie, Fericiții Ieronim și Augustin, Sf. Grigorie cel Mare etc. Un interes deosebit a fost acordat Părinților pustiului : Antonie, Pahomie, Evagrie, Sf. Ioan Casian, Marcu Ascetul, Isidor Pelusiotul etc. Din cele 13 teme majore, 10 au fost din aria creștinismului răsăritean. Tema majoră despre *Hristologie* a cuprins următoarele conferințe : 1. Teodor de Mopsuestia și Iamblichus, 2. Sf. Chiril al Alexandriei și mărul discordiei, 3. Întrebuințarea prenestoriană a noțiunii de „unire voluntară” în hristologie, 4. Prima schemă a definiției de la Calcedon.

În timpul Congresului a fost organizată o expoziție de publicații patristice recente cuprinzînd opere de seamă de la enciclopedii, dicționare, ediții noi de texte sau reeditări și pînă la mongrafii, uneori monumentale, ca aceea a lui D. Grillmeier despre *Hristos în tradiția creștină* etc.

Cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la moartea abatelui J. P. Migne, Librăria Blackwell din Oxford a organizat o expoziție a publicațiilor editate de acest neobosit om de știință, în primul rînd a celor două serii greacă și latină ale Patrologiei, apoi diferite enciclopedii etc. Prof. A. Hamman i-a consacrat o conferință : *Migne și renașterea patristiceii. Lecția unui centenar.*

În 1979 cînd va avea loc cel de-al optulea Congres Internațional de Studii Patristice și cînd vor fi aniversați 1600 ani de la moartea Sf. Vasile cel Mare, va fi prilej pentru toți patrologii, îndeosebi pentru cei răsăriteni, să organizeze și ei o expoziție Sf. Vasile cel Mare din manuscrise, icoane și diverse publicații care i-au fost închinete, inclusiv alte vestigii. Expoziția va putea fi organizată la Universitatea din Atena, unde Sf. Vasile și-a făcut studiile în decada a șasea a sec. IV d.Hr., la București, în cadrul Patriarhiei Române a cărui conducător poartă și titlul de „Locțiitor al Cezareei Capadochiei”, în fine la Oxford în timpul lucrărilor Congresului patristic din 1979. Prea Fericitul Patriarh Justinian e bucuros ca Biserica noastră să cinstească această aniversare, între altele și printr-un volum de studii vasiliene, care să pună în evidență diversele aspecte ale vieții și operei acestui mare Părinte al Bisericii și care a contribuit atîta la creștinarea strămoșilor daco-romani și la însuflarea unei înalte spiritua-lități ortodoxe tuturor celor care, din acele veacuri îndepărtate, continuăm, fără întrerupere, să trăim pe meleagurile vechii Dacii, între hotarele Ro-mâniei Socialiste de astăzi (Pr. prof. Ioan Gh. Coman).

ÎNȚILNIRE ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI VECHII CATOLICI

Între 19 și 20 august a.c. s-a întrunit la Centrul Ortodox al Patriar-hiei Ecumenice de la Chambesy-Geneva, Comisia mixtă pentru dialogul teologic între ortodocși și vechii catolici. Aceasta a fost prezidată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Irineu al Germaniei și Episcopul Leon Gauthier a Vechilor catolici din Elveția.

Comisia a examinat mărturisirile de credință redactate separat de specialiștii ortodocși și vechi catolici asupra persoanei Mîntuitorului și a Bisericii Sale, rămînînd în studiu Teologia mîntuirii și eshatologia (Episkepsis nr. 128 — 8.07.1975, p. 2).

CONTACTE ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI ANGLICANI

Potrivit relatărilor publicațiilor bisericești (Episkepsis nr. 129 — 22.07.1975, p. 13) cele trei subcomisii ale comisiei mixte pentru dialogul dintre ortodocși și anglicani s-au întrunit în Anglia în cursul lunii iulie a.c.

Cea dintîi la Truno între 7 și 11 ale lunii a discutat tema autorității revelației creștine. Cea de-a doua la Dartmont House lingă Londra în zilele imediat următoare s-a oprit asupra Teologiei Sfintei Euharistii. Cea de-a treia s-a desfășurat la Sf. Albans la nord de Londra între 22 și 26 iulie, urmînd ca sesiunea plenară a comisiei mixte să aibă loc la Moscova în anul viitor.

NOI DATE ARHEOLOGICE

În legătură cu descoperirile arheologice din țara noastră se menționează că cercetătorii Institutului de arheologie din București au ajuns, pe baza unor date noi, la concluzia că orașul Vicina a fost ridicat pe insula Păcuiul

lui Soare, la o depărtare de circa 8 km de comuna Ostrov (Constanța). Aici s-a descoperit o cetate, fostă bază navală a flotei bizantine și centru economic important. Zidurile dezvelite se păstrează compacte, uneori pînă la înălțimea de peste patru metri, grosimea lor variind între 4 și 6 metri (România liberă din 21 februarie 1975).

Potrivit relatărilor presei, în cadrul săpăturilor arheologice efectuate în Uruk-Warka în Irak, a fost dat la iveală un întreg cartier, datînd din secolul I î.Hr., surprinzător de bine conservat, cu clădiri publice și case de locuit de diverse tipuri (în unele s-au găsit și piese de mobilier), cu străzi și piețe. E vorba evident de un cartier „nou” al străvechiului oraș sumerian Uruk printre ai cărui conducători s-a numărat și eroul semi-legendar Ghilgameș. Legenda despre faptele sale vitejești, cîntate în faimosul poem babilonian înscris pe tăblițe de argilă arsă, găsite în biblioteca regelui asirian Assurbanipal, datează din mileniul al III-lea î.Hr. Recenta descoperire e considerată de arheologi ca deosebit de importantă pentru istoria dezvoltării anticului Uruk (România liberă nr. 9554 din 14 iulie 1975, p. 6).

Tot din presă aflăm că la 30 km de Beirut, pe litoralul Mării Mediterane, au fost descoperite ruinele unui oraș bizantin din primele secole ale erei noastre. Arheologii au dezgropat aici străzi întregi și construcții, avînd înălțimea pereților de 5 m. Ele sînt foarte bine conservate deoarece au fost acoperite de nisip. Două plăci de mozaic descoperite pe pardoseala unei încăperi atestă că ar fi vorba despre ruinele Porfireonului — orașul de purpură — atestat documentar încă în sec. VI. Orașul se întindea pe o suprafață de 30 ha și a fost distrus de un incendiu, ceea ce a determinat pe specialiști să-l denumească „Pompeiul bizantin”. Printre imaginile încrustate pe mozaicuri se află scene biblice, cruci, păsări și animale, care alături de obiecte de uz casnic, formează un surprinzător tablou de lume dispărută (Meridiane '75, nr. 29, p. 19).

O VALOROASĂ DESCOPERIRE ARHEOLOGICĂ

Sub acest titlu, dr. Vasile Drăguț, prezintă rezultatul de pînă acum al cercetărilor arheologice și de arhitectură întreprinse de Direcția patrimoniului cultural național la biserica monument istoric din Streisîngeorgiu, județul Hunedoara. Din această prezentare („Știința” nr. 10243 din 27 iulie 1975, p. 2) reproducem cele ce urmează :

Studiul pentru prima oară de Nicolae Iorga, acest monument era cunoscut ca fiind o ctitorie a cnezilor locului datînd din anul 1408. Cu prilejul săpăturilor arheologice din acest an s-a stabilit că, în realitate monumentul exista ca lăcaș de curte încă din secolul al XII-lea. Datarea este asigurată de materiale găsite în interiorul monumentului și în mormintele vechi dezvelite : monede, podoabe, ceramică.

Datarea se verifică, de asemenea, prin descoperirea în interior, sub stratul de tencuială așternut în secolul al XVIII-lea, a unei pisanii zugră-

vite în limba slavonă care indică anii 1313—1314. Deși limba inscripției pictate este vechea slavonă, anumite particularități vădesc că autorul ei a fost român. Alături de această pisanie, au fost parțial dezvelite porțiuni din pictura murală de la 1313 care este de o valoare artistică excepțională. Totodată, trebuie relevat faptul că pisania și pictura murală din 1313—1314 se află la rîndul lor, deasupra unui strat și mai vechi de zugrăveală.

Concluziile certe ale primei etape de cercetări de la Streisîngeorgiu sînt următoarele :

Monumentul are în momentul de față calitatea de cea mai veche clădire românească păstrată integral, coborînd cu circa două secole datările cunoscute în legătură cu alte edificii. Semnificativă este și implantarea sa într-o așezare romană antică din ale cărei ruine au fost extrase blocurile pentru construcție. Stratul al doilea de pictură de la Streisîngeorgiu este cu circa o jumătate de secol mai vechi decît decorul zugrăvit al bisericii domnești din Curtea de Argeș, considerat pînă acum ca fiind cea mai veche pictură românească de factură bizantină, din țară. Primul strat de pictură de la Streisîngeorgiu este fără îndoială mai vechi decît tot ce s-a păstrat și se cunoaște în momentul de față în monumentele medievale din Transilvania sau din întreaga țară.

Pisania din 1313 este cel mai vechi document material românesc de limbă slavonă păstrat în țară, cu datare certă, după inscripțiile din ansamblul rupestru de la Murfatlar și inscripția din 947 de la Mircea Vodă, acestea fiind însă în Dobrogea.

Pisania amintită coboară cu peste un secol prima atestare a unui nume de artist de pe teritoriul țării și cu aproape un secol și jumătate data celei mai vechi opere de artă românești semnate.

Rezultatele cercetărilor de la Streisîngeorgiu pun la dispoziția istoriografiei o documentație de excepțională valoare pentru reconstituirea istoriei și a civilizației românilor transilvăneni la începuturile evului mediu.

Dar cea mai importantă implicație științifică a acestei descoperiri este confirmarea, cu indubitabile probe materiale, a existenței unei societăți românești transilvănene, constituită în mici formații statale, de tipul voievodatelor și cnezatelor încă din sec. XI—XII. Ctitorul de la Streisîngeorgiu (cneazul Balea) a fost așadar un exponent al acestei societăți românești transilvănene, conștientă de tradițiile sale, pe care a știut să și le afirme ; dovadă — opțiunile sale de ordin artistic și cultural.

Cercetările inițiate la Streisîngeorgiu continuă.

PENTRU PACE ȘI SECURITATE ÎN EUROPA ȘI ÎN LUMEA ÎNTREAGĂ

Între 30 iulie—1 august 1975 s-au desfășurat la Helsinki (Finlanda) lucrările Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa. La dreptul vorbind aceasta a constituit faza treia a unor pregătiri începute încă de acum câțiva ani (faza primă, Helsinki, 22 noiembrie 1972—7 iulie 1973; faza doua, Geneva, 29 august 1973—21 iulie 1975), timp în care s-au debătut amplu toate aspectele relațiilor dintre statele continentului nostru în dependență de situația existentă în lumea întreagă.

Întrunirea șefilor și reprezentanților a 33 state europene, ai S.U.A. și Canadei, s-a dovedit a fi expresia mutațiilor politice profunde din Europa și din lumea contemporană. Conferința general-europeană a avut loc în condițiile complexe ale schimbărilor revoluționare în raportul de forțe pe plan mondial, ea însăși fiind unul din factorii marilor modificări în favoarea progresului social, a forțelor ce se pronunță pentru pace și securitate în lume.

Conferința de la Helsinki reflectă atât capacitățile de creație și acțiune ale popoarelor europene, cât și imperativul de a acționa în favoarea securității și cooperării tocmai aci, pe acest continent, unde în trecut, au luat naștere două conflagrații mondiale și sînt concentrate atât de puternice forțe militare și armamente, inclusiv nucleare. Se dovedește astfel că sînt necesare și pe deplin posibile înfăptuirea unei politici noi bazate pe securitate și respect reciproc între națiuni, excluderea definitivă a războiului din viața Europei și a planetei noastre, lichidarea politicii de inegalitate, de forță și dictat.

Însemnătatea deosebită pe care România a acordat-o acestui eveniment și-a aflat o grăitoare ilustrare în faptul că țara noastră a fost reprezentată de președintele Nicolae Ceaușescu, exponentul cel mai fidel al voinței de pace și cooperare a poporului român. De fapt, cronica acestor ani a consemnat la loc de seamă contribuția amplă și substanțială a țării noastre la succesul Conferinței. Numărîndu-se printre statele inițitoare ale organizării unei reuniuni general-europene, România a înscris problema securității în Europa ca o preocupare de prim ordin a politicii sale externe, a participat în mod activ la pregătirea și desfășurarea lucrărilor Conferinței în toate fazele sale, la elaborarea unor documente cît mai clare, mai precise și mai angajante; se poate afirma că nu a existat problemă importantă, pe parcursul acestui proces, la soluționarea căreia țara noastră să nu fi contribuit prin propuneri și idei constructive — toate acestea fiind indisolubil legate de activitatea, atât de largă și bogată, pentru nor-

malizarea relațiilor cu toate statele continentului, pentru reliefaarea și consemnarea în documente comune a principiilor securității, pentru intensificarea și diversificarea cooperării intereuropene.

Cunoscîndu-se perseverența cu care România a acționat pentru promovarea Țelurilor securității, pentru desfășurarea cît mai rodnică și mai eficientă a Conferinței, rolul nemijlocit și determinant al Domnului Nicolae Ceaușescu în orientarea întregii activități desfășurate de țara noastră în acest sens, ca neobosit promotor al cauzei înțelegerii și conlucrării între popoare, cuvîntarea rostită de președintele României a fost întîmpinată cu stăruitoare și generală atenție. Și, într-adevăr, cuvîntarea a constituit nu numai o strălucită prezentare a pozițiilor constructive ale României socialiste, ci și o profundă analiză care a adîncit efectiv, sub multiple aspecte, conceptul de securitate europeană, a deschis o largă perspectivă, într-un spirit cutezător, asupra a ceea ce trebuie întreprins concret, practic, în vederea transformării Europei într-un continent al păcii, cooperării rodnice și libere, înfloririi tuturor națiunilor.

În ansamblul lor, rezultatele primei Conferințe pentru securitate pot fi apreciate ca pozitive, ele decurgînd în mod firesc din schimbările profunde în raportul mondial de forțe și reflectînd marele proces progresist al trecerii de la perioada „războiului rece”, a neîncrederii și confruntărilor, la un curs nou spre destindere și colaborare.

Acest curs și-a găsit expresie nu numai în definirea Țelurilor Conferinței, ci și în înseși faptul că lucrările s-au desfășurat pe baza unor norme democratice de egalitate între state, reguli conturînd o metodologie nouă în practica diplomației naționale. Și este desigur un motiv de satisfacție faptul că în stabilirea acestui stil nou, un merit bine cunoscut revine României.

Tocmai ca urmare a înfăptuirii unor asemenea norme de lucru, care au permis tuturor statelor, indiferent de orînduire, mărime, potențial, să-și spună cuvîntul în condiții de egalitate, s-au putut cristaliza documentele conferinței.

„Actul final” care a încununat lucrările Conferinței și pe care și-au pus semnătura reprezentanții tuturor celor 35 state participante, abordează multilateral problemele securității europene în toate interacțiunile lor afirmînd fără nici o ambiguitate principiile care trebuie să guverneze relațiile dintre țările continentului nostru : egalitate suverană, respectarea drepturilor inerente suveranității ; nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță ; inviolabilitatea frontierelor ; integritatea teritorială a statelor ; reglementarea pașnică a diferendelor ; neamestecul în treburile interne ; respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gîndire, conștiință, religie sau de convingere ; egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele ; cooperarea între state ; îndeplinirea cu bună credință a obligațiilor asumate conform dreptului internațional. Un capitol de mare însemnătate al „Actului final” prevede măsuri de edificare a încrederii și anumite aspecte ale securității și dezarmării. Un alt capitol se ocupă pe larg de

Cooperarea în domeniile economiei, științei și tehnicii și mediului înconjurător. O altă parte a documentului se referă la probleme privind securitatea și cooperarea în Mediterana; de asemenea un capitol se referă la cooperarea în domeniul umanitar și în alte domenii; în sfârșit documentul mai cuprinde un capitol privind urmările conferinței.

Prin întreg conținutul său, acest document de mare importanță, consacră principiile fundamentale ale unor relații noi, de egalitate și respect reciproc, menite să ofere fiecărei națiuni cheazășia de a se dezvolta liber și suveran, la adăpost de orice act de forță, de orice imixtiune sau presiuni, de a colabora rodnic cu celelalte națiuni și a se bucura de binefacerile progresului și civilizației. Se poate astfel aprecia că s-a creat o bază bună, care deschide largi perspective de edificare a unei securități trainice.

Desigur, toate acestea nu pot constitui motive de automulțumire și nici pricină de false iluzii; pe continentul nostru rămân încă în suspensie multe probleme deosebit de serioase, continuă divizarea în grupuri politico-militare opuse, se mențin bazele militare și trupele străine pe teritoriile altor state, rămân concentrate cele mai puternice forțe militare și cele mai distrugătoare armamente — adică practic, principalele instrumente ale politicii de forță.

Prima Conferință general-europeană s-a încheiat. Ea constituie însă doar cea dintâi etapă; urmează acum o etapă nouă, hotărîtoare, a transpunerii în viață a documentelor convenite — ceea ce impune continuitatea eforturilor, inclusiv organizarea unor noi reuniuni avînd scopul de a face bilanțul aplicării angajamentelor asumate și soluționării problemelor care persistă în viața politică a Europei. Tocmai pornind de la acest deziderat, România a propus crearea unui organism permanent care să asigure continuarea consultărilor și intensificarea conlucrării intereuropene. Alături de acțiunile statelor și guvernelor, un rol mereu mai important sînt chemate să joace, mai ales în această etapă, opinia publică, popoarele ca făuritoare ale propriilor destine. Stă în puterea popoarelor să transforme premisele create într-o victorie deplină a cauzei securității, cu ample consecințe pozitive asupra climatului politic mondial.

*

* * *

Rezultatele pozitive ale Conferinței general-europene pentru pace și securitate — așa cum arată în cuvîntarea sa președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu — sînt a se datora, între altele, și opiniei publice, popoarelor însăși. Acestora le revine și de acum înainte sarcina de a stăruî în direcția „colaborării și unității forțelor iubitoare de pace, fără deosebire de convingeri politice, filozofice sau religioase, a tuturor popoarelor, care pînă la urmă au rolul hotărîtor, ele trebuind să asigure realizarea în viață a securității și păcii în Europa și în întreaga lume”.

La sensibilizarea opiniei publice și în general a conștiinței locuitorilor continentului nostru pentru problemele păcii și securității, și-au adus contribuția cultele religioase de pretutindeni, inclusiv cele din țara noastră. Prin mijloacele specifice activității lor, prin organizarea de întruniri, prin adoptarea de rezoluții, prin propovăduire și fapte concrete, nu mai puțin prin rugăciune, ele și-au îndemnat credincioșii să susțină, de pe poziția convingerilor proprii, cauza bunei înțelegeri dintre țări și popoare. În cadrul acțiunilor inițiate de Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace sau Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu prilejul întrunirii diferitelor organisme internaționale ortodoxe, romano-catolice, anglicane, evanghelice, reformate etc., participând la lucrările forurilor bisericești sau laice, reprezentanții cultelor religioase și-au ridicat de fiecare dată glasul pentru sprijinirea năzuințelor de pace și securitate în Europa și în lumea întreagă.

Contribuția aceasta a fost reținută și de cele mai înalte organe de conducere ale statului nostru când, întrunite la 9 august sub președinția Domnului Nicolae Ceaușescu spre a lua în dezbateră — între altele — hotărârile Conferinței de la Helsinki au ținut să sublinieze că „un rol de cea mai mare importanță în rezultatele obținute ... l-au jucat masele largi populare, partidele comuniste, partidele socialiste, alte forțe progresiste și democratice, parlamentele, organizațiile sindicale, de femei, de tineret, precum și alte organizații obștești și religioase”.

Este evident că acțiunile întreprinse pînă acum trebuie continuuate și în viitor. Cauza pe care s-a străduit s-o slujească Conferința de la Helsinki nu se reduce la o perioadă limitată de timp, nu cunoaște campanii, ci este de durată și cere stăruință, tenacitate. „Va trebui să acționăm și în viitor, spunea Domnul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea deja citată, pe baza principiilor și normelor care au guvernat lucrările Conferinței pentru securitate europeană, pentru a găsi împreună căile de lichidare definitivă a surselor de încordare, pentru soluționarea problemelor majore în interesul fiecărei națiuni. Este necesar să pornim constant de la principiul suprem că nici un popor, indiferent de mărime sau orînduire socială, nu poate fi cu adevărat liber, nu-și poate asigura bunăstarea și fericirea proprie, dacă nu respectă independența, dreptul la bunăstare și fericire a celorlalte țări și popoare”.

Dovedind frățietate și dragoste unele față de altele, dornici de a se cunoaște mai bine și a se respecta reciproc, de a conlucra în toate domeniile și de a sprijini orice acțiune urmărind mai binele lor și al națiunilor din care fac parte, al societății în general, cultele religioase își împlinesc o datorie elementară decurgînd din însăși principiile lor de bază. Apreciem în plus că faza următoare Conferinței de la Helsinki crează și unele sarcini mai deosebite dintre care îndrumarea propriilor credincioși în direcția îmbunătățirii continue a climatului de înțelegere și bunăvoință, de cooperare și pace, de educare în spiritul respectării principiilor eticii și echității, al progresului și emancipării de orice idei retrograde, în vederea cunoașterii și respectului reciproc.

Rolul cultelor religioase, al slujitorilor bisericești, nu e mai puțin important în ce privește orientarea credincioșilor de așa manieră încât de pe urma contactelor și schimbărilor ce se vor efectua la toate nivelurile să nu iasă păgubiți împrumutînd ceea ce alții elimină ori nesocotind valorile proprii după care alții jinduiesc. Și în această privință discursul președintelui statului nostru conține o indicație deosebit de prețioasă. „Intensificarea schimburilor culturale și realizarea unei mai bune informări prin presă și prin alte mijloace, arăta Domnia Sa, trebuie să servească apropierii și prieteniei între popoare, să nu admită propagarea rasismului, a propagandei războiului, a tot ceea ce poate învrăjbi popoarele. Dimpotrivă, această activitate trebuie să ducă la întărirea respectului pentru tradițiile și cultura fiecărui popor, să contribuie totodată la răspîndirea a tot ceea ce a creat mai bun omenirea în toate domeniile de activitate și ale cunoașterii umane. Avem deci nevoie de o informare corectă a popoarelor. Este necesar să pornim de la faptul că trebuie să fie pus capăt diferitelor activități de dezinformare, care dăunează colaborării și securității. M-aș referi, printre altele, la activitatea unor posturi de radio de pe teritoriile unor state participante la actuala Conferință, care nu servesc cu nimic nobilele scopuri pe care le consemnăm în documentele ce le vom adopta astăzi”.

Societatea în care trăim, familia popoarelor europene căreia aparținem, ca orice organism are, pe lîngă multe virtuți, și o seamă de racile care se cer eliminate printr-o strînsă conlucrare și frățietate. Tot Domnul Nicolae Ceaușescu a atras atenția asupra lor: utilizarea drogurilor și stupefiantelor, criminalitatea „și alte fenomene care afectează grav zeci de milioane de tineri din numeroase țări și constituie un mare pericol pentru însăși civilizația și progresul omenirii”. Nu reprezintă acesta un domeniu în care cultele religioase vor trebui să-și aducă contribuția?

În fine se cuvine arătat că „Actul final” semnat la încheierea Conferinței de la Helsinki cuprinde în capitolul 1, partea a), paragraful VII o serie de prevederi referitoare la „respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gîndire, conștiință, religie sau de convingere”. Aici se spune, între altele, că „statele participante vor respecta drepturile omului și libertățile fundamentale, inclusiv libertatea de gîndire, conștiință, religie sau de convingere pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie... În acest cadru, statele participante vor recunoaște și respecta libertatea individului de a profesa și practica, singur sau în comun, religia sau convingerea acționînd după imperativele proprii sale conștiințe...”.

Includerea problemelor religioase într-un document ca cel la care ne referim este de natură să mulțumească, evident, pe orice credincios. În același timp însă de aici decurge și o mare responsabilitate, căci „profesarea și practicarea, singur sau în comun” de către cineva a religiei căreia aparține sau pe care a îmbrățișat-o, nu trebuie să ducă la nesocotirea convingerilor semenului și cu atît mai puțin la nesocotirea rînduieilor

societății. Apartenențelor cultelor religioase le revine marea datorie de a fi elemente constructive în mijlocul obștii căreia aparțin, iar nu ferment de tulburări, de disoluție sau de neorînduială.

*
*

Pe marginea lucrărilor Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa precum și a rezultatelor ei s-ar putea însăși încă multe alte considerații. Ne vom opri însă aici și vom conchide spunînd că Helsinki 1975 este un apel la rațiune, o chemare la acțiune, un angajament în fața popoarelor. Este convingerea indestructibilă că stă în puterea sutelor de milioane de oameni din țările participante să obțină respectarea principiilor „Actului final” și amplificarea acțiunilor pentru întărirea securității și cooperării. În ce o privește, România este ferm hotărîtă de a milita — așa cum a arătat președintele Nicolae Ceaușescu — pentru „a asigura continuarea fermă a cursului destinderii, excluderea definitivă a războiului din viața Europei și a planetei noastre, din viața tuturor popoarelor. Să nu precupețim nimic — a spus președintele României — pentru ca pacea, prietenia și colaborarea între popoare să triumfe pe întregul glob pămîntesc !”

TEOLOGIE ȘI ECOLOGIE

Nu pentru că ar ceda simplist în fața preocupărilor la ordinea zilei, nici pentru că i-ar fi dragi acomodările ieftine, ci din necesități legate de însăși menirea ei, Teologia abordează rînd pe rînd — alături de temele majore specifice — toate problemele pe care le ridică viața și care se impun atenției obștești. În fond Teologia însăși constituie o latură a vieții credincioșilor, parte componentă a întregii societăți, fundamentînd, tălmăcind și orientînd convingerile lor religioase. Și cum printre problemele ce confruntă viața lumii de astăzi, deci și a creștinilor, se numără *ecologia*, era firesc ca aceasta să ajungă obiect al reflecției teologice.

Se pot cita astfel numeroase articole și studii care tratează relația dintre Teologie și ecologie (vezi bunăoară întreg nr. 7—8 din 1970 al cunoscutelor reviste pariziene „Christianisme social”; dintre teologii români cităm pe Dumitru Ichim, *Theological implications of ecology*, în : Calendarul „Credința” pe anul 1974, Detroit, pp. 98—99). Forurile internaționale creștine apoi, analizează și ele, din diferite unghiuri, multiplele aspecte ale ecologiei (ex. sesiunea Comisiei teologice din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace, Cernica-România, 27—30 mai 1975).

Care sînt însă punctele de convergență între Teologie și ecologie, implicațiile care decurg de aici ? Pentru a ne lămuri, este necesar să intrăm în cîteva detalii și vom începe prin definirea însăși noțiunii de ecologie.

Pus în circulație pe la jumătatea doua a veacului trecut, deodată cu dezvoltarea tehnicii și extinderea consecințelor ei asupra mediului încon-

jurător, cuvîntul ecologie indică știința despre locul unde trăiesc înșii unei societăți (oikos în grecește înseamnă casă, locuință), mai exact știința relațiilor acestora cu mediul biologic și fizic în care trăiesc. Altfel zis, ecologia este știința mediului înconjurător.

Avînd asemenea domeniu de cercetare, ecologia a ajuns în mare mai ales de cînd s-a constatat că prin tehnica modernă, folosită abuziv și necontrolat, se produce o deteriorare progresivă a cadrului vieții oamenilor, se amenință însăși viitorul speciei umane (poluarea apei, solului și atmosferei, creșterea procentului de radioactivitate, înmulțirea zgometelor etc.). Așa bunăoară în lipsa unor măsuri de protecție anticipate, epoca industrială cu efectele ei, de la fumul de cărbune pînă la pesticide și reziduuri nucleare, a umplut în mai puțin de două secole mediul înconjurător în care trăiește omul întocmai fumătorului care consumă din ce în ce mai multe țigări într-o cameră din care nu iese și al cărei geam nu-l deschide niciodată. Atmosfera, apele, pămîntul, sînt infectate de reziduurile nefiltrate pe care le evacuează marile fabrici, mașinile de tot felul, inclusiv automobilele, creînd o primejdie pe care nimeni n-o mai ignoră. Pe de altă parte un anume avînt al civilizației moderne a dus la distrugerea, chiar dispariția, unor animale și plante. Se știe, de pildă, că distrugerea totală a vrăbiilor într-o anumită zonă a determinat înmulțirea unor insecte care afectează negativ recoltele, așa cum distrugerea ciocănitoarelor din unele păduri a dus la înmulțirea unor soiuri de vietăți care amenință existența arborilor. Un grav dezechilibru produce distrugerea plantelor care se știe că fabrică oxigenul atmosferei noastre fără de care nu e posibilă viața (V. Kernbach, E posibilă o catastrofă ecologică? în rev. Magazin, an. III, nr. 926, sîmbătă 5 iulie 1975, p. 4).

Asemenea constatări — și punerea lor în lumină se face cu mereu sporită insistență — au trezit serioase îngrijorări așa încît nimeni, la ora actuală, nu mai ignoră necesitatea de a se milita pentru refacerea echilibrului ecologic, atît prin măsuri luate de comunitatea mondială a statelor, de fiecare stat în parte, cît și prin acțiuni de educare a oamenilor în sensul respectării și protejării mediului înconjurător. O probă în acest sens oferă Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa semnat la 1 august 1975 de șefii și reprezentanții a 35 țări, care cuprinde prevederi amănunțite referitoare la „mediul înconjurător” (paragraful 5 din capitolul „Cooperare în domeniile economiei, științei, tehnicii și mediului înconjurător”).

Ce consecințe teologice decurg din aprecieri de genul celor pe care le sugerează ecologia? În primul rînd trebuie să constatăm că interpretarea unilaterală a referatului biblic despre locul omului în univers (Facerea 1, 28: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și-l stăpîniți”) a putut favoriza într-o anumită măsură nesocotirea naturii. Considerat „rege al naturii”, omul și-a îngăduit să se comporte în maniera celui mai neîndurător despot. E de datoria Teologiei să arate din punctul ei de vedere, ce înseamnă adevărata *stăpînire a pămîntului* și în general ce înseamnă a *stăpîni*. Oricum, atît Vechiul cît și Noul Testament, teologia

naturii și eshatologia se opun tuturor tendințelor de alterare a echilibrului ecologic. „A stăpîni” în accepțiunea biblică n-a însemnat nicicînd alteceva decît „a sluji”. Pentru a trăi în condiții normale, aliindu-și natura și folosind-o potrivit legilor firii, omul va trebui deci să înțeleagă că ea nu constituie un bun la dispoziția sa pentru a-l exploata doar, ci *casa în care viețuiește*, mediul în care trăiește și pe care e obligat să-l protejeze, să-l îngrijească.

În al doilea rînd și în conformitate cu tema la care tocmai ne-am referit, Teologia susține că între om și univers există o armonie ce trebuie să se reflecte în modul de comportare al fiecărui creștin” („pancosmismul”). Maniera noastră de a concepe lucrurile duce la stabilirea unor relații de perfectă înțelegere între ins și natură, între om și elementele componente ale universului. Se ajunge astfel la personalizarea naturii, creștinul adoptînd față de ea aceeași atitudine ca și față de orice semen sau ființă insufletită. „Fratele” soare, „sora” lună, „fratele” vînt etc., sînt nu simple figuri de stil, ci realități comune spiritualității creștine.

Cît de adînc înrădăcinată în mentalitatea credincioșilor este această viziune rezultă, bunăoară, din faptul că pînă azi Biserica Ortodoxă are în cărțile ei de ritual rugăciuni pentru diferite întîmplări din natură (furtună, ploi, secetă), pentru sfințirea apei, pentru săparea fîntîinii etc., rugăciuni în care credinciosul dialoghează nu numai cu Dumnezeu, obiectul invocării sale, ci și cu natura pe care vrea s-o înduplece să-i fie binevoitoare. O solicită să-l ajute, nu se ridică împotriva ei și n-o amenință cu distrugerea.

Pancosmismul ajunge să fie mai amplu lămurit în contextul ecologiei, el deschizînd perspective deosebit de interesante unei înțelegeri mai adecvate a problemelor contemporane.

În al treilea rînd, în fine, se apreciază că pericolul alterării echilibrului ecologic poate fi evitat prin educarea oamenilor în direcția corectării erorilor comise pînă acum. Însăși Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa la care ne-am referit, stipulează în paragraful deja citat : „...succesul unei politici a mediului înconjurător presupune ca toate categoriile de populație și ca toate ființele sociale, conștiente de responsabilitățile lor, să contribuie la protejarea și ameliorarea mediului înconjurător, ceea ce implică o acțiune educativă continuă și aprofundată...” Cu acestea se intră însă într-un domeniu mai mult decît propriu Teologiei, evident teologiei pastorale, asupra căruia nici nu e necesar a stăruii.

Pe lîngă toate acestea, ar mai putea fi amintite o sumedenie de alte implicații teologice ale ecologiei, care se cer analizate și aprofundate. Nu ne îndoiim că se vor găsi cercetători competenți în stare să pună în lumină multiplele fețe ale problemei relațiilor omului cu mediul înconjurător sub raport religios (M. Poniatowski, *Les choix de l'espoir*, Paris, 1970, p. 210). Astfel ar avea de cîștigat atît Teologia sub raport teoretic, cît și credincioșii sub raport practic, avînd în vedere contribuția ce sînt chemați s-o aducă la mersul înainte al societății.

LOCUL ȘI ROLUL CREDINCIOASELOR ÎN BISERICĂ

După mai multe discuții, ezitări și amînări, sinodul general al Bisericii Angliei a hotărît în iulie 1975 că femeile pot deveni preoți, urmînd ca modalitățile de aplicare a acestei decizii să fie stabilite ulterior. Totodată, întrucît o asemenea măsură ar fi de natură să influențeze negativ relațiile cu Bisericele Ortodoxe și Romano-Catolică, s-a apreciat că e necesar să se inițieze discuții bilaterale care să evite noi disensiuni.

La dreptul vorbind poziția sinodului general al Bisericii Angliei n-a șocat pe nimeni. Nu mult timp înainte Biserica anglicană din Canada adoptase aceeași măsură. Protestantismul în general n-a pus piedici întrării femeilor în cler. În Biserica luterană din Danemarca o femeie e pe cale să ajungă chiar episcop. Dacă o serie de Biserici ieșite din Reformă manifestă rezerve în această privință n-avem de-a face aici decît cu o excepție care confirmă regula. Așa bunăoară în Statele Unite ale Americii Biserica episcopaliană, Biserica luterană din Missouri și ramura „sudistă” a baptiștilor refuză oficial accesul femeilor la preoție. Dar chiar și în unele din aceste Biserici, cu osebire în cea episcopaliană, funcționează deja femei pastori.

Spre deosebire de Bisericele protestante, Biserica Romano-Catolică nu este favorabilă acceptării femeilor în cler. Totuși de la o vreme încoace s-au ridicat din ce în ce mai multe glasuri în sprijinul hirotoniei femeilor. Cînd în 3 mai 1973 Papa Paul al VI-lea a creat o comisie spre a studia rolul femeilor în Biserică, a trebuit să intervină energic interzicînd orice discuție pe această temă.

În ciuda unor atari interdicții curentul care militează pentru hirotonia femeilor se extinde continuu. Un serios pas înainte îl constituie obținerea dreptului pentru femei de a deveni diaconese (vezi trimestrialul : *Effort diaconal*, Lyon, nr. 37—38, septembrie 1974—martie 1975, număr închinat în întregime hirotoniei femeilor). De altfel a fost reînființat ordinul diaconeselor de altă dată, iar studii temeinice s-au adăugat pentru a arăta care este ritualul intrării în cler și care sînt atribuțiile diaconeselor (Cipriano Vagaggini, *L'ordinazione delle diaconesse nella tradizione greca e bizantina*, în : *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, vol. XL, fasc. 1, 1974, pp. 145—189).

În schimb teologii ortodocși rămîn fermi în respingerea accesului sub orice formă a femeilor la hirotonie. Spre ilustrare vom cita în primul rînd pe Pr. prof. Alexandru Schmemmann de la Seminarul teologic Sf. Vladimir (S.U.A.) care într-o „scrisoare adresată unui prieten episcopalian cu privire la hirotonia femeilor” (*St. Vladimir's Theological Quarterly*, vol. XVII, 1973, nr. 3, pp. 239—243) afirmă :

„Cînd m-ai rugat să vorbesc despre reacția ortodoxă față de ideea ca femeile să fie hirotonite preoți, am socotit la început că lucrul nu va fi chiar atît de greu. De fapt nu este greu a constata simplu că Biserica Ortodoxă este contra preoției femeilor și a enumera astfel, cît este posibil, motivele dogmatice, canonice și duhovnicești ale acestei adversi-

tăți. Cumpănind însă mai bine lucrurile am ajuns la convingerea că un asemenea răspuns nu ar fi numai nefolositor, ci chiar dăunător. Ar fi nefolositor deoarece toate motivele „formale” din Scriptură sau canoane sînt bine cunoscute de sprijinatorii hirotoniei femeilor, așa cum este cunoscută și poziția noastră eclezialogică generală, frații din Apus... salutînd-o cu bucurie ca pe „cea mai importantă contribuție ecumenică” sau respingînd-o ca arhaică, dură și irelevantă. Ar fi dăunător pentru că acest răspuns formal ruinează adevărata poziție ortodoxă, reducînd-o la un context teologic și la o perspectivă străine gîndirii ortodoxe. Adevărul e că Biserica Ortodoxă nu și-a pus nicicînd această problemă; ea este pentru noi cu totul străină, un *casus irrealis* pentru care nu putem găsi în tradiția noastră vreun punct de referință, nici chiar în experiența Bisericii, motiv pentru care nu sîntem măcar pregătiți a o discuta.

„De această natură este dificultatea în care mă aflu, arată mai departe prof. Al. Schmemmann. Eu nu pot discuta problema în sine, deoarece ar face necesară lămurirea apropierei noastre nu numai de femeie și preoție, ci înainte de toate de Dumnezeu în viața Sa treimică, de creație, de căderea în păcat și mîntuire, de Biserică și de taina vieții ei, de îndumnezeirea și de relația în care se află toate cu Hristos...”

„Uimirea noastră — și reacția ortodoxă este mai ales de uimire — se referă la graba neobișnuită și de neînțeles cu care problema hirotoniei femeilor a fost primită (de occidentali) mai întîi ca problemă litigioasă, apoi fără întîrziere redusă la nivelul unei „probleme disciplinare”, pentru ca în final să fie considerată o problemă politică care se rezolvă prin vot. În această situație curioasă, tot ceea ce pot să fac este să încerc a arăta această uimire în timp ce îi înșir principalele „componente” așa cum le văd și le înțeleg.

„Cea dintîi dimensiune a uimirii noastre se poate numi ecumenică. Discuția asupra hirotoniei femeilor dezvăluie ceva ce noi am bănuț, dar care acum este fără nici o îndoială confirmat: indiferența puternică a creștinătății apusene față de tot ce este în afara sferei proprii problematice, în afara propriei sale experiențe... Creștinătatea apuseană este stăpînită de un complex de datorii și nu se bucură decît de autocritică și autocondamnare. Ea este pusă sub semnul unei totale incapacități de a se transcende singură, de a accepta... că propriile sale experiențe, probleme, moduri de a gîndi și preferințe, pot să nu fie universale... Creștinii din Apus se dezaprobă și se condamnă singuri aproape cu entuziasm, dar cu propriile lor concepte, în cadrul propriei perspective „apusene” lipsită de speranță. Astfel, atunci cînd pe temeiul „situației culturale”, poate îngustă și fărîmitată, specific apuseană, ei hotărăsc și fac planul de a repara nedreptățile comise față de femei, nu mai întreabă ce ar putea gîndi despre aceasta „ceilalți”, fiind sincer mirați și chiar mîhniti de lipsa de spirit ecumenist, de lipsa de simpatie și de înțelegere a „celorlalți”.

„... În această discuție nu mai avem de-a face cu un „cal de bătaie” intelectual depășit și academic ca „moartea lui Dumnezeu”, „cetatea fără Dumnezeu”, „sărbătoarea vieții” etc., care după un efemer succes de

librărie au dispărut pur și simplu, ci de amenințarea unui act ireversibil și ireparabil care dacă devine realitate va aduce — de asta sînt convinși — o nouă și definitivă schismă între creștini, cel puțin pentru ortodocși, marcînd sfîrșitul oricărui dialog.

„Este binecunoscut — argumentează în continuare prof. Al. Schmemmann — că susținătorii hirotoniei femeilor explică tradiționala legătură a femeilor cu slujirea printr-o condiționare culturală. Dacă Hristos nu a luat între cei doisprezece nici o femeie, dacă în cursul timpului Biserica nu a primit femeia în preoție, aceasta se datorește „culturii”...

„E într-adevăr de mirare că ceea ce se manifestă ca un fenomen trecător și ceea ce este într-adevăr un fenomen abia la început... să fie considerat ca suficientă justificare pentru o schimbare radicală în structura Bisericii...

„... Conceptul de hirotonie a femeilor... este rezultatul prea multor confuzii și reducții... Oprirea femeii de la hirotonie nu are nimic, absolut nimic a face cu orice „inferioritate”... În realitatea esențială care singură constituie cuprinsul credinței noastre și formează viața interioară a Bisericii, în realitatea împărăției lui Dumnezeu care este deplina comuniune, deplina cunoaștere și deplina iubire și, în sfîrșit, în „îndumnezeirea oamenilor”, aici într-adevăr nu există „nici bărbat, nici femeie”.

Dacă prin cele acum citate prof. Al. Schmemmann răspundea episcopalienilor din S.U.A. frămîntați în chip deosebit de problema hirotoniei femeilor, în continuare vom cita luarea de poziție a Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop Athenagoras al Tiatirelor și Marei Britanii care, în preajma sinodului general al Bisericii Angliei, încerca să prevină asupra consecințelor negative ce le-ar determina hotărîrea admiterii femeilor în cler. Sub titlul „Problema hirotoniei femeilor” ierarhul grec publica în „*Orthodox Herald*” (Londra, mai-iunie 1975), cîteva pagini care se doreau a înfățișa „punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe”.

Ierarhul grec începe prin a preciza că „hirotonia femeilor nu trebuie pusă în legătură cu dorințele acestora, just și amplu manifestate, ca să obțină posibilități egale pentru cele două sexe în ce privește drepturile, retribuțiile și eligibilitatea în serviciile sociale și politice”. Apoi continuă:

„Deși cunoaștem că Fiul lui Dumnezeu s-a făcut bărbat și nu femeie și că Hristos a însărcinat pe bărbați să-i continue lucrarea, începem să vorbim despre greșelile pe care le-ar fi comis experiența creștină preferînd bărbații pentru misiunea apostolică. Spre a ne convinge de aceasta reducem învățătura Sfintei Scripturi și experiența trăită de Biserică de-a lungul a douăzeci de veacuri la nivelul exigențelor noastre sociale de astăzi, pretinzînd că satisfacem astfel actuala căutare a egalității între sexe. Noi știm că un bărbat nu poate fi mamă și că o mamă nu poate fi tată; totuși îndrăznim să introducem ipoteze în care metoda divină este dată de-o parte iar eforturile umane înlocuiesc ceea ce experiența Apostolilor și a Bisericii ecumenice a sfințit timp de atîtea veacuri”.

Argumentîndu-și punctul de vedere, ierarhul ortodocșilor greci din Anglia se referă la Maica Preacurată care în ciuda calității și menirii ei

n-a împlinit nici una din sarcinile încredințate Apostolilor și urmașilor lor. La fel se spune a procedat Mîntuitorul cu toate celelalte femei care l-au ajutat în timpul activității Sale publice sau care L-au văzut pentru prima dată după înviere. „Aceasta tocmai pentru că El considera că au altă misiune. Și cine ar fi putut contesta gândul lui Iisus? ... Iată de ce pare straniu că persoane calificate teologic repetă că nu există obstacol teologic pentru hirotonia femeilor ... Sf. Pavel a interzis femeilor creștine să predice. E vorba nu de un sfat, ci mai degrabă de o poruncă a Domnului, cum Apostolul avea obiceiul să sublinieze. Iar acum noi, fără să respectăm cuvîntul Apostolului, voim nu numai ca femeile să predice ci, mai mult, încercăm să le încredințăm greua responsabilitate a preoției...”

După toate acestea Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Athenagoras al Tiatirelor și Marei Britanii ajunge la precizarea poziției Bisericii Ortodoxe în legătură cu care afirmă: „Biserica Ortodoxă respectă deplin datoria femeii ca mamă, ca păzitoare a sfințeniei familiei creștine, ca soră, ca misionară, ca diaconesă — serviciu cunoscut din primele timpuri ale Bisericii — care totuși n-avea responsabilități liturgice. Acest serviciu, din motive necunoscute, n-a mai fost exercitat o vreme îndelungată. Astăzi însă el este restabilit și încă o dată diaconesele împlinesc serviciul în Biserică ... Potrivit opiniei Bisericii Ortodoxe femeile sînt egale cu bărbații în fața legilor, în ce privește obiceiurile, drepturile și datoriile și, fără nici o rezervă sînt așezate în Biserică, Trupul tainic al Domnului. Totuși ele nu pot merge prea departe.

„Voința lui Hristos și experiența de douăzeci de veacuri a Bisericii Sale, din epoca apostolică pînă astăzi, trebuie considerate ca o orientare ce se cuvine respectată. Refuzînd-o punem la îndoială voința lui Hristos și valoarea experienței apostolice, aducem prejudicii comunității creștine, persoanelor și preoției...”

Lungile extrase din intervențiile a doi reprezentanți ai Ortodoxiei ne pun în situația de a rememora puncte de vedere ce ne aparțin, dar totodată să le confruntăm cu opiniile generale admise azi. Încercînd acum o apreciere critică a modului cum este abordată problema accesului femeilor la hirotonie, vom observa că într-adevăr există la confrății apuseni tendința de a introduce în discuție concepte specifice mentalității lor, dar străine nu numai nouă ortodocșilor, ceea ce n-ar fi atît de grav, cît mai ales Sfintei Scripturi pe care n-o lasă să transmită autentică învățătură creștină, ci o violentează pînă la a spune ceea ce ea nu vrea.

Afară de aceasta este probabil că unii din apologeții primirii femeilor în cler vehiculează idei întemeiate mai puțin pe învățătura și practica Bisericii, și mai mult pe considerente sociologice. Nesocotindu-se în fine aspectele exclusiv eclezilogice ale problemei, n-ar fi exclus ca insistîndu-se prea mult asupra hirotoniei femeilor, Bisericile să se istrăineze mai mult întreolaltă și astfel să fie slujite nu ecumenismul ci tocmai dimpotrivă disensiunile și vrăjmășia.

Toate acestea nu sînt greu de înțeles și de acceptat. Am avea în plus și alte obiecții de ridicat împotriva grabei și superficialității cu care anu-

miți confrăți emit păreri și dau soluții într-o problemă deosebit de complexă și cu nenumărate implicații. De aici nu rezultă însă, credem, că utilizarea femeilor în servicii clericale este lipsită de orice noimă. La începuturile creștinismului ca și astăzi de altfel, au existat nevoi deosebite cărora trebuia să li se facă față iar Biserica n-a ezitat să recurgă la soluțiile cele mai practice.

Deschidem scrierea *Așezămintele apostolice* — datind probabil de la mijlocul veacului al III-lea, dar transmițând informații dintr-o epocă mult mai veche — și citim : „... Pentru aceasta, episcopi, alege-ți conlucrători spre viață și săvârșitori ai dreptății diaconi bineplăcuți lui Dumnezeu, pe aceia care dintre credincioși li socotești că sînt vrednici și destoinici pentru trebuințele diaconiei. Alege însă și diaconesă credincioasă și sfîntă pentru serviciile femeilor, căci sînt împrejurări cînd, din pricina necredincioșilor, nu poți trimite în unele case bărbat diacon la femei ; vei trimite deci o femeie diaconesă, din pricina cugetelor celor răi. Și apoi la multe trebuințe avem nevoie de femeie-diaconesă. Mai întîi cînd se botează femeile diaconul va unge numai fruntea lor cu untdelemn sfînt, și după el diaconesă le va unge, căci nu e nevoie ca femeile să fie văzute de bărbați... Tot astfel fără diaconesă nici o femeie să nu se înfățișeze la diacon sau la episcop...” (*Așezămintele apostolice* III, 12 și II, 26, 6 ; trad. Pr. prof. Ioan Mihălcescu, Pr. Matei Pîslaru și Pr. G. N. Nițu, *Scrierile Părinților Apostolici* dimpreună cu *Așezămintele și Canoanele Apostolice*, vol. II, 1928, pp. 99—100, 49).

Texte asemănătoare s-ar mai putea cita și altele. Ele duc la concluzia că Biserica a folosit femeile atunci cînd nevoile au reclamat-o, dîndu-le sarcini speciale și creînd o „tagmă” aparte care rămîne încă de stabilit unde trebuie așezată în ierarhia preoțească. Fapt cert este însă că așa ziselor diaconese li se administra ceea ce documentele vremii numesc cînd *hirotonie*, cînd *hirotesie*, indicîndu-se și vîrsta cînd cineva putea dobîndi această calitate — 40 de ani (canonul 19 al sinodului I ecumenic de la Nicea, canonul 15 al sinodului IV ecumenic de la Calcedon, canoanele 14 și 40 ale sinodului VI ecumenic Trulan). Cu ocazia hirotoniei, credincioasa aleasă spre a deveni diaconesă era condusă în fața episcopului care după ce îi punea mîna pe capul plecat și după ce făcea deasupra semnul crucii, rostea rugăciunea specială care începea cu cuvintele : „Dumnezeiescul har ceta ce totdeauna pe cele nepuincioase le vindecă...”, îi așeza orarul legat în chipul crucii așa ca ambele capete să atîrne înaintea, apoi la vremea împărtășirii o invita imediat după diacon iar episcopul îi oferea potirul pe care el îl pune pe sfînta masă (Prof. dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe* însoțite de comentarii, trad. de Uroș Kovincici și dr. Nicolae Popovici, vol. I, partea II, Arad, 1931, p. 230 ; cf. C. Vagaggini, o.c., pp. 177—185).

Cele acum arătate nu constituie noutăți, doar că trebuiesc înțelese fără interpretări unilaterale. Iar dacă lucrurile stau așa cum rezultă din documentele la care ne-am referit, atunci pe ce se întemeiază afirmația că

Biserica Ortodoxă nu și-a pus nici cînd problema promovării femeii, că în tradiția și experiența Bisericii Ortodoxe nu putem găsi nici un punct de referință? Ce ne miră în plus este că înseși datele precise ale istoriei sînt uitate și, atunci cînd se vorbește despre diaconese bunăoară, li se diminuează rolul la maximum, parcă spre a impune cu de-a sila părerea că ele n-au împlinit vreodată în Biserică alt rol decît unul periferic, în nici un caz liturgic.

Evident problema preoției femeilor, stabilirea cu exactitate a rolului diaconeselor în ierarhia clericală, locul credincioaselor în viața Bisericii, toate acestea își așteaptă cercetătorii competenți. Și pînă atunci, tradiția și practica Bisericii Ortodoxe impune reprezentanților acesteia să nu trateze cu ușurință problemele pe care le ridică contemporaneitatea și să nu caute soluții în utilizarea unor clișee lipsite de atestare documentară.

ERORILE INTEGRISMULUI

Mutațiile intervenite în viața omenirii zilelor noastre n-au rămas fără repercursiuni asupra diferitelor Biserici. Chiar Biserica Romano-Catolică, considerată de mulți pînă la un moment dat ca fiind una din cele mai conservatoare, n-a putut să se sustragă influențelor exercitate de „lumea din afară”. În aceste împrejurări s-a născut tendința pornită „dinăuntru” pentru realizarea a ceea ce s-a numit, începînd cu papa Ioan al XXIII-lea, „aggiornamento”, adică aducerea Bisericii Romano-Catolice la zi, în pas cu evoluția societății.

Procesul de aducere la zi a început, la dreptul vorbind, încă mai demult, dar frînat din chiar primele momente, a cunoscut multiple sinuozități și s-a izbit de mari piedici chiar și după ce l-a relansat și i-a acordat girul însuși papa. I s-au opus în primul rînd aceia care erau legați de vechile structuri ale unei societăți ce-și construia Biserica după chipul și asemănarea ei. S-au aliat lor apoi elementele eclesiastice retrograde temătoare că odată început șirul înnoirilor vor pierde cu încetul terenul de sub picioare. În fine s-au împotrivit „aggiornamento”-ului și un alt grup de inși hotărîți să apere cu orice preț ceea ce considerau a fi integritatea învățăturii și moralei Bisericii după opinia lor grav amenințată. Formal toți pornesc de la pretenția că integritatea Bisericii este primejduită și că trebuie să intervină pentru ca s-o salveze. De aici și denumirea de *integriști* care li s-a dat — *integrismul* indicînd atitudinea adoptată de ei.

Socotim că nu e lipsit de oportunitate să încercăm a pătrunde înțelesul *integrismului*, lucrul acesta ajutîndu-ne să apreciem just însăși semnificația unor fapte și întîmplări ce se petrec sub ochii noștri.

Cuvîntul *integrism* derivă din latinescul *integer*, adică intact, neatins. În accepțiunea lui de astăzi el are o nuanță peiorativă fie că se referă la domeniul teoretic, doctrinal, fie la cel practic. Dacă simplificînd lucru-

rile am spune că *integrismul* se identifică cu împotrivirea la străduința Bisericii Romano-Catolice de a se încadra în spiritul vremii, de a realiza reformele impuse de contactele cu lumea (vezi Vallastörténeti Kislexikon, ed. 2-a, Budapesta, 1973, pp. 154—155), n-ar fi trebuincioasă decât o mai atentă cercetare a problemei spre a constata că el nu se reduce doar la atât.

O von Nell-Breuning (Lexicon für Theologie und Kirche, vol. V, 1960, p. 717) bunăoară definește integrismul ca fiind un „totalitarism religios care vrea să deducă din credință (exclusiv) răspunsul la toate problemele vieții publice și private și care în consecință refuză diferitelor domenii culturale ale feluritelor discipline nu numai autonomia absolută, ci și autonomia relativă, și pretinde în principiu să le supună (ori cel puțin să-și aservească activitatea prin care se exprimă credincioșii în aceste domenii), puterii directe a Bisericii”. Modul acesta de a prezenta integrismul se referă mai ales la consecințele lui practice, am putea zice chiar politice, dacă ne gândim la pretenția Bisericii Romano-Catolice din unele țări ale Occidentului de a dirija întreaga viață obștească. De aceea „Dicționarul enciclopedic italian” și precizează în legătură cu termenul integrism: „Conceptie după care toate aspectele vieții politice și sociale trebuie definite și concretizate pe temeiul principiilor învățăturii creștine... În polemicile și în jurnalismul politic de după cel de-al doilea război mondial, se prezintă ca integriști oamenii politici romano-catolici care, refuzând sau limitând la minimum orice formă de alianță sau compromis cu alte ideologii și curente, luptă pentru supremația idealului politic creștin și a grupurilor care se inspiră din el”. Și de parcă ar mai fi fost trebuință de o precizare suplimentară, „Enciclopedia filozofică” a lui Gallarate (ed. 2-a) explică: „... (Integrismul reprezintă) atitudinea etico-politică caracterizată prin voința de a realiza într-o manieră totală o concepție despre lume sau un program conform acesteia”.

Așadar, integrismul, potrivit mărturiilor citate, pune în evidență o anumită atitudine totalitară, conservatoare și deci retrogradă în problemele sociale, exprimată în termeni religioși și întemeiată pe considerente pretins teologice, dar în realitate vizând domenii și obiective de cu totul altă natură.

Există totuși și un integrism ecleziastic propriu-zis care se manifestă atât pe plan doctrinal cit și pe plan practic al comportamentului creștin. Pe plan doctrinal integrismul „neagă dreptul la existență a pluralismului și vrea să impună tuturor interpretările și opiniile proprii uzurpând sarcina dascălilor credinței”. Integristul „este incapabil să distingă cu ajutorul teologiei ceea ce în învățătura Bisericii este definitiv fixat de ceea ce e susceptibil de progres ori lăsat încă la libera discuție a teologilor”; el ajunge „să frneze orice progres și pare să se complacă în condamnări sumare... în generalizări precipitate”. Pe plan practic „integrismul consistă atât în faptul de a nu recunoaște legitima autonomie a realităților pămîntești în propriul lor domeniu specific, cit și de a nu admite legitimul pluralism acolo unde nici o exigență a credinței și moralei creștine nu impune uniformitate în comportamentul creștinilor” (Vincenzo Miano,

Integrisme et coherence, in : L'Osservatore Romano, ediție săptăminală în l. franceză, nr. 9/1315), 28 februarie 1975, pp. 6—7). Acest integrism neagă pluralismul, contrazice principiul „unitate în diversitate”, se opune oricărui dialog și, sub pretextul apărării integrității și coerenței învățăturii și moralei creștine, pe motivul că respinge relativismul doctrinal și laxismul etic, alunecă în cel mai negativ conservatorism, denotă atitudinea cea mai retrogradă. Prin asemenea procedeu e clar că nu va fi apărată învățătura și morala creștină, a căror integritate nici măcar nu este pusă în cauză, ci în cel mai bun caz vor fi apărate niște poziții a căror falsitate istoria a dovedit-o fără drept de apel.

Decurge din cele mai sus arătate că nu de *integrism* are trebuință Biserica în general și Biserica Romano-Catolică în special, ci de *integrare* în viața omenirii, de colaborare cu societatea la înlăptuirea idealurilor nobile ale omenirii zilelor noastre și de totdeauna.

VIAȚA BISERICĂȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

DOVEZI ALE PATRIOTISMULUI

Începutul caldei luni a lui Cuptor '75 a oferit țării noastre, în loc de căldura soarelui care în alți ani scălda ogoarele spre o mai sporită fertilitate a solului, puhoai dezlănțuite care au mușcat din munca bravilor noștri țărani, au năvălit în uzinele țării distrugând utilaje și periclitând producția de bunuri materiale, au nimic și avariat locuințele oamenilor și le-au periclitat viața. La numai cinci ani de la ultimele inundații, a trebuit din nou să înfruntăm urgia apelor. Acestea au întâmpinat însă rezistența hotărâtă a întregii țări unită în jurul conducerii ei, a președintelui Republicii, Domnul Nicolae Ceaușescu.

În fiecare zi televizoarele ne-au furnizat imagini despre dezastrele provocate de furia râurilor rebele. Dar în fiecare zi micile ecrane ne-au oferit de asemenea imagini de neuitat, pilduitoare, care vor intra în istorie, ale eroismului acestui popor. Poporul român n-a fost nici o clipă descumpănit de aceste evenimente. De la început, dînd dovadă de o înaltă conștiință, a acționat, ca un singur om, cu un curaj excepțional, cu o voință neînfîcătă, cu o dîrzenie legendară. Peste tot de la mic la mare, femei, bărbați, copii, eroica noastră ostășime, indiferent de naționalitate, suflarea acestui vechi pămînt al României s-a aflat la datorie, fie că înălța și consolida diguri împotriva șuvoaielor, fie că în condiții grele, salva recolta de la degradare, fie că repara avariile provocate în întreprinderi și le punea în funcțiune la capacitatea deplină. Precum remarca cineva, în aceste momente grele „cînd s-a rupt digul, oamenii au devenit dig; cînd s-a clătina malul, oamenii s-au transformat în mal; cînd s-a clintit podul, oamenii s-au făcut pod; cînd s-au oprit combinele, oamenii s-au pre-schimbat în combine...”.

Cine a reușit să mobilizeze un întreg popor în acest efort titanice și conjugat împotriva stihiei naturii? Cine a găsit soluțiile optime pentru a preveni și repara pagubele? Cine a dat acestor oameni forța morală de a înfrunta cu calm și cu dîrzenie încercările năpraznice prin care am fost nevoiți să trecem? Răspunsul este limpede: dragostea lor de glia strămoșească, patriotismul lor fără margini întru chipat la modul suprem-exemplar în persoana Președintelui țării a dat acestui popor forță, rezistență și înțelepciune ca să lupte împotriva efectelor calamităților. În seara zilei de 4 iulie, cu o voce gravă, îngrijorată, dar răspicată și de o deplină

responsabilitate, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu s-a adresat nemijlocit întregii națiuni lansînd un impresionant apel la o totală mobilizare a resurselor noastre materiale și umane. De atunci și pînă la trecerea amenințării a stat mereu în avanposturile zonelor inundate sau periclitare, dînd indicații operative și de perspectivă, luînd decizii dintre cele mai optime, soluționări ale problemelor ivite — și mai presus de orice aducînd prin însăși prezența sa de un extraordinar dinamism, o rază de inflexibilă speranță în conștiința întregii țări.

Inundațiile prin care natura a lovit din nou țara, n-au clintit poporul nostru minunat. Deși pe întreg cuprinsul patriei s-a declarat starea de necesitate, locuitorii acestui străvechi pămînt răvășit de toate relele istorice, a aflat în conștiința lui înaltă, curajul de a declara răspicat că va realiza, în ciuda vitregiei condițiilor naturale, toate prevederile înscrise în planul de construire a bazelor vieții noi în România. Este cea mai minunată pildă de eroism, această decizie a întregii obști românești. De aceea, deși cu toții am fi dorit să nu se întîmple ce s-a întîmplat, putem spune cu conștiința împăcată că dacă natura a vrut să ne învingă, pînă la urmă s-a dovedit că omul a învins natura și a marcat încă o victorie decisivă a nobleței și demnității condiției noastre.

Din chiar primul moment al decretării stării de necesitate, Biserica Ortodoxă Română prin ierarhii, preoții și credincioșii ei s-a aflat alături de întregul popor, dînd ascultare chemării Președintelui țării și contribuind la preîntîmpinarea urmărilor inundațiilor, susținînd efortul colectiv de recuperare a pagubelor pricinuite.

Ceea ce se referă în general la Biserica Ortodoxă Română, și-a găsit aplicare și cu privire la Mitropolia Banatului, la cele două eparhii care intră în componența ei : Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și Episcopia Aradului. Porțiuni întinse aparținînd teritoriului peste care se întind ele, a fost afectate de inundații, cu osebire valea Mureșului. Pe lîngă pagubele provocate bunurilor obștești și personale, s-au înregistrat avarii ale multor imobile bisericesti aflate în zonele inundate.

Dispozițiile Sfintei Patriarhii, îndrumările Consiliilor Eparhiale din Timișoara și Arad, au dus la impulsionearea acțiunilor de sprijinire din partea preoților și familiilor lor, personalului bisericesc al parohiilor, membrilor consiliilor și comitetelor parohiale, credincioșilor, a măsurilor adoptate de către conducerea statului dictate de situația excepțională creată. S-au înregistrat acte de pilduitoare dăruire și de cel mai luminat patriotism. Momentele dificile prin care s-a trecut au stimulat în plus simțămîntul frățietății și solidarității ; aceia care au avut de suferit de pe urma revărsării apelor devenind obiectul unor gesturi profund umanitare și autentic creștine.

Luna iulie a anului 1975 va rămîne astfel înscrisă în conștiința noastră nu numai ca un moment dificil, dar și ca o culme a afirmării virtuților românești de totdeauna.

PRĂZNUIREA SFINTULUI IOSIF CEL NOU

Prăznuirea Sfintului Iosif cel Nou de la Partoș, Mitropolitul Timișoarei de acum trei veacuri, adună din laturile Banatului preoții și credincioșii rîvnitori a-și oferi prinosul cinstirii cuvenite celui ce neîncetat în cursul vremii s-a arătat ocrotitor duhovnicesc și cheag de unitate spirituală pentru păstoriții săi. În jurul raclei sale ei găsesc sprijin în năzuințele lor de mai bine, imbold spre a contribui permanent la înălțarea întregii obști.

Și în acest an sfintele slujbe s-au desfășurat după tipicul îndătinat. În duminica premergătoare din 7 septembrie 1975, la sfîrșitul vecerniei corul catedralei mitropolitane a executat „Oratoriul Sfintului Iosif cel Nou”, compus de maestrul Filaret Barbu, prezentarea făcîndu-o P.On. Părinte Ilie Maier consilier eparhial.

Duminica 14 septembrie, sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci, racla cu moaștele Sfintului Ierarh purtată de slujitorii altarului după înconjurarea bisericii a fost așezată pe solee, prin fața ei perindîndu-se cei prezenți. La sfîrșitul rînduiei litiei de la vecernia sărbătorii P.On. Părinte Ioan Blaj — consilier eparhial a adresat credincioșilor cuvînt de învățătură despre optimismul creștin atît de pregnant ilustrat de Sf. Iosif cel Nou.

În ziua praznicului, 15 septembrie, s-a săvîrșit dumnezeiasca liturghie în cadrul căreia P.Cuv. Arhimandrit dr. Timotei Sevcicu a tîlcuit pericopa evanghelică a „Păstorului celui bun” în sensul legăturii ce se creează între preoți și credincioși în viața Bisericii ilustrat fiind faptul cu însăși viața Sf. Iosif cel Nou. În seara zilei s-a săvîrșit acatistul sfîntului după care sfintele sale moaște au fost așezate la locul rezervat din naosul catedralei, iar Părintele Constantin Comșulea — consilier eparhial, a vorbit credincioșilor despre locul sfinților în viața Bisericii, prezentînd totodată piesa corală intitulată „Recviem” și închinată Sfîntului Iosif. Lucrare a compozitorului Filaret Barbu, a fost cu multă măiestrie interpretată de corul catedralei mitropolitane condus de dirijorul Aurel Cioabanu.

ITINERAR PASTORAL

În ziua de 21 august 1975 Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a poposit în parohia *Sinnicolaul Mare*, protopopiatul Timișoara. Aci în cadrul unei ședințe a consiliului parohial Înalțul Ierarh s-a interesat de principalele probleme bisericești locale dînd și soluțiile cuvenite.

La sfîrșitul ședinței, preoții parohi Nicolae Paștiu, Traian Barzu și Adrian Raica, împreună cu membrii consiliului parohial au mulțumit Înalț Prea Sfinției Sale pentru grija ce o arată unei parohii cu vechi tradiții pentru ca ea să-și împlinească rosturile ce-i revin.

Duminică 24 august a.c. bucuria de a avea pe Chiriarch în mijlocul lor a revenit credincioșilor nu de mult createi parohii *Ghiroda Nouă* din

raza municipiului Timișoara. Obștea creștină de aci, dependentă pînă acum de parohia învecinată, prin dezvoltare firească a ajuns în situația ființării de sine, arătîndu-i-se în acest scop toată înțelegerea din partea conducerii eparhiale.

Consfințirea actului a avut loc după slujba dumnezeieștii liturghii săvîrșită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, înconjurat de soborul preoților și diaconilor. La sfîrșit P.C. Părinte Traian Stan rostind un cuvînt privind viața parohiei, Înalt Prea Sfinția Sa a apreciat munca depusă, ca un corolar al credinței statornice în Dumnezeu, a cărei icoană o așează înaintea ochilor sufletești pericopa Evangheliei duminicale (Matei 14, 22—34).

După slujbă, Înalt Prea Sfinția Sa s-a întreținut cu credincioșii asupra diferitelor trebuințe ce se cer împlinite pentru noua parohie.

Duminică 31 august, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a descins în mijlocul credincioșilor parohiei *Coșteiul de Sus*, protopopiatul Lugoj. Aci s-au împlinit ample lucrări de reparații la biserică, încununute cu o pictură nouă în execuția pictorului bisericesc, preot Petre Iacobescu.

Însuflețita primire făcută Chiriarhului în fața bisericii de către credincioșii soborului preoților avînd în frunte pe protopopul Bujor Toma a fost urmată de slujba tîrnosirii, la sfîrșitul căreia cei prezenți trecînd după tradiție prin sfîntul altar au depus pîoasă sîrutare la sfînta masă. După slujba dumnezeieștii liturghii Înalt Prea Sfinția Sa a adresat aprecieri enoriașilor care împreună cu părintele lor sufleteș Arsenie Radu au reușit să înnoiască pe măsura cerințelor sfîntul lăcaș.

O agapă la casa parohială a încheiat ziua de praznic a parohiei.

Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului, la 8 septembrie a.c. a însemnat pentru preoții și credincioșii parohia *Timișoara IV* o întreită bucurie: cea a însuși praznicului, aceea de a avea hramul bisericii și de asemenea vizita ce le-a făcut-o Chiriarhul.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a fost primit în fața bisericii de soborul slujitorilor dintre care preoții parohiei Alexandru Nicolici și Ioan Olariu. A săvîrșit apoi sfînta liturghie în cadrul ei vorbind credincioșilor despre demnitatea femeii în creștinism și rolul pe care îl dă acesteia Biserica aflată pururea sub acoperemîntul Maicii Domnului. Parte dintre credincioși au primit din mîinile Chiriarhului Sfînta Euharistie. Totodată Întîistătătorul Mitropoliei Banatului a săvîrșit și binecuvîntarea prînoaselor pentru cinstirea prăznuirii. La sfîrșitul slujbei Înalt Prea Sfințitul Mitropolit a ascultat raportul asupra vieții bisericești din parohie subliniind apoi obligațiile tuturor enoriașilor, acestea decurgînd din chiar necesitatea continuării frumoaselor împliniri de pînă acum. Praznicul s-a încheiat cu o agapă la casa parohială.

În ziua de 28 septembrie a.c. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a aflat în mijlocul credincioșilor parohiei *Timișoara VII* 1. Întîmpinat sărbătorește în pragul bisericii de protopopul Cornel Pleșu și soborul preoților, Înalt Prea Sfinția Sa a făcut o chemare părintească la rugăciune comună, în timpul sfîntei liturghii tilcuind apoi credincioșilor pericopa

evangelică a pescuirii minunate (Luca 5, 1—11) în sensul dobândirii de către aceștia nu a duhului temerii care oarecând a stăpînit pe apostolii Domnului în fața sacrului, ci a duhului iubirii ziditoare de tot binele. După liturghia arhierescă, Înalt Prea Sfinția Sa a primit raportul parohiei prezentat de preotul Ioan Drăgoi, răspunzînd acestuia cu aprecierea pentru cele realizate pînă în prezent.

În noua casă parohială din preajma bisericii, în cadrul unei agape, Înalt Prea Sfinția Sa s-a întreținut cu membrii organelor parohiale asupra diferitelor trebuințe ce se cer împlinite spre mulțumirea tuturor.

HIROTONII

În ultima vreme s-au învrednicit sfintei taine a hirotoniei prin Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, următorii candidați :

Ioan Șandru, absolvent de seminar teologic, diacon în 24 august, iar preot în 25 august 1975 pentru parohia Cutina, protopopiatul Lugoj.

Filimon Barbos, absolvent de seminar teologic, diacon în 25 august, iar preot în 29 august 1975 pentru parohia Lunga, protopopiatul Timișoara.

Vasile Dărăbanțu, absolvent de seminar teologic, diacon în 29 august iar preot în 30 august 1975 pentru parohia Căpăt, protopopiatul Lugoj.

Viorel Dumitrescu, absolvent de seminar teologic, diacon în 30 august iar preot în 31 august 1975, pentru parohia Visag, protopopiatul Lugoj.

Viorel Ciusa, absolvent de seminar teologic, diacon în ziua de 31 august, iar preot la 1 septembrie 1975, pentru parohia Secaș, protopopiatul Lugoj.

Ioan Sas, absolvent de seminar teologic, diacon în 1 septembrie a.c., iar preot în 2 septembrie a.c. pentru parohia Lenaueim, protopopiatul Timișoara.

Ioan Dumitrașcu, absolvent de seminar teologic, diacon în 2 septembrie a.c., iar preot în 3 septembrie a.c. pentru parohia Tincova, protopopiatul Caransebeș.

Ioan Lazăr, absolvent de seminar teologic, diacon în 3 septembrie, iar preot în 4 septembrie a.c., pentru parohia Pietroasa, protopopiatul Lugoj.

Vasile Micu, absolvent de seminar teologic în 4 septembrie diacon, iar preot în 5 septembrie a.c., pentru parohia Milcoveni, protopopiatul Oravița.

Nicolae Ofican, absolvent de seminar, diacon în 5 septembrie, iar preot în 6 septembrie a.c., pentru parohia Buzad, protopopiatul Timișoara.

Virgil Roșu, absolvent de seminar teologic, diacon în 6 septembrie și preot în 7 septembrie a.c., pentru parohia Unip, protopopiatul Timișoara.

Semenic Sirbu, absolvent de seminar teologic, diacon în 7 septembrie iar preot în 8 septembrie a.c., pentru parohia Berliște, protopopiatul Oravița.

Iosif Tilcă, absolvent de seminar teologic, diacon în 8 septembrie, iar preot în 9 septembrie a.c., pentru parohia Greoni, protopopiatul Oravița.

Emilian Păcurariu, licențiat în Teologie, diacon în 9 septembrie iar preot în 10 septembrie, pentru parohia Folea, protopopiatul Deta.

Ștefan Goanță, absolvent de seminar teologic, diacon în 10 septembrie iar preot în 11 septembrie a.c., pentru parohia Nerău, protopopiatul Timișoara.

Constantin Micu, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, diacon la 11 septembrie 1975 pentru catedrala mitropolitană din Timișoara.

Diaconul Nicolae Bistriean, licențiat în Teologie, preot în 28 septembrie a.c., pentru parohia Timișoara Vii 1 — sector Dumbrăvița, protopopiatul Timișoara.

Mircea Crișciu, absolvent de seminar teologic, diacon în 28 septembrie iar preot la 1 octombrie a.c. pentru parohia Zgribești, protopopiatul Caransebeș.

Nicolae Pereș, absolvent de seminar teologic, diacon în 1 octombrie iar preot în 12 octombrie a.c., pentru parohia Dezești, protopopiatul Reșița.

Luca Popovici, absolvent de seminar teologic, diacon în 12 septembrie iar preot în 26 octombrie a.c., pentru parohia Clopodia, protopopiatul Deta.

Gheorghe Luminosu, absolvent de seminar teologic, diacon în 26 octombrie iar preot în 23 noiembrie a.c., pentru parohia Silagiu, protopopiatul Lugoj.

Noii hirotoniți au implinit apoi vucenita slujire la altarul catedralei mitropolitane în timpul perioadei consacrată practicei liturgice.

HRAMURI DE SFINTE AȘEZĂMINTE

Luna lui august înscrie sărbătoarea hramurilor a două așezăminte monastice din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului; mai la început, „Schimbarea la față a Domnului”, cel al mănăstirii Săraca, iar la sfârșit „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul”, cel al așezămîntului de la Timișeni-Șag.

Reprezentat prin delegat la praznicul cel dintîi, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a aflat în mijlocul păstoriților săi la cel de-al doilea hram. Liturghia arhierască, pentru toți cei veniți cu evlavie a însemnat o adevărată apoteozare a atmosferei create de ciclul neîntrerupt al slujbelor mănăstirești început în ajunul praznicului. Celor de față Ierarhul le-a adresat cuvînt părintesc asupra rostului întremării duhovnicești, la locuri sfințite de pietatea înaintașilor, pentru sporirea tuturor forțelor împlinirii îndatoririlor vieții personale și totodată a celei obștești.

Mare parte dintre credincioșii care au solicitat diferite slujbe individuale s-au împărtășit în cadrul sfintei liturghii. La sfârșitul slujbei Înalț Prea Sfinția Sa a binecuvîntat prinoasele aduse pentru hram, apoi a împărțit anafura tuturor celor ce au luat parte la praznic.

În trapeza așezămintului s-a servit o agapă, în cadrul căreia Înalt Prea Sfinția Sa s-a întreținut cu viețuitorii asupra trebuințelor ce sînt încă de împlinit. Hramul a însemnat un nou moment de imbold pentru munca desfășurată aci, ca ea să se înscrie cu cît mai mult folos în viața bisericească a eparhiei.

NOUĂ CONSTRUCȚIE SUB ACOPERIȘ

Nu demult, bunii credincioși ai parohiei Berini, protopopiatul Timișoara au început zidirea unei noi biserici.

O importantă etapă a muncii lor a fost încununată în duminica din 17 august 1975 prin așezarea crucii deasupra noii construcții, cînd s-a oficiat și slujba religioasă rînduită. Protopopul Corenț Pleșu a adus cuvînt de apreciere și de încurajare din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, iar P.C. Preot Traian Vraciu, parohul locului, a mulțumit în numele tuturor enoriașilor pentru sprijinul neprecupețit ce l-a primit din partea conducerii eparhiale și a Sfintei Patriarhii.

BICENTENARUL NAȘTERII LUI DIMITRIE ȚICHINDEAL

Înșirat de Luceafărul poeziei noastre în pleiada făuritorilor de limbă românească sub calificativul de „gură de aur”, slujitor plin de rîvnă al altarului, catedrei și condeiului, Dimitrie Țichindeal a lăsat de-a lungul vremii imaginea-i nepieritoare în conștiința generațiilor iubitoare de cultură. Meleagurile bănățene din care a odrăslit i-au păstrat cu atît mai virtos amintirea vrednică. Acest lucru s-a concretizat o dată mai mult la împlinirea în acest an a două veacuri de la nașterea sa.

Momentul comemorativ a fost pregătit din vreme potrivit hotărîrii Consiliului Eparhial. Astfel în cadrul celei de-a doua conferințe de orientare a preoților, din anul trecut, s-a făcut într-un cadru solemn o evocare a vieții și operei preotului cărturar de odinioară. La Seminarul teologic din Caransebeș, înainte de încheierea anului școlar, la data de 8 iunie 1975, a avut loc un program festiv închinat celui ce prin talentul și activitatea sa multilaterală a cinstit într-un chip deosebit tagma preotească. Dar ziua consacrată acestui omagiu postum a fost cea de 15 august, la sărbătoarea Adormirea Maicii Domnului. Acum, atît la catedrala Mitropoliei Banatului, cît și la biserica din Becicherecul Mic, în care a slujit ca preot ani de-a rîndul, s-a săvîrșit rînduiala parastasului pentru odihna sufletului său mare. În cadrul slujbelor s-au rostit cuvîntări ocazionale, la Timișoara de către Părintele Victor Faur, iar la Becicherecul Mic de către Părintele Ion B. Mureșianu, fiecare reliefind personalitatea ilustrului bărbat, caracterizat îndeobște printr-un patriotism înflăcărat, pildă pentru urmași.

Această aducere aminte peste veac a întărit totodată și credința neșchimbată în dăinuirea sa perpetuă pe filele istoriei literaturii naționale, culturii românești și a Bisericii noastre.

COMEMORAREA LUI TIMOTEI POPOVICI

Împlinindu-se un sfert de veac de la trecerea la cele veșnice a Preotului Timotei Popovici, care darului preoției i-a adaus și pe acela de compozitor, folclorist și dirijor apreciat, atât în metropola Banatului, cât și la Lugoj, oraș de care se leagă parte din viața sa și unde se află și înmormântat, precum și în localitatea sa de naștere, comuna Tincova, județul Caraș-Severin, s-au ținut momente comemorative.

În toate locurile menționate, în duminica de 13 iulie a.c., după slujba sfintei liturghii s-au săvârșit parastase, în cadrul lor prin cuvinte potrivite reliefându-se personalitatea celui comemorat. La catedrala din Timișoara și biserica parohială „Adormirea Maicii Domnului” din Lugoj, în după amiaza aceleiași zile; în cadrul vecerniei au fost executate câteva dintre cele mai reprezentative piese corale bisericești. Prezentări adecvate pentru cîntările interpretate de corul catedralei mitropolitane au fost făcute de P.On. Părinte Jivoin Forga, iar pentru cele prezentate de corul bisericesc din Lugoj, de către P.On. Părinte Liviu Liuba, ele contribuind la o mai bună înțelegere a bogăției compozițiilor.

Comemorarea de la catedrala din Timișoara a fost cinstită prin prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae. La Lugoj și Tincova, Chiriarhul a fost reprezentat prin delegați, fiind de față membri ai familiei și credincioși.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

Cea de-a treia conferință de orientare a preoților din acest an a avut loc la toate cele șase sedii de protopopiate, între 16 și 24 septembrie a.c.

Interesul deosebit față de tema : „Forme și manifestări ale vieții creștine pe pămîntul românesc” a prilejuit referate și discuții ample și documentate, întrefăsurate cu simțăminte de dragoste față de patrie și popor, odată cu evocarea vechimii, continuității și unității neamului și a contribuției Bisericii Ortodoxe Române în acest cadru. Pe lângă reîmprospătarea unor date din istoria țării sau dobîndirea de noi cunoștințe, conferințele au contribuit o dată mai mult la edificarea participanților asupra locului ce i se cuvine poporului nostru în lume și datoriei fiecăruia de a contribui la neconținutul spor al prestigiului său.

În partea doua a conferințelor s-au dezbătut probleme de ordin administrativ.

Consfătuirea trimestrială a personalului deținînd munci de răspundere la Centrul eparhial și protopopiate, la care au participat și repre-

zentanți a preoților, s-a ținut la Timișoara în ziua de 5 septembrie 1975 fiind prezidată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

Au fost analizate diferite aspecte ale activității generale din eparhie, insistându-se asupra problemelor pastorale misionare, cultice și gospodărești. De asemenea s-a procedat la repartizarea pe parohii a Fondului eparhial de într-ajutorare.

Sfârșitul lunii septembrie a fost folosit la toate oficiile protopopești pentru îndrumarea pe teme economice, urmărind edificarea preoților asupra normelor menite să asigure o cât mai operativă administrare a bunurilor bisericești spre binele parohiilor. Lămuririle de rigoare au fost date de angajații secției economice de la Centrul eparhial în frunte cu P.C. Părinte consilier Ioan Blaj.

CONSĂTUIRI ALE ORGANELOR PAROHIALE TIMIȘORENE

Preocuparea permanentă a conducerii eparhiei de a îmbunătăți activitatea consiliilor și comitetelor parohiale s-a concretizat în inițiativa convocării acestor foruri parohiale de pe raza orașului.

Astfel consătuirea membrilor consiliilor parohiale de pe raza municipiului a avut loc în ziua de 1 septembrie 1975. Tot așa și reprezentanții comitetelor parohiale s-au întrunit în ziua de 3 octombrie a.c. Ambele consătuiri au fost prezidate de Întâistătătorul Mitropoliei Banatului. Au luat parte de asemenea ostenitori cu munci de răspundere la Centrul eparhial, conducătorii oficiilor parohiale.

De fiecare dată după cuvîntul de salut adresat participanților, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a lămurit scopul unor atari luări de contact, apelînd în același timp la contribuția tuturor pentru o conlucrare rodnică în sinul Bisericii noastre. Înalt Prea Sfinția Sa a dat cuvîntul apoi P.On. Părinte Cornel Pleșu, care în calitate de protopop al Timișoarei a susținut cite un referat în care a subliniat potrivit specificului, aspecte ale vieții parohiilor legate direct de contribuția enoriașilor reglementată de Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române.

Discuțiile ce au urmat s-au referit la diferitele laturi ale participării credincioșilor la viața parohiilor oprindu-se în special asupra contribuției lor la înfrumusețarea slujbelor religioase, prin cîntarea în comun, totodată la sprijinirea muncii misionare a preoților prin vegherea asupra păstrării tezaurului doctinar moral și cultic al Bisericii noastre. De o atenție aparte s-a bucurat modul în care bunii credincioși își pot dovedi dragostea și atașamentul față de lăsamintele strămoșești prin susținerea cultului și acoperirea diferitelor trebuințe ale Bisericii.

În partea finală a consătuirilor rezervată concluziilor asupra tuturor dezbaterilor, Înalt Prea Sfinția Sa a subliniat rolul pe care în cadrul legiuirilor bisericești sînt chemați să-l îndeplinească membrii organelor parohiale. Concluziile trase au rămas ca un program de conlucrare a con-

ducerii eparhiale cu preoții și credincioșii spre folosul tuturor mădularilor obștei, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu biserici și consolidarea unității de credință, cult și organizare. Mulțumirea pentru cele pînă acum făptuite, care îndreptătesc încrederea în cele realizate pe mai departe a fost exprimată de Înaltul Ierarh, tuturor celor de față. Urmează ca însăși munca jalonată aci să plinească acest deziderat, ca o pilduire și pentru alte organe parohiale din cuprinsul eparhiei.

NOUL AN ȘCOLAR LA SEMINARUL TEOLOGIC

Odată cu pregătirile pentru noul an școlar, viața Seminarului teologic din Caransebeș și-a reluat cursul obișnuit după lunile de vacanță, timp care pe lîngă odihna binemeritată a fost folosit de elevi pentru cuvenita practică pe lîngă preoții parohiilor ce îi ocrotesc.

La 1 octombrie s-a făcut deschiderea cursurilor prin îndătinata slujbă în cadrul căreia delegatul chiriarhal, P.On. Părinte Constantin Comșulea consilier eparhial a adresat povățuiri potrivite profesorilor, ostenitorilor și elevilor școlii. A urmat sfințirea sălilor de curs, după care elevii seminarisți au luat loc în bănci spre a asculta cuvîntul catedrei cu hotărîrea de-a da acestuia totdeauna răspunsul cel bun care să-i consacre în vrednicia slujirii preotești.

Deschiderea festivă a cursurilor a avut loc în după amiaza zilei de 5 octombrie 1975 în prezența Întîistătătorului Mitropoliei Banatului. Programul a cuprins cuvîntul P.On. Părinte director Afinoghen Levițchi, și a elevului Ioan Sauca, acestea încadrate de cîntări religioase și patriotice executate de corul școlii condus de C. Părinte profesor Gheorghe Belean.

La sfîrșit Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a adresat un cuvînt de indemn elevilor școlii legat de munca pe care trebuie să o depună cu însuflețirea caracteristică vîrstei lor pentru a dovedi permanent pregătirea cerută unui adevărat slujitor al altarului și totodată a unui conștient cetățean.

După festivitatea desfășurată într-o atmosferă înălțătoare, participînd preoți, părinți ai elevilor și credincioși din orașul Caransebeș, a avut loc o ședință a consiliului profesoral, în cadrul căreia Înalt Prea Sfinția Sa a dat îndrumările necesare pentru o activitate cît mai rodnică a școlii în noul an de studiu început.

DECESE

Protopopul pensionar Silviu Poșiar, s-a mutat la cele veșnice la data de 22 mai a.c.

S-a născut la 3 noiembrie 1883 în Zgribești. După terminarea studiilor liceale și teologice, a funcționat mai întîi ca preot la parohia Șanovița, apoi din 1914 ca preot și protopop în Oravița, pînă în anul 1946, cînd s-a pensionat.

Slujba prohodului a fost săvârșită la biserica din Oravița de un sobor de preoți în frunte cu P.On. Părinte protopop Gheorghe Neda care a rostit și necrologul.

Pentru însușirile alese cu care a fost împodobit, stima de care s-a bucurat totdeauna l-a însoțit la locul de veșnică odihnă.

Preotul pensionar Carol Edel și-a dat obștescu sfârșit în ziua de 29 mai a.c.

S-a născut în Lugoj la 5 octombrie 1919. În același oraș a absolvit și liceul, după care a urmat cursurile superioare teologice. Hirotonit în anul 1944, a funcționat la parohia Cliciova II, de asemenea ca secretar al oficiului protopopesec Lugoj pînă în anul 1964 cînd s-a pensionat din cauză de boală.

Prohodirea s-a făcut în ziua de 30 mai a.c. de către un sobor de preoți în biserica din Lugoj în cimitirul căreia a fost apoi și înhumat corpul neînsuflețit al celui regretat. P.On. Părinte Virgil Țurcan și P.C. Pr. Nicolae Sintescu au evocat conștiinciozitatea cu care și-a împlinit slujirea și care i-a atras prețuirea unanimă.

Protopopul pensionar Virgil Țurcan din Lugoj, a repausat întru nădejdea învierii și a vieții celei veșnice, în ziua de 18 iulie a.c.

S-a născut în Cireșa, județul Caraș Severin la 9 ianuarie 1913. Odată cu luarea licenței în Teologie, a intrat în slujba Bisericii, funcționînd mai mult timp ca profesor la fosta Academie teologică din Caransebeș. Din anul 1948 a funcționat ca preot la parohia Lugoj, pînă în 1974, cînd s-a retras la starea de pensionar din cauză de boală. Între timp, din 1950 pînă în 1955 i s-a încredințat și conducerea protopopiatului Lugoj. De asemenea a desfășurat o activitate rodnică la revistele bisericești. Împlinirea cu succes a misiunii preoțești pe latura predicatorială, cultică și gospodărească i-a adus aprecierea conducerii eparhiale prin distincții binemeritate, culminînd cu aceea de iconom stavrofor.

Slujba prohodului a avut loc în ziua de 20 iulie a.c. în biserica „Adormirii Maicii Domnului” din Lugoj, asistînd Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. Cuvîntări despre meritele celui dispărut au rostit P.On. Părinte Liviu Liuba din Lugoj și dl. Liviu Voștinariu, membru al consiliului parohial.

Adormitul în Domnul a fost petrecut apoi pe ultimul drum la cimitirul parohial, de către soborul preoților, familie, prieteni, cunoscuți și credincioși, cu simțămîntul prețuirii pentru întreaga muncă pe care a desfășurat-o cu mult zel în ogorul Bisericii Mîntuitorului Hristos.

Protopopul pensionar Dimitrie Petcu s-a stins din viață în ziua de 26 august a.c. la vîrsta binecuvîntată de 89 de ani. Născut în Secusigiu, județul Arad, la 3 iulie 1886, după terminarea studiilor a funcționat o vreme ca învățător. Apoi din 1926 ca preot în parohia Gad, protopopiatul Deta unde a slujit pînă la pensionarea sa în anul 1947, nedespărțindu-se de altar nici după aceea, răspunzînd cu bunăvoința caracteristică oricărei solicitări privind împlinirea nevoilor sufletești a credincioșilor. A lăsat parohia înzestrată cu o frumoasă biserică și casă parohială. Pentru stră-

dania dovedită, conducerea eparhială i-a acordat cuvenitele distincții bisericești.

Prohodirea s-a făcut în biserica parohiei Timișoara III. Cuvântările funebre au fost rostite de către P.On. Părinte dr. Ioan Petreuța delegat chiriarhal și P.C. Părinte Alexandru Bălaș.

La locul de veșnică odihnă din cimitirul parohiei a fost petrecut de întreaga asistență cu cinstirea cuvenită unui mult rîvnitor slujitor al celor sfinte.

Preotul pensionar Nicolae Popa a dobîndit odihna cea veșnică întru Domnul în ziua de 24 august a.c. la vîrsta de 89 ani.

Originar din Fuișoara, județul Hunedoara, a urmat cursurile liceale la Năsăud iar cele teologice la Arad. Hirotonit preot în 1913 pe seama parohiei Pîrnești, județul Arad, a mai funcționat la parohia Spata, protopopiatul Lugoj, apoi la Buzad, protopopiatul Timișoara, timp de patruzeci și unu de ani pînă la pensionare, aci dîndu-și și obștescul sfîrșit. Munca i-a fost răsplătită cu meritate distincții bisericești din partea conducerii eparhiale.

Slujba prohodului a avut loc în biserica parohiei Buzad, în cimitirul căreia au fost și depuse rămășițele pămîntești ale regretatului preot. Necrologul a fost rostit de P.On. Părinte protopop Cornel Pleșu.

În timpul activității sale s-a remarcat ca un strădalnic călăuzitor al sufletelor încredințate ale păstoritorilor săi, pentru care fapt la trecerea hotarului veșniciei a fost înconjurat de unanimă considerație.

EPISCOPIA ARADULUI

PRĂZNUIREA SFINTELOR PAȘTI

Prăznuirea acestei luminate sărbători creștinești a fost precedată, ca perioadă de pregătire, de săptămânile postului celui mare, timp în care s-au săvârșit sfintele slujbe rinduite în Triod, iar credincioșii s-au pregătit corespunzător.

În Duminică Floriilor, din 27 aprilie, Prea Sfințitul Episcop Visarion a săvârșit în catedrala din Arad liturghia arhierască, la momentul potrivit adresînd credincioșilor un cuvînt de învățătură, tîlmăcind înțelesurile praznicului și rostul lui pentru desăvîrșirea noastră creștinească.

Întreaga Săptămîină Mare slujbele și-au urmat cursul lor firesc, în mod deosebit distingîndu-se denia celor 12 evanghelii din Joia Mare și Prohodul Domnului din Vinerea Mare. La ambele aceste dumnezeiești slujbe Prea Sfințitul Episcop Visarion a slujit și prin temeinice cuvînte de învățătură i-a înălțat sufletește pe credincioșii prezenți în catedrala episcopală. Mai ales în cursul acestei săptămîni mulți credincioși, de toate vîrstele, s-au spovedit și împărtășit cu Sfintele Taine.

Duminică, 4 aprilie, la miezul nopții a avut loc înălțătoarea slujbă a Învierii Domnului. Cu acest prilej s-a dat citire pastorală pe care Prea Sfinția Sa a adresat-o tuturor clericilor și credincioșilor din Episcopia Aradului cu prilejul sfințelor Paști.

În aceeași zi, la orele 10, a avut loc, în catedrala episcopală, sfînta liturghie săvîrșită de Prea Sfințitul Episcop Visarion, înconjurat de soborul preoților și diaconilor. Și acum s-a dat citire pastorală Prea Sfinției Sale, cuvînt de învățătură al Ierarhului fiind ascultat cu aceeași atenție și luare aminte. După masă, la orele 18, a avut loc slujba vecerniei, cu citirea sfîntei Evanghelii în mai multe limbi, datorită cărui fapt această dumnezeiască slujbă este mult apreciată de credincioși. Luni, a doua zi de Paști după masa, în sala festivă de la Centrul eparhial, Prea Sfințitul Episcop Visarion a primit după rînduiala îndătinată felicitările și urările pe care fiii duhovnicești ai Prea Sfinției Sale — preoți și credincioși — au venit să i le prezinte de sfintele Paști. Erau prezenți cu acest prilej Monseniorul Francisc Olah — protopop romano-catolic din Arad, Molnar Karoly — pastor reformat din Arad, Lerner Baruch — rabin și Iacobovici Zoltan — președintele Comunității evreilor din Arad.

În numele celor prezenți, preoți și credincioși, a adresat Prea Sfinției Sale un simțit cuvînt sărbătoresc, părintele Gheorghe Șerb, protopop al

Aradului. Prea Sfinția Sa luind cuvîntul, a mulțumit pentru atenția arătată și i-a îndemnat pe cei prezenți ca din învățăturile acestui lumnios praznic „să ne luminăm simțirile” și să slujim totdeauna și cu deplin folos Biserica strămoșească și poporul nostru drept credincios. S-a ciocnit tradiționalul ou roșu de Paști într-o atmosferă frățească.

SFINȚIRI DE BISERICI

În anii 1971—1974, cele 80 de familii ortodoxe din filia *Țipar*, protopopiatul Arad, au ridicat o biserică, în locul alteia mai vechi, devenită neîncăpătoare și necorespunzătoare; pentru ridicarea acestei biserici și înzestrarea ei corespunzătoare, credincioșii au contribuit benevol fiecare.

Duminică 17 august 1975 credincioșii filiei *Țipar*, aparținătoare de parohia Sîntea Mare, au trăit bucuria încununării jertfelor și ostnelilor lor, în această zi Prea Sfinția Sa Părintele Episcop Visarion al Aradului așezînd sfinte moaște și sfinți evangheliști la altar, pe credincioșii prezenți la Sfînta Liturghie, dăruindu-i cu un ales cuvînt de învățătură. Tot cu acest prilej Prea Sfinția Sa a stăruit asupra importanței bisericii ca lăcaș de închinare și a Bisericii ca organ al mîntuirii oamenilor. Mîngîindu-i pe credincioși și remarcînd osteneala tuturor — membrii ai Comitetului și Consiliului parohial, Prea Sfinția Sa a apreciat deosebita strădanie depusă în tot acest timp de către părintele Aurel Leucean, parohul locului pe care în temeiul hotărîrii Sinodului Mitropolitan l-a distins cu rangul de iconom stavrofor. Prin bogăția trăirilor creștinești ziua aceasta va rămîne neștearsă din sufilele și memoria vrednicilor credincioși din filia *Țipar*, parohia Sîntea Mare.

În anii 1937—1939 credincioșii din parohia *Valea Brad*, protopopiatul Brad au ridicat biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” pe locul alteia mai vechi. În anul 1974 prin rîvna preotului Nicolae Stanciu care a contribuit la însuflețirea credincioșilor pentru construirea bisericii, aceasta a fost împodobită cu o frumoasă pictură în frescă datorată pictorului bisericesc Ioan Cosma din Timișoara.

Nefiind tirnosită de arhiereu, îndătinată rînduială de așezare a sfințelor moaște și evangheliștilor s-a săvîrșit duminică 24 august 1975 de către Prea Sfințitul Episcop Visarion; după împlinirea rînduiei tirnosirii și închinarea tuturor credincioșilor înaintea sf. mese, a urmat dumnezeiasca liturghie la sfîrșitul căreia Prea Sfinția Sa a tilcuit evanghelia zilei și a dat credincioșilor pămînt de îndemnuri pentru păstrarea neștirbită a unității noastre de credință. Iar pe vrednicul preot Nicolae Stanciu, pentru munca depusă l-a distins cu rangul de iconom stavrofor.

Biserica cu hramul „Schimbarea la Față” din parohia *Șega II* — orașul Arad, protopopiatul Arad ridicată în anii 1928—1934 a trăit mai multe evenimente importante, pentru ea și pentru credincioșii care se adună să se roage într-însa. Astfel în luna octombrie 1948 frații de aceeași limbă și simțire s-au regăsit împreună; la 6 august 1950 sfîntul prestol a fost

temeluit după datina ortodoxă prin slujirea Episcopului Andrei Mager. Neuitată va rămâne însă vizita pe care la 23 octombrie 1967 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut-o aici când a îndemnat pe preot și pe credincioși să împodobească biserica cu o frumoasă pictură în stil tradițional ortodox. Ascultînd indemnul Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Rmâne în anii 1968—1972 prin osteneala pictorului bisericesc Gheorghe Popa Vasilescu din București și cu contribuția credincioșilor, biserica a dobîndit o aleasă podoabă picturală, în anii 1973—1974 reparîndu-i-se exteriorul și completîndu-se inventarul cu obiecte bisericești necesare bunei desfășurări a cultului divin.

Pentru a îneununa munca preotului paroh Teodor Cociu, a consiliului și comitetului parohial și a tuturor credincioșilor acestei parohii, duminică 31 august 1975 Prea Sfințitul Episcop Visarion a săvîrșit rînduiala binecuvîntării lucrărilor, urmtă de sfînta liturghie, în mijlocul unui sobor de preoți și diaconi. Credincioșii prezenți au primit din partea Prea Sfinției Sale îndrumări de părinte iubitor spre păstrarea desăvîrșită a unității redobîndite în urmă cu aproape trei decenii, cu toții rămînînd totdeauna legați de biserica noastră strămosească. Pentru vrednicia și zelul depus preotul Teodor Cociu a fost distins cu rangul de iconom stavrofor.

Numele comunei Băcia are o rezonanță deosebită în conștiințele ortodocșilor români de pretutindeni, întrucît aci s-a născut vrednicul fiu al Bisericii Ortodoxe Române și eminentul om de stat, dr. Petru Groza.

Simțîndu-se nevoia unor îmbunătățiri, la locașul de închinare în anii 1972—1974 biserica a fost reparată capital la interior și exterior, trăînd într-însa, duminică 7 septembrie 1975, alese momente de înălțare sufletească, toți credincioșii ortodocși din Băcia și din alte localități; întrucît, în această zi, Prea Sfințitul Episcop Visarion, la poftirea ce i s-a făcut a temeluit altarul bisericii prin așezarea sfintelor moaște și a evangheliștilor. De asemenea celor prezenți Prea Sfinția Sa le-a adresat un înălțător cuvînt de învățătură remarcînd rolul pe care străbunii noștri l-au avut pentru păstrarea unității de credință și mai cu seamă rolul aceluia fiu al satului, care a fost dr. Petru Groza, luptător pentru împlinirea idealurilor de libertate și dreptate ale tuturor înaintașilor noștri. Pe preotul Miron Dan Prea Sfinția Sa l-a distins cu rangul de sachelar, apreciînd munca sa și zelul cu care i-a însuflețit pe credincioși pentru realizarea atîtor lucrări de restaurare a acestei biserici din Băcia, protopopiatul Orăștie.

Biserica filiei Seulești, parohia Tîmpa, protopopiatul Orăștie s-a înălțat de către mîșteri localnici în anul 1877. Dintele vremii lucrînd, dealungul anilor sfîntului lăcaș i s-au făcut mai multe reparații, cea mai importantă fiind în anii 1971—1974 cînd biserica a fost împodobită cu pictură în frescă realizată de pictorul Ene C. Ioan din Bucov. Binecuvîntarea strădaniilor și contribuțiile credincioșilor din această filie și ale parohului lor preotul Adam Marcu s-a făcut duminică 12 septembrie prin slujba tîrnosirii bisericii săvîrșită de Prea Sfințitul Episcop Visarion, acum, la altarul bisericii, așezîndu-se sfînte moaște și sfinți evangheliști. La sfîr-

șitul sfintei liturghii Prea Sfinția Sa a rostit un simțit cuvânt de învățătură creștinească remarcînd cu acest prilej rîvna deosebită a preotului iconom stavrofor Adam Marcu și jertfelnicia tuturor credincioșilor din această filie.

În locul une vechi biserici de lemn, pe care au donat-o parohiei Tmișești, credincioșii ortodocși români din parohia *Săvirșin*, protopopiatul *Lipova*, au înălțat, în anul 1899, actuala biserică, pe care în anii 1972—1974 au împodobit-o cu o frumoasă pictură în frescă în stil tradițional ortodox, ostenindu-se pictorii bisericești Emil Ivănescu, Ioan Anghel și Dimitrie Bănică. Slujba binecuvîntării acestor lucrări s-a săvîrșit duminică 21 septembrie 1975 de către Prea Sfințitul, Episcop Visarion, în mijlocul unui sobor de preoți și diaconi și spre bucuria bunilor credincioși din *Săvirșin*. Prea Sfinția Sa în cuvîntul de învățătură rostit la încheierea sf. liturghii a îndemnat pe credincioși să fie tot timpul legați de Biserică, păstrînd împreună unitatea de gîndire și spirituală a neamului nostru.

Preotul Viorel Bembea, paroh în *Săvirșin*, pentru osteneala și munca depusă a primit cu acest prilej hiotesia întru iconom stavrofor.

Credincioșii parohiei *Petrila Cîmpa* din protopopiatul Petroșani, sub îndrumarea preotului Gheorghe Cornoju au făcut bisericii lor parohiale, în anul 1969, reparații capitale; iar în anii 1974—1975, preot fiind Nicolae Negoî, fiu al satului, biserica a fost înfrumusețată în interior cu pictură în frescă, în stil neo-bizantin, în execuția pictorului bisericesc Victor Georgescu din București.

Acești vrednici credincioși au trăit bucuria împlinirii realizărilor lor, duminică 28 septembrie a.c., cînd Prea Sfințitul Episcop Visarion a binecuvîntat lucrările făcute și la temelia Sf. Prestol a așezat sf. moaște de mucenici și sfinți evangheliști. Tilcuirea evangheliei, la momentul potrivit, a făcut-o Pr. Emil Roman, consilier bisericesc, iar la sfîrșit Prea Sfinția Sa, într-un înălțător cuvînt de zidire creștinească a semănat în sufletele credincioșilor prezenți la praznic folositoare învățături pentru viața lor creștinească de zi cu zi, în acelaș timp remarcînd vrednicia lor — arătată prin repararea și înfrumusețarea bisericii lor și prin neobosita muncă ce o depun la locurile lor de muncă.

Pentru munca sa și rîvna arătată preotul Nicolae Negoî a fost distîns și hiotesit întru sachelar.

De-alungul anilor, credincioșii ortodocși din parohia *Susag* au reparat în mai multe rînduri biserica lor, ultima dată în anii 1971—1975.

Mulțumirea pentru ostenele și contribuție, acești vrednici credincioși, îndrumați de preotul Gheorghe Mangu au trăit-o deplin duminică 24 august 1975, cînd părintele Viorel D. Sasu inspector bisericesc, ca delegat al Prea Sfințitul Episcop Visarion, a săvîrșit slujba de binecuvîntare a lucrărilor. A fost o zi de aleasă înălțare sufletească, credincioșii ortodocși din *Susag* mulțumind bunului Dumnezeu pentru binecuvîntările care le-a dăruit de a-și vede lăcașul lor de închinare adus într-o stare demnă de luminoasele zile pe care le trăiesc.

ITINERAR PASTORAL

Pentru cunoașterea nemijlocită a realităților de la parohii și pentru îndrumarea corespunzătoare a preoților și credincioșilor, Prea Sfințitul Episcop Visarion a făcut vizite canonice la următoarele parohii :

Filia Zimanducz, aparținătoare de parohia Andrei Șaguna, protopopiatul Arad, la 2 martie 1975, îndrumând pe credincioși la păstrarea unității de credință și pe preotul Claudiu Stănescu la o înțeleaptă slujire preotească.

Parohia Nădlac, protopopiatul Arad, la 10 martie 1975, discutând cu credincioșii și cu preotul paroh Vasile Bărbuțiu probleme legate de îmbunătățirea bisericilor.

Parohia Bujac din orașul Arad, unde Prea Sfinția Sa a asistat la slujba săvârșită de preotul Gheorghe Popovici în capelă, după care, împreună cu preotul, membrii Consiliului parohial și cu credincioșii prezenți au analizat stadiul lucrărilor de la noua biserică parohială aflată în construcție ; tot acum, în duminica din 30 martie 1975 s-a hotărât să se depună o mai asiduă muncă pentru ca la venirea iernii sfintele slujbe să se poată săvârși — provizoriu — în biserica nouă.

Parohia „Pogorîrea Duhului Sfint” — Șega I din orașul Arad îndrumând pe preotul Axente Cadea să depună o activitate pastorală susținută printre credincioșii stabiliți în noile imobile înălțate recent pe actualul teritoriu al parohiei ; iar pe credincioșii prezenți la slujbă de duminică 6 aprilie 1975 Prea Sfinția Sa i-a îndemnat să participe totdeauna cât mai activ la toate serviciile divine, prin cântarea omofonă.

Parohia Sinnicolaul Mic din orașul Arad, la 13 aprilie 1975, aici, Prea Sfințitul îndemnând pe preoți și credincioși să îngrijească cu atenție Sfântul lăcaș și celelalte imobile parohiale, promovind totodată unitatea de credință.

SLUJIRI ARHIEREȘTI ÎN PAROHII

Duminică 20 aprilie 1975, credincioșii din parohia *Micălaca Veche*, protopopiatul Arad, au trăit alese momente de înălțare sufletească, participând activ, prin răspunsurile date cu corurile parohiei la sfânta liturghie săvârșită de Prea Sfințitul Episcop Visarion. La sosire Prea Sfinția Sa a fost întâmpinat de preotul Gheorghe Șerb, protopop al Aradului cu un frumos cuvânt de bun venit, iar la vremea potrivită parohul locului, preotul Demian Tudor, a prezentat îndătinatul raport privind parohia. La sfârșit, Prea Sfinția Sa i-a dăruit pe credincioși cu un cuvânt arhieresc de învățătură, evidențiind vrednicia lor precum și obligativitatea ce le revine de a păstra totdeauna curată și neștirbită unitatea credinței noastre dreptmăritoare, lucrând în acelaș timp pentru înălțarea pe noi culmi a scumpei noastre patrii.

Luni, a doua zi de Paști, în istorica biserică din *Lipova*, Prea Sfințitul Episcop Visarion a săvârșit dumnezeiasca liturghie, spre deplina mulțumire a credincioșilor și vrednicilor preoți din această parohie. Și aici, la momentul potrivit, Prea Sfinția Sa a tilcuit credincioșilor înțelesurile praznicului Învierii îndemnându-i să se arate totdeauna în faptă și în cuvânt legați de Biserica strămoșească și prin muncă jertfelnică, făuritori ai vieții noi pe binecuvântatele meleaguri ale țării noastre.

HIROTONII

Pentru completarea parohiilor vacante, prin punerea mâinilor Prea Sfințitului Episcop Visarion al Aradului s-au învrednicit de primirea harului preoției următorii candidați :

1. Iosif Henț-Oncu, absolvent de Seminar Teologic, hirotonit pe seama parohiei Tîrnava de Criș, protopopiatul Brad, la 25 ianuarie 1975.

2. Ioan Circo, licențiat în Teologie, hirotonit la 8 februarie 1975 pe seama parohiei Zdrapți, protopopiatul Brad.

3. Petru Dărău, licențiat în Teologie, hirotonit la 16 martie pe seama parohiei Măderat, protopopiatul Lipova.

4. Adam Crișan-Pantea, absolvent al Seminarului Teologic de la Curtea de Argeș, hirotonit pe seama parohiei Vidra, protopopiatul Ineu, la 23 martie 1975.

5. Ștefan Simulescu, licențiat în Teologie, hirotonit la 25 martie 1975, pe seama parohiei Cladova, protopopiatul Lipova.

6. Ștefan Voinea, absolvent al Seminarului Teologic de la Curtea de Argeș, hirotonit la 4 mai 1975, pentru parohia Hășmaș, protopopiatul Ineu.

Toți acești candidați la preoție au făcut practică liturgică și administrativă la Centrul eparhial, la catedrala episcopală din Arad și la unele parohii din municipiul Arad primind îndrumări și indemnuri pentru ca, în parohiile unde merg, să-și îndeplinească bine înalta misiune de slujitori ai Lui Dumnezeu și slujitori ai oamenilor.

„ADUCEȚI-VĂ AMINTE DE MAI MARI VÔȘTRI...”

La 13 mai 1960 adormea întru Domnul vrednicul de pomenire Episcop al Aradului Andrei Magieru. Ca semn al prețuirii celui care un sfert de veac a ocîrmuit destinele Eparhiei Aradului, duminică 11 mai 1975, în catedrala episcopală din Arad s-a săvârșit parastasul pentru pomenirea Episcopului Andrei. Membrii familiei, rudeniile și credincioșii prezenți în catedrală s-au recules, rugîndu-se dimpreună cu soborul preoților pentru fericita odhnă a celui pomenit. Personalitatea Episcopului Andrei Magieru a fost evidențiată, într-o simțită alocuțiune, de către preotul Gheorghe Căvășdan, paroh al parohiei Arad-Centru.

În ziua de 13 mai 1975, la mănăstirea Hodoș-Bodrog unde Episcopul Andrei a fost înmormântat, s-a săvârșit deasemenea slujba parastasului de către Prea Cuviosul Arhimandrit Timotei Iftimie, starețul mănăstirii, iar la mormîntul din incinta mănăstirii s-a săvârșit panehida mică.

OASPEȚI STRĂINI LA SFINTA EPISCOPIE

În ziua de 20 mai 1975 Episcopia Aradului a fost vizitată de către dl. Jean Claude Chauray, apreciat pictor francez, prezent în Arad cu prilejul unei expoziții în cadrul festivalului „Primăvara Arădeană”.

S-a vizitat mai întii mănăstirea Hodoș-Bodrog, explicații fiind date oaspeților de către Prea Cuviosul Arhimandrit Timotei Iftimie, starețul mănăstirii. La Centrul eparhial a fost vizitată biserica de lemn — monument istoric — „Sf. Gheorghe” din parcul reședinței, paraclisul „Sf. Treime” din incinta reședinței, sala festivă și saloanele pentru primiri de oaspeți, oaspetele exprimîndu-și admirația pentru cele văzute. Domnia Sa a fost însoțit de Dl. Vasile Ignat, secretar al Consiliului popular al județului Arad, explicații dînd oaspeților preotul Emil Roman, consilier administrativ la Sfînta Episcopie.

CONSFĂTUIRI PREZIDATE DE IERARH

Pentru continua îmbunătățire a activității pastorale și misionare, preoții de la parohiile de pe raza municipiului Arad au fost chemați de Prea Sfințitul Episcop Visarion în ziua de 11 martie 1975 la Centrul eparhial. Cu acest prilej s-au purtat discuții rodnice și s-au făcut împărtășiri reciproce de experiență pastorală încît la parohiile din orașul de reședință al Episcopiei Aradului să se realizeze o activitate exemplară.

Prea Sfinția Sa a arătat preoților participanți la consfătuire ce așteaptă Sfîntul Sinod de la toți slujitorii Bisericii Ortodoxe Române și anume slujirea cu deplin devotament a credincioșilor, păstrarea în rîndul acestora a unității de credință și dăruire desăvîrșită pentru continua înălțare a patriei noastre dragi.

CONSFĂTUIRI DE LUCRU CU PROTOPOPII

Prea Sfințitul Episcop Visarion a convocat pentru 8 mai 1975 la Centrul eparhial pe protopopii eparhiei și pe angajații cu sarcini financiar-contabile de la protopopiate pentru dezbaterrea unor probleme de interes general contabil.

În cadrul sectorului bisericesc părinții protopopi au făcut propuneri privind categorisirea parohiilor din epărhie, lucrare ce urmează a fi definitivată prin Consiliul și Adunarea Eparhială.

Conferința de lucru din 24 iulie 1975 a avut ca temă principală îmbunătățirea activității preoțimii pentru întărirea unității de credință a credincioșilor. În acest scop au fost chemați alături de părinții protopopi și unii preoți de la parohii — cu frumoasă activitate ori deficitari — discuțiile purtându-se în baza unui referat întocmit de Pr. Emil Roman, consilier bisericesc.

Tot acum s-a făcut programarea tirnosirilor și sfințirilor de biserici, a candidaților pentru examenul de asimilare cu cîntăreții bisericești.

Sectorul economic, prin titularul său Pr. Ioan Popa consilier administrativ, a avut pe ordinea de zi probleme financiar-contabile.

Joi 11 septembrie 1975 la Centrul eparhial din Arad și sub președinția Prea Sfințitului Episcop Visarion, s-a ținut consfătuirea de lucru cu părinții protopopi.

Tema principală de pe ordinea de zi a sectorului bisericesc a fost prezentată de Pr. Emil Roman, consilier bisericesc, privitoare la pensionarea preoților din cuprinsul eparhiei și la măsurile pe care eparhia înțelege să le ia în perspectivă pentru asigurarea de cadre preoțești la parohii. La același sector s-au purtat discuții privind conferințele de orientare din septembrie și cele administrative din octombrie.

La sectorul economic problema principală a privit constituirea Fondului special pentru înlăturarea efectelor inundațiilor din anul 1975, în conformitate cu hotărîrea Sfintului Sinod nr. 11595 din 26 august 1975.

De asemenea s-au dezbătut tot cu acest prilej diferite probleme privind întocmirea rapoartelor anuale de activitate, a bugetelor pe anul 1976 și executarea lucrărilor de reparații potrivit legilor în vigoare.

Aceste conferințe de lucru oglindesc preocuparea continuă a Prea Sfințitului Visarion și a celorlalte cadre de conducere de la Centrul eparhial și de la oficiile protopopești pentru ca viața bisericească din cuprinsul eparhiei și sub toate aspectele sale, să se desfășoare în conformitate cu rînduielile canonice ale Bisericii noastre și potrivit cu legile țării.

DOSOFTEI, *Psaltirea în versuri*, 1673, Ediție critică de N. A. Ursu, cu un cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul Justin Moisesescu, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași 1974, LIX+1164 pp.

Apărută ca un omagiu și ca o încununare a serbărilor comemorative prilejuite de împlinirea a 350 de ani de la nașterea Mitropolitului Dosoftei și a 300 de ani de la apariția *Psaltirii în versuri*, credem că această ultimă ediție este și încununarea a tot ceea ce s-a scris până acum despre Dosoftei și *Psaltirea* sa.

Ieșită de sub teascurile tipografiei de la Mănăstirea Neamț a Centrului mitropolitan Iași în condiții grafice ireproșabile, prin modul în care a fost concepută și realizată, voluminoasa carte încântă ochiul și mintea cititorului și constituie o podoabă pentru orice bibliotecă.

La rîndul său, cuvîntul înainte al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Justin, este mult mai mult decît ceea ce de obicei s-ar putea înțelege prin titlul său. Aceasta pentru că în acest „cuvînt” Înalt Prea Sfinția Sa pune în discuție și face anumite precizări în legătură cu persoana și familia Mitropolitului Dosoftei, cu preocupările și strădanile lui de a introduce limba română în serviciile cultice din Biserica noastră, cu însemnătatea pe care această introducere a avut-o nu numai pentru această Biserică ci și pentru „procesul general de renaștere națională” și, în fine, cu importanța pe care a avut-o în contextul celor de mai sus traducerea și tipărirea *Psaltirii în versuri*. În legătură cu aceasta, deosebit de importantă este afirmația că: „...împerechind talentul său literar cu poezia populară a neamului nostru, Dosoftei „a tocmît” *Psaltirea* în versuri adaptîndu-i uneori conținutul la situațiile reale din viața poporului nostru și îndreptîndu-i menirea spre slujirea năzuințelor înalte ale întregii suflări românești de redesteptare spirituală, înnoire culturală și unitate națională. De aceea, departe de a fi o simplă traducere în versuri a unei cărți poetice ebraice, după un model străin, *Psaltirea* în versuri se înfățișează ca o operă originală.

Fiind cea dintîi realizare de acest gen în istoria noastră, ea „constituie și actul de naștere a poeziei culte românești vrednică de acest nume”.

Urmează o „Notă asupra ediției” în care prof. N. A. Ursu arată între altele, că „Pentru a alcătui cele peste 1000 de versuri cite cuprinde *Psaltirea* versificată de el, poetul a trebuit să supună limba română unei adînci frămîntări, cum nu mai fusese supusă pînă atunci, a trebuit să-i pună în valoare — prima dată în cultura noastră — posibilitățile artistice latente și să statornicească în limba literară primele elemente ale limbajului poetic românesc. Prin această operă, în care mustește seva mereu proaspătă a graiurilor și a poeziei noastre populare, Dosoftei a pus bazele poeziei românești culte, dovedind că limba română literară avea la acea dată largi posibilități de exprimare artistică”. Este arătată apoi largă circulație și influență exercitată de *Psaltirea* lui Dosoftei în toate regiunile locuite de români, influență dovedită prin numeroasele copii manuscrise ce s-au păstrat, cel mai vechi fiind un miscelaneu din anul 1700. De asemenea că: „De la începuturile ei, istoria literară românească a remarcat valoarea poetică deosebită a psalmilor lui Dosoftei”, citind din prefața scrisă de doctorul Vasile Popp la *Psaltirea* versificată de Ioan Prale, apărută la Brașov în 1827, că: „Acesta este (scil. Dosoftei) întîiul autor al *Psaltirii* în versuri și întîiul poet al românilor”. La rîndul său, Eliade Rădulescu „atrage atenția asupra importanței *Psaltirii* versificate de Dosoftei atît ca prețios document lingvistic cît și ca monument literar...”, iar Gh. Asachi „...repară unele exemplare deteriorate ale cărții, retipărindu-le în tipografia lui foile nepaginate de la început și alcătuiindu-le... foaie de titlu total deosebită de cea originală...”. Interes deosebit au arătat acestei opere și Timotei Cipariu, Aron Pumnul, B. P. Hașdeu și Mihail Eminescu, care în calitate de bibliotecar al Universității din Iași, în 1874, paginează exemplarul aflat în biblioteca instituției, iar „o foaie albă de la început cuprinde o însemnare a

lui privitoare la foile care lipsesc...". Autorul menționează apoi „cîteva antologii de la sfîrșitul secolului trecut în care sînt reproduși, tot după ediția din 1673, și unii psalmi versificați de Dosoftei". Un moment deosebit de important în cunoașterea acestei opere poetice este arătat a fi descoperirea manuscrisului Psaltirii în versuri și alcătuirea ediției I. Bianu din 1887, „cu care începe o etapă nouă în istoria acestei opere în cultura românească", deși „acesta nu este însă manuscrisul după care s-a tipărit Psaltirea în versuri a lui Dosoftei, căci între textul aflat aici și cel tipărit în 1673 sînt deosebiri numeroase și în unele cazuri foarte mari". Dar, deși ediția lui Bianu este un foarte bun instrument de lucru pentru filologii care se ocupă de opera lui Dosoftei și de anumite probleme ale istoriei limbii române literare din secolul al XVII-lea, pentru „alte categorii de cititori, interesați să cunoască opera lui Dosoftei mai ales sub aspectul ei literar, ediția din 1887 prezintă însă neajunsul că este făcută totuși de-a-ndoseala, avînd ca text de bază o versiune mai veche, pe care Dosoftei a îmbunătățit-o mereu pînă în momentul tipăririi iar transcrierea cu caractere latine nu este decît o simplă transliterare... Pe de altă parte, transcrierea cu litere latine făcută de Bianu, aproape la fel de greu de interpretat ca și textul chirilic, a derutat pe cititorii sau chiar pe unii din cercetătorii sferei lui Dosoftei, mai puțin inițiați în problemele filologiei române, creîndu-le impresia că limba Psaltirii în versuri are un aspect arhaic rebarbativ și, din această cauză, opera ar avea în ansamblu o valoare artistică redusă". Apoi, după ce indică antologiile în care sînt reproduși psalmi din Psaltirea în versuri, antologii în care „limba psalmilor lui Dosoftei este fie modernizată, fie arhaizată în mod nejustificat sau chiar artificializată, cînd textele au fost reproduse prin transliterare", prof. N. A. Ursu dă prețioase indicații asupra criteriilor care au stat la baza ediției domniei sale. Cum însă prin aceasta se indică și cuprinsul volumului, fie-ne îngăduit a reproduce pasajele respective, astfel: „Ediția de față, avînd pe pagina din stînga textul original fotografat, iar pe pagina din dreapta transcrierea lui, rînd pe rînd reproduce în întregime ediția din 1673. Unele grafii care ridică anumite probleme de interpretare și greșelile de tipar sînt semnalate în subsolul fiecărei pagini transcrise, prin raportare la

grafiile corespunzătoare din manuscris, în timp ce diferențele de text ale manuscrisului față de tipăritură sînt semnalate la sfîrșitul ediției în partea intitulată Note și variante. În nota consacrată fiecărui psalm sînt menționate, de asemenea, manuscrisele în care se află eventual copiat și ecourile literare ale psalmului respectiv, precum și melodiile colindelor și cîntecelor de stea pe versuri care sînt la origine fragmente sau prelucrări ale aceluși psalm. La sfîrșitul ediției are un cuprînzător glosar, cu trimiteri la paginile unde se găsesc cuvintele și formele glosate, în care am înregistrat atît cuvintele arhaice și regionale cît și unele forme verbale arhaice care ar putea prezenta dificultăți de înțelegere cititorului mai puțin inițiat în problemele istoriei limbii române. Am înregistrat în glosar și unele cuvinte cunoscute astăzi, pentru a atrage însă atenția asupra sensului lor arhiac sau particular pe care îl au în opera lui Dosoftei. În editarea textului am aplicat principiul transcrierii fonetice interpretative străduindu-ne să stabilim cît mai exact posibil realitatea lingvistică pe care o reprezintă grafia chirilică a tipăriturii lui Dosoftei, în lumina rezultatelor la care s-a ajuns pînă acum în privința interpretării grafiei chirilice românești din textele secolului al XVII-lea și a datelor dialectologiei istorice a limbii române. În măsura în care a fost posibil și necesar, am aplicat în transcrierea textului normele ortografice actuale. Punctuația a fost restabilită în conformitate cu logica frazelor respective, orientîndu-ne după textul Bibliei, și în spiritul regulilor actuale. Astfel alcătuită, ediția de față oferă celor interesați atît elementele necesare studiului filologic al textului cît și posibilitatea unei lecturi cursive a versurilor lui Dosoftei, în vederea unei cît mai juste aprecieri a valorii lor literare". În pasajele care urmează sînt expuse „punctele noastre de vedere cu privire la valoarea fonologică pe care o au grafiile respective în scrisul lui Dosoftei". Expunerea este motivată prin faptul că „anumite grafii ridică probleme dificile și mereu controversate de interpretare în aproape toate textele românești cu alfabet chirilic". O altă problemă, legată de operația de stabilire a textului Psaltirii în versuri a lui Dosoftei, pe care autorul prezentei ediții s-a străduit să o rezolve a fost aceea a accentului care, deși este în general notat, nu este totdeauna corect. În legătură cu aceasta, autorul ține să men-

tionceze că: „În transcrierea textului noi am reprodus accentele care nefiind puse greșit, se aibat de la normele obișnuite de accentuare, precum și accentele unor cuvinte vechi sau dialectale, mai puțin cunoscute pentru a se putea citi versurile respective fără dificultăți, așa cum le-a scris autorul. În unele cazuri, pentru a asigura lectura corespunzătoare a versurilor, am indicat noi accentele corecte sau care lipsesc în original, făcînd de fiecare dată mențiunea de rigoare în notele de la subsol”.

Ultimile indicații cuprinse în această Notă asupra ediției sînt în legătură cu indicarea cifrică a structurii versurilor, cu folosirea parantezelor și cu modul de transcriere a textelor slavone din Psaltirea în versiuri.

Diin cele expuse pînă aici socotim că cititorii revistei noastre își vor putea da seama de valoarea și folosul pe care această nouă ediție a Psaltirii în versiuri o are nu numai pentru cei ce se ocupă cu studiul operei Mitropolitului Dosoftei sau cu limba secolului său, ci și pentru toți iubitorii pămîntului, graiului și culturii românești.

La timpul său și revista Mitropolia Banatului, împreună cu toată suflarea românească a omagiat memoria celui care, cu drept cuvînt poate fi numit părintele poeziei culte românești. Reînnoind acum acest omagiu, fie permis a exprima întreaga noastră recunoștință tuturor celor prin a căror osteneală această nouă ediție a Psaltirii în versiuri a văzut lumina tiparului.

Prot. Gheorghe Geția

CONSTANTIN NOICA, *Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii românești*, București, Editura Eminescu, 1975, 170 pp.

Sînt cîțiva zeci de ani de cînd cultura românească este mereu îmbogățită de scrierile lui Constantin Noica. Șirul articolelor, studiilor, eseurilor, monografiilor, traducerilor și comentariilor semnate de el include sute de titluri. Deși subiectele explorate aparțin cu precădere filozofiei, gîndirii în general, nu o dată ele ating domeniul ce ne este nouă propriu. Dar nu acesta e motivul pentru care voim să prezentăm aici ultima sa lucrare, cit faptul — de altfel caracteristic întreg scrisului lui Noica — că orice pagină a sa constituie un stăruitor îndemn la meditație. Cîteodată pornind de la un

gînd, altă dată de la un cuvînt, totdeauna de la o problemă, te ia parcă de mîină și te poartă, oferindu-ți sprijinul de rigoare, pe cărările mereu suitoare și îmbietoare de multă desfătare spirituală ale cugetării. Lucrarea despre Eminescu sau „omul deplin al culturii românești” vrea în același timp să ne arate cum s-ar cuveni să fim noi înșine, cei din neamul marelui poet.

Eminescu care ne este îmbiat spre a-i urma pilda, ne devine și mai cunoscut prin manuscrisele rămase nepublicate. Constantin Noica pledează astfel pentru publicarea manuscriselor („caietelor”) lui Eminescu păstrate la Biblioteca Academiei Române de cînd le-a dăruit Titu Maiorescu în 1902. O campanie de presă a determinat atunci pe critic să le pună la îndemîna cercetătorilor, deși el personal era probabil sceptic față de valoarea însemnărilor de tot felul așternute de Eminescu pe hîrtie.

Opinia exprimată este că fascimilarea tuturor caietelor ne va da măsura exactă a importanței lor, pe care măruntirea de pînă acum a scăzut-o simțitor. „Nu numai că nu s-a descifrat încă tot... — observă autorul — dar constăți că tot ce a fost dat tiparului a luat un chip obișnuit, în timp ce haosul în care stau aici operele și notațiile de tot soiul, felul de-a scrie a lui Eminescu, alăturarea celor mai neașteptate situații și gînduri, totul face ca imaginea neobișnuită pe care ți-o dau paginile manuscrisului să exercite o magie care... să nu poată fi pierdută”. O magie a autenticității așadar, imposibil de obținut prin fragmentare. Afară de aceasta caietele reflectă orizontul spiritual al lui Eminescu mai bine chiar decît puțina lui operă cunoscută — și nu doar pe poet, pe prozator, pe filozof, pe lingvist, pe sociolog, ci pe toți la un loc: e vorba de „spectacolul extraordinar pe care ți-l dă o conștiință de cultură deschisă către tot”. Cartea lui Constantin Noica urmărește tocmai a ne convinge de vastitatea acestei culturi și de profunzimea acestei conștiințe. Reluînd o frază a lui N. Iorga, Eminescu din caiete ar fi „expresia integrală a sufletului românesc”. Față de Maiorescu ce vedea în poetul *Luceafărului*, odată cu secolul său, mai ales geniul romantic, N. Iorga încerca să dezvăluie pe omul de carte, învățat în numeroase domenii, capabil de-o sinteză neegalată de nimeni: „Căci nu de judecată critic, de către noi, este acum Eminescu — observă autorul nostru — ci de asimilat într-un fel ca o conștiință de cultură de

dindărătul nostru — de la folclor și până la științele pozitive — devenind astfel conștiința noastră mai bună sau poate mustrarea de conștiință a oricărui intelectual care-i vede necuprinsul, adică sinteză totuși”.

Studiate cu o neascunsă patimă, manuscrisele eminesciene sînt pentru Constantin Noica adevărate revelații. Autorul pune în valoare cu înțelepciune și eficiență importanța acestor „caiete” cu valoare de unicat. Constantin Noica demitizează, dar mai ales interpretează cu o mare intuiție, cu o mare dragoste pentru adevăr, ideile pe care este ridicată catedrala eminesciană din manuscrise. Artă lecturii filozofului român este aceea a unei sensibilități — am spune — excesive, însoțită de o mare luciditate. Pentru Constantin Noica un manuscris eminescian nu este o temă de savantă analiză, ci o ceremonie cu caracter de inițiere. Este o lectură care te învață în sensul cel mai bun al cuvîntului cum să te apropie de Eminescu. Filozoful creează — demitizînd — mitul unui nou Eminescu întors cu fața spre noi cei de astăzi, de o tulburătoare autenticitate. Un vers rătăcit într-un cîmp de formule matematice („Ca o spaîmă împietrită, ca un vis incremenit...”) cunoaște o extraordinară descifrare de sensuri, o adevărată explorare filozofică și filologică. Lecturile lui Constantin Noica se transformă în veritabile expediții filologice. Există în aceste expediții în urmărirea aventurii cuvîntului și versului care iluminează cerul poeziei eminesciene o voluptate a explicației, un strigăt de bucurie abia reținut de a fi descoperit înaintea tuturor oglinda netulburată a unui simbol fundamental, fulgerul întreprins al unui vers celebru, înălțimea tragică a unui gând, neliniștea unei tristeți, întrebările chinuitoare ale unei conștiințe. Constantin Noica pune în aceste inițieri în lumea culturii eminesciene mult suflet, o mare afecțiune, dar care nu duce în apologie. Discursul critic e un autentic poem îmbrățișat de aripile unui autentic patetism: „Un om a trecut prin lume, a lăsat un mesaj poetic fără pereche în limba țării sale, a înnebunit, s-a stins din viață și a fost îngropat sub un tei. Era destul pentru o legendă. Dar în urma sa au rămas notele sale de călătorie în împărăția spiritului. Să le lași legende și pe ele?”

Manuscrisele eminesciene ne dau posibilitatea să ne facem abia acum o părere mai temeinică despre cultura poetului: „...pe baza celor 8000 de file din caietele păstrate

în manuscris, la Academia Română — (...) prin Eminescu i-a fost dată poporului român o conștiință de cultură, de la început, adică din anii formării, și până la capăt, adică pînă la speculația ultimă. Și vom adăuga la fel: poate nici unui popor nu i-a fost făcut un asemenea dar”.

Frumos scrisă, pornită din cele mai nobile intenții, cartea lui Constantin Noica despre Eminescu e emoționantă, edificatoare și exemplară. Remarcabilă apariție editorială, ea se cere parcursă de oricine vrea să înțeleagă mai bine pe Eminescu și locul ce-l ocupă în cultura românească.

I. D. LAUDAT, 350 de ani de la nașterea lui Dosoftei, Mitropolia Moldovei, „Studii și Articole”, Iași 1975, pp. 176.

În cadrul marilor aniversări UNESCO ale anului 1974, Facultatea de filologie a Universității „Al. I. Cuza” și Societatea de științe filologice filiala Iași, ca și alte instituții de cultură din țara noastră, au ținut o seamă de comunicări științifice în cadrul cărora s-a analizat contribuția mitropolitului cărturar moldovean Dosoftei la dezvoltarea culturii românești.

În legătură cu această aniversare, profesorul I. D. Laudat a înmănușat materiale scrise legate de personalitatea celui comemorat.

Sub titlul *Varia*, autorul a mai adăugat rezumatele unor articole apărute în presă. După cum mărturisește în prefața lucrării profesorul I. D. Laudat a năzuit să strîngă cît mai multe și variate date pentru a fi la îndemîna celor ce vor reconstitui personalitatea așa de complexă a mitropolitului Dosoftei.

După Dosoftei (portret de contemporani) primul titlu din fruntea materialelor din cuprinsul cărții este: *Cultura românească în veacul al XVII-lea*. Contribuția lui Dosoftei la dezvoltarea acesteia. Menționînd autori, opere, idei, autorul remarcă dezvoltarea culturii în țările române din veacul al XVII-lea, arătînd perioadele de deosebit avînt cultural ale lui Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Brâncoveanu.

În continuare sînt arătate evenimentele mai de seamă din timpul acesta, cum este de exemplu sprijinul lui Petru Movilă — personalitate marcantă a Bisericii răsăritene — la avîntul culturii din Moldova și Țara Românească, a lui Varlaam, Udriște Năsturel, mitropolitul Simion Ștefan și alții.

Sînt înşiruite apoi momente de seamă din viaţa şi activitatea lui Dosoftei, titlurile lucrărilor sale ca şi ale altor cărţi.

Următoarele titluri sînt: Amintirea unui mare cărturar: Dosoftei, mitropolitul Moldovei (1624—1693); Dosoftei, conştiinţa veacului în care a trăit Dosoftei poetul; Dosoftei şi veacul său; Moştenirea culturală şi literară a lui Dosoftei, mitropolitul Moldovei. Pentru materialele de mai sus, autorul în matele bibliografice arată că s-a servit între altele, de două scrieri ale lui Ştefan Ciobanu, ca şi a altor autori pe care îi aminteşte împreună cu titlurile lucrărilor acestora.

După ce scoate în evidenţă, că în cadrul marilor aniversări UNESCO, în simpozionul dedicat împlinirii a 350 de ani de la naşterea talentatului poet şi învăţatului mitropolit al Moldovei Dosoftei, autorul arată că prin cele 22 de comunicări prezentate s-a scos în evidenţă contribuţia lui Dosoftei la dezvoltarea culturii româneşti în epoca sa, prin stăruinţa ridicării prestigiului limbii române în rîndul limbilor de prim rang în cultura vremii.

Titlul *Varia*, cuprinde: I. Pagini alese din comunicările făcute la sesiunea Dosoftei sau diferite articole scrise cu ocazia sărbătoririi marelui mitropolit moldovean; II. Istoria literară despre Dosoftei; III. Sărbătorirea lui Dosoftei la Iaşi şi în ţară; IV. Mitropolitul Dosoftei în cadrul marilor aniversări UNESCO. Sînt reproduse cîteva extrase şi idei din articole, ca: „Scrieri patristice şi postpatristice în preocupările mitropolitului Dosoftei al Moldovei” de Nestor Vornicescu-Sieverineanu, episcop-vicar; „Poetul Dosoftei” de I. C. Chiţimia; „Versificaţia lui Dosoftei” de Mihai Bordeianu; „Influenţa lui Kochanowski asupra lui Dosoftei” de prof. Petru Caraman; Geneza psaltirii lui Dosoftei” de Rodica Ciocan; „Psaltirea în versuri a lui Dosoftei şi a lui Kochanowski” cu un rezumat în limba franceză de Henryk Misterski; „Contribuţia lui Dosoftei la dezvoltarea limbii literare româneşti” de G. Istrate; „Originea, formaţia intelectuală şi preocupările istorice ale mitropolitului Dosoftei” de N. Grigoraş; „Stăruinţa mitropolitului Dosoftei pentru introducerea limbii naţionale în cult” de preot Scarlat Porcescu; „Structuri folclorice în versurile lui Dosoftei” de Elvira Sorohan; „Rima la Dosoftei şi la Eminescu” de P. Zugun; „Psalmii lui Dosoftei în cultura românească” de N. A. Ursu; „Un erou al spiritului: Dosoftei” de

Dan Zamfirescu, apărut în revista „Luceafărul” nr. 42/1974; „Iorga şi Dosoftei” de N. A. Ursu şi „Versuri ale lui Dosoftei atribuite lui Miron Costin” şi altele.

După aceste materiale I. D. Lăudat sub titlul: Istoria literară despre Dosoftei, reproduce rezumatul unor texte din lucrările mai multor autori, ca Ştefan Ciobanu, N. Cartoian, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, Ioan Bianu, G. Ivaşcu, Al. Piru, Nicolae Iorga. Sînt apoi publicate şi alte materiale referitoare la această aniversare. Un document însemnat este manuscrisul lucrării „Caritatea la români”, întocmită de Coman Vasilescu, Bucureşti 1928, din care este publicat un citat: „Bucuria cu care a fost primită limba română în biserici” şi care se află la preot Scarlat Porcescu.

Rezumînd însemnătatea întregului material cuprins în lucrarea sa, precum şi atenţia deosebită acordată mitropolitului Dosoftei prin marile aniversări UNESCO pe anul 1974, autorul arată că instituţiile de cultură din România l-au sărbătorit pe vestitul cărturar cu deosebită mîndrie. Încheierea materialelor publicate se face prin cele două rezumate în limbile franceză şi germană. În finalul cărţii este publicată lista lucrărilor profesorului I. D. Lăudat şi un indice de nume.

Bogatul material cuprins în lucrarea profesorului I. D. Lăudat ca şi Notele şi Cronica de la sfîrşitul cărţii, sînt într-adevăr date care puse la îndemîna tuturor celor interesaţi în a cunoaşte vasta activitate şi personalitatea celui care a fost mitropolitul, cărturarul şi poetul Dosoftei, le sînt de un real folos.

Lucrarea, tipar rotaprint, este executată la Institutul Politehnic Iaşi, într-un mod care o pune cu deosebită plăcere la îndemîna cititorilor.

Longin I. Oprişa

ION-RADU MIRCEA, *Mitropolitul Dosoftei istoric al românilor*, art. în „Magazin Istoric”, Anul IX, 1975, No. 8, pg. 46—48.

Pe vremea lui, Dosoftei era singurul ierarh care avea o cultură variată şi interese „aşa de lumeşti”. Pe lângă preocupările sale strict bisericeşti, trei pasiuni îl caracterizează: limbile străine, poezia şi istoria (Dan Zamfirescu, Dosoftei — primul poet naţional, art. în „Tribuna României”, Anul III, 1974, No. 47, pg. 11).

De astă dată autorul evidențiază preocupările sale istorice, începute la mănăstirea Probota (1649), cu studierea hrisoavelor acestei mănăstiri (Vezi și Adrian Botoșănuș, *Mitropolitul Dosoftei la Probota*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, No. 9—12, pg. 728—739).

Poseda cronica lui Ureche, a lui Johan Nauclerus din Tübingen, cronografele grecești ale lui Dorotei al Monembaziei și Matei Cicală (pe care l-a tradus și românește), pe istoricii poloni, cronografe și cronici rusești și multe lexicoane. Era pasionat de acte de cancelarie emise de voievozi. A descoperit un astfel de act din sec. XIV-lea, unde pentru prima oară granițele Moldovei sunt amintite ca întinzându-se „de la munte până la malul mării”. Apreciază în mod deosebit documentele, după care fixarea datelor istorice este mai sigură decât după cronici. S-a interesat și de inscripții, copind una de pe un epitaf brodat din timpul lui Alexandru cel Bun.

Toate cărțile de istorie universală sunt adnotate și subliniate ori de câte ori conțin știri despre români (Dan Zamfirescu, *ibidem*).

Opera lui istorică cuprinde poemul „Domnii Țării Moldovei” de la Dragoș până la Duca Vodă, completat — la a treia ediție — până la Constantin Cantemir. Este prima sciare istorică românească, originală, care a văzut lumina tiparului.

Dosoftei a fost cel dintâi care a dat lui Ioan Vodă cel Viteaz locul ce se cuvinea ca unei mărețe figuri a trecutului nostru istoric.

A tradus din grecește, în 1689, o istorie universală în care a intercalat mai multe date privind istoria Moldovei. Astfel citează un epitaf din 1428 aparținând Mitropoliei Moldovei.

În manuscrisul său autograf din 1690 se preocupă și de originea românilor. Combate cu vehemență pe Simion Dascălul, care afirma că „românii ar fi urmașii răufăcătorilor romani, scoși din temnițele Romei și colonizați în Dacia”.

Numele „Moesia”, dat de istoricii bizantini Daciei post-romane, cu aceeași accepție, e folosit pentru prima oară de Dosoftei, care l-a introdus în istoriografia românească.

Dosoftei explică temeinic continuitatea populației daco-romane pe teritoriul părăsit de stăpânirea romană, pentru că răscoala Goților împotriva bizantinilor au luat parte și autohtonii.

Este meritul lui Ion-Radu Mircea de a fi evidențiat preocupările istorice ale lui Dosoftei, latură mai puțin cunoscută a activității sale cărturărești.

Pr. Ieremia B. Ghita.

IOAN ALEXANDRU, *Gramatica limbii ebraice vechi*. București 1975, 130 pp.

Semnăind cititorilor revistei noastre apariția acestei cărți, nu ne putem opri a nu exprima și bucuria pe care ea o provoacă. Aceasta pentru că de multă vreme și, fără îndoială, mai ales studenții institutelor noastre teologice simțeau nevoia unei asemenea lucrări.

Lucrarea pe care o prezentăm acum are, după cum se menționează pe contrapagină de titlu caracter de „curs”, care „este destinat studiului limbii ebraice vechi în cadrul catedrei de limbi orientale a Universității din București. Ea „a fost analizată de colectivul de catedră care s-a declarat de acord cu multiplicarea sa în actuala redactare.

Cuprinsul se împarte în următoarele 6 capitole: Cap. I.: Elementele de bază ale limbii; Cap. II: Articolul, pronumele și numeralul; Cap. III: Substantivul; Cap. IV: Particule; Cap. V: Verbul și Cap. VI: Mic dicționar. Aceste capitole sînt precedate de un scurt studiu introductiv referitor la „istoricul limbii”, la „scrisul ebraic” și la „vocalele” limbii ebraice. Lucrarea se încheie cu bibliografia.

Avînd rost de „curs”, condițiile grafice în care această lucrare a apărut sînt, desigur, modeste. Referirea se raportează mai ales la faptul că, caracterele ebraice sînt scrise de mîna, ce acce ni se pare că în unele părți face ca citirea să fie mai grea. Apariția acestei gramatici trebuie salutată și nu ne îndoim că va fi urmată și de alte ediții ce vor fi din punct de vedere grafic, fără cusur.

Prot. Gheorghe Geția

VENIAMIN NICOLAE, *Mănăstirea Căldărușani, Monografie*, București, 1973, p. 158, 40 reproduceri foto.

„Prea Fericitului Sale, Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul aniversării unui sfert de veac de la întronizare ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cu fiască dragoste și recunoștință, smerit închină această lucrare, înfățișînd monografia Căldărușanilor, prima mănăstire restaurată de Prea Fericirea Sa”.

Cu această mărturisire așternută la începutul cărții, Arhimandritul Veniamin Nicolae, starețul Mănăstirii Căldărușani, devenit între timp arhieru vicar la Episcopia Buzăului, prezintă în lucrarea de față acest vechi și însemnat așezământ monahal.

În prefața lucrării este descris întreg complexul mănăstiresc de la începuturile sale până în zilele noastre, ctitorie mândră a domnitorului Matei Basarab. O construcție, care în decursul vremii a suferit multe transformări, din cauza vechimii și a intemperiilor, terminind cu lucrările de restaurare, care i-au dat înfățișarea de azi.

Prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, mănăstirea se înalță, astăzi, de oriunde ai privi-o, în formă inițială: impresionantă așezare într-un cadru natural și — mai presus de toate — lăcaș de credință și tezaur de valori artistice, întocmai cum gândise cu veacuri în urmă acel mare voievod al culturii românești Matei Basarab. Actuala ei cuprindere, menționează autorul, pune în lumină, în săli amenajate (sau în curs de amenajare), conform celor mai moderne cerințe, toate formele de trăire și creație ale trecutului: de la manuscrisele școlii de copiiști ai lui Acachie, tipografia vestitului Macarie sau aceea de la metohul mănăstiresc Cocioc, până la școala de iconari a Căldărușanilor, unde și-a făcut ucenicia însuși marele nostru pictor Nicolae Grigorescu. În paginile care urmează este cuprins istoricul mănăstirii, situația materială a mănăstirii din trecut, activitatea culturală în mănăstire, oameni și fapte, la urmă fiind prezentate obiectele care îmbogățesc mănăstirea și muzeul mănăstiresc.

Comstruită de Matei Basarab între anii 1637—1638, cum stă scris în pisană de deasupra intrării în biserică, mănăstirea Căldărușani a fost amplasată în satul ce-i poartă numele, în apropierea Snagovului. Lăcașul a fost înzestrat cu mari proprietăți și alte bunuri, întărite prin hrisoave, unul dintre acestea fiind cel de la 20 septembrie 1640. În legătură cu întemeierea mănăstirii, o legendă înregistrată de primul autor al unei monografii a mănăstirii Casian Cernicanul, arată că înainte de ridicarea acestui lăcaș, pe aceste locuri ar fi existat un schit de lemn, în care locuiau 9 călugări. În timpul unor lupte purtate cu Vasile Lupu, ajungând pe aceste locuri voievodul Matei Basarab a vizitat schitul și fiind impresionat de viața pe care o duceau acești pustnici și starețul lor, i-ar fi promis acestuia, că dacă se întoarce victorios din luptă, va reclădi mănăstirea din zid.

Atras și de frumusețea acestor meleaguri, poate și din unele considerații militare, ca și din alte îndemnuri, intenția domnului Țării Românești de a construi o mănăstire la Căldărușani este menționată prima oară la 6 mai 1637, arată autorul. De la începuturile sale, mănăstirea s-a bucurat de renume, atât datorită mărimii sale impresionante, cât și averii însemnate de care dispunea. Vizitând mănăstirea pe la anul 1653, diaconul Paul din Alep, însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei, are cuvinte foarte frumoase despre ctitoria lui Matei Basarab: „E înconjurată de un lac fără fund și fără margini, are hramul sfântului Dimitrie și e numită Căldărușani. Fiind una din mănăstirile cele mai întinse din țară, are un renume în aceste părți. Zidirea e vastă și nouă din temelii, cu o biserică cât se poate de frumoasă. Aici se află moaștele sfântului Mitrofan, patriarh al Alexandriei, de la al cărui onorabil craniu am primit binecuvîntarea”. Răspundindu-se vestea despre frumusețea locului unde era așezată mănăstirea, au venit să se așeze aici o seamă de călugări. După domnia lui Matei Basarab, mănăstirea și-a continuat viața pe baza așezământului ctitoricesc, bucurându-se în continuare de sprijinul și înțelegerea urmașilor la scaun al voievodului și ctitorului ei, domnitorul Țării Românești. Din istoria mănăstirii în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, un eveniment de seamă a fost obținerea unei noi cărți patriarhale, care-i întărea privilegiile obținute de la Matei Basarab, carte datată la 20 ianuarie 1677 și care a fost achiziționată de Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Mănăstirea a avut o epocă prosperă sub domnia lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782), cind mănăstirea a fost încredințată arhimandritului Filaret, viitorul mitropolit. Avind ajutorul domnului țării, acesta a reparat biserica, a rezidit și clădit clopotnița, chiliile. Prin grija sa s-au făcut lucrări de restaurare, putînd fi considerat al doilea ctitor al mănăstirii Căldărușani. În urma cutremurului din anul 1802, cauzîndu-se multe stricăciuni mănăstirii, fiind nevoie de ajutoare pentru refacerea mănăstirii, într-un pomelnic se arată că un anume Ioan „au ofierosit la mănăstire galbeni 150 pentru trebuința zidurilor din mănăstire, ca să fie veacinic pomenit de ctitorii acestii mănăstiri”. Datorită situației sale materiale bune, mănăstirea făcea parte în acea vreme din categoria mănăstirilor mari din țară. Fiind

situată în apropierea Bucureștilor și avind ziduri puternice, mănăstirea Căldărușani a servit de multe ori drept loc de refugiu și adăpost pentru populația capitalei. Dar în aceeași vreme, mănăstirea a mai fost utilizată, uneori, ca loc de surghiun pentru cei trimiși „la propreală”, cum menționează un document din 27 februarie 1795.

În descrierea istoricului mănăstirii, autorul arată, că între anii 1908—1915, mănăstirea a fost restaurată prin grija fostului mitropolit Ghenadie Petrescu, avind sprijinul Comisiei Monumentelor Istorice. Pictura interioară și exterioară a bisericii a fost executată de pictorul D. Belizarie, fiind recepționată la 14 iunie 1914, de o comisie a Monumentelor Istorice. Cutremurul din anul 1940 a provocat stricăciuni serioase, atât clădirilor cât și bisericii. În anul 1945, un incendiu a ars cetatea și o parte din așezământul mănăstiresc. În urma acestei situații, a trebuit să se întreprindă lucrări de restaurare, care au putut fi realizate prin grija și cu sprijinul Prea Fericirii Sale Părintele Patriarh Justinian.

Situația actuală a întregului complex mănăstiresc, autorul o prezintă amplu, descriind mănăstirea atât din punct de vedere arhitectural, cât și pictura din interior și exterior, menționind că „această biserică ocupă un loc aparte între monumentele religioase ale secolului al XVII-lea”, marcind o etapă distinctă în evoluția elementelor arhitecturale care pregătește epoca brâncovenească.

În continuare, autorul cărții se ocupă de situația materială a mănăstirii din trecut, scoțind în evidență, că mănăstirea Căldărușani, fiind o ctitorie mare, în decursul vremii a primit sub oblăduirea sa mai multe schituri care i-au devenit metoace.

Un capitol însemnat în lucrare îl constituie „oameni și fapte”. Printre egumenii și purtătorii de grijă ai mănăstirii, s-au numărat și unele figuri de seamă ale Bisericii Ortodoxe Române, ca mitropolitii Filaret al II-lea, Ghenadie Petrescu, Grigorie al IV-lea Dascălul, sau foști episcopi ca: Gherasim Rătescu de Buzău. Primul stareț al mănăstirii a fost Varlaam, cel căruia Matei Basarab i-a încredințat noua sa ctitorie. Acesta a condus mănăstirea vreme de peste 20 de ani, pînă la 2 iunie 1658. Varlaam a avut misiunea de a organiza viața călugărească și de a gospodări bunurile dăruite mănăstirii de diverși donatori. Urmasul lui Varlaam a fost Ioanichie, care pe lingă atâtea fapte

bune săvîrșite, a luat parte la marele divan de judecată din 1669 care a hotărît pedepsirea intrigantului boier Stroe Leurdeanu, fiind vinovat de uciderea postelnicului Constantin Cantacuzino. Între anii 1772—1792, este amintit ca egumen arhierul Filaret. În vremea aceasta s-au luat o serie de măsuri de redresare, făcîndu-se numeroase reparații. Filaret fiind protosinghel și mitropolit al Ungrovlahiei, mănăstirea Căldărușani i-a fost dată sub epitropie pe viață. Unul dintre cei mai vestiți stareți ai mănăstirii a fost Gheorghe, adus aici de la Cernica de către mitropolitul Filaret.

Activitatea culturală a mănăstirii bogată în toată desfășurarea ei în decursul vremii, a fost de la început stimulată prin introducerea curentului paisian la Căldărușani, care a devenit un centru cultural de seamă al Țării Românești. La sfîrșitul veacului al XVIII-lea și în primele decenii ale celui următor, are loc o adevărată efervescență culturală la mănăstire, fapt care demonstrează existența unui număr impresionant de manuscrise și cărți, multe dintre aceste copiate chiar la mănăstire. Pentru a scoate în evidență bogăția documentelor, a manuscriselor, a cărților și a activității culturale din cadrul mănăstirii, autorul enumeră din vremea aceea cîțiva vestiți caligrafi și miniaturisti de la care au rămas numeroase manuscrise, cum ar fi: ardeleanul Acachie, unul dintre cei mai harnici caligrafi, Serafim ieromonahul, monahul Rafail, Daniil ieromonahul, Nicodim Greceanu, Teodosie ieromonahul și mulți alții. Pe lingă numeroasele traduceri sau copii de cărți și manuscrise, la Căldărușani s-au compus și lucrări originale și s-au făcut diverse prelucrări după opere eclesiastice. În continuare, se menționează volumul mare de cărți grecești, românești, slavonești, latinești, latino-grecești, franceze și italiano-franceze, italiene, germane. Enumerarea cărților cu toate titlurile lor sînt numeroase, arată autorul, din dorința ca cititorii să înțeleagă cît de diverse erau domeniile reînțeleagă cît de diverse erau domeniile reprezentate în biblioteca mănăstirii la mijlocul veacului trecut. Pe lingă cărțile religioase, se găseau aici numeroase lucrări de filozofie, aritmetică, istorie, geografie, literatură etc., cele mai numeroase în limba greacă.

Pe lingă bogata zestre arătată mai sus, tipografia de la mănăstirea Căldărușani a avut un rol deosebit în activitatea culturală

a mănăstirii. Așa cum mărturisește autorul, trebuie a fi amintită școala de zugrăvi care a existat la Căldărușani, școala mitropoliei Ungrovlahiei, înființată în urma unui hrisov al lui Alexandru Ipsilanti din anul 1778. Școala a avut un caracter oficial, fiind pusă sub conducerea meșterului Ivan Rusul, venit în țară odată cu armatele rusești. După moartea acestuia la anul 1802, conducerea școlii a fost încredințată lui Matei Polcovnicul, unul din zugrăvii cunoscuți ai vremii, care a avut numeroși ucenici. Printre aceștia trebuie menționat în mod deosebit Nicolae Grigorescu și alții. Aici, Nicolae Grigorescu și-a făcut ucenicia, lăsând și câteva icoane ce se păstrează în muzeul mănăstirii. În cadrul școlii de aici s-au pictat multe icoane, unele aflate în catapeteasma bisericii din cimitir, precum și o serie de portrete închinat obiectelor mănăstirii.

Mănăstirea Căldărușani a jucat în vremea aceea un rol important al renașterii culturale și duhovnicești în Biserica Țării Românești.

De la început, mănăstirea Căldărușani a fost înzestrată cu numeroase „vase sfinte” și cu „lucruri multe” de către ctitorul ei. Unul dintre acestea a fost Tetraevangheliarul scris în limba slavă la anul 1645 din porunca lui Matei Basarab, pentru noua sa ctitorie, aflat în prezent la Academia Republicii Socialiste România. Pe lângă daniile din vremea lui Matei Basarab, mănăstirea a primit în decursul vremii și și-a făurit din veniturile proprii numeroase obiecte de cult și odăjdii, toate fiind arătate în mod detaliat de către autorul cărții. În încăperile mănăstirii și în muzeul mănăstirii sînt adăpostite valoroase colecții de însemnătate artistică și istorică. Dintre acestea se pot menționa cîteva: chivot de argint din anul 1693, potir din anul 1694 dăruit de Antim tipograful, cruce filigram — anul 1797, epitaf — sec. XVIII, icoana Maicii Domnului — începutul sec. XVIII, apoi Incoronarea Fecioarei, Dreptul Judecării, Iisus cu samarițeanca și Izvorul tămăduirii, de N. Grigorescu. Alături de acestea mai sînt menționate de către autor în totalitatea lor 40 de icoane și portrete care îmbogățesc tezaurul mănăstirii și pinacoteca muzeului din sinul mănăstirii. Toate înfățișează trecutul acestui așezămint în fața tuturor acelor ce poposesc aici, spre a cunoaște îndeaproape însemnătatea și contribuția mănăstirii pentru cultura țării noastre.

După această atît de minuțioasă și documentară prezentare a mănăstirii Căldărușani cu tot tezaurul și bogățiile ce le ocrotește, autorul publică cinci Anexe, fiind reproduse textele unor valoroase documente din anii 1761, prin care mănăstirea este dată în grija mitropoliei, Pomelnicul mănăstirii (c. 1810), cererea călugărilor din mănăstire către mitropolit din anul 1819, cererile părinților pămînteni (c. 1819).

Rezumatele în limbile franceză, italiană, germană, engleză și rusă, prezintă cuprinsul acestei valoroase lucrări.

Monografia mănăstirii Căldărușani este un frumos îndemn și o valoroasă călăuză pentru toți doritorii, care, prin popasul făcut aici, să poată cunoaște și admira un tezaur cu valoare istorică și artistică ocrotit în sinul mănăstirii Căldărușani.

Longin I. Oprea

PETRE DIACONU, *Vicina la Pacuiul lui Soare?* în „Magazin istoric”, anul VIII, nr. 11, noiembrie 1974, pp. 76—79.

În opera de reconstituire a trecutului nostru istoric și bisericesc, istoriografia românească din ultimul timp a ajuns la rezultate strălucite, totuși mai există o serie de probleme controversate, mai ales acelea care privesc geografia istorică. Este cazul atîtor localități, a căror urmă s-a pierdut și e atît de greu de regăsit azi. Una din acestea e Vicina, căreia i se cunoaște numele, dar nu și locul.

Pentru istoria bisericii române Vicina prezintă o importanță deosebită. Începînd din 1264 a fost sediu arhiepiscopesc, apoi mitropolitan, de unde a venit Iachint ajuns în 1359 primul mitropolit al Țării Românești cu reședința la Argeș. Pentru această importanță, ca și pentru însemnătatea lui comercială, cred că nu este lipsit de interes de a ști locul unde a fost așezat acest oraș prosper în vechime.

Asupra așezării lui, istoricii și geografilor — străini și români — au emis diferite teorii și ipoteze.

Unii îl localizează dincolo de hotarele țării noastre. La Quien, Wiltch și H. Gelzer pe riul Cuban, E. Golubinski între Crimeea și gurile Dunării, I. Kulakovski pe coasta bulgară a Mării Negre, Al. Xenopol în Albania, iar C. Hurmuzaki îl identifică cu Vidinul¹⁾.

¹⁾ apud Gheorghe I. Moisescu, *Istoria Bisericii Române*, București, 1957, vol. I, p. 141.

Alții susțin prezența urmelor lui în interiorul țării, mai precis în nor-vestul Dobrogei între Măcin și vărsarea Dunării în mare, fixând diferite localități. Istoricul ceh Tomaschek și românul N. Dobrescu identifică Vicina cu Măcinul, N. Iorga o așează „între Isaccea și Tulcea”, C. Brătescu la Niculițel²⁾, Mircea Lerian la Somova³⁾ și un glas neautorizat la Prislava⁴⁾.

S-au găsit istorici care au localizat Vicina în sud-vestul Dobrogei. Mai recent, în studiul „despre localizarea Vicinei” (în Pontica, 3, 1970, pg. 275—295) ca, și în cel prezent, Petre Diaconu a încercat să identifice Vicina cu cetatea de la Păcuilui lui Soare, zidită în 971, după cucerirea Dobrogei de bizantini.

Prezentând și interpretând, într-o nouă viziune, documentele care pledează pentru localizarea Vicinei în nord-vestul Dobrogei, P. Diaconu își susține ipoteza pe următoarele considerente: 1. Așezarea de aici se găsește, ca și Vicina de odinioară, pe o insulă, 2. localitățile nordice în care istoricii au așezat Vicina nici una nu se află pe vreo insulă, 3. între etapele de dezvoltare ale Vicinei, cunoscute doar din documente și cele ale așezării din insula Păcuilui lui Soare, cunoscute azi prin săpături arheologice, există o perfectă concordanță cronologică și 4. că de la gurile Dunării și până la Păcuilui lui Soare, nu se cunoaște până în prezent nici o altă așezare insulară care să conțină vestigii arheologice corespunzătoare istoriei Vicinei.

Noua încercare de localizare a Vicinei în sud-vestul Dobrogei, la Păcuilui lui Soare, e „prea puțin concludentă, ea neținând seama nici de caracterul, deloc reprezentativ al materialului arheologic, datînd din secolul XIII—XIV, descoperit în amintita cetate, nici de unele date clare de geografie istorică sau de istorie ecleziastică care se opun plasării Vicinei într-un punct atât de îndepărtat de gurile Dunării”⁵⁾.

Din punct de vedere bisericesc, ipoteza lui P. Diaconu nu poate fi împărtășită. Istoria bisericii române nu vorbește de nici o orga-

nizare bisericească la Păcuilui lui Soare, ca să corespundă cronologic cu cea din Vicina din documente.

Cei mai mulți și iluștri istorici, ca N. Iorga, N. Grămadă⁶⁾, P. S. Năsturel⁷⁾, Constantin C. Giurescu⁸⁾ și istoricul bisericesc Gh. I. Moisescu⁹⁾, pe baza izvoarelor bizantine, a geografiei călătorului arab Idrisi (cca 1150) și a portulanelor (hărțile navigatorilor mediteraneeni) din 1318 și 1320, situează Vicina pe cursul inferior al Dunării, la vest de Deltă, pe malul drept, după toate probabilitățile pe locul Isaccea de azi.

Teoriile și ipotezele referitoare la localizarea Vicinei nefiind confirmate istoricește, problema rămîne deschisă. Cercetările istorice și descoperirile arheologice de mai târziu, desigur, vor contribui la clarificarea științifică a problemei și vor aduce certitudină în localizarea acestui enigmatic toponim.

Încercarea lui P. Diaconu de a identifica Vicina cu cetatea de la Păcuilui lui Soare, comuna Ostrov, jud. Constanța, merită toată atenția, deoarece autorul se străduiește să aducă o rază de lumină într-o problemă controversată a istoriei.

Pr. Ieremia B. Ghila

SABATINO MOSCATI, *Vechile civilizații semite*, trad. de Eugen Costescu, Editura Meridiane, București, 1975, 316 pp.

Semnalăm cu bucurie apariția, în traducere românească, a cărții: „*Vechile civilizații semite*”, în care savantul italian Sabatino Moscati, arheolog prin formație, ne prezintă — admirabil documentat — civilizații care au jucat un rol de seamă în istoria umanității. Autorul ține seama de toate descoperirile arheologice efectuate în Orientul apropiat cu privire la civilizația Mesopotamiei, Siriei și Palestinei, Israelului, Arabiei și Etiopiei, oferind la sfîrșitul cărții și o vastă bibliografie în mai multe limbi.

În expunerea civilizațiilor enumerate mai sus, Sabatino Moscati pornește de la descoperirile arheologice și tratează apoi despre evenimentele istorice, credințele, literatura, societatea și artele specifice fiecărei civi-

²⁾ apud Constantin C. Giurescu, *Căutînd pe hartă Posada, Rovine, Vicina*, în „Magazin istoric”, anul V, nr. 1, ian. 1971, p. 56.

³⁾ „România liberă”, 10 august 1972, p. 27 și revista „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 3—5, 1973, pp. 472—474.

⁴⁾ „Magazin istoric”, anul V, nr. 10, octombrie 1971, p. 94.

⁵⁾ Răzvan Theodorescu, *Bizant, Balcani, Occident la începuturile culturii românești* (sec. X—XIV), București, 1974, p. 143.

⁶⁾ VICINA. Originea numelui. Identificarea orașului, 1925.

⁷⁾ Așezarea orașului Vicina și ținutul de Apus al Mării Negre în lumina unui portulan grec, în SCIV, 1—4, 1967, pp. 295—305.

⁸⁾ Țiguri sau orașe și cetăți moldovene din sec. al X-lea pînă la mijlocul sec. al XVI-lea, București, 1967, pp. 210—211.

⁹⁾ Idem, o. c., p. 142.

lizații. Deci cartea prezintă un interes multipol: arheologic, istoric, literar, religios și artistic. Din punct de vedere religios, *Vechile civilizații semite*, oferă bogate informații cu privire la Arheologia biblică și Studiul comparat al Istoriei religiilor. În prezentarea ce urmează vom accentua deosebi informațiile de acest gen.

Astfel, referindu-se la *Civilizația Mesopotamiei*, S. Moscati relevă că: „aspectele dominante ale civilizației babilonene și siriene sînt religia, literatura, dreptul și arta... Înșă asupra tuturor predomină religia în funcție de care se realizează orice altă formă de existență: literatura religioasă nu se desprinde de cea profană, dreptul religios apare îmbinat cu cel civil, arta exprimă credința și puterea politică ce derivă din credință” (p. 43—44). Paralel cu credința în zei există și cea în demoni, spirite nefaste identificate — în credința babiloneană — cu suflete de morți neîngropați, de asasinați, de oameni răi, care răătăcesc neînștite și își răzbună soarta atacînd oamenii și provocînd nenorociri (p. 46). Calea care deschide mai direct ușile demonilor este păcatul. Potrivit credinței asiro-babilonene, prin săvîrșirea păcatului omul cade în puterea demonilor, care pun stăpînire pe trupul lui. De aici consecința: boala (p. 47).

De remarcă este faptul că în credințele Mesopotamiei se întîlnește mărturisirea păcatelor înaintea zeului Marduk: „Cine nu are păcate? Cine nu a săvîrșit o greșală? (... Să nu fie supărată inima ta, Dezeagă-mă de păcat, eliberează-mă de vină!” (p. 48). Mărturisirea păcatelor, mai ales la cei bolnavi, este înșălită de descîntece și magie prin substituție. Magia babiloneană și asiriană — notează Moscati — a avut o mare răspîndire în lumea înconjurătoare (p. 49).

Intensa activitate religioasă îndreptată spre cunoașterea viitorului (prezicerile, oracolul) a jucat un rol de seamă în aprofundarea studiului astrilor — astronomia, înșă babilonienii erau în măsură să prevadă eclipsele. Numele date de ei constelațiilor au fost păstrate de greci, iar aceștia ni le-au transmis nouă (p. 51).

În religia babilonienilor și asirienilor se întîlnește ideea de suflet ca dar oferit de zei, înșă acesta era înșeles nu ca ceva imaterial și diferit de corp, ci detașîndu-se de el, ca și respirația, semn de caracterizare a vieții (p. 52). S. Moscati constată că tema morții — de ce zeii iau viața — este una

din marile teme ale literaturii mesopotamiene (p. 52). Concepția despre lumea de dincolo este profund tristă și pesimistă, pentru că divinul — la asiro-babilonieni — inspiră teamă și groază, nu dragoste și încredere (p. 54). În literatura babiloneană, Ghilgameș este omul care caută nemurirea. În pierderea nemuririi de către om, un rol de seamă îl joacă șarpele care răpește omului „iarba vieții” (p. 63—65).

Asupra credințelor din *Civilizația siropalestiniană*, autorul înșistă mai puțin, reliefind totuși politeismul acestora. În ceea ce privește religia Israelului, S. Moscati relevă pregnant caracterul său specific: monoteismul acestora. În ceea ce privește religia Israelului, S. Moscati relevă pregnant caracterul său specific: monoteismul. „Israelul — se exprimă el — are un singur Dumnezeu și acest lucru este primul, fundamentalul element de contrast față de mediul înconjurător... Dumnezeuul Israelului nu are înșășare omenească, acesta fiind un alt punct de contrast cu religia popoarelor învecinate. Invizibil oamenilor, El se arată prin mijlocirea fenomenelor naturii, prin fulgere și furtună. Apoi nici nu poate fi reprezentat: alt principiu fundamental, care va frîna din plin dezvoltarea artelor figurative. Mai mult încă: Dumnezeuul Israelului este inefabil, nu i se poate pronunța numele... Dumnezeuul Israelului, fără egal, fără chip uman, neputînd fi reprezentat și nici definit, este așadar tot ceea ce a putut să dea mai înalt gîndirea religioasă semită, în contrast adeseori izbitor cu formele religioase ale celorlalte popoare” (p. 167—168).

Văzută în perspectivă, concepția umană a vechiului Israel — continuă autorul — apare proiectată înșpre viitor. Această dimensiune este mesianismul, care, după ce s-a dezvoltat tocmai în timpul celei mai mari crize politice, dă naștere unei deosebiri profunde între Israel și celelalte popoare înconjurătoare (p. 169—170). În același context, autorul menționează profetismul ca o notă specifică în istoria Israelului, iar absența magiei o explică prin faptul că divinitatea este în cel mai înalt grad dreaptă și miloasă, iar omul își caută refugiul în ea cu umilîntă și încredere (p. 177).

Cît privește *Civilizația Arabiei*, și în cadrul ei religia, Sabatino Moscati prezintă politeismul arab care a premers islamismului întemeiat de Mahomed în secolul al VII-lea d.Hr. Nu putem trece cu vederea afirmația potrivit căreia în religia vechilor

arabi se întâlnește și zeul anonim, „acel al cărui nume este binecuvântat todeauna”, afirmație bazată pe numeroase dedicații închinate acestui zeu (p. 240—241).

La fel de interesant este modul în care autorul prezintă influențele exercitate de monoteismul ebraic și cel creștin în timpul genezei islamismului lui Mahomed. În acest sens, „un mare rol îl are monahismul (creștin), care-și avea în Arabia diferite centre privite de beduini cu interes și respect. Astfel se face că în anii care au precedat apariția islamului, creștinismul a atras regatele arabe din nord, ghassanidi și lakhmidi; a făcut mulți prozeliti în Hegiaz, la Mecca și în Yemen” (p. 243). Propovăduirea lui Mahomed, păstrată pe larg în Coran, se bazează pe un element fundamental: afirmarea Dumnezeuului unic, joncțiunea lumii arabe cu linia monoteismului ebraico-creștin (p. 244).

Din ebraism și din creștinism, Mahomed extrage credința în îngeri și demoni (p. 245). Poziția omului în gândirea lui Mahomed este de totală supunere față de Dumnezeu. Cuvântul islam înseamnă tocmai supunere; și supunere recomandă Coranul la fiecare pas. Faptele bune sînt recomandate avîndu-se în vedere judecata universală. Prescripțiile fundamentale sînt: curățirea legiuită, premiză a fiecărui act religios, rugăciunea, milostenia, postul, perelinajul la Mecca, la care mai adaugă războiul sfînt, ideea de bază a luptei împotriva necredincioșilor — principiul fundamental care stă la baza expansiunii militare a islamului (p. 245—246).

Ca o concluzie asupra lui Mahomed și a religiei sale, Sabatino Moscati afirmă: „genul lui Mahomed nu este atît creator, cît de asimilare și de sinteză... Alți profeți au fost, desigur, mai mari din punct de vedere uman, dar Mahomed a fost inegalabil în a sintetiza într-un genial echilibru forțele religioase și politice dispersate din Arabia, imprimîndu-le vreme de secole întregi pecetea operei sale” (p. 247).

Asupra credințelor din Etiopia de dinaintea creștinării, Sabatino Moscati face puține referiri, subliniază totuși politeismul și polidemonismul indigen, trăsătura animistă a religiei din acea parte. Autorul insistă asupra creștinării Etiopiei prin Frumîntu și Edesiu (pe la începutul secolului al IV-lea d.Hr.), dar mai ales după sinodul de la Calcedon cînd are loc un exod al călugărilor dizidenți (monofiziți) care pleacă din Siria către Arabia și Etiopia. Introducerea crești-

nismului — afirmă autorul — marchează un moment esențial în civilizația etiopiană, ale cărei aspecte multiple le inspiră și le domină (p. 284—285).

În încheiere, S. Moscati, referindu-se la aportul civilizațiilor semite în contextul celorlalte mari civilizații ale lumii evidențiază adevărul că „populațiile semite lasă în cultura omenirii o bogată moștenire. Formele intrinseci, motivele literare, dreptul, astronomia și matematica babilonenilor și asirienilor stau la baza mitologiei, legilor și științelor lumii clasice... Și totuși, cel mai mare aport al populațiilor semite se constată într-un alt domeniu, cel religios. Este într-adevăr remarcabil faptul că ebraismul, creștinismul și islamismul, cele trei mari religii monoteiste, s-au născut toate într-o zonă restrînsă a teritoriului semit... Ceea ce interesează este faptul că, pentru prima oară în istorie, populațiile semite sînt acelea care afirmă religii monoteiste. Ebraismul, creștinismul și islamismul se impun într-un ritm rapid și irezistibil. Arhitecturile religioase complexe ale unor popoare mai puternice din punct de vedere politic și sub unele aspecte mai civilizate, cedează aproape pe neașteptate mesajului care vine din Orientul apropiat. Cuvîntul creștin, conchide autorul, se răspîndește din Palestina în întregul bazin mediteranean, cucerind pașnic și unind spiritual popoare diferite: el aruncă astfel o punte între Orient și Occident, prin care credința religioasă semită se depășește, se dizolvă” (p. 299—300).

După cum se poate observa, *Vechile civilizații semite* de S. Moscati nu oferă numai informații, ci asupra lor autorul se pronunță, trage concluzii, stabilește corespondența, reliefind pretutindeni ce este esențial, fundamental. La S. Moscati, comparațiile ierarhizează valorile fără să înlăture convergența lor. Marele merit al cărții este acela de a oferi, ordona și consolida cunoștințe despre popoarele semite ale Răsăritului, în contextul cărora s-a plămădit leagănul creștinismului — expresia plenară a monoteismului originar.

Drd. Dan-Ilie Ciobotea

PÈRE STEPHANE CHARALAMBIDIS. *La Résurrection. Données scripturaires et interprétation*, în „Contacts”, revue française de l'Orthodoxie, XXIV-e année, nos. 78—79, 2-e et 3-e trim. 1972, p. 100—107.

Această comunicare — susținută la lucrările Congresului general al tineretului orto-

dox din Franța și din regiunile francophone vecine (desfășurate, între 30 octombrie și 1 noiembrie 1971, la Annecy și având ca temă generală: „Învierea și omul de astăzi”) — a fost întocmită de teologul ortodox din Paris, meditănd asupra lucrărilor: Joachim Jérémyas, *Le problème historique de Jésus* (Paris, 1968); *Qui est Jésus-Christ* (Coll. „Recherches et Debats” — articole de Annie Jaubert, Olivier Clément, Pierre Emmanuel —, Paris, 1968); *Jésus* (articole de François Refoulé, Jean Guittou, Paris, 1971); Ignace Hazim, *La Résurrection et l'homme d'aujourd'hui* (Beyrouth, 1970); Xavier Leon-Dufour, *Les Évangiles et l'histoire de Jésus* (Paris, 1971); Elie Méliat, *Aujourd'hui la Résurrection*, în „Parole et Paim”, nr. 37/1970.

Deschizând prima parte a lucrărilor Congresului, închinată „Misterului învierii”, comunicarea Pr. St. Charalambidis face deosebit de interesante observații asupra faptului central al credinței și existenței creștine, pornind de la constatarea că faptul învierii răstoarnă evidențele rațiunii și de aceea, în epoca noastră, nu sînt puțini chiar creștinii care sîă se întrebe: „Cine este Hristos cel înviat de care vorbește Apostolul Pavel? — Există în realitate o problemă a lui Iisus istoric: diferit de Hristos al „kerigmei”? — Care sînt textele ce atestă învierea lui Iisus Hristos? Comunicarea răspunde sintetic acestor întrebări.

Oprindu-se mai întîi la problema *Iisus istoric și Hristos cel înviat*, autorul arată că, pînă în veacul luminilor, între creștini nu era pusă la îndoială autenticitatea relatărilor evanghelice despre înviere, și că faptul istoric al învierii și credința în Cel înviat cu trup duhovnicesc nu erau despărțite.

Abia cînd știința „precritică” a stabilit principiul că nu există altă realitate și altă modalitate de a trăi decît lumea simțurilor și a cantității, s-a pus problema acestei separări între Iisus istoric și Hristos cel înviat. Teologia liberală din veacul al XIX-lea, dezvoltîndu-se în această lume fără minunii, a scotit pe Hristos cel înviat ca un mit în sensul simplu al cuvîntului; iar rațiunea și istoria nu se mai interesa decît de Iisus istoric, omul din Nazaret, un mesia politic: a cărui activitate s-a încheiat pe cruce.

A apărut atunci Rudolf Bultmann, care — lăsînd aproape complet la o parte pe Iisus

istoric — a descifrat în „mitul” învierii „evenimentul credinței trăite de primele comunități creștine”. În acest fel el lăsa lumea așa cum este, supusă „legilor” precise ale științei, și silea credința să se refugieze în subiectivitatea pură.

Astăzi, cînd concepția lui Bultmann se atenuază, fără a fi real depășită, nu se neagă continuitatea între Iisus istoric și Hristos al credinței, dar credința devine pur personală fără consecințe pentru corpul individual al lui Iisus (deoarece a declara că Hristos a înviat înseamnă a afirma că el este pururea viu și că lumea va fi transfigurată). În acest fel se scotește că „scandalul învierii” a fost evitat, iar afirmația centrală în Evanghelia după Ioan, că „Cuvîntul trup s-a făcut”, a fost relativizată.

Desigur, pentru credința nu numai individuală ci și bisericească, învierea lui Hristos nu constituie un fapt fenomenal care să fi fost înregistrat, întrucît trupul Celui înviat este un „trup duhovnicesc” care sfărimă și transfigurează modalitățile existenței noastre și care nu poate fi perceput după condițiile acestei existențe. Trupul Celui înviat este real fără a fi obiectivat pentru că este materie pătrunsă de Duhul Sfînt; iar credința — departe de a fi subiectivă — constituie o facultate trezită în noi de Duhul Sfînt, care ne face să pătrundem în această lume „induhovnicită”.

De aceea, în descrierea Patimilor, Evangheliile nu urmăresc să fie biografice și să satisfacă noțiunile noastre rationaliste asupra istoriei; ci ele sugerează o transcendență și o omniprezență a Celui înviat, Care nu mai este supus condițiilor noastre de spațiu și de timp. Cel înviat nu se înscrie în istoria rațională decît prin Cruce și prin mormîntul gol. Însă dacă inima credinciosului se deschide către El, Cel răstignit se descoperă lui ca Cel înviat și-l face să pătrundă cu ochiul credinței în lumea transfigurată și să constate că Cel înviat nu mai este încadrat în cosmos, ci El îmbrățișează cosmosul.

Evangheliile ne transmit — într-un limbaj ale cărui structuri și simboluri sînt ale epocii — nu numai sinteza catehezei și a laudei primelor comunități creștine, ci și experiența însăși a Apostolilor care au înregistrat, fără a le înțelege bine, manifestările Celui înviat, dar asupra sensului căroră au fost pe deplin luminați la Pogorîrea Duhului Sfînt peste ei.

Șirul acestor manifestări este înfățișat de Apostolul Pavel în Epistola I către Corinteni 15, 3—8 care constituie „kerigma” primelor comunități creștine, născută din experiența Apostolilor și apoi luminată la Cincizecime și prin experiența baptismală, euharistică și duhovnicească a credincioșilor, în care Biserica actualizează experiență învierii Domnului.

Trecînd apoi la mărturiile scripturistice ale Învierii, autorul lămurește mai întîi că noțiunea biblică despre „înviere” în contextul ebraic nu înseamnă pur și simplu reanimarea unui cadavru și nici nu este simbolul nemuririi sufletului. Pentru Biblie existența personală însumează tot ce este vizibil și invizibil în om, nu numai trupul, ci și sufletul. În acest context învierea nu este reanimare a unui cadavru, ci este transfigurare universală anticipată sau mai precis începută într-o existență personală, trecînd de la moarte nu numai la viață, ci la o viață în chip propriu nouă, nemaifiind amestecată cu moartea ci cu veșnicia și capabilă să-și asume moartea, preschimbînd-o, adică făcînd din ea o „trecere”, un „paste”.

Iar în tradițiile nebiblice, în special ale cultelor orientale, răspîndite în Imperiul roman în primele veacuri creștine, tema moarte-înviere, repercutată în mitul „reconstituirii” unei ființe divnie dezmembrate, constituie în chip esențial o temă de inițiere asupra unei reînnoiri spirituale. Ea însă nu conține nici noțiunea de transfigurare a ceea ce e creat (intrucît în concepția lor creația era sau o emanație fără consistență proprie, sau o contracreație a întinericului care trebuia eliminată), nici misterul divino-umanității, pentru că în concepția lor umanul, cînd moare și înviază, se rezoarbe în divin.

Învierea relatată în Vechiul Testament și cele săvîrșite de Mîntuitorul constituie doar semne ale plenitudinii întrunite în „Cel ce era învierea și viața”. Numai învierea lui Hristos manifestă pe de-a întregul această plenitudine în momentul celei mai mari despărțiri — nu de oameni, ci de Tatăl: „Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit”.

Învierea lui Hristos este deci un *eveniment unic* care dă sens la tot ce a fost înainte și la tot ce va fi după ea, și care conferă adevărul oricărei ființe și oricărui lucru (Apoc. 1, 17—18).

Prin semne, parabole și chiar paradoxuri, Hristos încercase să facă pe Apostoli să înțeleagă idenitatea Sa divină și necesitatea

mortii Lui. Iar după înviere, în timpul arărilor, El nu se face recunoscut așa cum poate fi cunoscut prin investigații științifice; ci El folosește elemente de întințitate existente, înainte de răstignire, între El și cei cărora se arată; pe de altă parte le demonstrează existența Sa trupească într-un corp duhovnicesc, care a triumfat asupra legilor de timp și spațiu; și, în sfîrșit, El îi asigură că va fi pururea cu noi, în noi, ca începătură a unei ființe noi, într-o existență înviată. Textele noutestamentare (Luci 24, 36—43) redau aceste momente ale recunoașterii Celui înviat într-o minunată progresie, în care nu există nimic folcloric ori mitologic, și din care se degajează doar misterul unei transfigurări reale a creației rede, a materiei reale.

În acest fel, concludem autorul, învierea a devenit puterea de propovăduire a Evangheliei pentru Apostoli și putere transformatoare pentru cei ce cred în ea.

Am prezentat pe scurt conținutul acestui studiu, urmărind mersul ideilor autorului pentru că am socotit că este bine să cunoaștem, măcar în parte, preocupările și frământările din lumea creștină, apuseană în special din Franța și regiunile influențate de ținuta franceză a culturii.

În adevăr în lumea creștină apuseană, și avem în vedere îndeosebi pe creștini catolici, de multă vreme se face simțită o căutare de căi noi de trăire a adevărului creștin. Această căutare slăbuitoare după încercări de a descoperi în felul catolic de a trăi forme noi, s-a orientat înspre duhul ortodox de înțelegere și de trăire a credinței noastre creștine, în care această lume în frământare pare a fi găsit calea căutată. Au urmat în cursul ultimelor decenii preocupările de precizare a tuturor aspectelor doctrinare, morale (individuale, familiale și sociale) și cultice ale acestei noi căi.

În acest context publicarea unei „Reviste franceze a Ortodoxiei” și ținerea unui „Congres general al tineretului ortodox din Franța și din regiunile francfone vecine” par lucruri firești.

De aceea socotim valoros studiul Preotului Ștefan Haralambidis (ortodox din Franța), care precizează, mai întîi, izvoarele pe care întemeiază meditațiile lui asupra tmei „Învierea și omul de azi”; apoi desprinde din toată frământarea teologică apuseană asupra problemei „Iisus istoric și Hristos cel

inviat" punctul de vedere ortodox, în care în lumea creștinilor apuseni se caută rezolvarea preocupărilor și frământărilor lor.

Ion V. Georgescu

ENNO JANSSEN, *Das Gottesvolk und seine Geschichte. Geschichtsbild und Selbstverständnis im palästinensischen Schrifttum von Jesus Sirach bis Jehuda ha-Nasi*, Hamburg, Neukirchener Verlag, 1971, 212 pp.

Născut în 1929 la Liegnitz, autorul a studiat din 1949 teologia în Hamburg, Tübingen, Erlangen, Basel și Keil. Din 1961 pastor în Lübeck, apoi însărcinat cu Catedra pentru știința iudaismului de la Universitatea din Hamburg.

În introducere (p. 11—15) autorul arată — cu exemplificări concrete — că întrebarea despre chipurile istorice și despre concepția istorică din Vechiul și Noul Testament se bucură de un mare interes în discuția teologică a prezentului. Dar totodată constată că chipurile istorice cuprinse în bogata literatură necanonică a lui Israel nu a fost cercetată în măsură mai mare.

În cartea sa, autorul se preocupă de chipurile istorice ale celor mai însemnate scrieri ale poporului Israel din timpul dintre Isus Sirach și Jehuda ha-Nasi. Sub chip istoric (*Geschichtsbild*), autorul înțelege „prețuirea faptelor istoriei” (p. 14). Din interpretarea istoriei cuprinsă în scrierile lui Israel, adică din chipurile lor istorice, se desprinde înțelegerea de sine a autorilor, respective a grupelor și a poporului pe care ei le reprezintă.

În baza acestor elemente, înțelegem sensul cuprins în subtitlul cărții.

Autorul își pune întrebarea: „Cum a fost reprezentată istoria în scrierile palestinene ale poporului Israel în timpul de la Isus Sirach până la Jehuda ha-Nasi, ce s-a accentuat, ce a fost omis, ce cezuri au fost văzute în cursul istoriei, ce așteptări eshatologice au fost unite cu aceste interpretări ale istoriei, ce înțelegere de sine a poporului sau a unei grupe se manifestă în aceste chipuri istorice?” (p. 15).

În conformitate cu principiul și cu scopul fixat în introducere, autorul caută — în fiecare capitol al cărții sale — să desprindă chipul istoric al cărților respective, scoțind în evidență de fiecare dată trăsăturile specifice ale chipului respectiv (vezi de exemplu p. 33, 63 sq., 107 sq., 112—123). Cel mai extins și mai bogat capitol (p. 124—193) este cel despre chipul istoric al scrierilor rabi-

nice. În acest capitol, autorul prezintă chipul istoric întâlnit la cei mai de seamă rabini din timpul tannaitic, motivând că numai în felul acesta se evidențiază deosebiriile dintre singuraticii învățați.

Întreaga expunere a acestui capitol caută să dea răspuns la trei întrebări, și anume: 1. Au rabinii un interes față de istorie ca istorie? 2. Tradițiile singuraticilor rabini lasă să se cunoască o concepție fundamentală despre istorie comună lor? 3. Cum este tălmăcit prezentul și ce așteptări eshatologice rezultă? Cum se leagă ambele cu tradițiile istorice?

Cartea se încheie cu „Rezumat” (p. 194—200), în care autorul fixează concluziile la care a ajuns: „Scrierile palestinene ale poporului Israel din timpul de la 200 a.Chr. până la 200 p.Chr., adică de la Isus Sirach până la rabi Jehuda ha-Nasi, conțin o serie de chipuri istorice. Fiecare autor și fiecare operă au chipul lor istoric propriu. Și printre rabini se găsește o serie de învățați care reprezintă un chip istoric profilat în mod propriu, care se lasă desprins din tradițiile rabinice. În detaliu scrierile acestui timp prezintă o multiplicată pestră. Punctul de pornire și cel final al prezentării lor istorice și alegerea materialului sînt — din punct de vedere individual — cu totul diferite. Și prezentarea singuraticelor teme este de sine stătătoare. Aici totul este în mișcare, pentru a lua iarăși formă nouă într-o scriere... Însă multiplicata nu este unicul semn caracteristic al literaturii post-biblice a poporului Israel. Multiplicata stă față-n față cu înțelegerea de sine comună a poporului” (p. 194).

După ce prezintă pe scurt trăsăturile caracteristice ale fiecărui chip istoric al scrierilor cercetate, autorul înfățișează cele trei concepții fundamentale în care se oglindesc înțelegerea de sine a poporului ales. Acestea sînt: 1. Tălmăcirea profetic-apocaliptică a istoriei, după care Israel în eschaton va fi pus din nou în poziția făgăduită lui; 2. Înțelegerea de sine național-zelotică, potrivit căreia Israel este un popor și un stat de fel propriu. Darul lui Dumnezeu este țara, care trebuie să fie liberă și curată; 3. Înțelegerea lui Israel ca popor preotesc, după care Israel este popor preotesc, care reprezintă centrul ideal al lumii.

Esența caracteristică a poporului iudeu nu vine la expresie numai în unul din aceste trei tipuri de autoînțelegere a acestui popor, ci în toate cele trei deodată. Cele trei

tipuri sînt prezente atît în scrierile iudaice ale timpului elenistic-roman, cît și în tradițiile rabinice.

La urmă autorul își pune întrebarea: „De unde vin concepțiile fundamentale ale istoriei lui Israel?” Răspunsul este următorul: „Ele sînt date deja înainte prin Vechiul Testament. Ele însele sînt o parte de tradiție ca și tradițiile singuratică” (p. 200).

Concluzia finală a cărții este următoarea: „Pentru timpul „dintre Testamente”, trebuie să acceptăm, deci, nu numai o suviță a tradiției ca și tradițiile singuratică” (p. 200). confruntarea cu istoria are loc în toate domeniile lui Israel postbiblic” (p. 200).

Din cuprinsul cărții reținem: „Dacă omul nu ia asupra-și această osteneală, el nu obține coroana ca preț al biruinei” (p. 66). „Cine n-a străbătut lumea, acela nici nu obține participare la lumea viitoare” (p. 67). „Viața în lumea aceasta are sensul de a crea premise pentru primirea mîntuirii viitoare” (p. 68). Intervenția lui Dumnezeu în viața credinciosului nu exclude răspunderea acestuia pentru faptele sale! (p. 84).

Privită în ansamblu, cartea lui Enno Janssen aduce o contribuție prețioasă la cunoașterea istoriei și culturii poporului iudeu. Ea este folosită nu numai pentru specialiștii în materia respectivă, ci și pentru cei ce țin să-și lărgescă orizontul culturii generale.

Pr. prof. Corneliu Sîrbu

Contribuții culturale bihorene, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bihor, Oradea, 1974, 389 pp.

Apărută în editura și sub auspiciile Comitetului de cultură și educație socialistă a județului Bihor, lucrarea prezintă — cum se spune chiar în prefață — înmănușează câteva studii și cercetări științifice cu privire la cunoașterea unor tradiții ale activității culturale de masă în Bihor. Aceste studii, scrise de diferiți autori, sînt cuprinse în următoarele cinci capitole astfel:

I. Începuturi culturale: Ioan Bradu, Copii de cărți și manuscrise.

II. Societăți culturale: Ioan Chira „Societatea de lectură” din Oradea; Ioan Lenghel, Casina română din Beiuș; Rodica Ungur, Casina română și viața culturală a Beiușului; Ion Bradu, Începuturile și activitatea „Astre” în Bihor; Ion Igna, Reuniunea femeilor din Beiuș și jur; Ion Bradu, Reuniunea culturală „Cele trei beiușuri” din Oradea.

III. Oameni din Bihor: Ana Ceciu, Alexandru Roman și „cultivarea limbii române”; Robotos Imre, Nemuritorul Arany; Aurel Pop, Contribuții la cunoașterea lui Arany Janos; C. Duma-Suceveanu, Iartenie Cosma (1837—1923); Ana Ceciu, Iucreja Suciu-Rudow (1859—1900).

IV. Reviste bihorene de cultură: Ion Bradu, Revista „Familia” organ de publicitate al „Societății pentru fond de teatru românesc în Ardeal”; Ioan Chira, „Foaia literară” din Oradea, 1837; Kovacs Janos, Reviste literare maghiare „Magyar Szó” și „Tavaszi”; Ion Bradu, Revista „Cde Trei Crișuri” din Oradea.

V. Tradiții ale cărții: Ioan Lenghel, Biblioteca publică din Oradea (fapte și date).

Fără a intra în alte amănunte, chiar și numai din această înșirare de titluri, cititorul își poate da credem, seama despre importanța volumului. Aceasta în primul rînd, pentru cunoașterea trecutului cultural al Bihorului, iar apoi și pentru contribuția pe care el o aduce studiului culturii poporului român în general. Totuși, în legătură cu unele din aceste studii, am dori să subliniem și noi importanța pe care au avut-o pentru românii din Transilvania, mai ales pînă în anul 1918, casinele române societatea „Astra” și revista „Familia”. Căci, întocmai ca și în Transilvania sau în Crișana, și în Banat au existat „casine”, a activat „Astra” și mulți intelectuali erau abonați la „Familia”.

Omagiind trecutul istoric-cultural al Bihorului și aducînd prinos de recunoștință memoriei tuturor celor care în vrenuri de cumpănă și sub stăpînire străină au ținut mereu trează conștiința românilor bihoreni, revista noastră își îngăduie să felcete pe toți cei care, îndrăgind acest trecut nu au preocupat nici o osteneală spre a scutura de pe el colbul anilor, a-l scoate la lumină și a dovedi astfel intensă viață românească, care din totdeauna a existat pe acele meleaguri.

Prof. Gheorghe Geția

Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1975, Editat de Parohia ortodoxă română din Viena, 288 pagini format 24x17 cm.

Desfătare pentru cel mai exigent cititor atît prin inteligenta alegere, redactare și organizare a materialului cit și prin desăvîrșita artă tipografică în care e înbrăcat,

Almanahul parohiei ortodoxe române din Vienna continuă prin osîrdia și osteneala părintelui Marin M. Braniște, parohul de acum al Bisericii ortodoxe române din capitala Austriei, tradiția statornicită timp de 13 ani de regretatul părinte profesor dr. Gheorghe Moiscu.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, prin cuvintele de îndemn: „Mergeți mai departe pe drumul bunelor împliniri”, face bunul început al Almanahului dovedind înaltă și părintească grijă față de toți fiii Bisericii străbune fărăosebire de locul unde sălășluiesc, gândurile îndreptîndu-se cu prețuire spre cei din Austria: „În calitatea Noastră de arhipăstor al Bisericii Ortodoxe Române, cu părintească dragoste Ne-am îngrijit totdeauna nu numai de nevoile sufletești ale fiilor Sfintei noastre Biserici strămoșești care-și duc viața în România de astăzi, ci și de cele ale românilor ortodocși trăitori în afară de hotarele patriei. Dintre aceștia, cei statorniciți pe pămîntul Austriei, mergînd pe drumul luminos al înaintașilor, nu numai că păstrează neștirbită credința ortodoxă dar o pun, cu osîrdie în slujba ridicării lor și pe celelalte țărîmuri ale muncii și vieții lor, odrăslind roade vrednice de prețuire, mai ales în ogorul lămuririi minții, al culturii. Nu numai că se străduiesc să consemneze și să cinstească pe ostentorii români din trecute vremi, care au trăit și au lucrat pe pămîntul Austriei, faptele și năzuințele lor, izvoarele de gândire și de putere din care au sorbit aceia, dar se inspiră, de asemenea, din toate înalttele preocupări spirituale de azi ale ospitaților țării în care trăiesc... Vrednicia acestor aleși fii sufletești și adîncă noastră mulțumire pentru roadele alese cu care și-au împodobit viața și și-au cîștigat și slujit atît patria de origine cît și cea adoptivă, ne dă prilej și îndemn, să mulțumim lui Dumnezeu, Celui ce... prin noi răspîndește în tot locul mireasma cunoștinței Lui” (p. 5).

Părții calendaristice însoțită de numeroase date despre personalitățile de seamă ale istoriei și vieții noastre culturale, îi urmează „Bizanț—Constantinopol—Istanbul în istorie și astăzi. Orașul Sfintei Înțelepciuni” (pp. 34—49), evocat cu talent literar și cu amplă informare de Prea Sfințitul Episcop dr. Antonie Ploieșteanu. Acest „oraș-lume” cuprins în slovă cu tot ce a fost și a rămas pentru cultura, arta, fastul, toate create în nestăvilite revărsări de dăruire și extaz. Central, stăruie catedrala Sfînta Sofia, simbolul orașului și al Imperiului, iar

prin dorința de a împreună din elementele specifice construcției pămîntul cu cerul în ce au mai frumos și veșnic, un minunat și cutezător simbol al lumii. Lectura în care esențialul se îmbină cu zugrăvirea expresivă a adevărului istoric, te face apoi părtaş la zguduitoarea dramă din 1453 prelungită pînă tîrziu în țările românești, unde Bizanțul de odinioară va continua să vieze cu spiritualitatea sa. Iar peste veacuri apare Istanbulul cu străluciri de mult aur românesc, cu tragicul sfîrșit al unor domni români cu dragoste de neam. Istanbulul de azi cu ce i-a lăsat trecutul, cu ce i-au dat sultanii și contemporaneitatea.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului în „Sensul crucificării” (pp. 50—53), adresîndu-se conștiinței creștine și umane, îndeamnă ca „actul răstignirii păcatelor din noi să fie însoțit — dacă dorim să ne fie prisositor — de o nețărîmă dragoste față de semenii. Purificarea de patimi să nu fie un scop în sine, ci resortul care să ne arunce în imensul incendiu al iubirii și bunele înțelegeri ce nădăjduim să învăluiesc într-o bună zi întreaga omenire, oferindu-i liniștea și pacea după care tinjește de atîta amar de vreme”. Pildă să fie răstignirea Mîntuitorului ce cuprinde parcă între brațele crucificate întreaga lume, pe toți oameni, buni și răi pentru a-i izbăvi și ridica la înălțimea sacrificiului în numele dragostei față de semenii, bine știind că și tilharii au fost răstigniți.

Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei, îndrumă în „Mesajul bunătații” (pp. 54—56), spre practicarea bunătații de către fiecare creștin, dovedind-o neîncetat prin fapte, căci „important este să nu obosim pe drumul bunătații, ci să tindem să fim mereu mai buni, să slujim mereu spre mai binele omenirii”.

Rubrica *Lumini pentru suflet* (pp. 57—85), înmănunchează elaboratele „Trebuința de iertare și de înnoire a Bisericii” datorat părintelui profesor Dumitru Stăniloae, „Gînduri despre viață, moarte și nemurire în lumina Sfintei Scripturi”, „De ce atît de mare interval de timp între Paștile catolice și cele ale ortodocșilor în anul 1975” seminate de părintele profesor Ene Braniște și „O importantă descoperire arheologică: Martirionul de la Niculițel, jud. Tulcea” privind descoperirea din 1971 a ruinelor unei bazilici paleocreștine cu trei nave, cu un sanctuar de la sfîrșitul secolului IV în care s-au aflat relicve și inscripția cu numele a patru martiri creștini, studiu apar-

ținând cercetătorului dr. I. Barnea. Menționez că Nicolitelul e în vecinătatea orașului Isaccea, vestitul Noviodunum roman apoi bizantin, unde unii cercetători cred că ar trebui localizată Vicina și de unde a fost adus la Curtea de Argeș primul mitropolit al Țării Românești.

Rubrica următoare, *Legături româno-austriece în trecut*, (pp. 86—118), cuprinde o suită de articole ce constituie o însemnată contribuție la cunoașterea legăturilor noastre istorice și culturale cu Austria: „Aspecte ale relațiilor comerciale dintre Viena și București la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea” (dr. C. N. Velichi), „Gheorghe Asachi, reprezentant diplomatic la Viena” (prof. dr. docent G. Potra), „Cinci fotografii de la România Jună” (dr. N. Maior), „Cercul studenților români din Viena” (prof. dr. Gh. Pănuță), „Pe urmele scriitorilor români la Viena” (prof. Ecaterina Braniște) și „Tezaure artistice de pe pământul României în muzeele vieneze” (C. Vlad), ultimul cu interesante referiri la tezaurul aflat la Sînnicolaul Mare din Banat și la altele, descoperite în Transilvania și în alte provincii românești.

Legăturile româno-austriece azi, prezintă relațiile de prietenie și colaborare și reproduce felicitările trimise de domnul Nicolae Ceaușescu președintelui Republicii Socialiste România, președintelui Austriei dr. Rudolf Kirchschläger cu prilejul alegerii în această demnitate, care ne-a vizitat țara la începutul anului 1974, când a deținut funcția de ministru de externe.

Comemorările, formează partea cea mai bogată (pp. 120—193) înmănușind comemorarea unui jumătate de mileniu de la biruința lui Ștefan cel Mare câștigată la Podul Înalt-Vaslui, 375 ani de la înființarea a tuturor românilor sub Mihai Viteazul, 125 ani de la nașterea lui Mihai Eminescu, un secol de la nașterea poetului Șt. O. Iosif, 50 ani de la moartea lui Ioan Slavici, 90 ani de la nașterea clasicului Liviu Rebreanu și 20 ani de la moartea lui George Enescu. Rețin atenția articolele semnate de prof. dr. docent Augustin Z. N. Pop despre Eminescu și Veronica Micle, de prof. universitar dr. Ștefan Munteanu și conferențiar dr. Virgil Vintilescu în legătură cu Șt. O. Iosif și I. Slavici, cum și articolul despre G. Enescu, semnat de Viorel Cosma.

Rubrica *Fapte și priveliști din țară* (pp. 194—215), se deschide cu însuflețite cuvinte închinare domnului Nicolae Ceaușescu,

cinstind momentul alegerii în înalta funcție de președinte al Republicii Socialiste România.

În continuare, Radu Crețeanu publică interesante impresii despre bisericile de lemn din Maramureș, iar părintele Marin M. Braniște prezintă Biserica Domnească „Sfinții Gheorghe” din Pitești, cu trecutul și prezentul ei.

Paginile 216—225 sînt închinare memoriei celui care a fost preotul profesor universitar dr. Gheorghe Moisescu, decedat în toamna anului 1974, superior al parohiei române din Viena pe care a condus-o timp de 14 ani desfășurînd o bogată activitate pastorală, organizatorică și editînd Almanahul ce prezentăm, dîndu-i prin materialul selectiv și prin excepționala înfățișare grafică o largă răspîndire peste hotare, unde se bucură de o unanimă apreciere.

Cronica Patriarhiei Române (pp. 226—259), sintetizează marile evenimente din viața Bisericii Ortodoxe Române desfășurate în cursul anului 1974, activitatea de promovare a vieții spirituale între credincioșii ortodocși din țară și de peste hotare, activitatea și relațiile pe plan extern, încheindu-se cu frumoasele realizări din parohia ortodoxă română din Viena.

Partea ultimă, care încheie volumul, rezumă în limba germană întregul material publicat.

Așa cum ne-a obișnuit, Almanahul are aceeași înaltă ținută grafică, cu copertă color reprezentînd într-o ireproșabilă reproducere intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia după fresca din Palatul patriarhal din București, cum și numeroase ilustrări și frontispicii, lucrate și paginate cu deosebită sensibilitate artistică.

Prof. Ion B. Mureșianu

„ADEVĂRUL” — „THE TRUTH”, Buletin de gândire și simțire ortodoxă românească, editat de parohia „Învierea Domnului” din Hamilton, Ontario, anul V, nr. 2 (iulie) 1974. Redactor: preot-paroh Nicolae Ciurea.

Este deosebit de plăcută obligația de a prezenta cititorilor revistei noastre eforturile prin care preoți ortodocși români, conducători ai unor parohii românești aflate pe îndepărtate și străine meleaguri, se străduiesc să mențină trează în inima enoriașilor lor nu numai conștiința apartenenței lor la Ortodoxie și, în special la Biserica Ortodoxă Română, ci și conștiința descen-

dentei lor, a legăturii cu pământul strămoșesc, a cultivării limbii și obiceiurilor străbune.

Un astfel de preot este și Părintele Nicolae Ciurea, conducătorul parohiei ortodoxe române din orașul Hamilton, aflat în provincia Ontario din îndepărtata Canadă. Iar între mijloacele folosite de Prea Cucerencia Sa întru atingerea scopurilor arătate se numără și cuvântul scris înmănunchiat într-o revistă trimestrială numită „Adevărul”, cu articole, însemnări, știri și comunicări tipărite în limbile română și engleză.

Numărul de revistă care a provocat aceste rinduri cuprinde un scurt articol intitulat „Rădăcinile ortodoxiei românești”, încheiat cu următoarea frază: „Datoria noastră a celor din coloniile românești de peste hotare este să păstrăm nealterat crezul celor ce ne-au făurit români și creștini din naștere și să-l lăsăm moștenire urmașilor noștri”. Urmează cuvântul de învățătură religioasă-morală „Griul și neghina”, apoi un „Dialog cu Dl. Vasile Podeț” unul dintre primii emigranți români din Hamilton, care deapănă amintiri în legătură cu viața primilor români de aici și cu strădaniile lor pentru organizarea parohiei și construirea bisericii.

Buletinul mai cuprinde o rubrică despre „Viața în parohie” și alta, sugestiv intitulată „Familia noastră” cu momente din activitatea pastorală. Este de remarcat atenția ce se acordă creșterii tineretului în spirit românesc și creștinesc, activități desfășurate de „Școala bisericii” și de clubul „Doina”, în cadrul căruia activează și un grup de dansatori mult apreciat la diferitele și numeroasele festivaluri la care a participat. De asemenea, pentru a ilustra puternica trăire românească din Hamilton trebuie să arătăm că începând cu anul 1974, alături de alte 18 grupuri etnice și grupul român a organizat în așa-numitul „Gage Park” un „sat românesc”.

În rindurile de față am prezentat conținutul doar a unui număr al revistei. Nădăjduim și îi urăm ca, intrată de acum în cel de al șaselea an de existență, ea își va continua misiunea îmbogățindu-și conținutul și înmulțindu-și paginile spre a nu rămâne doar un accesoriu al activității pastorale, ci spre a deveni un catalizator al spiritualității românești nu numai din orașul Hamilton sau chiar Canada, ci și din toată emisfera nordică a continentului american.

Prot. Gheorghe Geția

POȘTA REDACȚIEI

Din partea unui cititor ni s-a atras atenția asupra materialului omiletic legat de praznicul Adormirii Maicii Domnului aparținând regretatului preot Petru Bogdan care s-a publicat în rev. „Mitropolia Banatului” (an. X, nr. 3—6, martie—iunie 1960, pp. 54—57) și apoi încă o dată în versiune revăzut, în volumul „Ieșit-a Semănătorul” (Timișoara, 1974, pp. 245—246)*). Autorul predicii vizează profeția lui Iezechiel (44, 2) pe care o aplică Sfintei Fecioare Maria într-o formă care însă modifică atât textul biblic cit și interpretarea lui tradițională.

Astfel prin omisiunea negației *nu* citatul scripturistic devine, în transcrierea părintelui Bogdan : „... Poarta aceasta va fi închisă, dar se va deschide (în loc de „*nu se va deschide*”) și nici un om nu va intra pe dînsa, căci Domnul-Dumnezeu a intrat pe ea și va fi închisă”. Înlăntuirea ideilor și succesiunea imaginilor reclamă acel *nu* incriminat. Autorul predicii recurge deliberat la omisiunea negației și astfel nu poate fi vorba de o greșeală de tipar, căci iată cum explică textul profetic : „Templul văzut de profet a „rămas închis pe veci întru neprihănire. Dar „*se va deschide*” precum stă scris. „*Sabia durerii*” îl deschide mai cu seamă pentru suferințele atitor mame din pricina fiilor...”.

Cum bine se observă, în predica respectivă imaginea templului închis simbolizează neprihănirea Maicii Domnului, numai ca dintr-o dată pretinzîndu-se că templul se va deschide, valoarea simbolului este complet anulată, nu numai prin recurgera la tălmăciri forțate, ci modificînd însuși textul original.

Pentru a restabili forma autentică a textului din Iezechiel cum și corecta sa exegeză vom observa deci că negația *nu* la care ne referim trebuie menținută și că citatul profetic : „Poarta aceasta va fi închisă dar nu se va deschide” se referă la Maica Domnului care și-a păstrat fecioria și după ce a născut pe Cuvîntul lui Dumnezeu.

Notînd cele de mai sus facem nu numai cuvenita rectificare dar, totodată, atragem atenția asupra formei originale a textului scripturistic citat și a corecteii lui aplicări.

*) Predica în cauză retipărită în volumul „Ieșit-a Semănătorul” se indică la cuprins (pag. 334) că a apărut prima dată în revista „Mitropolia Banatului” nr. 3—6, 1970. Indicația anului (1970) trebuie corectată întrucît în realitate e vorba de 1960.

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Sesiune a Sfântului Sinod. Hotărâri istorice adoptate de forurile conducătoare ale Bisericii Ortodoxe Române. Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Țara Sfântă. Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Ruse de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Sesiunea Comitetului pentru continuarea lucrului din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace. Mărturie a lucrării creștine pentru pace. Al șaptelea Congres Internațional de Studii Patristice. Întâlnire între ortodocși și vechi catolici. Contacte între ortodocși și anglicani. Noi date arheologice. O valoroasă descoperire arheologică — — — — — 422.

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

Pentru pace și securitate în Europa și în lumea întreagă. Teologie și ecologie. Locul și rolul credincioaselor în Biserică. Erorile integristului — — — — — 441

V I A Ț A B I S E R I C E A S C Ă Î N
C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I
A R H I E P I S C O P I A T I M I Ș O A R E I Ș I C A R A N S E B E Ș U L U I

Dovezi ale patriotismului. Prăznuirea Sfântului Iosif cel Nou. Itinerar pastoral. Hirotonii. Hramuri de sfinte așezăminte. Nouă construcție sub acoperiș. Bicentenarul nașterii lui Dimitrie Țichindeal. Comemorarea lui Timotei Popovici. Conferințe preoțești. Consfătuiri ale organelor parohiale timișorene. Noul an școlar la Seminarul teologic. Decese. — 457

E P I S C O P I A A R A D U L U I

Prăznuirea Sfintelor Paști. Sfintiri de biserică. Itinerar pastoral. Slujiri arhieresti în parohii. Hirotonii. Aduceți-vă aminte de mai marii voștri. Oaspeți străini la Sfânta Episcopie. Consfătuiri prezidate de ierarh. Consfătuiri de lucru cu protopopii — — — — — 469

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Dosoftei, Psaltirea în versuri, 1673 (Prot. Gh. Geția). Constantin Noica, Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești. I. D. Lăudat, 350 de ani de nașterea lui Dosoftei, Mitropolitul Moldovei (Longin I. Oprișa). Ion Radu Mircea, Mitropolitul Dosoftei istoric al românilor (Pr. Ieremia B. Ghita). Ion Alexandru, Gramatica limbii ebraice vechi (Prot. Gh. Geția). Veniamin Nicolae, Mănăstirea Căldărușani (Longin I. Oprișa). Petre Diaconu, Vicina la Păcuilui lui Soare? (Pr. Ieremia Ghita). Sabatino Moscati, Vechile civilizații semite (Drd. Dan Ciobotea). P. Stephane Charalambidis, La Resurrection. Donées scripturaires et interprétation (Ion V. Georgescu). Enno Janssen, Das Gottesvolk und seine Geschichte (Pr. prof. Corneliu Sirbu). Contribuții culturale bihorene (Prot. Gh. Geția). Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1975 (Prot. I. B. Muresianu). „Adevărul” (Prot. Gh. Geția) 477

P O Ș T A R E D A C Ț I E I

Poșta redacției — — — — — 496

52419